

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH

FILOZOFICKÁ FAKULTA

HISTORICKÝ ÚSTAV

DIPLOMOVÁ PRÁCE

KAŽDODENNÍ ŽIVOT CÍSAŘSKÝCH VYSLANCŮ V POLSKU V DRUHÉ POLOVINĚ 17. STOLETÍ

Vedoucí práce: PhDr. Rostislav Smíšek, Ph.D.

Autor práce: Bc. Monika Hrušková

Studijní obor: Historie navazující

Ročník: 2.

2012

Prohlašuji, že jsem předloženou diplomovou prací na téma *Každodenní život císařských vyslanců v Polsku v druhé polovině 17. století* vypracovala samostatně, pouze za použití pramenů a literatury, jež jsou uvedeny v příloženém seznamu.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledky obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

Hrdějovice 26. července 2012

Tímto bych chtěla poděkovat PhDr. Rostislavu Smíškovi, Ph.D. za cenné rady a vedení této práce. Můj vděk také patří badatelům z Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza dr hab. Michałowi Zwierzykowskiemu a dr Igorowi Kraszewskému, kteří mi pomohli proniknout do polského raně novověkého myšlení, i do polských archivů. Též děkuji mé rodině a přátelům za povzbuzení a pochopení při vytváření této práce.

Anotace

Předkládaná diplomová práce se věnuje tématu každodennosti císařských diplomatů působících v Polsku ve druhé polovině 17. století. Základním pramenem pro výzkum tohoto tématu byla dochovaná osobní korespondence pěti diplomatů ze sledovaného období. Stranou pozornosti autorka pojednání neponechala ani dobové tisky, letáky a preskriptivní příručky pro diplomaty. Jedním z hlavních cílů práce bylo zjistit, jak císařští vyslanci vnímali parlamentní tradici a praxi polsko-litevského státu a jakým způsobem se sami zapojovali do dění na sejmu, popřípadě na královském dvoře. Nezastupitelné místo ve výkladu také tvoří analýza diplomatovy audience na sejmu, frakcionalismu sejmu či vyslancova interakce s panovníkem při oficiálních i neoficiálních příležitostech. Nedílnou součástí práce je rovněž interpretace symbolického významu festivit, jichž se císařští diplomaté u polského královského dvora účastnili. Mezi ně patřily například svatby, pohřby, volby a korunovace králů. Další část práce tvoří soukromá složka diplomatovy mise. V jejím rámci je nejvýznamnější instituce „patronátu a dobrého přátelství“, díky níž se otevíraly mnohé zavřené dveře a diplomaté mohli mít jistotu finanční podpory z domovské země. Neformální aktivity vyslance zahrnují také cestování v rámci legace a různá nebezpečí, která mu během ní hrozila. Autorka se též zabývá zdravotním stavem diplomatů a tím, jakým způsobem tělesné neduhy ovlivňovaly jejich každodenní činnost v průběhu diplomatické mise. V neposlední řadě je zmíněno i vnímání Poláků, Rusů a Tatarů očima císařských vyslanců.

Abstract

The presented diploma thesis deals with the theme of everydayness of imperial diplomats working in Poland in the second half of the 17th century. The basic source for the research is the preserved personal correspondence of five diplomats from the period concerned. The author of the thesis also takes note of prints, leaflets and prescriptive manuals for diplomats of the era. One of the main objectives of the work is to clarify how the imperial envoys perceived the parliamentary tradition and practice of Polish-Lithuanian state and also how they were personally involved in the affairs of the Seim and royal court. An essential part of the work is the analysis of a diplomat's audience with the Seim, fractionalism of the Seim and the envoy's interaction with the sovereign during both official and unofficial events. Other important part of the thesis is an interpretation of the symbolic meaning of festivities which the imperial diplomats at the Polish court took part in e.g. weddings, funerals, elections and coronations. The work also focuses on the private component of the diplomat's mission and its most important institution of "patronage and good friendship", owing to which many locked doors could have been entered and which enabled diplomats having the security of the financial support of their mother country. Informal activities of diplomats comprised also travelling within legation and different related dangers. The author also deals with the health condition of diplomats and the ways their health problems influenced their daily routines during a diplomatic mission. Last but not least part of the work treats the Habsburg diplomat's perception of Polish, Russian and Tatar people and the communication network of imperial envoys.

Obsah

I.	Úvod	1
	I.1 Metodologické ukotvení	1
	I.2 Každodenní život raně novověkých diplomatů jako badatelské téma	8
	I.3 Pramenná základna	13
II.	Polsko ve druhé polovině 17. století	18
	II.1 Systém fungování Rzeczypolite	20
	II.2 Vnitropolitická a mezinárodní situace Rzeczypolite v druhé polovině 17. století	24
III.	Diplomat v raném novověku	28
IV.	Každodenní život císařských vyslanců v Polsku v druhé polovině 17. století 34	
	IV.1 Polský sejm očima císařských diplomatů	34
	a) „Faction“ a „Parthei“ v polském sejmu očima habsburských diplomatů	41
	b) Sejm za války očima Jana Kryštofa Fragsteina	45
	IV.2 Diplomat jako aktér sejmu	55
	a) Otevřená audience na sejmu	57
	IV.3 Vyslanec a panovník	65
	a) Život panovníka a jeho rodiny očima císařských vyslanců	65
	b) Festivity na polském královském dvoře	75
	c) Panovník jako člověk – chorobopis z pera vyslanců	80
	d) Svatba Jakuba Sobieského – diplomatická válka na polském dvoře	83
	e) Volba Augusta II. Polským králem jako přechodový rituál Rzeczypolite	91
	IV.4 Diplomatovo veřejné soukromí	105
	a) Vnímání Poláků, Rusů a Tatarů	115
V.	Závěr	121
VI.	Seznam použitých pramenů a literatury	124
	VI.1 Archivní prameny	124
	VI.2 Vydané prameny	125
	VI.3 Literatura	127
VII.	Obrazová příloha	146

I. Úvod

I.1 Metodologické ukotvení

Historická antropologie patří v posledním desetiletí k čím dál více uplatňovaným přístupům při vytváření historických prací. Přínos tohoto diskurzu spočívá v jeho zaměření na člověka jako aktéra dějin. Snaží se uchopit jedince ve všech možných rovinách bytí – od jeho činů a hmotné kultury, které jsou dobře doložitelné v písemných, ikonografických i hmotných pramenech, až k jeho myšlení a pocitům, jež z větší části z pramenů pouze nepřímou vyplývají.¹ Podle jednoho z průkopníků historické antropologie – Richarda van Dülmena – se tato metoda snaží oživit a možná i trochu přemalovat strnulý obraz člověka žijícího v minulosti, který se vytvořil během dějinného procesu.² Důležitou součástí historické antropologie je interpretace pramenů. A to nejen samostatných dějinných událostí, ale i sociálně-kulturních souvislostí, jež byly dřívějšími metodami opomíjeny.³

Z hlediska historické antropologie lze nahlížet na téma každodennosti habsburských vyslanců v Polsku z několika úhlů pohledu. Je možné se zaměřit na samotné diplomaty i na vlastní význam jejich korespondence. Vyslanci patřili k privilegovaným členům stavovské společnosti, většinou se zvláštním označením jako „služebníci koruny“.⁴ Hlavní náplň jejich práce tvořily různé diplomatické mise. Ty je mohly zavést do jednotlivých zemí, které byly předmětem zájmu jejich panovníka.⁵

Podle německého historika Heika Drosteho, který se zabýval činností raně novověkých vyslanců ve Švédsku, je vývoj diplomacie přirozenou součástí budování států. V raném novověku byl stále sídlem ústřední správy státu panovnický dvůr, na

¹ Například symbolika raně novověkých grafik, kdy každá vlastnost má své vlastní znázornění. Srov. Ireneusz KANIA (ed.), *Cesare Ripa – Ikonologia*, Kraków 2008.

² Richard van DÜLMEN, *Historická antropologie. Vývoj, problémy, úkoly*, Praha 2002, s. 11-12.

³ K vývoji historické antropologie a jejích součástí srov. Wojciech KĘDZIERZAWSKI, *Codziennosc jako kategoria antropologiczna w perspektywie historii kultury*, Opole 2009; Václav SOUKUP, *Přehled antropologických teorií kultury*, Praha 2000; Aloys WINTERLING (ed.), *Historische Anthropologie*, München 2006; Peter BURKE, *History and Social Theory*, Cambridge 2005; R. van DÜLMEN, *Historická antropologie*; Georg IGGERS, *Dějepisectví ve 20. století. Od vědecké objektivy k postmoderní výzvě*, Praha 2002; Gert DRESSEL, *Wissenschaftspraxis – Biographien – Generationen. Ein paar Facetten einer Reflexiven Historischen Anthropologie*, in: Václav Bůžek – Dana Štefanová (edd.), *Menschen – Handlungen – Strukturen. Historisch-anthropologische Zugangsweisen in den Geschichtswissenschaften*, České Budějovice 2001 (= *Opera historica* 9), s. 27-69; Paolo VIAZZO, *Mapping the territory of historical anthropology*, in: Tamtéž, s. 7-25.

⁴ Heiko DROSTE, *Im Dienst der Krone. Schwedische Diplomaten im 17. Jahrhundert*, Berlin 2006, s. 14.

⁵ Pro oblast Polska například mise Jana Filipa z Lamberku na volebním sejmu v létě roku 1697, jejíž náplň zahrnovala podporu prohabsbursky orientovaného kandidáta.

němž uplatňovali svůj vliv nejváženější šlechtici země coby dvorští úředníci. V očích diplomatů se tyto dvory stávaly centrem barokní kultury i bující byrokracie. Ta se podle teorie Maxe Webera postupně vyvinula z patrimoniální správy založené na vztahu služebníka a pána. Po celý středověk byla spíše věcí víry. Služebník vnímal zastávaný úřad jako svůj životní úděl, jako místo, kam ho usadil jeho pán.⁶

S příchodem racionalizace státní ekonomiky se patrimoniální správa přeměnila na byrokracii. Úředník kontroloval jeho vládce. Pouze pokud pracoval vzorně v zájmu svého pána, mohl si své místo udržet, popřípadě získat ještě lepší úřad.⁷ Ovšem Heiko Droste namítá, že tento Weberův teoretický model má své nedostatky, jako je korupce úředníků a neustálé zadlužení států, s nimiž Weber vůbec nepočítal.⁸ Také spojuje vznik moderní byrokracie v západní Evropě s anglickou proto-moderní byrokracií, jež s konečnou platností vytlačila patrimoniální správu. Jako zlomový pro Švédsko vnímá Heiko Droste rok 1866, kdy tam byl zaveden dvoukomorový parlament.⁹ Tento konstrukt je však těžké přizpůsobit zemím zmíněným v této práci, kterými jsou habsburská monarchie a Rzeczpospolita.¹⁰ Každá z nich měla v 17. století naprosto odlišný systém vlády a správy.¹¹ Habsburská monarchie byla soustátím se silnou panovnickou mocí a s rozvinutým centralizovaným úřednickým aparátem.¹² Oproti tomu Rzeczpospolita platila za „šlechtickou republiku“, jejíhož panovníka velmi omezovala stavovská práva.¹³

V rámci tohoto teoretického ukotvení je pro předkládanou práci třeba definovat několik pojmů vycházejících z historické antropologie. Pro diplomaty a jejich poslání je velmi důležitým fenoménem rituál. Samotný pojem je možné chápat různě, například jako praktiky předkřesťanských komunit v souvislosti s uctíváním jejich božstev,

⁶ H. DROSTE, *Im Dienst der Krone*, s. 24-26.

⁷ Tamtéž, s. 23-24.

⁸ Tamtéž, s. 25.

⁹ Tamtéž, s. 26.

¹⁰ Rzeczpospolita je termín užívaný pro polsko-litevský stát od roku 1569, kdy byla mezi těmito zeměmi uzavřena reálná unie. V překladu též znamená republika, ačkoliv polsko-litevský stát byl v té době konstituční monarchií. Srov. Mariusz MARKIEWICZ, *Historia Polski 1492-1795*, Kraków 2007, s. 27.

¹¹ Více k evropským státním systémům Ulrich MUHLACK, *Die Frühe Neuzeit als Geschichte des europäischen Staatensystems*, in: Renate Dürr – Gisela Engel – Johannes Süßmann (edd.), *Eigene und fremde Frühe Neuzeiten. Genese und Geltung eines Epochenbegriffs*, München 2003, s. 23-41.

¹² Srov. Václav BŮŽEK (ed.), *Společnost českých zemí v raném novověku. Struktury, identity, konflikty*, Praha 2010, s. 162-181; Jeroen DUINDAM, *Problems and prospects for a 'new' history of the court: the Habsburg Hofstaat in perspective*, in: Václav Bůžek – Pavel Král (edd.), *Šlechta v habsburské monarchii a císařský dvůr (1526-1740)*, České Budějovice 2003 (= Opera historica 10), s. 49-66.

¹³ Srov. M. MARKIEWICZ, *Historia Polski*, s. 35; více též Jan KVĚTINA, *Šlechtická demokracie. Parlamentarismus v polsko-litevském státě v 16.-17. století*, Červený Kostelec 2011.

kouzelnictví, oběti a podobně.¹⁴ Ovšem podle teoretického vymezení Edwarda Muira, může být rituál v raném novověku v podstatě dvojího typu. Prvním jsou církevní rituály, které mají propojit člověka s Bohem. Druhý typ tvoří světské rituály, jejichž úkolem je zajistit řád ve společnosti.¹⁵ Tomuto druhému typu rituálů bude věnována nemalá pozornost i v předkládané práci.

V obou kategoriích zaujímají důležité místo přechodové rituály. Jde o typ rituálů, jenž je prováděn kvůli překlenutí přechodové události, například přechod ze stavu svobodného do stavu manželského, přechod ze života do smrti, ale i proměna do té doby „obyčejného individua“ v Bohem vyvolenou bytost – korunovace. Jednotlivé části přechodových rituálů definoval ve své knize již na počátku 20. století etnolog Arnold van Gennep.¹⁶ Poměrně zjednodušeně, avšak výstižně definují rituál autoři katalogu k výstavě *Spektakel der Macht* Gert Althoff a Barbara Stollberg-Rilinger: „Jako rituál můžeme rozumět slavnostní demonstrativní jednání, které se vyskytuje v řadě relativně pevných forem. Určité osoby na zvláštním místě před zvláštním publikem vykonávají určitá gesta ve zvláštním odění se zvláštními předměty a slovními obraty.“¹⁷ Při definici rituálu nebo při jeho rozpoznávání v historické praxi se lze setkat s problémem nepochopení samotnému rituálu či jeho symbolické hodnotě. Akt, který v raném novověku býval význačným rituálem, se může zdát dnešnímu pozorovateli jako neritualizovaný a naopak. Proto je velmi důležité snažit se porozumět rituálu tak, jak jej chápal raně novověký člověk. Kvůli časovému odstupu a ztrátě jednotlivých informací nebude nikdy možné v úplnosti zrekonstruovat daný rituál.¹⁸ V souvislosti s rituály je třeba zmínit i pojem ceremoniál, který je v předkládané práci hojně využíván. Ceremoniál lze popsat jako určitý rámec předepsaného chování.¹⁹ Jeho součástí může být i několik rituálů, či rituálních prvků. Ceremoniály se vyskytují v oficiální rovině

¹⁴ Arnold van GENNEP, *Přechodové rituály. Systematické studium rituálů*, Praha 1997, s. 11-21.

¹⁵ Edward MUIR, *Ritual in Early Modern Europe*, Cambridge 2005, s. 21.

¹⁶ A. van GENNEP, *Přechodové rituály*.

¹⁷ „Unter Ritualen verstehen wir feierliche demonstrative Handlungen, die aus einer Reihe relativ fester Formen bestehen: Bestimmte Personen vollziehen bestimmte Gesten und Gebärden, und zwar meist in besonderer Kleidung, mit besonderen Gegenständen und sprachlichen Formeln, an einem besonderen Ort, zu einer besonderen Zeit und vor einem besonderen Publikum.“ Gerd ALTHOFF – Barbara STOLLBERG-RILINGER, *Spektakel der Macht? Einleitung*, in: Barbara Stollberg-Rilinger – Matthias Puhle – Jutta Götzmann – Gerd Althoff (edd.), *Spektakel der Macht. Rituale im alten Europa 800-1800*. Katalog, Darmstadt 2008, s. 15.

¹⁸ Barbara STOLLBERG-RILINGER, *Symbolische Kommunikation in der Vormoderne. Begriff – Thesen - Forschungsperspektiven*, Zeitschrift für Historische Forschung 31, 2004, s. 491.

¹⁹ Jeroen DUINDAM, *Vienna and Versailles, The Courts of Europe's Dynastic Rivals, 1550-1780*, Cambridge 2003, s. 181.

jednání raně novověkých aktérů. Patří mezi ně například diplomatický, dvorský či korunovační ceremoniál.²⁰

Na symbolický rozměr rituálu či ceremoniálu lze nahlížet jako na určitý způsob komunikace mezi původcem rituálu a jeho publikem. Při porozumění symbolické komunikaci mezi raně novověkými aktéry je možné pochopit jednání a chování člověka předmoderní doby.²¹ Problematikou symbolické komunikace se v současnosti zabývá badatelské centrum v Münsteru v čele s Barbarou Stollberg-Rilinger. Z jejího pera též pochází několik teoreticky zaměřených studií, které se snaží objasnit koncept symbolické komunikace.²² Jak je patrné již z názvu, tato kategorie rovněž zahrnuje různá symbolická gesta. Ta jsou však pouze její malou součástí. Velký důraz klade na jednotlivé prvky – symboly, jež dohromady utvářejí celou dějinnou skutečnost. Symbolickou komunikaci lze pozorovat v určité sociální skupině daného období, která pochází z jednoho kulturního celku.²³ Tyto tři prvky jsou pro symbolickou komunikaci určující. Pokud má mít nějaký politický či náboženský akt symbolický význam, musí ho dokázat vnímat a porozumět mu jak jeho původce, tak i příjemce.²⁴

Prostřednictvím nejrůznějších symbolů se může prezentovat mnoho rozličných skutečností. Mohou to být náboženské obřady, které mají samy o sobě hluboký symbolický význam, stejně tak i umělecká díla. Dlouho opomíjeným, avšak velmi důležitým symbolickým aktem jsou veřejné festivity, ceremoniály utvrzující panovníkovu vládu nebo jiné rituály spojené s panovníkem, politikou, šlechtou a diplomaty.²⁵ Příkladem takových rituálů je slavnostní vjezd panovníka do města, jeho korunovace, holdování poddaných svému pánu, ale i ohňostroj či operní nebo divadelní představení.²⁶ Nemenší váhu mají svatby a pohřby panovníků, přičemž s velkou mírou

²⁰ Tamtéž, s. 181-183.

²¹ B. STOLLBERG-RILINGER, *Symbolische Kommunikation*, s. 493.

²² Výběrově: Barbara STOLLBERG-RILINGER – Thomas WEIßBRICH (edd.), *Die Bildlichkeit symbolischer Akte. Symbolische Kommunikation und gesellschaftliche Wertesysteme*, Münster 2009; Barbara STOLLBERG-RILINGER, *Des Kaisers alte Kleider. Verfassungsgeschichte und Symbolsprache des Alten Reiches*, München 2008; TÁŽ, *Symbolische Kommunikation*, s. 489-527.

²³ B. STOLLBERG-RILINGER, *Symbolische Kommunikation*, s. 494.

²⁴ TAMTÉŽ, s. 493.

²⁵ TAMTÉŽ, s. 491-492.

²⁶ Srov. Jiří HRBEK, *České barokní korunovace*, Praha 2010; Václav BŮŽEK, *Ferdinand Tyrolský mezi Prahou a Innsbruckem. Šlechta českých zemí na cestě ke dvorům prvních Habsburků*, České Budějovice 2009 (= Monographia historica VII); Štěpán VÁCHA – Irena VESELÁ – Vít VLNAS – Petra VOKÁČOVÁ, *Karel VI. a Alžběta Kristýna. Česká korunovace 1723*, Praha-Litomyšl 2009; Jutta GÖTZMANN, *Weißen – Salben – Krönen. Die vormodernere Kaiserkrönung und ihre Imagination*, in: B. Stollberg-Rilinger – M. Puhle – J. Götzmann – G. Althoff (edd.), *Spektakel der Macht*, s. 21-25.

symbolické komunikace se lze setkat i při oficiálních diplomatických jednáních, případně na hostinách.²⁷

Clifford Geertz přišel ve své teorii „zhuštěného popisu“ s myšlenkou, že „člověk je zvíře zavěšené do pavučiny významů, kterou si samo upředlo“.²⁸ Toto animalistické přirovnání lze vysvětlit jako kulturu a sociální vztahy obklopující individuum. Součástí této „pavučiny“ je i symbolická komunikace. Pro reprezentaci panovníka či pro sebe prezentaci šlechtice a vyslance byla symbolická komunikace velmi důležitá. Pokud chtěl diplomat porozumět symbolické komunikaci užívané v cizí zemi, nestačil mu pouze onen „slovník symbolů“ a „kodex vhodných mravů“, který se využíval u dvora svého vládce. Vyslanec se většinou musel přizpůsobit kulturnímu prostředí v místě jeho mise.²⁹ Často to bylo velmi nelehké. Diplomat mohl snadno způsobit nedopatření, kterým někoho urazil či sám sebe ponížil. Na cizím dvoře se snažil představit v co nejlepším světle. Vyslancova sebe prezentace se stala nezbytnou součástí jeho poslání.³⁰ V první řadě byl zástupcem svého panovníka. To samo o sobě povyšovalo vyslancův sociální statut. Nezřídka se však stávalo, že panovník vyslance z řad příslušníků nižší šlechty před jejich misí povýšil, aby jej mohl v zahraničí vhodně reprezentovat.³¹

Diplomat se musel do jisté míry sebeidentifikovat nejen s představami, které si o něm utvořil jeho vlastní panovník, ale i s nároky a představami dvora, na němž ho zastupoval. Míra této sebeidentifikace nebyla vždy stejná. Je možné říci, že se zvyšovala s dobou, kterou vyslanec strávil v cizí zemi.³² Jako názorný příklad lze uvést Zdeňka Vojtěcha Popela z Lobkovic (1568-1628), jenž díky své několikaleté misi ve Španělsku a v návaznosti na činnost svého tchána Vratislava z Pernštejna (1530-1582) získal mnoho španělských statků, stal se komturem jednoho španělského řádu, začal se oblékat podle španělské módy a se svou ženou Polyxenou Lobkovickou z Pernštejna

²⁷ Srov. Václav BŮŽEK – Pavel KRÁL (edd.), *Šlechta v habsburské monarchii a císařský dvůr (1526-1740)*, České Budějovice 2003 (= Opera historica 10).

²⁸ Clifford GEERTZ, *Zhuštěný popis. K interpretativní teorii kultury*, in: Týž (ed.), *Interpretace kultur*, Praha 2000, s. 14.

²⁹ Arno STROHMEYER, *Wahrnehmungen des Fremden. Differenzenerfahrungen von Diplomaten im 16. und 17. Jahrhundert. Forschungsstand – Erträge – Perspektiven*, in: Michael Rohrschneider – Arno Strohmeyer (edd.), *Wahrnehmungen des Fremden. Differenzenerfahrungen von Diplomaten im 16. und 17. Jahrhundert*, Münster 2007, s. 3.

³⁰ H. DROSTE, *Im Dienst der Krone*, s. 109-120.

³¹ Například Kryštof Václav z Nostic, který byl povýšen do hraběcího stavu před svou diplomatickou cestou na sejm v Grodně roku 1693. Podle Jirí KUBEŠ (ed.), *Kryštof Václav z Nostic. Deník z cesty do Nizozemí v roce 1705*, Praha 2004, s. 21.

³² A. STROHMEYER, *Wahrnehmungen des Fremden*, s. 26-30.

(1566-1642) si psal výhradně španělsky.³³ Za úvahu stojí otázka, zda se sebeidentifikoval z vlastní vůle, či zdali ho „přetvořilo“ kulturně vyspělé prostředí, ve kterém dlouhodobě působil. Je možné, že coby příchozího ze zaalpských zemí jej španělský dvůr v Madridu vnímal jako individuum s odlišnou kulturou, jako kohosi „cizího“.³⁴

Zde se promítá problematika „vnímání toho druhého“. Ta je v dnešní době poměrně probádanou částí historické antropologie.³⁵ Aktér se vždy snažil s určitou skupinou buď ztotožnit, nebo se z ní vymezit, a to s použitím vnitřních i vnějších znaků. V případě vymezení se z určité kulturní či sociální skupiny, lze pracovat s termíny jako „já“ a „oni“ nebo „vlastní“ a „cizí“.³⁶ Vymezení mohlo probíhat na základě vzájemných odlišností například v kultuře, řeči, míře vyspělosti společnosti, či v rozličnosti symbolů, prostřednictvím nichž se utvářela symbolická komunikace. Jakmile se cokoli vymykalo chápání diplomata, jenž byl většinou velmi schopný a inteligentní, setkávalo se to s jeho nedůvěrou. Takové jednání či chování poté označil slovem „cizí“ či „jiné“. V souvislosti metodiky „vnímání toho druhého“ a symbolické komunikace by autorka této práce chtěla připomenout příklad, který ve své knize *Mysliti dějiny* použil Dušan Třeštík. Ten vycházel z bádání Marshala Salinse. V uvedeném případě evropští objevitelé narazili na kmen amerických domorodců.³⁷ Díky správnému „načasování“ přijali domorodci objevitele velmi vřele, dokonce je považovali za své božstvo. Mořeplavci po čase odpluli, ale zanedlouho se kvůli nepřízni počasí a poškození lodi rozhodli na ostrov vrátit. Podle chápání domorodců se vrátili staří bohové, kteří byli mezitím nahrazeni novými bohy. Překvapené mořeplavce bez váhání zabili, protože podle jejich symbolické komunikace v rámci cyklického rituálu už vládli noví bohové a návrat starých bohů byl nepřipustný. V uvedeném případě byl konflikt zapříčiněn nerozpoznáním symbolů v komunikaci domorodců. Při přátelském přijetí domorodci objevitelé nepochopili smysl jejich rituálů a konkrétní symbolické komunikace – přijetí

³³ Srov. Pavel MAREK, *Svědectví o ztrátě starého světa. Manželská korespondence Zdeňka Vojtěcha Popela z Lobkovic a Polyxeny Lobkovicové z Pernštejna*, České Budějovice 2005.

³⁴ A. STROHMEYER, *Wahrnehmungen des Fremden*, s. 30-33.

³⁵ Srov. A. STROHMEYER, *Wahrnehmungen des Fremden*; Luďa KLUSÁKOVÁ – Markéta KRÍŽOVÁ – Karel KUBIŠ – Miloš ŘEZNÍK, *Namísto úvodu. „My“ a „oni“ – náčrt teoretické reflexe problematiky*, in: Karel Kubiš (ed.), *Obraz druhého v historické perspektivě II. Identity a stereotypy při formování moderní společnosti*, Praha 2003, 11-28; R. van DÜLMEN, *Historická antropologie*, s. 73; Albrecht CLASSEN, *Das Fremde und das Eigene*, in: Peter Diezelbacher (ed.), *Europäische Mentalitätsgeschichte. Hauptthemen in Einzeldarstellungen*, Stuttgart 1993, s. 429-450; Bedřich LOEWENSTEIN, *My a ti druzí. Dějiny, psychologie, antropologie*, Brno 1997.

³⁶ L. KLUSÁKOVÁ – M. KRÍŽOVÁ – K. KUBIŠ – M. ŘEZNÍK, *Namísto úvodu*, s. 11-14.

³⁷ Dušan TŘEŠTÍK, *Mysliti dějiny*, Praha-Litomyšl 1999, s. 8-10.

lidí z moře jako jejich bohů, kteří následně odešli a v moři zemřeli a již se nemohli vrátit.

Konflikty, jež vznikly díky nepochopení symbolické komunikace, nebyly ve světě raně novověkých diplomatů žádnou vzácností.³⁸ Častěji se však stávalo, že vyslanci riskovali svoji čest – kapitál, se kterým mohl operovat člověk jakéhokoli stavu předmoderní doby. V případě, že by snad mohla být ohrožena čest individua, existovala ještě šance na záchranu jedince a jeho cti v podobě sítě „pánů a přátel“.³⁹ Tato sociální síť zahrnovala všechny, se kterými se dotyčný blíže stýkal, přičemž nejbližší byla rodina. Následovali nepokrevní příbuzní jako kmotři a sousedé. Třetí okruh tvořili „dobří přátelé“ a patroni (klienti) dotyčného jedince.⁴⁰

Ve šlechtickém prostředí je možné mluvit také o komunikační či korespondenční síti. Ta většinou zahrnovala osoby ze sociální sítě aktéra. Kromě nich se v ní nacházeli ještě korespondenti – lidé, které aktér nemusel ani osobně spatřit, ale komunikoval s nimi skrze dopisy.⁴¹ V případě vyslanců byla tato komunikační síť nesmírně rozvinutá. Vyslanci si často nechávali zasílat zprávy z různých částí Evropy, aby měli neustále přehled o dění ve světě a mohli se tak připravit na svou diplomatickou misi.

³⁸ Srov. Rostislav SMÍŠEK, *Střední Evropa a Španělsko v polovině 17. století. Markéta Tereza Španělská a její španělský hofštát očima soudobých pozorovatelů*, Český časopis historický 109, 2011, s. 397-341; TÝŽ, *Důvěra nebo nenávisť? Obraz Španěla v korespondenci císaře Leopolda I. s knížetem Ferdinandem z Dietrichsteina*, Časopis Matice Moravské 123, 2004, s. 47-76, obzvláště s. 58-67; Katrin Bourrée, *Rituale und Konflikte in der Vormoderne. Instrumente des „sozialen Friedens“ und Bedrohungen der gesellschaftlichen Ordnung*, in: B. Stollberg-Rilinger – M.Puhle – J. Götzmann – G.Althoff (edd.), *Spektakel der Macht*, s. 57-61.

³⁹ Václav BŮŽEK, „Páni a přátelé“ v myšlení a každodenním životě české a moravské šlechty na prahu novověku, Český časopis historický 100, 2002, s. 229-264.

⁴⁰ Birgit EMICH, *Staatsbildung und Klientel. Politische Integration und Patronage in der Frühen Neuzeit*, in: Ronald G. Asch – Birgit Emich – Jens Ivo Engels (edd.), *Integration. Legitimation. Korruption. Politische Patronage in Früher Neuzeit und Moderne*, Frankfurt am Main 2011, s. 33-48; Andreas WÜGLER, *Freude, amis, amici. Freundschaft in Politik und Diplomatie der frühneuzeitlichen Eidgenossenschaft*, in: Klaus Oschema (ed.), *Freundschaft oder „amitié“? Ein politisch-soziales Konzept der Vormoderne im zwischensprachlichen Vergleich (15.-17. Jahrhundert)*, Berlin 2007, s. 191-210; Niklas LUHMANN, *Sociální systémy. Nárys obecné teorie*, Brno 2006, s. 459-492; V. BŮŽEK, „Páni a přátelé“, s. 233-234.

⁴¹ Srov. Kateřina PRAŽÁKOVÁ, *Das kommunikative Bild Ostmitteleuropas und des osmanischen Reichs in der Zeitungssammlung der letzten Rosenberger*, Frühneuzeit-Info 21, 2010, s. 180-197; Rostislav SMÍŠEK, *Císařský dvůr a dvorská kariéra Ditrichštejnů a Schwarzenberků za vlády Leopolda I.*, České Budějovice 2009 (= Monographia historica XI), 446-452.

I.2 Každodenní život raně novověkých diplomatů jako badatelské téma

Středoevropská historická věda, která se zabývá diplomatickými styky rakouských Habsburků s různými evropskými státy v raném novověku, patří v současné době k dynamicky se rozvíjícím oblastem historického bádání. Zejména v posledních deseti letech dokázala vstřebat moderní americká a anglosaská metodologická východiska. Důležitou úlohu hrají v tomto ohledu témata široce chápané kultury každodenního života raně novověkých diplomatů, jejich myšlenkového světa, kulturního mecenátu, komunikačních sítí či diplomatického ceremoniálu.⁴²

Stávající výzkumy navazují na bohatou badatelskou tradici, jež sahá hluboko do 19. století. Právě od tohoto časového úseku a po celou první polovinu 20. století vznikala pozitivisticky pojatá pojednání o diplomatických stycích středoevropské monarchie pod vládou Habsburků s různými evropskými mocnostmi, která se zpravidla omezovala na pouhý popis složitých diplomatických jednání.⁴³ Jejich nedílnou součástí tvořily také edice osobní korespondence či relací konkrétních vyslanců s jednotlivými příslušníky habsburského rodu a vlivnými hodnostáři císařského dvora, jejich osobní deníky a instrukce.⁴⁴ Stranou zájmu nezůstávaly ani pokusy o biografické zpracování

⁴² Srov. Sven EXTERNBRINK, *La »Révolution diplomatique« et la pacification de l'Europe de 1756/63 à 1789/92*, Discussions 4, 2010, 1-24; Hillard von THIESSEN - Christian WINDLER, *Akteure der Außenbeziehungen. Netzwerke und Interkulturalität im historischen Wandel*, Köln 2010; Leopold AUER, *Diplomatisches Zeremoniell am Kaiserhof der Frühen Neuzeit. Perspektiven eines Forschungsthemas*, in: Ralph Kauz – Giorgio Rota – Jan Paul Niederkorn (edd.), *Diplomatisches Zeremoniell in Europa und im Mittleren Osten in der frühen Neuzeit*, Wien 2009, s. 33-53; Herbert KARNER, *Raum und Zeremoniell in der Wiener Hofburg des 17. Jahrhunderts*, in: Tamtéž, s. 56-77; Dorothee Linnemann, *Die Bildlichkeit von Friedenskongressen des 17. und frühen 18. Jahrhunderts im Kontext zeitgenössischer Zeremonialdarstellung und diplomatischer Praxis*, in: Tamtéž, s. 155-186; Mathew Smith ANDERSON, *The Rise of Modern Diplomacy 1450-1919*, London 1993; Lucien BÉLY, *Espions et ambassadeurs au temps de Louis XIV.*, Paris 1990; William ROOSEN, *Early Modern Diplomatic Ceremonial. A Systems Approach*, *The Journal of Modern History* 52, 1980, s. 452-476.

⁴³ Srov. Adam PRZYBOŚ – Roman ŹELEWSKI (ed.), *Dyplomaci w dawnych czasach. Relacje staropolskie z XVI-XVIII stulecia*, Kraków 1959; Max BRAUBACH, *Versailles und Wien von Ludwig XIV. bis Kaunitz. Die Vorstadien der diplomatischen Revolution im 18. Jahrhundert*, Bonn 1952; Janusz WOLIŃSKI (ed.), *Berlińskie relacje barona Goessa w sprawach polskich 1674 roku*, Kraków 1950; Hans Erich FEINE, *Zur Verfassungsentwicklung des Heiligen Römischen Reiches seit dem Westfälischen Frieden*, *Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte. Germanistische Abteilung* 42, 1932, s. 65-133; Alfred Francis PRIBRAM, *Franz Paul Freiherr von Lisola (1613-1674) und die Politik seiner Zeit*, Leipzig 1894; Antoni WALEWSKI, *Historia wyzwolonej Rzeczypospolitej wpadającej pod jarzmo domowe za panowania Jana Kazimierza (1655-1660)*, Kraków 1870; Hans DROYSEN, *Geschichte Der Preussischen Politik*, Berlin 1868; Joseph FIEDLER (ed.), *Die Relationen der Botschafter Venedigs über Deutschland und Österreich im 17. Jahrhundert I-II*, Wien 1866-1867; Alfred von ARNETH, *Die Relationen der Botschafter Venedigs über Österreich im 18. Jahrhundert*, Wien 1863; Friedrich ADELUNG, *Augustin Freiherr von Meierberg und seine Reise nach Rußland*, St. Petersburg 1827.

⁴⁴ Marcus MILEWSKI (ed.), *Die polnische Königswahl von 1697*, Wien 2008; J. KUBEŠ (ed.), *Kryštof Václav z Nostic*; Petr MAŤA – Stefan SIENELL, *Die Privatkorrespondenzen Kaiser Leopolds I.*, in: Josef

životních osudů císařských diplomatů v 16. – 18. století.⁴⁵ V naprosté většině případů však šlo o práce, které nijak nevybočovaly z tradičního půdorysu politických dějin mezinárodních vztahů.

V sedmdesátých letech 20. věku se objevilo první synteticky pojaté dílo o císařské diplomacii ve druhé polovině 17. a první půli 18. století z pera Klause Müllera.⁴⁶ Po metodologické stránce však nepřineslo nic nového; pouze shrnulo dosavadní výsledky bádání. Teprve v posledním desetiletí 20. století a na počátku nového tisíciletí vzniklo pod vlivem kulturní antropologie, dějin mentalit a konceptu symbolické komunikace několik metodologicky i koncepčně podnětných prací, které se zaměřily na každodenní život diplomatů ve službách rakouských Habsburků.⁴⁷ Snažily se interpretovat význam diplomatického ceremoniálu v očích raně novověkého člověka.⁴⁸ Systematicky zaměřený a moderně pojatý výzkum diplomatické činnosti

Pasauer – Martin Scheutz – Thomas Winkelbauer (edd.), *Quellenkunde der Habsburgermonarchie (16. – 18. Jahrhundert)*. Ein exemplarisches Handbuch, Wien-München 2004, s. 837-848.

Arno STROHMAYER (ed.), *Der Briefwechsel zwischen Ferdinand I., Maximilian II. und Adam von Dietrichstein 1563-1565*, Wien-München 1997; Miguel NIETO NUÑO (ed.), *Diario del conde de Pötting, embajador del Sacro Imperio en Madrid (1664-1674) I-II*, Madrid 1993; Herta HAGENDER (ed.), *Diarium Lamberg 1645-49*, Münster 1986; Zdeněk KALISTA (ed.), *Korespondence císaře Leopolda I. s Humprechtem Janem Černínem z Chudenic*, Praha 1936; Albert RILLE (ed.), *Aus den letzten Jahren der Regierung des polnischen Königs Johann Sobieski 1689-1699. Berichte des kaiserlichen Ministers Geörge von Schiemunsky an Ferdinand Fürst von Dietrichstein, Präsidenten der geheimen Konferenz, im Archiv Nikolsburg*, Zeitschrift des Deutschen Vereins für die Geschichte Mährens und Schlesiens 15, 1911, s. 312-338, 430-465; Adalbert FUCHS (ed.), *Briefe an den Feldmarschall Raimond Grafen Montecuccoli. Beiträge zur Geschichte des nordischen Krieges in den Jahren 1659-1660*, Wien-Leipzig 1910; Moritz LANDWEHR VON PRAGENAU – Alfred Francis PRIBRAM (edd.), *Privatbriefe Kaiser Leopold I. an den Grafen F. E. Pötting 1662-1673*, Wien 1903; Alfred Francis PRIBRAM (ed.), *Die Berichte des kaiserlichen Gesandten Franz von Lisola aus den Jahren 1655-1660*, AÖG 70, 1887, s. 1-571; Arnold GAEDEKE (ed.), *Das Tagebuch des Grafen Ferdinand Bonaventura von Harrach während seines Aufenthaltes am spanischen Hofe in den Jahren 1697 und 1698*, Archiv für Österreichische Geschichte 48, 1872, s. 163-302.

⁴⁵ J. HALLER, *Franz von Lisola, ein österreichischer Staatsman des 17. Jahrhunderts*, Preussische Jahrbücher 69, 1892, s. 516-546; Ferdinand HIRSCH, *Der österreichische Diplomat Franz von Lisola und seine Thätigkeit während des Nordischen Krieges in den Jahren 1655-1660*, Historische Zeitschrift 60, 1888, s. 468-498; Julius GROSSMANN (ed.), *Der kaiserliche Gesandte Franz von Lisola im Haag 1672-1673. Ein Beitrag zur österreichischen Geschichte unter Kaiser Leopold I. Nach den Acten des Wiener Staatsarchives*, Wien 1873.

⁴⁶ Klaus MÜLLER, *Das kaiserliche Gesandtschaftswesen im Jahrhundert nach dem Westfälischen Frieden (1648-1740)*, Bonn 1976.

⁴⁷ Friedrich EDELMAYER (ed.), *Die Korrespondenz der Kaiser mit ihren Gesandten in Spanien. Der Briefwechsel Ferdinands I. und Maximilians II. mit Adam von Dietrichstein 1563-1565*, in: Arno Strohmeyer (ed.), *Studien zur Geschichte und Kultur der Iberischen und Iberoamerikanischen Länder 3*, Wien-München 1997; J. KUBEŠ (ed.), *Kryštof Václav z Nostic*; Friedrich POLLEROB, *Die Kunst der Diplomatie. Auf den Spuren des kaiserlichen Botschafters Leopold Joseph Graf von Lamberg (1653 - 1706)*, Petersberg 2010; Rouven PONS, *Gesandte in Wien. Diplomatischer Alltag um 1700*, in: Susanne Claudine Pils – Jan Paul Niederkorn (edd.), *Ein zweigeteilter Ort? Hof und Stadt in der Frühen Neuzeit*, Innsbruck 2005, s. 155-187.

⁴⁸ Ralph KAUF – Giorgio ROTA – Jan Paul NIEDERKORN (edd.), *Diplomatisches Zeremoniell in Europa und im Mittleren Osten in der frühen Neuzeit*, Wien 2009; W. ROOSEN, *Early Modern Diplomatic Ceremonial*.

císařských diplomatů v různých částech Evropy v raném novověku je však v domácím i zahraničním dějepisectví na samotném počátku. Na komplexnější výsledky si bude třeba ještě nějakou dobu počkat, neboť je nutné podniknout namáhavý a časově náročný základní výzkum.

Neradostný stav poznání činnosti, každodenního života i myšlenkového světa císařských diplomatů je možné doložit i na příkladu působení svrchu zmiňovaných osob v Rzeczypospolite v 16. – 18. století. Tohoto tématu se doposud dotkla jen hrstka historiků a historiček. Jaroslav Pánek se věnoval Vilémovi z Rožmberka (1535-1592), jeho legaci ve službách císaře Maxmiliána II. (1527-1576) do Polska a následné možnosti Rožmberkovy kandidatury na polský trůn.⁴⁹ Na obdobné téma se ve své studii zaměřila i Kateřina Pražáková.⁵⁰ Volbou polského krále na konci 17. století se zabýval Markus Milewski.⁵¹ Kromě popisu fungování polského interregna zpřístupnil i některé důležité prameny k této problematice, jako instrukce císaře vyslancům na volebním sejmu. Nejnovějším příspěvkem k císařské diplomacii v Polsku je studie Blanky Čechové.⁵² Zabývá se v ní hlavně materiálními důsledky sňatku arcikněžny Cecílie Renaty (1611-1644) a polského krále Vladislava IV. Vasy (1595-1648).

Vyslanci a jejich každodennost začali být v poslední době přitažlivým tématem i pro historiky, kteří využívají výše nastíněné moderní metody. Velmi dobře systematizoval bádání o diplomatech v 17. století Heiko Droste.⁵³ Jeho kniha se sice zabývá švédskými vyslanci, ovšem autorka této práce se domnívá, že Drosteho koncept lze využít pro zkoumání každodennosti vyslanců kterékoli jiné země. Aby mohl být utvořen komplexní obraz života habsburského diplomata u polského dvora, je nutné si určit kategorie, které lze zkoumat. Vyslanec během své mise vystupoval jako informátor a zástupce svého panovníka. Z pohledu císařských diplomatů je také možné studovat parlamentarismus polského sejmu. Mezi vyslancovy každodenní povinnosti též patřil pobyt v blízkosti polského panovníka a sledování všech důležitých jednání a festivů u polského dvora. Mimo panovnícký dvůr se diplomat objevoval v roli „dobrého přítele“

⁴⁹ Jaroslav PÁNEK, *Czeska elita arystokratyczna XVI wieku i jej stosunek do Polski (na przykladzie "wicekróla" Wilhelma z Rozemberka i biskupa Stanisława Pawłowskiego*; in: Marcelli Kosman (ed.), *Kultura polityczna w Polsce 5. Elity dawne i nowe*, Poznań 2006, s. 63-78.

⁵⁰ Kateřina PRAŽÁKOVÁ, *Volby polských králů ve zpravodajství druhé poloviny 16. století*, in: Ryszard Skowron (ed.), *Polska wobec wielkich konfliktów w Europie nowożytnej. Z dziejów dyplomacji i stosunków międzynarodowych w XV-XVIII wieku*, Kraków 2009, s. 265-274.

⁵¹ M. MILEWSKI (ed.), *Die polnische Königswahl*.

⁵² Blanka ČECHOVÁ, *Polsko-habsburské vztahy v době Ferdinanda III. a Vladislava IV. Dynastická diplomacie a třeboňská zástavní držba*, Brno 2012 (disertační práce).

⁵³ H. DROSTE, *Im Dienst der Krone*.

a patrona či klienta. Je možné zkoumat vyslancovo hmotné zázemí a sociální síť. V neposlední řadě je možné postřehnout i diplomatovy názory a komentáře nejrůznějších situací.

V druhé polovině 17. století byl diplomatický styk podunajské monarchie s Rzeczipospolitou velmi intenzivní. Dle autorů repertoria vyslanců Lothara a Große bylo za léta 1648 až 1700 do Polska vysláno celkem 26 diplomatů různých zaměření na 33 diplomatických misí.⁵⁴ Při královském dvoru ve Varšavě byla zřízena stálá rezidentura obsazená téměř nepřetržitě jedním rezidentem. Podle *Repertoria* se za uvedené období ve Varšavě vystříдалo 6 císařských rezidentů v celkem devíti rezidenturách. Hlavním úkolem rezidenta, jakožto vyslance s nižším diplomatickým statusem, bylo prosté shromažďování informací.⁵⁵ Díky dlouhodobému působení rezidentů v Polsku a velkému počtu jejich korespondentů pochází z rezidentur nejvíce dochované korespondence a tedy i informací, na kterých je tato práce vystavěna. Nechybí však také korespondence ambasadorů a ablegátů.

K základním tematickým okruhům, jimiž se autorka hodlá zabývat, patří vnímání polského sejmu očima habsburských diplomatů, setkávání s polským králem a dvorem, cestování diplomatů, získávání informací, (ne)každodenní interakce s polskými šlechtici a vyslanci z jiných zemí. Stranou pozornosti nezůstanou ani performance, kterých se diplomaté pravidelně účastnili, a jejich symbolický význam. Důležitou součástí práce je porovnání každodenního života císařských diplomatů v Rzeczipospolite v období války na polsko-litevském území a v dobách relativního míru. Je několik otázek, na něž se autorka práce bude snažit nalézt odpovědi. Jak diplomaté prezentovali sami sebe a svého panovníka? Jak vnímali zvláštní „šlechtický“ systém vlády v Rzeczipospolite? Jaké mocenské a společenské postavení jim náleželo u polského královského dvora? Existovala nějaká kulturní a sociální schémata, podle kterých postupovali? Převzali některé polské zvyky? Jaké byly pocity vyslanců v souvislosti s častým vojenským nebezpečím, kterému byli během své diplomatické mise vystaveni? Vystačili s financemi určenými na diplomatickou cestu císařem? Co všechno byli diplomaté ochotni obětovat službě císaři (nebezpečí, nepohodlí, nedostatek

⁵⁴ Ludwig BITTNER – Lothar GROB, *Repertorium der diplomatischen Vertreter aller Länder seit dem Westfälischen Frieden I. (1648-1715)*, Berlin 1936. Autorce předkládané práce se při studiu podkladů podařilo nalézt diplomata s hodností ambasadora vyslaného na samostatnou misi, který není v dané literatuře uveden. Proto se lze domnívat, že celkový počet misí a vyslanců musel být vyšší. Všechny diplomaty se však ani autorům knihy přímo zaměřené na dané téma nepovedlo dohledat. Přesto lze danou knihu (zejména pro nedostatek jiných materiálů) vnímat jako kvalitní badatelský základ pro další výzkum.

⁵⁵ Srov. výše kapitola

peněz, nemoci, nutnost uplácet politické soupeře)? Je možné vysledovat proměnu jejich hodnotového žebříčku?

I.3 Pramenná základna

Základním pramenem bádání předkládané práce je korespondence pěti císařských diplomatů, které císař ve druhé polovině 17. století vyslal k polskému královskému dvoru či sejmu. Epistolografie diplomatů mohla sloužit jako médium dialogu.⁵⁶ Díky ní byl aktér schopen osvědčit své diplomatické schopnosti, prezentovat se jako dobrý služebník svého panovníka a čestný muž. Korespondence se taktéž stávala pojištěním vyslance s domovským dvorem i jeho diplomatickým kapitálem.⁵⁷ Historici Francisco Bethencourt a Florike Egmont tvrdí, že korespondenci pomáhá utvářet mravy společenských skupin a je nástrojem kulturního transferu, který se často projeví i velmi neočekávaně.⁵⁸ V případě 17. století je nutné nazírat na diplomatickou korespondenci v sociálním kontextu, kdy byla psána ve formě kancelářských listů, jež byly formulovány podle hodnot dvorské kultury, pevných pravidel a komunikace s důvěryhodnými korespondenty.⁵⁹

Důvěra se stala uznávanou hodnotou a někdy je možné hovořit i o jistém „kapitálu důvěry“.⁶⁰ V praxi ho lze spatřit v dopisech vyslanců, kteří hodnověrnost každé informace ověřovali z několika zdrojů. Když se jim nepodařilo danou informaci ověřit, rovnou svého korespondenta informovali o nízké důvěryhodnosti zprávy.⁶¹ Důvěra se utvářela během sociálních interakcí mezi individuem a jeho okolím. Aktér si začal vytvářet svou síť společenských vztahů a posléze i komunikační síť. Informace od nejrůznějších korespondentů bývaly nezdědka placené, ovšem vzájemná důvěra stále hrála důležitou roli. Jednou z institucí, jež se zakládala na důvěře, byl patronát. Vyslanci

⁵⁶ K roli a formám diplomatické korespondence srov. Carmen FURGER, *Briefsteller: Das Medium „Brieff“ im 17. Und frühen 18. Jahrhundert*, Köln 2010; Irene BALDRIGA, *The role of correspondence in the transmission of collecting patterns in seventeenth-century Europe: models, media and main characters*, in: Robert Muchembled (ed.), *Cultural exchange in Early Modern Europe III. Correspondence and Cultural exchange in Europe 1400-1700*, Cambridge 2007, s. 187-216; Beatrix BASTL, *Formen und Gattungen frühneuzeitlicher Briefe*, in: J. Pasauer – M. Scheutz – T. Winkelbauer (edd.), *Quellenkunde der Habsburgermonarchie*, s. 801-812; Friedrich EDELMAYER, *Gesandtschaftsberichte in der Frühen Neuzeit*, in: Tamtéž, s. 849-859.

⁵⁷ H. DROSTE, *Im Dienst der Krone*, s. 12.

⁵⁸ Francisco BETHENCOURT – Florike EGMONT, *Introduction*, in: R. MUCHEMBLE (ed.), *Cultural exchange*, s. 4-5.

⁵⁹ H. DROSTE, *Im Dienst der Krone*, s. 27.

⁶⁰ TAMTÉŽ, s. 29-31.

⁶¹ „... es seid aber nicht die erste falsche zeitung die von dort hergeschriben werde.“ Dopis Kryštofa Václava z Nostic Ferdinandovi ze Schwarzenberku z 11. září 1697. SOA Třeboň, oddělení Český Krumlov, RA Schwarzenberků, fascikl 404, fol. 138.

v takovém případě mohli vystupovat v roli patronů i klientů. Záviselo to především na jeho sociálním postavení a vlivných kontaktech.⁶²

Autorka této práce využila dvou významných pramenných zdrojů. Jedním je rodinný archiv Schwarzenberků a korespondence Jana Adolfa ze Schwarzenberku a jeho syna Ferdinanda ze Schwarzenberku s císařskými vyslanci v Polsku.⁶³ Mezi ně patřili Jan Kryštof Fragstein, Jan Kryštof Zierowski a Karel Julius Sedlnický z Choltic. Druhým zdrojem se stal rodinný archiv Ditrichštejnů, a v něm uložené dopisy adresované Maxmiliánovi a Ferdinandovi z Ditrichštejna. Původci těchto listů byli taktéž císařští diplomaté v Rzeczpospolite a často se shodovali i s výše zmíněnými korespondenty Schwarzenberků.⁶⁴ Náleží mezi ně Jan Kryštof Fragstein, Jan Kryštof Zierowski, Jiří Schiemunski a Kryštof Václav z Nostic a Karel Julius Sedlnický z Choltic.

Chronologicky nejstarším odesílatelem byl císařský vyslanec Jan Kryštof Fragstein. Pocházel ze staré slezské šlechtické rodiny, jež roku 1618 obdržela i šlechtický titul v Čechách.⁶⁵ Jan Kryštof Fragstein se stal třikrát císařským rezidentem v Polsku v letech 1654-1655, 1656-1657 a 1658-1659. V období 1657-1658 působil navíc jako vyslanec v Rusku.⁶⁶ V roce 1664 obdržel právě za své působení na Moskevském dvoře titul svobodný pán a císař mu polepšil erb.⁶⁷ Vlastnil rozličná panství ve Slezsku, mezi něž patřily Gandau, Jäschguttel a Krolkwitz. V roce 1672 se stal císařským radou a vrchním kancléřem ve Slezsku. Zemřel roku 1682.

Dalším vyslancem v Polsku byl Jan Kryštof Zierowski. Pocházel z hornoslezské šlechty s polskými kořeny. V roce 1682 obdržel český šlechtický titul svobodný pán, jenž mu byl potvrzen o pět let později.⁶⁸ Zastával úřady biskupského rady, zemského

⁶² Srov. R. SMÍŠEK, *Císařský dvůr*, s. 304-321; H. DROSTE, *Im Dienst der Krone*, s. 249-286.

⁶³ Polonika Jana Adolfa ze Schwarzenberku. SOA Třeboň, oddělení Český Krumlov, RA Schwarzenberků, fasc. 373; Polonika Ferdinanda ze Schwarzenberku. Tamtéž, fasc. 404.

⁶⁴ Korespondence Jana Kryštofa Fragsteina s Maxmiliánem z Ditrichštejna z let 1654-1655. MZA Brno, G 140 RA Ditrichštejnů, kart. 17, inv. č. 56, sign. 33; Korespondence Jana Kryštofa Zierowského s Ferdinandem z Ditrichštejna. Tamtéž, kart. 489; Korespondence Jiřího Schiemunského s Ferdinandem z Ditrichštejna z let 1689-1696. Tamtéž, kart. 20, inv. č. 65, sign. 38; Korespondence Kryštofa Václava z Nostic s Ferdinandem z Ditrichštejna z let 1686-1697. Tamtéž, kart. 18, inv. č. 59, sign. 34/c.

⁶⁵ Konrad BLAŽEK, *J. Siebmacher's grosses und allgemeines Wappenbuch in die Verbindung mit Mehreren. Der ausgestorbene Adel der Preussischen Provinz Schlesien I.*, Nürnberg 1887, s. 29.

⁶⁶ Ludwig BITTNER – Lothar GROB, *Repertorium der diplomatischen Vertreter aller Länder seit dem Westfälischen Frieden I. (1648-1715)*, Berlin 1936, s. 159, 161.

⁶⁷ K. BLAŽEK, *J. Siebmacher's grosses und allgemeines Wappenbuch in die Verbindung mit Mehreren. Der ausgestorbene Adel der Preussischen Provinz Schlesien I.*, Nürnberg 1887, s. 29; Viz obr. 1, s. 148.

⁶⁸ Viz obr. 2, s. 148.

hejtmana v Opavsku, Lehnicku a Ratibořsku.⁶⁹ Do Polska byl vyslán dvakrát. V letech 1674-1685 působil jako rezident a následně v roce 1690 jako vyslanec k polskému sejmku.⁷⁰ Zemřel v roce 1695. Jedna z jeho dcer se provdala za blíže neurčeného Schimonského.⁷¹ Je možné, že to byl právě Jiří Schiemunski, s nímž se Jan Kryštof Zierowski setkal přinejmenším během jeho polské mise.

Mezi císařské vyslance v Rzeczypospolite, které se povedlo autorce zachytit optikou jejich diplomatické korespondence, patří i Jiří Schiemunski. Pocházel ze slezského rodu, jenž měl kořeny v Polsku.⁷² Funkci císařského rezidenta na polském dvoře zastával v letech 1684-1695.⁷³

Dalším slezským šlechticem, který zastupoval císaře v Polsku se stal Kryštof Václav z Nostic. Pocházel z rokytnicko-planské linie Nosticů, jejímž zakladatelem byl jeho otec Otto mladší z Nostic.⁷⁴ Stejně jako on si i Kryštof Václav vybudoval kariéru ve slezských zemských úřadech. Postupem let vystřídal úřady lehnického, hlohovského, svídnického a javorského hejtmana.⁷⁵ Během svého života se několikrát stal císařským vyslancem. Poprvé v roce 1686, kdy byl vyslán na legaci do Braniborska.⁷⁶ V roce 1693 zastupoval zájmy císaře jako jeho ambasador na polském sejmku v Grodně, kvůli čemuž obdržel i hraběcí titul.⁷⁷ Poslední diplomatickou cestu absolvoval v roce 1705 do Nizozemí.⁷⁸ Zemřel v roce 1712 a byl pohřben v kapucínském klášteře ve Svídnici.⁷⁹

Posledním císařským diplomatem v Rzeczypospolite, který po sobě zanechal korespondenci s Ditrichštejnými i se Schwarzenberky, byl Karel Julius Sedlnický z Choltic.⁸⁰ Jako ostatní výše zmínění vyslanci, také on pocházel ze slezského šlechtického rodu. Většina jeho kariéry spadala do držení slezských zemských úřadů.⁸¹ V roce 1695 byl povýšen do hraběcího stavu kvůli legaci v Polsku, jež následovala v

⁶⁹ Konrad BLAŽEK, *J. Siebmacher's grosses und allgemeines Wappenbuch in die Verbindung mit Mehreren. Der Adel von Oesterreich Schlessien 1885*, Brno 2000, s. 18.

⁷⁰ L. BITTNER – L. GROß, *Repertorium*, s. 160.

⁷¹ K. BLAŽEK, *J. Siebmacher's grosses und allgemeines Wappenbuch in die Verbindung mit Mehreren. Der abgestorbene Adel der Preussischen Provinz Schlesien I.*, Nürnberg 1887, s. 124.

⁷² Viz obr. 3, s. 148.

⁷³ L. BITTNER – L. GROß, *Repertorium*, s. 160.

⁷⁴ Jiří HÁŠ – Jaroslav TOVAČOVSKÝ, *Genealogie Nosticů z Nostic*, Heraldika a genealogie 35, 2002, s. 6.

⁷⁵ TAMTÉŽ, s. 7-8.

⁷⁶ J. KUBEŠ, (ed), *Kryštof Václav z Nostic*, s. 19.

⁷⁷ J. HÁŠ – J. TOVAČOVSKÝ, *Genealogie Nosticů z Nostic*, s. 7-8; Viz obr. 4 a 5, s. 149.

⁷⁸ J. KUBEŠ, (ed), *Kryštof Václav z Nostic*.

⁷⁹ TAMTÉŽ, s. 21.

⁸⁰ Viz obr. 6, s. 149.

⁸¹ Konrad BLAŽEK, *J. Siebmacher's grosses und allgemeines Wappenbuch in die Verbindung mit Mehreren. Der ausgestorbene Adel der Preussischen Provinz Schlesien I.*, Nürnberg 1887, s. 121.

letech 1695-1699.⁸² Jeho první manželkou byla Johana z Nostic, sestra Kryštofa Václava z Nostic.⁸³

Mimo vlastní korespondence císařských vyslanců je velmi důležitým pramenem pro poznání symbolického rozměru diplomatovy audience před polským sejmem popis audience braniborského ambasadora Alexandra von Dohna.⁸⁴ Neméně závažným pramenem, kterým lze postihnout hierarchické místo diplomatů při oficiálních jednáních a ceremoniálech jsou tištěné a psané noviny. Tento pramen získává na důležitosti až v posledních letech, ale je možné říci, že jeho význam je zatím ještě nedoceněný.⁸⁵ V souvislosti s čerpáním z psaných a tištěných novin a letáků pro účely historického výzkumu je třeba zmínit práce Kateřiny Pražákové, která využívá těchto pramenů i ve vztahu habsburské monarchie k polsko-litevskému státu.⁸⁶ V této práci použila autorka tištěné i psané noviny z Rodinného archivu Schwarzenberků.⁸⁷ Taktéž je využíváno i příležitostných tisků uložených v Kórnické knihovně, jež obsahují většinou popisy vjezdů polských králů a královen do měst jako je Krakov, Varšava a Gdaňsk, popřípadě popisy jejich korunovace.⁸⁸ Ty zmiňují i důležité místo, které při

⁸² Petr MAŠEK, *Šlechtické rody v Čechách, na Moravě a ve Slezsku II. Od Bílé hory do současnosti*, Praha 2010, s. 400; L. BITTNER – L. GROß, *Repertorium*, s. 160. V Repertoriu je uvedený začátek legace Karla Julia Sedlnického z Choltic až na rok 1697, ale autorce této práce se podařilo během jejího dřívějšího výzkumu dojít k závěru, že byl vyslán již v roce 1695. Srov. Monika HRUŠKOVÁ, *Volba polského krále Augusta II. Silného očima habsburských vyslanců*, České Budějovice 2010 (bakalářská práce), s. 22.

⁸³ Ernst Heinrich KNESCHKE (edd.), *Neues Allgemeines Deutsches Adels-Lexicon VIII*, Leipzig 1868, s. 424-426.

⁸⁴ Relace z Grodna z 13. března 1688, Geheimes Staatsarchiv Preussische Kulturbesitz (Berlin-Dahlem), I Hauptabteilung, Repositur 9 (Polen), 27. l. 5, k. 38-39, přepis Roberta Kołodziejce. Za poskytnutí přepisu relace i za mnoho jiných cenných rad ve věci audiencí vyslanců na sejmu srdečně děkuji doktoru Robertu Kołodziejovi z Wroclavské univerzity.

⁸⁵ K psaným a tištěným novinám jako prameni historického poznání srov. Kazimierz MALISZEWSKI, *Barokowe „theatrum mundi“*. Uwagi o staropolskim obrazie świata na podstawie polskich gazet rękopiśmiennych, in: Bogdan Rok – Filip Wolański (edd.), *Staropolski ogląd świata*, Wrocław 2004 (= Prace Historyczne 36), s. 159-168. Robert KOŁODZIEJ, *Publicystyka polityczna wobec planów wojny tureckiej Władysława IV*, in: Krystyn Matwijowski – Bogdan Rok (edd.), *Studia dziejów XVII i XVIII wieku*, Wrocław 2003 (= Prace Historyczne 33), s. 21-34. Halina MICHALAK, *Druk ulotny w służbie informacji i propagandy. Czasy Zygmunta III Wazy*, in: Andrzej Bartnicki – Jan Dzięgielewski – Ireneusz Ichnatowicz – Jerzy Maternicki – Józef Ryszard Szaflik – Maria Wawrykowa (edd.), *Kultura. Polityka. Dyplomacja*, Warszawa 1990, s. 234-245.

⁸⁶ K. PRAŽÁKOVÁ, *Das kommunikative Bild Ostmitteleuropas*; TÁŽ, *Volby polských králů*; TÁŽ, *Obraz livonské války v psaných novinách rožmberského zpravodajství*, in: Václav Bůžek – Jaroslav Dibelka (edd.), *Člověk a sociální skupina ve společnosti raného novověku*, České Budějovice 2007 (= Opera historica 12), s. 13-32.

⁸⁷ Polonika Jana Adolfa ze Schwarzenberku. SOA Třeboň, oddělení Český Krumlov, RA Schwarzenberků, fasc. 373; Polonika Ferdinanda ze Schwarzenberku. Tamtéž, fasc. 404.

⁸⁸ Kurtze Beschreibung der den 15. <5> Septembr. 1697. zu Crackau geschehenen Königlichen Pohlischen Crönung, Bibliotheka Kórnicka, MF 5518; Ausführliche Relation, von dem höchst prächtigen Einzuge des [...] Augusti II. Königes in Pohlen [...] den 12 Septemb. in die Stadt und Schloss zu Krakau geschehen [...] Aus der Polnischen [...] übersetzt, Bibliotheka Kórnicka, MF 5575; Na wieczną pamiątkę dyaryusz dostateczny wiazdu y aktu koronacyey [...] Augusta II [...], Bibliotheka Kórnicka, MF 5746; Crackau den 14 septembr. 1697, Bibliotheka Kórnicka, MF 6027.

těchto symbolických rituálech habsburští diplomaté zaujímali. Mimo výše zmíněné prameny bylo využito i edic raně novověkých periodik jako *Theatrum Europaeum*, soudobých příruček pro diplomaty či vydaných konstitucí polského sejmu.⁸⁹ Při přepisování textu z psaných i tištěných pramenů se autorka řídila zásadami transliterace.

⁸⁹ *Theatrum Europaeum* 7, Frankfurt am Main 1685; *Theatrum Europaeum* 8, Frankfurt am Main 1693; *Theatrum Europaeum* 14, Frankfurt am Main 1702; *Theatrum Europaeum* 15, Frankfurt am Main 1707; Johan Christian LÜNIG, *Theatrum Ceremoniale historico-politicum*, Leipzig 1720; Gottfried STIEVE, *Europäisches Hof-Ceremoniel [...]in dero Gesandten und Abgesandten beobachtet wird [...]*, Leipzig 1723; Julio Bernhard von ROHR, *Einleitung zur Ceremoniel-Wissenschaft Der großen Herren*, Berlin 1729; *Volumina legum IV. Prawa, konstytucje y przywileie krolewstwa polskiego, wielkiego xięstwa litewskiego y wszystkich prowincyi należących na walnych seymiech koronnych*, Petersburg 1860.

II. Polsko ve druhé polovině 17. století

Z celoevropského hlediska představoval pro druhou polovinu 17. století stěžejní rok 1648, kdy se podařilo uzavřít Vestfálský mír zakončující do té doby nejdelší konflikt evropského formátu – třicetiletou válku. Rzeczpospolita naopak vstoupila v druhé půli 17. věku do dlouhotrvajícího období bojů.⁹⁰ Přesné označení jediné události, která tuto epochu polských dějin započala, je v podstatě nemožné. Hlavní příčinou bylo pravděpodobně spolupůsobení mnoha dílčích událostí, mezi nimiž často nelze najít přímou souvislost. Za nejdůležitější lze označit obecně složitou dynastickou situaci v polsko-litevském státu, povstání poddaných kozáků, rozkoly na sejmu a neradostnou mezinárodní situaci.⁹¹

Císařští vyslanci, o kterých tato práce pojednává, se každodenně pohybovali v prostředí polského královského dvora, účastnili se sejmů a nezdá se, že se sejmů dotýkala i jejich korespondence. Vzhledem k tomu považuje autorka práce (pro pochopení charakteristických detailů jejich každodennosti v tomto prostředí) za nutné detailněji rozvést fungování polského šlechtického parlamentarismu.⁹² V literatuře bývá celá problematika většinou velmi zjednodušována, což vede k nepochopení základních prvků a myšlenek polského politického systému. Objevují se teorie, že tato zvláštní cesta vývoje státního aparátu byla „slepou vývojovou větví“, která skončila trojím dělením Polska v 18. století. Toto stanovisko zastávali zejména autoři starší polské literatury, protože při zpětném pohledu se dělení Polska jednoduše zdůvodnilo špatným státoprávním uspořádáním.⁹³ Tento nešťastný kánon národní tragédie přebírali mnozí další autoři a víceméně dogmaticky se vyskytuje i v českých pojednáních o dějinách Polska.⁹⁴ Světlou výjimku představuje studie Miloše Řezníka a kniha Jana Květiny *Šlechtická demokracie*, která českým čtenářům nabízí zasvěcený pohled na fungování

⁹⁰ Mapa Rzeczpospolite v druhé polovině 17. století viz obr. 7, s. 150.

⁹¹ Srov. M. MARKIEWICZ, *Historia Polski*, s. 479-492.

⁹² Srov. dopis Jana Kryštofa Fragsteina z 6. srpna 1658, SOA Třeboň, oddělení Český Krumlov, RA Schwarzenberků, fasc. 373, fol. 711-712; nebo v dopise Jiřího Schiemunského z 11. srpna 1690, MZA Brno, RA Ditrichštejnů G140, inv.č. 65, sign. 38, kart. 20, fol. 32.

⁹³ Srov. Michał BOBRZYŃSKI, *Přehled dějin polských*, Praha 1895; Władysław KONOPCZYŃSKI, *Dzieje Polski Nowożytnej*, Warszawa 2003; A. WALEWSKI, *Historia wyzwolonej Rzeczypospolitej*.

⁹⁴ Srov. Paweł JASIEŃKA, *Rzeczpospolita Obojga Narodów I-III*, Warszawa 1988; z českých autorů např. Miloš MACŮREK, *Dějiny polského národa*, Praha 1948; Václav MELICHAR (ed.), *Dějiny Polska*, Praha 1975; Miloš ŘEZNÍK, *Polsko*, Praha 2002.

polského parlamentarismu.⁹⁵ Není tak rozsáhlá a podrobná jako novodobé polské monografie, ovšem jakožto základ k pochopení zahraničního historického politického systému je naprosto dostačující.⁹⁶

⁹⁵ Miloš ŘEZNÍK, *Některé problémy fungování polsko-litevského sejmu v 1. polovině 17. století. Čas jako právní skutečnost v polsko-litevské sněmovní praxi*, *Slovanský přehled* 83, 1997, s. 129-139; J. KVĚTINA, *Šlechtická demokracie*.

⁹⁶ Antoni MAĆZAK, *Rządcy i rządzi. Władza i społeczeństwo w Europie wczesnonowoczesnej*, Warszawa 1986; Henryk OLSZEWSKI, *Sejm w dawnej Rzeczypospolitej. Ustrój i idee. Sejm Rzeczypospolitej epoki oligarchii (1652-1763)*, Poznań 2002; Wacław URUSZCZAK, *Historia państwa i prawa polskiego 966-1795*, Warszawa 2010.

II.1 System fungování Rzeczypolite

Koncept státního zřízení, který je pro zjednodušení možné nazývat stavovskou monarchií, je už velice starý. V období renesance vzniklo mnoho knih o ideálním státě, případně o ideální osobě panovníka.⁹⁷ Většina byla míněna pouze jako teoretické práce. Z nich se vymykalo dílo významného poznaňského biskupa, politika a diplomata Vavřince Goślického.⁹⁸ Stejně jako další renesanční myslitelé, i on vycházel z antické filozofické tradice, kde se ideálnímu státnímu zřízení a vládě věnovali učenci jako Platón, Aristoteles, Polybios či Marcu Tullius Cicero.⁹⁹

Na rozdíl od svých současníků založil Goślicki svou teorii na konkrétním – polském – státoprávním systému, přičemž dokázal propojit teorii s praxí. Vycházel z předpokladu, že existovaly tři základní způsoby uspořádání státu – monarchie, aristokracie a demokracie. Za jejich protipóly považoval jejich „zvrácené“ formy – tyranii, oligarchii a anarchii.¹⁰⁰ Po delší úvaze nabyt přesvědčení, že nejlepší formou vlády je sice ta, kde je veškerá moc soustředěna do rukou jediné osoby, ovšem ta může být také nejsnáze „zvrácena“. Proto nakonec došel k závěru, že nejlépe fungujícím vládním systémem musí být ten nejhůře zvrátitelný. Aby takový systém vytvořil, využil základy všech tří zmíněných forem uspořádání vlády. Toto nové státní uspořádání nazval „monarchia mixta“. V praxi mělo jít o monarchii, kde by právo stálo nad panovníkem. Ten by vystupoval pouze jako „nejvyšší správce“ celého zřízení.¹⁰¹ Aristokracii měl podle Goślického zastupovat parlament, nebo přinejmenším jeho horní komora – senát, tvořený nejznamenitějšími muži celé země. Demokracii by v takovém případě tvořil „šlechtický národ“. Uplatňování národní vůle by začínalo u lokálních sejmíků a končilo v dolní komoře parlamentu – poslanecké sněmovně.¹⁰²

⁹⁷ Srov. Thomas MOORE, *Utopia*, London 1516; Tommaso CAMPANELLA, *La Città del Sole*, 1623; Francis BACON, *Nova Atlantis*, 1627; Nicolo MACHIEVELLI, *Il principe*, 1513; v Polsku reakce na Machiavelliho Dvořana - Łukasz GÓRNICKI, *Dworzanin polski*, Tykoczin 1565 - dodnes známější dílo než kniha Goślického, avšak pojaté jako konkrétní příklad a příběh od polského dvora.

⁹⁸ Wawrzyniec GOŚLICKI, *De optimo senatore*, Venezia 1568.

⁹⁹ Aleksander STĘPKOWSKI, *De optimo senatore w świetle arystotelesowskiej Polityki*, in: Aleksander Stępkowski (ed.), *O senatorze doskonałym studia. Prace upamiętniające postać i twórczość Wawrzyńca Goślickiego*, Warszawa 2009, s. 123-142.

¹⁰⁰ Tamtéž.

¹⁰¹ „...daß die Könige in Pohlen, nicht als Beherrscher sondern nur als Versteher dieses Reichs zu betrachten.“ Gottfried STIEVE, *Europäisches Hof-Ceremoniel [...]in dero Gesandten und Abgesandten beobachtet wird [...]*, Leipzig 1723, s.128.

¹⁰² Srov. Radosław LOLO, *Wawrzyńska Goślickiego wizja ustroju państwa*, in: A. Stępkowski (ed.), *O senatorze doskonałym studia*, s. 145-155.

Všechny tyto „vládní systémy“ se v uspořádání „monarchia mixta“ prolínaly a jak sám Goślicki napsal, král nemohl vynášet rozhodnutí o nejdůležitějších záležitostech státu bez rady a názoru senátu. Senát naopak nesměl nic rozhodnout bez krále a šlechty.¹⁰³ Vavřinec Goślicki se domníval, že takovou státoprávní teorii je možné aplikovat i na další evropské státy, protože nikde nevládl panovník samostatně, ale opíral se přinejmenším o svůj poradní orgán. Výjimečnost Rzeczpospolite spočívala v tom, že právo a spravedlnost byly nadřazené všem složkám vlády, panovníka nevyjímaje. V případě, že král jednal protiprávně, měl šlechtický národ právo se proti němu ohradit. Projevem této zásady byly tak zvané „vojenské konfederace“ – šlechtická seskupení, jež chtěla dosáhnout určitých politických cílů, někdy i proti panovnické vůli. Pokud byl jejich nárok shledán nespravedlivým, označovaly se jako „rokosze“ – vzpoury.¹⁰⁴

Systém „monarchia mixta“ tak, jak ho Goślicki popsal, v podstatě odpovídal skutečnému fungování Rzeczpospolite.¹⁰⁵ Všechny tři složky moci se setkávaly na sejm (sněmu), kde se řešily nejdůležitější státní záležitosti.¹⁰⁶ Sejm svolával alespoň jednou za dva roky král, který vysílal tak zvané „deliberační“ listy senátorům a „universaly“, pomocí nichž se svolávaly předsejmové sejmíky – jakési menší sněmy lokální šlechty územně členěné podle vojvodství.¹⁰⁷ Z těchto sejmíků, jichž se účastnila veškerá polská šlechta, byli vybráni poslanci, kteří se v určitý čas dostavili na sejm a

¹⁰³ "Est autem in eorum Repub. summa ordinum collocatio, adeo at Rex sine Senatus consilio et autoritate, de Reipub. summa nihilipse discernere possit, Senatus nihil absq; Rege et nobilibus.", W. GOŚLICKI, *De optimo senatore*, s. 47.

¹⁰⁴ J. KVĚTINA, *Šlechtická demokracie*, s. 229, 232.

¹⁰⁵ Antoni MAĆZAK, *Unique and Incomparable? The Polish Commonwealth in 16th - 17th Century Europe*, in: Maria Bogucka (ed.), *Society and Culture. Poland in Europe*, Warszawa 1995, s. 55-67; Stefanie OCHMANN, *Rzeczpospolita jako "monarchia mixta" – dyktaty władzy i wolności*, in: A. Bartnicki – J. Dzięgielewski – I. Ihnatowicz – J. Maternicki – J. R. Szaflik – M. Wawrykowa (edd.), *Kultura. Polityka. Dyplomacja*, s. 264-278.

¹⁰⁶ K problematice polského sejmu srov. Stefania OCHMANN-STANISZEWSKA, *Autorytet Wazów w sejmie*, in: Krystyn Matwijowski (ed.), *Czasy nowożytné*, Wrocław 2005 (= *Prace Historyczne* 38), s. 21-28; Przemysław PARADOWSKI, *Konflikt wokół prawomocności sejmu nadzwyczajnego z 1637 roku*, in: Krystyn Matwijowski – Bogdan Rok (edd.), *Studia dziejów XVII i XVIII wieku*, Wrocław 2003 (= *Prace Historyczne* 33), s. 5-20; TÝŽ, *"Dla gwałtownych także spraw y potrzeb Rzeczypospolitey". Z procedury zwoływania sejmów ekstraordynaryjnych za Władysława IV Wazy*, in: Krystyn Matwijowski, (ed.), *Z badań nad Rzeczpospolitą w czasach nowożytnych*, Wrocław 2001 (= *Prace Historyczne* 31), s. 15-26; Jerzy MAROŃ, *Senatorowie na sejmach za Jana III Sobieskiego*, in: Krystyn Matwijowski – Stefania Ochmann-Staniszevska – Bogdan Rok (edd.), *Z przeszłości Rzeczypospolitej w czasach nowożytnych*, Wrocław 1998 (= *Prace Historyczne* 25), s. 43-64; Jerzy MICHALSKI (ed.), *Historia sejmu polskiego, t. I*, Warszawa 1984.

¹⁰⁷ K problematice sejmíků srov. Michał ZWIERZYKOWSKI, *Samorząd sejmikowy województw poznańskiego i kaliskiego w latach 1696-1732*, Poznań 2010; Przemysław PARADOWSKI, *Ze stanu badań nad sejmikami doby Wazów ze szczególnym uwzględnieniem panowania Władysława IV*, in: Krystyn Matwijowski, (ed.), *Z badań nad Rzeczpospolitą w czasach nowożytnych*, Wrocław 2001 (= *Prace Historyczne* 31), s. 27-38.

vytvořili dolní komoru parlamentu nazývanou „izba poselska“. V senátu zasedali nejvyšší hodnostáři země – biskupové, vojvodové, kasteláni a králem jmenovaní ministři.¹⁰⁸

Každý sejm začal úvodní mší, na níž se potkaly všechny jeho složky.¹⁰⁹ Poté poslanci ze svého středu zvolili maršálka sejmu, jenž řídil jednání „izby poselskiej“ a zastupoval ji při jednání s králem a senátem. Následovaly „rugi poselskie“ – vyloučení poslanců, kteří na sejmu neměli být, neprokázali svůj mandát nebo byli trestně stíháni. „Rugi poselskie“ se často stávaly nástrojem boje mezi jednotlivými frakcemi, neboť jejich pomocí se dali odstranit nepohodlní poslanci. Při oficiálním zahájení sejmu se v místnosti senátu sešli král, senát a „izba poselska“. Následoval rituál přivítání poslanců s králem. Spočíval v políbení královy ruky všemi poslanci. Poté byla čtena „pacta conventa“ – dohoda panovníka se sejmem, kterou se zavázal dodržet ještě předtím, než se stal korunovaným polským králem. Posléze došlo k vyhlášení královské propozice, jež zahrnovala královy návrhy záležitostí projednávaných sejmem. Následně přišly na řadu „wota senatorskie“ – proslovy senátorů, které měly být odpovědí na královskou propozici. V dalším kroku se udílely „vakance“, což značilo doobsazení uvolněných míst hodnostářů. Po nich se parlament rozdělil. Senátoři s králem zůstali v místnosti senátu a poslanci odešli do „izby poselskie“.¹¹⁰

Další jednání už probíhala v oddělených komorách. „Izba poselska“ vytvářela návrhy zákonů. V dolní komoře platila zásada konsenzu, přičemž byl-li vznesen protest „liberum veto“, nemohlo se nadále nic řešit a rozhodovat, dokud protestující poslanec nesouhlasil s jistou mírou kompromisu. Po dokončení porad nad návrhy zákonů se poslanci opět přesunuli ke králi a senátu, kde byly tyto koncepty předčítány. Pokud se s jejich zněním spokojil i král se senátem, mohly vejít v platnost a sejm mohl být ukončen. V opačném případě následovaly dlouhé debaty ve snaze dosáhnout kompromisu. Po ukončení porad se schválené zákony – konstituce – slavnostně vyhlásily, vytiskly a rozeslaly zpět sejmíkům. Sejm opět završil rituál políbení královy ruky.¹¹¹

Kromě výše popsaného běžného sejmu existovalo i několik mimořádných typů sejmů, které fungovaly v době bezkráloví. Prvním z nich byl „sejm konvokacyjny“ –

¹⁰⁸ M. MARKIEWICZ, *Historia Polski*, s. 53-58.

¹⁰⁹ Jan SEREDYKA, *Nabożeństwa sejmowe w dawnej Polsce. Norma prawna czy ceremonial?* in: M. Markiewicz – R. Skowron (edd.), *Theatrum Ceremonialne*, s. 255-266.

¹¹⁰ Podle M. MARKIEWICZ, *Historia Polski*, s. 58-64.

¹¹¹ TAMTÉŽ, s. 50-64.

sejm, na němž se dohodlo místo a čas volby nového panovníka. Poté následoval druhý – „sejm elekcyjny“, během něhož došlo ke zvolení krále a podepsání dokumentu „pacta conventa“.¹¹² Celý proces završila panovnickova korunovace.

Svrchu naznačený polský systém vlády se udržel v Rzeczypospolite několik století a je možné říci, že byl velmi úspěšný. Jeho destabilizaci zapříčinilo postupné „zvrácení“ parlamentní vlády v oligarchickou formu. Poslanecká sněmovna se začala frakcionalizovat a docházelo ke stále častějšímu prosazování regionálních marginálií nad záležitostmi týkajícími se celého státu. Sejm tak musel nejdříve vyřešit lokální celostátně nezajímavé problémy, než se dostal k schvalování prostředků na válku a podobně. Docházelo tak k neúměrnému protahování sejmovních jednání. V roce 1652 bylo „liberum veto“ – výsada, jež měla být ochranou demokratického systému – poprvé použito k přerušení sejmu.¹¹³ Došlo k tomu díky přísnému dodržování pravidel vedení sejmu. Z ochrany šlechtické demokracie se tak stala obstrukční pomůcka.¹¹⁴ „Liberum veto“ bylo podáno již mnohokrát předtím, avšak podle zavedeného zvyku poslanec, který toto veto k nějaké záležitosti podal, měl počkat, až se sejm dohodne jak by mu mohl vyjít vstříc. Načež vždy následovala domluva sejmu s poslancem, při které se dohodli na kompromisu.¹¹⁵ Výjimečnost veta z roku 1652 spočívá v tom, že poslanec vznesl proti návrhu „liberum veto“, ale nepočkal na další řešení problému a odjel z Varšavy na své panství. Podle zákonů Rzeczypospolite proto nemohl být schválen návrh, proti němuž jedinec toto právo použil. Zároveň však nebylo možné jednání přeskočit. Maršálek sejmu proto rozhodl, že když nemohlo být pravidlům sejmu a Rzeczypospolite učiněno zadost, musel být sejm rozpuštěn.¹¹⁶ Tento postup se začal používat stále častěji, až se v 18. století málokdy podařilo, aby sejm dospěl k úspěšnému konci.¹¹⁷

¹¹² K problematice fungování sejmu v raném novověku srov. H. OLSZEWSKI, *Sejm w dawnej Rzeczypospolitej*; W. URUSZCZAK, *Historia państwa*.

¹¹³ Srov. M. MARKIEWICZ, *Historia Polski*, s. 62-63.

¹¹⁴ Případ prvního „liberum veto“ z roku 1652 blíže rozebírá ve své práci i J. KVĚTINA, *Šlechtická demokracie*, s. 149-205.

¹¹⁵ H. OLSZEWSKI, *Sejm w dawnej Rzeczypospolitej*, s. 318-359.

¹¹⁶ Józef Andrzej GIEROWSKI, *Rzeczpospolita w dobie złotej wolności 1648-1763*, Kraków 2004, s. 38-42.

¹¹⁷ Ke komparaci s anglickým parlamentarismem srov. Paul SEAWARD, *Parliament and the Idea of Political Accountability in Early Modern Britain*, in: Maija Jansson (ed.), *Realities of Representation. State Building in Early Modern Europe and European America*, New York 2007, s. 45-62.

II.2 Vnitropolitická a mezinárodní situace Rzeczpospolite v druhé polovině 17. století

Rzeczpospolite od roku 1587 vládla dynastie Vasů, původně švédských králů. Polský král Zikmund III. Vasa (1566-1632) byl synem švédského krále Jana III. Vasy (1537-1592) a jeho první manželky Kateřiny Jagellonské. Jako prvorozený syn měl současně nárok na švédskou korunu. Po matce se stal také pokrevním příbuzným po meči vymřelé linie polsko-litevských Jagellonců. Díky jeho spříznění s Jagellonci si jej polští šlechtici zvolili za svého krále a on jejich volbu přijal. Důsledkem toho však přišel o švédskou korunu, kterou si přivlastnil jeho strýc Karel IX. Vasa (1550-1611). Od té doby až do své smrti v roce 1632 se ji Zikmund III. marně snažil získat zpět. Tento úkol posléze připadl jeho synům – Vladislavovi IV. (1595-1648) a Janu II. Kazimírovi (1609-1672), kteří se vystřídali na polském trůnu.¹¹⁸ Mezitím se však ze Švédska, které v 16. století nemohlo být počítáno mezi velmoci, stala pod vládou Karla IX. a Gustava II. Adolfa (1594-1632) jedna z nejvýznamnějších evropských mocností. Švédští králové po vojenském úspěchu v třicetileté válce začali aspirovat na polský trůn. Snahy polských Vasů se tak obrátily proti nim samým.¹¹⁹

Druhá polovina 17. století se v případě polsko-litevského státu nesla ve znamení mnoha mezinárodních i vnitřních válečných konfliktů. Nejvýznamnějším z vnitřních konfliktů bylo bezpochyby povstání kozáků v letech 1648-1655. Záporožští kozáci patřili na území polsko-litevského státu k významné a vlivné menšině. Původně šlo o kočovné kmeny žijící v okolí Dněpru. Postupně se Rzeczpospolita rozhodla využít je jakožto žoldácké síly. Kozáci dostali určitá práva, nebyli poddaní žádnému šlechtici, žili pod vedením svého hetmana¹²⁰ a výměnou za to bojovali s nepřáteli Rzeczpospolite na povolání senátu a krále.¹²¹ Vznikl také „registr kozáků“. Je možné ho popsat jako jmenný seznam všech kozáků, kteří sloužili v polsko-litevském vojsku a pobírali žold ze státních peněz. První zmínku o tomto registru lze nalézt již roku 1572.¹²² Počet registrovaných kozáků byl sice regulovaný, ale v první polovině 17. století již

¹¹⁸ K dynastické politice Vasů srov. Igor KRASZEWSKI, *Dynastia a Państwo. Tożsamość i rozbieżność polityki na przykładzie Rzeczypospolitej za panowania Jana Kazimierza*, in: Zbigniew Anusik (ed.), *Spory o państwo w dobie nowożytnej. Między racją stanu a partykularyzmem*, Łódź 2007, s. 121-132.

¹¹⁹ Srov. Stanisław GRZYBOWSKI, *Dzieje Polski i Litwy 1506-1648*, Kraków 2000.

¹²⁰ Hetman byla v Polsku nejvyšší hodnost vojevůdce. Srov. Zbigniew GÓRALSKI, *Urzędy i godności w dawnej Polsce*, Warszawa 1987.

¹²¹ Władysław A. SERCZYK, *Na dalekiej Ukrainie. Dzieje Kozaczyzny do 1648 roku*, Kraków-Wrocław 1984.

¹²² TAMTÉŽ, s. 75-87.

dosahoval osmi tisíc osob, což velmi zatěžovalo státní pokladnu. To by samo o sobě nepředstavovalo žádný vážný problém. Po potlačení kozáckého povstání v roce 1637 se však vláda rozhodla učinit z neregistrovaných kozáků rolníky – znevlněné poddané, kteří se nazývali „chłopi“.¹²³ Proti takové urážce se kozáci prudce ohradili, jelikož by ztratili své svobody. Neusnadnily to ani plány polského krále Vladislava IV. Vasy, jenž se toužil stát pravým křesťanským rytířem a pokořitelem odvěkého nepřítele pravé víry – Turků. Za podpory Benátčanů a papeže se začal připravovat na válku s Osmanskou říší. Hlavní vojenskou silou jeho armády se měli stát právě kozáci. Ovšem v roce 1646, kdy byly přípravy kozáků na válku proti Turkům v plném proudu, zasedal tak zvaný „inkvizycyjny sejm“, který Vladislavovi IV. Vasovi zamítl válečné tažení a přikázal rozpustit početné kozácké vojsko. Když tato zpráva dorazila ke kozákům, jen přilila oleje do ohně. Vyvolala počátek největšího kozáckého povstání proti Rzeczypospolite, které je známé také jako povstání Chmelnického.¹²⁴

Bohdan Chmelnicki (1595-1657) se stal kozáckým hetmanem v roce 1647. Posléze vedl nespokojené kozácké vojsko ve vzpouře proti polsko-litevskému státu. Povstání bylo úspěšné, především díky tomu, že polská šlechta nepovažovala kozáky za nepřátele (jako například Turky), ale za vzbouřené poddané. Chmelnicki poté uzavřel dohodu s tatarským chánem a ušedřil Rzeczypospolite několik porážek. Tato krvavá občanská válka sužovala hlavně oblast dnešní Ukrajiny v letech 1648-1654.¹²⁵ V roce 1654 kozáci složili hold ruskému carovi a odtrhli ukrajinskou zemi od Rzeczypospolite. Tento akt vnímal polsko-litevský stát jako vyhlášení války s Ruskem, která se s několika přestávkami vlekla několik let.¹²⁶

Roku 1655 dopadla na Polsko nová rána – útok ze strany Švédů. Ti vešli do válkami naprosto vyčerpané a odporu neschopné Rzeczypospolite. V polské literatuře je tento švédský vpád dodnes označován jako „potop szwedski“.¹²⁷ Po několika porážkách se však Poláci začali opět vzmáhat a jelikož celková okupace Polska Švédskem byla dlouhodobě neudržitelná, začali Poláci Švédy postupně vytlačovat.¹²⁸ Velkou roli zde hrála právě habsburská diplomacie, která zprostředkovala příměří mezi Rzeczypospolitou, Švédským královstvím a Braniborskem. Hlavním aktérem této mediace byl císařský diplomat Pavel František Lisola, jenž strávil jako ambasador

¹²³ S. GRZYBOWSKI, *Dzieje Polski i Litwy*, s. 377.

¹²⁴ J. A. GIEROWSKI, *Rzeczypospolita*, s. 20-23.

¹²⁵ M. MARKIEWICZ, *Historia Polski*, s. 504-509.

¹²⁶ J. A. GIEROWSKI, *Rzeczypospolita*, s. 97-103.

¹²⁷ M. MARKIEWICZ, *Historia Polski*, s. 524.

¹²⁸ Srov. A. WALEWSKI, *Historia wyzwolonej Rzeczypospolitej*.

několik let v Polsku a Švédsku.¹²⁹ Celý válečný konflikt, který probíhal v letech 1655-1660 je také označován jako druhá severní válka.¹³⁰

Při zmíněných konfliktech se ukázala slabost polského státního systému i síla polského vojska, které utrpělo mnoho porážek, ale dokázalo se nakonec i přes velmi nepříznivou situaci postavit na odpor. Po ukončení vdruhé severní války následovaly další válečné konflikty, v nichž se zbídačená země zmítala. Jedním z nich byl „rokosz“ Jiřího Lubomirského – povstání korunního maršálka. Navíc stále trvala válka s Ruskem.¹³¹ Celé toto válečné vypětí vyústilo v roce 1668 v abdikaci krále Jana II. Kazimíra Vasy, který nastoupil na trůn po smrti svého bratra Vladislava IV. na počátku povstání Bohdana Chmelnického. Abdikace jako taková byla pro polský systém něčím novým, neslýchaným. Vznikl problém následnictví, jelikož ani jeden z bratrů po sobě nezanechal mužského potomka a dynastie Vasů tak nemohla dále vládnout na polském trůnu. Musel být svolán konvokační a elekční sněm, který rozhodl, že se novým králem stane „piast“¹³² Michal Wiśniowiecki, syn Jeremiho Wiśniowieckého, jenž se proslavil při bojích proti Chmelnickému.¹³³

V posledním roce vlády Michala Wiśniowieckého napadla Rzeczospolitou Osmanská říše. Ačkoliv se do tureckých rukou dostalo velké území, které patřilo původně polsko-litevskému státu, velkému korunnímu hetmanovi Janu Sobieskému se podařilo zvrátit válku ve prospěch Polska. Jakožto velmi schopný vůdce byl Jan III. Sobieski po smrti Michala Wiśniowieckého v roce 1673 zvolen králem a vládl až do roku 1696.¹³⁴ V roce 1683 se mu podařilo přispět rozhodnou silou k osvobození Vídně obléhané Turky, k čemuž napomohla diplomatická mise Karla Ferdinanda z Valdštejna s žádostí o pomoc proti osmanskému nebezpečí.¹³⁵ Jana III. Sobieského jako hrdinu od Vídně sice oslavovaly všechny dobové tisky, ale polský král své slávy nedokázal politicky využít. Zemřel v roce 1696 v naději, že zanechal Rzeczospolitou svým potomkům. Po jeho smrti však následovalo jednoroční interregnum a obrovská korupce

¹²⁹ F. HIRSCH, *Der österreichische Diplomat*, s. 468-498.

¹³⁰ W. KONOPCZYŃSKI, *Dzieje Polski*, s. 416.

¹³¹ J. A. GIEROWSKI, *Rzeczospolita*, s. 103-108.

¹³² „Piast“ bylo vyjádření pro královského kandidáta z domácí šlechty. Odvozovalo se od středověké dynastie Piastovců, jež v Polsku vládla v letech 960-1370. „*Piastem jest ten, kto z poddanego zostaje panem, z brata ojcem.*“ Henryk WISNER, *Rzeczospolita Wazów. Czasy Zygmunta III i Władysława IV.*, Warszawa 2002, s. 189.

¹³³ M. MARKIEWICZ, *Historia Polski*, s. 555-560.

¹³⁴ Zbigniew WÓJCIK, *Jan III Sobieski 1629-1696*, Warszawa 1976.

¹³⁵ W. KONOPCZYŃSKI, *Dzieje Polski*, s. 474-477.

při volbě dalšího panovníka.¹³⁶ Novým králem se stal saský kurfiřt Fridrich August, jenž jako polský král August II. započal epochu tak zvaných „časů saských“.¹³⁷

¹³⁶ Srov. Monika HRUŠKOVÁ, *Volba polského krále Augusta II. Silného očima habsburských vyslanců*, České Budějovice 2010 (bakalářská práce).

¹³⁷ Karl CZOK, *August der Starke und seine Zeit. Kurfürst von Sachsen, König in Polen*, Leipzig 1997.

III. Diplomat v raném novověku

Diplomacie je v mezinárodních vztazích obecně uznávaným protikladem síly.¹³⁸ Její vznik je možné klást do počátku lidské civilizace. Konstituovat se však začala až ve středověku. Svou dnešní podobu nabyla především v průběhu raného novověku. Mnoho autorů se domnívá, že raný novověk byl pro diplomacii klíčový. Obzvláště uzavření vestfálských mírových smluv tvoří „symbolický mezník ve vývoji moderního státu i v procesu konstituování moderního mezinárodního systému“.¹³⁹ Třicetiletá válka byla prvním konfliktem celoevropského rozsahu, přičemž její ukončení si vyžádalo od všech zúčastněných stran obrovský diplomatický potenciál.¹⁴⁰ V moderním slova smyslu se však diplomacie ustálila až počátkem 19. století.¹⁴¹ Důležitým dokumentem, v němž byl kodifikován diplomatický protokol se stal *Vídeňský reglement* z roku 1815.¹⁴² V současnosti je diplomacie právně kodifikována *Vídeňskou úmluvou o diplomatických stycích* z roku 1961.¹⁴³ Zahrnuje moderně upravený diplomatický protokol, jenž se vyvinul z diplomatického ceremoniálu. I v dnešní době je možné v něm pozorovat mnoho rituálních a ceremoniálních prvků, jejichž kořeny sahají hluboko do středověku a raného novověku, o diplomatické etiketě nemluvě.

První příručku pro diplomaty napsal již v polovině 15. století toulouský arcibiskup Bernard du Rosier. Z hlediska předkládané práce jsou však mnohem zajímavější kompendia z počátku 18. století od Johana Christiana Lüniga, Gottfrieda Stieveho, či Julia Bernharda von Rohra.¹⁴⁴ Tyto diplomatické příručky již zahrnovaly ustanovení a ceremoniální zvyky dojednané během vestfálské mírové konference. Diplomacie jako teoretická věda se rozvinula především v období renesance, kdy jí dal základy Hugo Grotius.¹⁴⁵ Ten se také zasadil o vytvoření jednotné hierarchie diplomatů, která se však ustálila až v roce 1815 *Vídeňským reglementem*. Podle *Vídeňské úmluvy*

¹³⁸ Zdeněk VESELÝ, *Dějiny diplomacie*, Praha 2008, s. 7.

¹³⁹ Jiří HRBEK, *Postavení diplomata v mezinárodním systému poloviny 17. století*, in: Od konfesijní konfrontace ke konfesijnímu míru, Ústí nad Orlicí 2008, s. 226; Z. VESELÝ, *Diplomacie. Teorie - praxe - dějiny*, Plzeň 2011, s. 40-46.

¹⁴⁰ Více k problematice Vestfálského míru Heinz DURCHHARDT (ed.), *Der Westfälische Friede. Diplomatie - politische Zäsur - kulturelles Umfeld - Rezeptionsgeschichte*, München 1998.

¹⁴¹ Čestmír ČEPELKA – Pavel ŠTURMA, *Mezinárodní právo veřejné*, Praha 2008, s. 453.

¹⁴² Z. VESELÝ, *Diplomacie*, s. 245; Ivan ŠRONĚK, *Diplomatický protokol a praktické otázky společenské etikety*, Praha 2002, s. 12.

¹⁴³ Z. VESELÝ, *Diplomacie*, s. 330-342.

¹⁴⁴ G. STIEVE, *Europäisches Hof-Ceremoniel*; Johan Christian LÜNIG, *Theatrum Ceremoniale historico-politicum*, Leipzig 1720; Julio Bernhard von ROHR, *Einleitung zur Ceremoniel-Wissenschaft Der großen Herren*, Berlin 1729.

¹⁴⁵ Z. VESELÝ, *Diplomacie*, s. 44.

by si měly být všechny státy rovny. Každý suverénní stát by měl mít aktivní i pasivní vyslanecké právo – právo vysílat i přijímat diplomaty.¹⁴⁶ V raném novověku však zásada rovnosti neplatila a existovaly jisté „žebříčky“ států podle jejich vážnosti. Tato skutečnost hrála zásadní roli i pro vyslance, jelikož se s nimi zacházelo podle této posloupnosti. První hierarchii evropských států vydal papež Julius II. již v roce 1504 pod názvem *Ordo Regum Christianorum*. Na pomyslném vrcholu pyramidy stál císař. Další pořadí bylo komplikované a mezi kritéria, na jejichž základě se hierarchie tvořila, patřila například délka existence daného státního útvaru, starobylost vládnoucí dynastie, délka držení královského titulu či velikost moci panovníka.¹⁴⁷ Velmi složité a vleklé spory se například vedly mezi Francií a Španělskem o to, která říše je významnější a či zástupci mají mít přednost.¹⁴⁸ Problém nastal během konfesionalizace, kdy katolické státy odmítaly uznávat státy nekatolické a naopak. V hierarchické spleti mezinárodních vztahů nebylo úplně vyjasněné ani místo republik. S těmi mělo být jednáno jako s hierarchicky nižšími, protože v jejich čele nestál monarcha. Nejednou však zaujímaly vyšší pozici než leckteré království.¹⁴⁹ Toto pravidlo se vztahovalo i na Rzeczpospolitou, která sice měla ve svém čele krále, ale prezentovala se jako republika.¹⁵⁰

Po celý středověk se diplomatické mise vykonávaly *ad hoc*, což značí, že byly přesně časově, místně a předmětově vymezené. Počátkem renesance začal vznikat systém trvalých rezidentur.¹⁵¹ Habsburská monarchie nejprve zaváděla tato dlouhodobá diplomatická stanoviště spíše z nutnosti. Na přelomu 17. a 18. století se však již podařilo vybudovat pevný rámec diplomatických zastoupení císaře ve všech důležitých evropských státech.¹⁵² Podle typu zastupování se diplomaté v raném novověku dělili do dvou hodnostních tříd.¹⁵³ Vyšší zahrnovala diplomaty s hodností „ambasador“, „legatus magnus“, „Gesandte“, „Botschafter“ či „veřejný ministr“. ¹⁵⁴ Osoba, která se honosila jedním z výše uvedených označení zastupovala v cizí zemi svého vládce a náležely jí

¹⁴⁶ Č. ČEPELKA – P. ŠTURMA, *Mezinárodní právo*, s. 453.

¹⁴⁷ J. HRBEK, *Postavení diplomata*, s. 225.

¹⁴⁸ Z. VESELÝ, *Diplomacie*, s. 244-245.

¹⁴⁹ W. ROOSEN, *Early Modern Diplomatic Ceremonial*, s. 475.

¹⁵⁰ „Pohlen hat, wie oben allbereit gemeldet worden, in dem Ceremoniali Romano die letztere Stelle unter den Europäischen Souverains...“ G. STIEVE, *Europäisches Hof-Ceremoniel*, s. 126.

¹⁵¹ Z. VESELÝ, *Diplomacie*, s. 108.

¹⁵² Petr MAŤA, *Svět české aristokracie 1500-1700*, Praha 2004, s. 467.

¹⁵³ Pro větší srozumitelnost se autorka práce uchyluje k praxi renomovaných autorů píšících o diplomacii a užívá pojmy diplomat a vyslanec jakožto synonyma. Slovo vyslanec by podle nastíněného kategorizování diplomatů mohlo znamenat hodnost nižšího diplomata, ovšem pro tu bude nadále užíván pojem envoyé nebo bude výslovně řečeno, že se jedná o hodnost.

¹⁵⁴ B. ČECHOVÁ, *Polsko-habsburské vztahy*.

stejně pocty jako samotnému panovníkovi.¹⁵⁵ Nižší diplomaté, jež měli za úkol zejména sbírat informace o dění v daném státě a posílat je do své vlasti, se označovali jako „envoyé“, „rezident“ či „ablegatus“.¹⁵⁶ Julio Bernhard von Rohr zmínil, že u císaře a ve Francii se činily rozdíly také mezi rezidenty a jinými vyslanci. V ostatních státech k tomu však nedocházelo.¹⁵⁷ Všechny výše zmíněné diplomaty panovníci umísťovali k zahraničním dvorům na určitou dobu jako své stálé zástupce. Doba, jíž měl zástupce strávit u cizího dvora, se lišila dle konkrétní potřeby panovníka.

V případě krátkodobé mise byl diplomat označován jako „legatus extraordinarius“ a spadal do kategorie vyslanců, kteří mohli panovníkovým jménem uzavírat smlouvy.¹⁵⁸ Na raně novověké uspořádání hierarchie diplomatů navázala i *Vídeňská úmluva* z roku 1961, která kodifikovala diplomatický protokol, jež platí dodnes. Hierarchicky rozlišuje několik tříd diplomatů. Nejvyšší postavení mají velvyslanci („ambasadoři“) a papežský nunciatus. Níže stojí diplomaté s hodností vyslanec („envoyés“, „ministres“) a nejnižší „chargés d' affaires“.¹⁵⁹

Úkoly současného diplomata je možné shrnout do tří hesel – vyjednávat, chránit a pozorovat.¹⁶⁰ Předpoklady k tomu stát se vyslancem asi nejlépe shrnuje text z indických *Zákonů Manu* ze třetího století před naším letopočtem: „*Sedm darů musí vyslanec míti. Ze vzácného rodu pocházeti, výmluvný, obratný a rozhodný k činu býti. Musí umět přívětivými slovy mluvit, přesně o tom, co viděl, zpravovati a dobrou paměť vládnouti. To je těch sedm darů.*“¹⁶¹ Raně novověký vyslanec měl především povinnost patřičně reprezentovat svého panovníka. Anglický diplomat Henry Wotton se na toto téma sarkasticky vyjádřil během své diplomatické mise v Augsburku v roce 1604: „*Ambassador in an honest man sent to lie abroad for the good of his country.*“¹⁶² Gottfried Stieve ve své příručce pro diplomaty tvrdil, že vyslanec je: „*lange Hände, Augen und Ohren der Souverainen.*“¹⁶³ Podle rádce Ludvíka XIV. Françoise de Callières bylo potřeba, aby diplomat oplýval trpělivostí, uměl se vyznat v lidech, měl dobrý úsudek a schopnost rychle zhodnotit situaci. Stejně tak bylo důležité přátelské a

¹⁵⁵ Více k vývoji hodností diplomatů K. MÜLLER, *Das kaiserliche Gesandtschaftswesen*, 116-125.

¹⁵⁶ J. HRBEK, *Postavení diplomata*, s. 226.

¹⁵⁷ J. B. von ROHR, *Einleitung zur Ceremoniel-Wissenschaft*, s. 379.

¹⁵⁸ J. HRBEK, *Postavení diplomata*, s. 227.

¹⁵⁹ Č. ČEPELKA - P. ŠTURMA, *Mezinárodní právo*, s. 455.

¹⁶⁰ Z. VESELÝ, *Diplomacie*, s. 145.

¹⁶¹ Citováno podle Jörg von UTHMANN, *Diplomaté. Státní aféry od dob faraónů po současnost*, Brno 1998, s. 7.

¹⁶² Logan Pearsall SMITH (ed.), *The life and letters of Sir Henry Wotton*, Oxford 1907, s. 126.

¹⁶³ G. STIEVE, *Europäisches Hof-Ceremoniel*, s. 189.

příjemné chování, schopnost ovládat se a znalost cizích jazyků.¹⁶⁴ Rozdíly v náplni práce diplomata prvního stupně (ambasadora) a druhého stupně (rezidenta) snad nejlépe vystihl ve svém díle Gottfried Stieve. Ambasador měl často konverzovat s ministry, dostávat zprávy od špiónů a ani v nejmenším nepošpinit zájmy svého pána. Mimo to se také musel účastnit slavností, návštěv, promenád a koncertů. Při plnění těchto všech povinností dbal na dodržování protokolu a pravidelně posílal relace.¹⁶⁵ Oproti tomu mezi hlavní povinnosti rezidenta patřilo zastupování, sledování a připomínání zájmů svého panovníka. Neoddělitelnou součástí každodenní činnosti tvořila i špiónážní praxe a následné referování o všech důležitých akcích a jednáních u panovnického dvora, k němuž byl diplomat vyslán.¹⁶⁶

Státní příslušnost a národnost nehrály při ucházení se o místo diplomata téměř žádnou roli. Na prvním místě stála zámožnost uchazeče, jelikož plat byl mnohdy pojmán jako pouhý příspěvek ke zdárnému průběhu mise.¹⁶⁷ Kromě obyčejných cestovních výdajů musel vyslanec platit sekretáře, poštu, kurýry, informátory, špióny a v neposlední řadě také financovat dary pro své diplomatické protějšky. S profesionalizací diplomacie se v 17. století jako určující faktory ustálily schopnosti a odbornost uchazeče. První školy pro diplomaty vznikly až počátkem 18. století ve Vatikánu a Francii.¹⁶⁸ Až do novověku byla diplomatickým jazykem latina. Dokonce jsou jí sepsány i texty *Vestfálských mírových smluv*. Později došlo k tlumočení jednání z rodných jazyků vyslanců do řeči dvora, ke kterému byl vyslán a naopak. V 18. století se stala jazykem diplomacie (a evropské aristokracie) francouzština.¹⁶⁹

Diplomat vyslaný na misi obdržel od svého panovníka pověření (mandát), které detailně vymezovalo vyslancovy pravomoci. Podle švédských autorů Christera Jönnsóna a Martina Halla existovaly dva typy mandátů – imperativní a volný. Při užití imperativního mandátu se z diplomata stala jen jakási „hlásná trouba“ svého pána. Naopak mandát volný umožňoval vyslancovi samostatnost, pokud jednal v souladu s cíly vytyčenými svým panovníkem.¹⁷⁰

Díky finanční náročnosti byla diplomacie dlouhou dobu spojována se šlechtou, a ačkoliv bychom v ní dnes šlechtice hledali marně, stále při diplomatických jednáních

¹⁶⁴ Z. VESELÝ, *Diplomacie*, s. 147.

¹⁶⁵ G. STIEVE, *Europäisches Hof-Ceremoniel*, s. 246-248.

¹⁶⁶ TAMTÉŽ, s. 260-263.

¹⁶⁷ K. MÜLLER, *Das kaiserliche Gesandtschaftswesen*, s. 162-179.

¹⁶⁸ Z. VESELÝ, *Diplomacie*, s. 153.

¹⁶⁹ W. ROOSEN, *Early Modern Diplomatic Ceremonial*, s. 475.

¹⁷⁰ Z. VESELÝ, *Diplomacie*, s. 155.

přežívají zvyky svázané s touto společenskou vrstvou. Patří mezi ně způsob chování, etiketa, zdvořilost, jazyková obratnost a celková uhlazenost.¹⁷¹ Všechny výše zmíněné vlastnosti souvisí hlavně s vyslancovou povinností reprezentovat. Podle amerického politologa Hanse Morgenthaua existují celkem tři roviny reprezentace – symbolická, legální a politická.¹⁷² Vyslanec sám o sobě se stal živým zastoupením svého panovníka, kterého reprezentoval, a stal se nedotknutelným. Z tohoto symbolického „převtělení“ monarchy do služebníka bývá odvozován původ diplomatické imunity. Vyslanci nikdo nesměl ublížit, jelikož by se tak symbolicky dopustil téhož činu na samotném panovníkovi.¹⁷³

Na poli reprezentace se odehrávaly nejrůznější rituály a ceremoniály. Klíčový ceremoniál během diplomatické mise představoval slavnostní vjezd ambasadora do města a první audience u hlavy státu. Během těchto ceremonií se obě zúčastněné strany snažily navzájem ohromit manifestací vlastní moci. První dojem byl v tomto případě nejdůležitější a nic se při těchto příležitostech nesmělo ponechat náhodě. To, jak diplomaté jednali, se stalo stejně důležitým jako to, o čem.¹⁷⁴ Diplomatické ceremoniály na evropských panovnických dvorech se od sebe odlišovaly jen nepatrně. Tyto odlišnosti detailněji rozebírají autoři dobových diplomatických příruček.¹⁷⁵ Americký historik William Roosen poznamenal, že je velmi důležité porozumět očekávanému průběhu ceremoniálu, aby bylo možné určit případné odchylky a výjimky. Podle něj může chování vyslanců při diplomatickém ceremoniálu sloužit jako „*barometr vztahů mezi státy a jednotlivými vládci*“.¹⁷⁶ Komunikační proces mohl být velmi náročný. Diplomat hledal vhodná slova, do kterých informace „zakódoval“. Důležité bylo posléze porozumět významu takovýchto sdělení.

Vyslanec musel umět velmi obratně, uhlazeně a zdvořile formulovat požadavky svého pána. Po skončení jednání posílal vysílajícímu státu depeši, v níž informoval o průběhu jednání. Současně poskytoval údaje o svém diplomatickém protějšku.¹⁷⁷ Na zprávy zasílané vyslancem je však potřeba nahlížet kriticky. Je totiž možné, že si diplomat přikrášlil své vlastní zásluhy. Taktéž nemusel dobře odhadnout, které informace byly pravdivé a které ne, pokud je neměl ověřené z jiných zdrojů. Vyslanec

¹⁷¹ TAMTÉŽ, s. 147-149.

¹⁷² TAMTÉŽ, s. 155.

¹⁷³ TAMTÉŽ, s. 161.

¹⁷⁴ W. ROOSEN, *Early Modern Diplomatic Ceremonial*, s. 469, 473.

¹⁷⁵ G. STIEVE, *Europäisches Hof-Ceremoniel*; J. Ch. LÜNIG, *Theatrum Ceremoniale*; J. B. von ROHR, *Einleitung zur Ceremoniel-Wissenschaft*.

¹⁷⁶ W. ROOSEN, *Early Modern Diplomatic Ceremonial*, s. 464-465.

¹⁷⁷ Z. VESELÝ, *Diplomacie*, s. 187.

byl vystaven kulturním a politickým vlivům hostitelské země.¹⁷⁸ Dlouhodobý pobyt u cizího dvora působil na diplomata také neblaze. Mohlo dojít ke splynutí vyslance s novým prostředím, což mívalo za důsledek dávání přednosti hostitelskému státu a jeho zájmům před státem vlastním.¹⁷⁹ Jelikož se diplomaté v raném novověku nejčastěji rekrutovali z dvořanů, další nevýhodu pro ně představovala dlouhodobá absence vyslance u dvora vlastního panovníka.¹⁸⁰ Ta vedla až k případné ztrátě příznivců, moci a pověsti, kterou si diplomat předtím v dvorském prostředí vybudoval.¹⁸¹

¹⁷⁸ Srov. F. POLLEROB, *Die Kunst der Diplomatie*, s. 34.

¹⁷⁹ Z. VESELÝ, *Diplomacie*, s. 161.

¹⁸⁰ K. MÜLLER, *Das kaiserliche Gesandtschaftswesen*, s. 194-215.

¹⁸¹ P. MAŤA, *Svět české aristokracie*, s. 473.

IV. Každodenní život císařských vyslanců v Polsku v druhé polovině 17. století

IV.1 Polský sejm očima císařských diplomatů

Jednou z nejdůležitějších oblastí zájmu císařských stálých i mimořádných diplomatů v Polsku byly sejmy. V druhé polovině 17. století se konaly poměrně pravidelně.¹⁸² Všeobecné tak zvané „valné“ sejmy měl panovník ze zákona svolávat každé dva roky.¹⁸³ Základní doba jejich trvání byla šest týdnů. Mimořádné sejmy měly trvat pouze dva týdny.¹⁸⁴ Je doloženo několik případů účasti zvláštních císařských vyslanců, kteří absolvovali veřejnou audienci. Díky tomu se mohli přímo na sejmů vyjádřit k důležitým mezinárodním problémům. Nejvíce ambasadorů a ablegátů putovalo do Polska pochopitelně na sejmy v době interregna, které již ze své podstaty přitahovaly zájem mnohých zahraničních pozorovatelů.¹⁸⁵

Pravidelné sejmy se konaly většinou v zimních měsících. Jejich popis v korespondenci diplomatů zaujímal první místo, přičemž informace o dění na sejmů plnily relace vyslanců po několik týdnů. Podle nich je tak možné rekonstruovat jednání určitého sejmů od jeho zahájení až do úspěšného zakončení, případně přerušení.¹⁸⁶ V době nečinnosti sejmů ho zastupovala rada senátorů. Pro každou určitou věc byla sestavena zvláštní senátorská rada, jež měla pravomoci sejmů. Při nejbližší schůzi sejmů pak každé takové rozhodnutí podléhalo dodatečnému schválení a ratifikaci.

Jak již bylo řečeno výše, za počátek sejmovních příprav bylo možné pokládat rozesílání deliberačních listů krále senátorům. To samozřejmě nešlo pozornosti žádného císařského diplomata. Císařský rezident v Polsku Jan Kryštof Zierowski se proto snažil blíže popsat fungování polského sejmů. Avšak téměř žádný ze sejmů, o nichž zpravoval, nedospěl ke zdárnému konci. V roce 1688 informoval o čtení

¹⁸² Ke svolávání sejmů a jejich jednání srov. Robert KOŁODZIEJ, *Uwagi o procedurze parlamentarnej na przykładzie sejmů z 1638 r.*, in: Krystyn Matwijowski (ed.), *Czasy nowożytné*, Wrocław 2005 (= *Prace Historyczne* 38), s. 67-82; Bożena GÓRNA, *Przygotowania do zwołania sejmů w 1685 r.*, in: Krystyn Matwijowski – Bogdan Rok (edd.), *Studia dziejów XVII i XVIII wieku*, Wrocław 2003 (= *Prace Historyczne* 33), s. 53-60.

¹⁸³ Ke složení sejmů viz obr. 9-12, s. 151-153.

¹⁸⁴ Srov. H. OLSZEWSKI, *Sejm w dawnej Rzeczypospolitej*, s. 42.

¹⁸⁵ Srov. Mieczysław CHMIELEWSKA, *Sejm elekcyjny Michała Korybuta Wiśniowieckiego 1669 roku*, Warszawa 2006, s. 191-198.

¹⁸⁶ V letech 1652-1695 bylo ze 40 svolaných sejmů 16 přerušeno. Srov. H. OLSZEWSKI, *Sejm w dawnej Rzeczypospolitej*, s. 39; Władysław KONOPCZYŃSKI, *Chronologia sejmů polskich 1493-1793*, Kraków 1948.

královské propozice po započetí sejmů.¹⁸⁷ Další věc, která ho upoutala natolik, že o ní informoval svého korespondenta, představovala otevřená audience papežského nuncia v senátu.¹⁸⁸ Rezident by pravděpodobně popsal i další dění na sejmů. Ten však byl přerušen než stihl cokoliv dohodnout. Je zajímavé, že jediný shodný dopis, jenž od Jana Kryštofa Zierowského obdržel jak Ferdinand z Ditrichštejna, tak i Ferdinand ze Schwarzenberku, přinášel informaci o pravděpodobném přerušení sejmů kvůli „*nemožnosti dosáhnout středu mezi stranami*“.¹⁸⁹

Rezidentovi Zierowskému se povedlo vypořádat základní princip ustavičného rušení sejmů. Popsal ho jako neustálé zařazování nových návrhů na pořad rokůvání sejmů, na což bylo třeba více jednacího času.¹⁹⁰ Poslanci a senátoři však často prodloužení neschválili a sejm se tak musel bez výsledku rozejít. Císařský rezident načrtl také problém se zrušením sejmů na příkladu snahy polského krále poslat moskevskému carovi vojenskou pomoc. To ovšem nebylo finančně ani mocensky možné právě kvůli zrušení předešlého sejmů.¹⁹¹ Jan Kryštof Zierowski rovněž zevrubně popsal proces svolávání následujícího sejmů. Především ho zaujalo obeslání senátorů pomocí deliberačních listů, na něž měli povinnost králi odpovědět.¹⁹²

Jiří Schiemunski, který vystřídal Zierowského na místě rezidenta, o několik měsíců později potvrdil, že na počátek roku 1690 dvůr opět plánoval svolat další sejm.¹⁹³ Rezidentovi Schiemunskému se podařilo zachytit předsejmové přípravy u

¹⁸⁷ „*Heut nach mittag ist die Könige. Proposition der sämbte. Republ. durch den fürst Dominicum Radziwill Littauischen untercantzler vorgetragen worden bestehendt meistens in militaribe.*“ Dopis Jana Kryštofa Zierowského Ferdinandovi ze Schwarzenberku z 29. prosince 1688, SOA Třeboň, oddělení Český Krumlov, RA Schwarzenberků, fasc. 404, fol. 516.

¹⁸⁸ „*Den Bäbstliche Nuntius verlangt öffentliche Audienz in Senat...*“ Dopis Jana Kryštofa Zierowského Ferdinandovi ze Schwarzenberku z 29. prosince 1688, Tamtéž, fol. 516.

¹⁸⁹ „*Eß läst sich nahe darzu an dass der Reichstag zerrissen werden dörfte...*“ Dopis Jana Kryštofa Zierowského Ferdinandovi z Ditrichštejna z 1. března 1689. MZA Brno, G 140 RA Ditrichštejnů, kart. 489, fol. 8 a také dopis Jana Kryštofa Zierowského Ferdinandovi ze Schwarzenberku z 24. února 1689, Tamtéž, fol. 492. Více ke stranám a frakcionalismu na polském sejmů v kapitole „*Faction*“ a „*Parthei*“ v polském sejmů očima habsburských diplomatů

¹⁹⁰ „*Eß hat aber gleichwohlen bißhero nicht sein wollen undt weilen verschiedene neue vorschläge auff die bahn kommen, so muß die Zeit weiter geben, bey waß es verbleiben, oder ob der Reichstag entlich noch gar zerrissen werden möchten.*“ Dopis Jana Kryštofa Zierowského Ferdinandovi ze Schwarzenberku z 22. května 1689, Tamtéž, fol. 487.

¹⁹¹ „*Eß seind auch Ihre Könige. Maye. willens an die Czaren in moskau alß der fürsten Golliczin alß Generalissimum einen Expressen zuschicken umb zuerinnern das Sie sich über der Ruptur dahiesigen Reichstage nicht alteriren möchten, zumahlen einen alß andern weegs der feldtzug von sich gehen würde.*“ Dopis Jana Kryštofa Zierowského Ferdinandovi ze Schwarzenberku z 16. dubna 1689, Tamtéž, fasc. 404, fol. 482.

¹⁹² „*Ihro Maye. mit dem Senat deliberiren wolle, welcher gestaldt auf solche schreibe geantwortet werde möchte.*“ Dopis Jana Kryštofa Zierowského Ferdinandovi ze Schwarzenberku z 28. května 1689, Tamtéž, fol. 475.

¹⁹³ „*Dieser hoff hat resolvirt dießen winter wiederumb einen Reichstag zurhalten, daheru daß project pro litteris deliberatoris so man dießfahls an die sämmentlichen Senatores abgehen zurlassen gewohnt ist.*“

královského dvora. Informoval, že dvůr se zabýval svoláváním sejmů. Dvorská kancelář každý den vyhotovovala královské universály a rozesílala je do jednotlivých vojvodství. Tam se měly ještě v prosinci roku 1689 sejít jednotlivé předsejmové sejmíky a připravit návrhy na sejm, jenž měl začít v lednu dalšího roku.¹⁹⁴ V prosinci zpravoval o dobrých zprávách, které přicházely z jednotlivých vojvodství.¹⁹⁵ Podle nich pracovaly všechny sejmíky tak, jak měly a žádný z nich nebyl zrušen.¹⁹⁶ V souvislosti se zrušeným sejmem v roce 1689 a s přípravou dalšího si Jiří Schiemunski neodpustil poznámku, že se všeobecně doufalo, že bude šťastně ukončen a nebude přerušeno jako předchozí sejmy.¹⁹⁷

O úspěšně zakončeném sejmu v roce 1667 informoval i císařský rezident v Polsku Daniel Jan Kramprich. Ve své korespondenci shrnul celé jednání sejmů, včetně válečných opatření proti Turkům a audience papežského nuncia. Obzvláště ho zaujalo opětovné schválení volné elektory panovníka sejmem bez možnosti zaručení nástupnictví, což znemožňovalo králi vybrat svého nástupce ještě za svého života.¹⁹⁸

Císařský rezident Jiří Schiemunski rovněž popsal ve své korespondenci přípravu i průběh sejmů v roce 1691. Oznamoval, že král opět poslal senátorům deliberační listy, ve kterých je svolával do Lvova. Ihned však dodal, že existovalo několik možností, kde by se mohl sejm nakonec konat. Výslovně se zmínil o tom, že Jan III. Sobieski si přál, aby se sejm uskutečnil ve Lvově, jelikož tam zrovna sídlil i se dvorem, ale že bylo také možné, aby se konal v litevském Grodně či jako obvykle v hlavním městě Rzeczypolite – ve Varšavě.¹⁹⁹ O týden později zpravoval, že se zatím namísto celého

Dopis Jiřího Schiemunského Ferdinandovi z Ditrichštejna z 10. října 1689. MZA Brno, G 140 RA Ditrichštejnů, kart. 20, inv. č. 65, sign. 38, fol. 7.

¹⁹⁴ „Bey diesem hoffe ist man mit denen expeditione zur dem instehenden Reichstage noch immer occupirt, undt werden täglich die königl. universalie in der Canzelle gefertiget, und in die Voyewodschaften verschickt, inhalts deren, die Comitiola ante comitiola auf den 5. Xbril. anni currentis die Comitia generalia oder Reichstag aber auf den 16. January instehenden Jahres ungesetzt sein.“ Dopis Jiřího Schiemunského Ferdinandovi z Ditrichštejna z 2. listopadu 1689. Tamtéž, fol. 13.

¹⁹⁵ K představě sejmíků viz obr. 8, s. 151.

¹⁹⁶ „Man hört alhier auß meisten Woyewodschaften allezeit gute zeitungen, daß nemlichen die landtäge fast alle bestehen, undt die wenigsten zerrissen werden.“ Dopis Jiřího Schiemunského Ferdinandovi z Ditrichštejna z 21. prosince 1689. Tamtéž, fol. 19.

¹⁹⁷ „[...] undt wirdt durchgehents gutt gehoffet, daß dieser Reichstag ohne weitere grosse controversien zu einer glücke. Schluß gelangen, undt nichts, alß daß publicum tractirt werden solle.“ Dopis Jiřího Schiemunského Ferdinandovi z Ditrichštejna z 23. října 1689. Tamtéž, fol. 11.

¹⁹⁸ „[...] auff hießigen Reichstage geschlossene artikul, bey Lebzeite Ihre Mayet. des Königes von keiner wahl mehr zureden.“ Dopis Daniela Jana Krampricha Janu Adolfovi ze Schwarzenberku z 21. června 1667, SOA Třeboň, oddělení Český Krumlov, RA Schwarzenberků, fasc. 373, fol. 618.

¹⁹⁹ „Nunmehr ist man wegen des Reichtags beschäftigt, und seindt dießfalls die gewöhnlichen deliberatoria von dem König an die sämmtentl. Senatoren razione 100 und temporis zwar schon ergangen, secundum Legem und nach der cadenz aber wahre man befuegt, denßelben in Littauy zu Grodno zuhalten, allein man siehet daß der hoff den Reichstag nacher Reüschlemburg zu transferieren suchet, worzu man es schwerlich wirdt bringen könne, worauf dan folget daß der Reichstag entweder alhier zu Warschau worzu sich auch entlichen die Littauer disponire lassen wurde, gehalten werde.“ Dopis Jiřího

sejmu sešla senátorská rada. Čekalo se, jak senátoři na deliberační listy odpoví.²⁰⁰ Další týden se podle Schiemunského pohybovalo u královského dvora v Jaworově již 16 senátorů, kteří měli utvořit radu a rozhodnout kdy a na jakém místě se nakonec sejm odehraje.²⁰¹ Celé dění okolo příprav sejmu bylo pro císařského rezidenta velmi zajímavé, jelikož mu ve svém čtyřstránkovém dopise věnoval celé dva listy a psal o něm na prvním místě - jako o hlavní zprávě. Podrobně rozebíral odpovědi jednotlivých senátorů na deliberační listy, protože každý navrhoval něco jiného. Také se zmínil o litevském knížeti Radziwillovi, jenž loboval za konání sejmu v Grodně.²⁰² Většina senátorů však rozhodla pro uskutečnění sejmu ve Varšavě.²⁰³

Jiří Schiemunski sledoval parlamentní přípravy v Rzeczypospolite i nadále. V jeho dalším dopise se poprvé objevila pochybnost o tom, zda se vůbec podaří, aby se sejm sešel.²⁰⁴ Tuto informaci posléze habsburský rezident definitivně potvrdil i v následujícím listu.²⁰⁵ Jiří Schiemunský se sám neodvažoval odhadnout, jaké to pro habsburskou monarchii bude mít následky. Požádal proto o radu přímo svého korespondenta a nejvyššího hofmistra císaře Ferdinanda z Ditrichštejna.²⁰⁶

Po tomto nezdařeném pokusu začali na podzim 1692 polští představitelé pracovat na přípravách nového sejmu.²⁰⁷ Jiří Schiemunski informoval o rozeslání deliberačních listů, v nichž panovník svolával sejm na leden 1693.²⁰⁸ Datum

Schiemunského Ferdinandovi z Ditrichštejna z 16. listopadu 1691. MZA Brno, G 140 RA Ditrichštejnů, kart. 20, inv. č. 65, sign. 38, fol. 112.

²⁰⁰ „...*instehende Reichstags ein Consilium zuhalten; So viel nun den Reichstag concerniet, undt man außdenen andtwortte der Senatoren auf des Königs Deliberatoris abnehme kann.*“ Dopis Jiřího Schiemunského Ferdinandovi z Ditrichštejna z 23. listopadu 1691. Tamtéž, fol. 113.

²⁰¹ „...*ein Consilium gehalten worde, die Puncta Consilii über welchen wan deliberirt hat wohren fördersambst: Erste. weilen der Reichstag nötig zu sein scheinet, auf welchen orthe und umb welche Zeit dersselbe zu halten.*“ Dopis Jiřího Schiemunského Ferdinandovi z Ditrichštejna z 30. listopadu 1691. Tamtéž, fol. 115.

²⁰² Dopis Jiřího Schiemunského Ferdinandovi z Ditrichštejna z 11. prosince 1691. MZA Brno, G 140 RA Ditrichštejnů, kart. 20, inv. č. 65, sign. 38, fol. 117.

²⁰³ „...*bei solchen sontrarietäte der Senatoren der Reichstag noch bericht gahr Warschau bleiben dörfte.*“ Dopis Jiřího Schiemunského Ferdinandovi z Ditrichštejna z 11. prosince 1691. Tamtéž, fol. 117.

²⁰⁴ „*Vorsichern iterato zu verläßlich, daß man in pectore die resolution schon genommen, dieße winter keinen Reichstag mehr zuhalten.*“ Dopis Jiřího Schiemunského Ferdinandovi z Ditrichštejna z 21. prosince 1691. Tamtéž, fol. 119.

²⁰⁵ „*Dießen winter keinen Reichstag mehr zuhalten, worbei es wohl auch verbleiben wird.*“ Dopis Jiřího Schiemunského Ferdinandovi z Ditrichštejna z 1. ledna 1692. Tamtéž, fol. 121.

²⁰⁶ „*Waß Euer Fürstl. Gnaden ratione des Reichstags, undt ob es vor Unß gutt, das dießen Winter keiner gehalten wirdt, gnädigst zu wissen verlangen.*“ Dopis Jiřího Schiemunského Ferdinandovi z Ditrichštejna z 29. ledna 1692. Tamtéž, fol. 128.

²⁰⁷ podle W. KONOPCZYŃSKI, *Chronologia sejmów polskich*, s. 32.

²⁰⁸ „*Ihro Maytte. der König deliberire nach von der Zeit des Reichstags*“ Dopis Jiřího Schiemunského Ferdinandovi z Ditrichštejna z 10. října 1692. MZA Brno, G 140 RA Ditrichštejnů, kart. 20, inv. č. 65, sign. 38, fol. 190.

předsejmových sejmíků bylo určeno na 19. listopadu 1692.²⁰⁹ Tam byli vybráni poslanci do sejmů, kteří obdrželi královy universály a byli svoláni do litevského Grodna.²¹⁰ Podle Jiřího Schiemunského zdržovala krále od přesunu do Grodna podagra. Kvůli ní se jeho cesta zpozdila. Rezident Schiemunski se taktéž přesunul do Grodna. Měl se zde setkat se zvláštním císařským ambasadorem vyslaným na tento sejm – Kryštofem Václavem z Nostic. Jiří Schiemunski ve svém dopise z 11. prosince 1692 informoval, že do Grodna odcestuje ještě před svátky, aby tam na císařského ambasadora počkal.²¹¹

Císařský rezident dorazil do Grodna již 29. prosince 1692.²¹² Kryštof Václav z Nostic vyjel však teprve po 4. lednu 1693 ze slezského Glogowa, 22. ledna projížděl Varšavou a na místo sejmů dorazil až 30. ledna.²¹³ Počátek sejmů je tak možné rekonstruovat pouze podle informací od Jiřího Schiemunského. Informoval o společné návštěvě farního kostela, kde se sloužila mše svatá. Tím byl sejm neoficiálně zahájen. Sejmů se zúčastnilo poměrně málo poslanců, což rezident Schiemunski přičetl velkému množství zrušených sejmíků.²¹⁴ Posléze poslanci v souladu s předpisy pro konání sejmů zvolili maršálka sněmovny. Následovalo ceremoniální zahájení, jehož se osobně zúčastnili poslanci, senátoři i král. Poslanci políbili králi ruku a poté se četla „pacta conventa“ a královská propozice.²¹⁵ Další den rozdělil král neobsazené úřady „vacanta“ a proběhly senátorské promluvy „vota senatorum“, jež měly být odpovědí jednotlivých

²⁰⁹ „Vom Reichstage und desse termin schreiben einige von hoffe, daß die landtäge pro 19te november... angesetzt werden dörfte.“ Dopis Jiřího Schiemunského Ferdinandovi z Ditrichštejna z 17. října 1692. Tamtéž, fol. 191.

²¹⁰ „Eß seindt die landtäge, vermittelst deren die landtbothen zum Reichstage gewehlet.“ Dopis Jiřího Schiemunského Ferdinandovi z Ditrichštejna z 27. listopadu 1692. Tamtéž, fol. 201.

²¹¹ „Ich bin willens noch vor dennen feiertagen mich nacher Grodno zuerheben, und aldar des Kaie. Grossgesandten zuerwarten.“ Dopis Jiřího Schiemunského Ferdinandovi z Ditrichštejna z 11. prosince 1692. Tamtéž, fol. 204.

²¹² Kryštof Václav z Nostic udržoval – stejně jako Jiří Schiemunski – písemný kontakt s Ferdinandem z Ditrichštejna. Jeho korespondence se proto také zachovala v ditrichštejnském archivu (Korespondence Kryštofa Václava z Nostic s Ferdinandem z Ditrichštejna. MZA Brno, G 140 RA Ditrichštejnů, kart. 18, inv. č. 59, sign. 34/c.) Autorce této práce se podařilo prostudovat relevantní korespondenci obou zmíněných vyslanců.

²¹³ „Vorgestern alhier angelanget bin...“ Dopis Kryštofa Václava z Nostic Ferdinandovi z Ditrichštejna z 22. ledna 1693. MZA Brno, G 140 RA Ditrichštejnů, kart. 18, inv. č. 59, sign. 34/c, fol. 338; „...indeßen bin ich gestern alhier angelanget...“ Dopis Kryštofa Václava z Nostic Ferdinandovi z Ditrichštejna z 31. ledna 1693, TAMTÉŽ, fol. 340.

²¹⁴ „Hierauf sind die anwesende Landtbothen, wiewohlen in jahr kleine frequenz massen nicht allein die maisten landtäge abrumpirt worden...“ Dopis Jiřího Schiemunského Ferdinandovi z Ditrichštejna z 3. ledna 1693. MZA Brno, G 140 RA Ditrichštejnů, kart. 20, inv. č. 65, sign. 38, fol. 205.

²¹⁵ „...gestern sich die summent. gegenwärtigen landtbothen mit Ihren neuen Marschall in die Senatoern Stube verfüngtet... die summentl. landtbothen zu dem handkues gelassen auch die Pacta conventa durch den Cron Secretarium uberlasen worden [...] Anheute wirdt zuversichtlich auch die proposition erfolgen...“ Dopis Jiřího Schiemunského Ferdinandovi z Ditrichštejna z 10. ledna 1693. Tamtéž, fol. 207.

senátorů na panovníkovu propozici.²¹⁶ Po těchto spíše ceremoniálních a organizačních záležitostech začala vlastní jednání sejmu v jeho jednotlivých komorách. Projednávalo se například svolání branné hotovosti (pospolite ruszenie), vybrání prostředků na další válku či možnost partikulárního míru s Krymským chanátem. V poslanecké sněmovně probíhala jednání i v rámci národních skupin poslanců.²¹⁷

Kromě těchto sejmových událostí se v dopise z 31. ledna 1693 Jiří Schiemunski zmínil o příjezdu císařského ambasadora – Kryštofa Václava z Nostic.²¹⁸ Ten po svém příjezdu zpravil Ferdinanda z Ditrichštejna o svém ubytování.²¹⁹ V další souběžné korespondenci od Jiřího Schiemunského a Kryštofa Václava z Nostic jsou patrné rozdíly v postavení ambasadora a rezidenta. Ačkoliv oba popisovali v podstatě totéž, z dopisů je patrné, kdo z nich se osobně účastnil sejmových jednání a kdo sledoval veškeré dění z vnějšku. I přes to však Jiří Schiemunski podával často jednoznačnější a srozumitelnější popis událostí, které se k němu donesly zprostředkovaně, než Kryštof Václav z Nostic, jenž se jich účastnil. Autorka této práce se domnívá, že důvodem jistého zkreslení Nosticových zpráv je charakter císařského diplomata. Jím psaný text je vcelku osobitý a výrazně ovlivněný jeho názory. Častěji než jakýkoli jiný diplomat psal o sobě a prožívání daných událostí.

Kromě osobních záležitostí císařský ambasador informoval Ferdinanda z Ditrichštejna samozřejmě i o událostech spojených se sejmem. Popsal opětovné spojení poslanecké sněmovny a senátu, což znamenalo, že se jejich jednání blížilo ke kýžené konstituci.²²⁰ V dalším listu však seznámil svého korespondenta se situací, která podle jeho přesvědčení povede k přerušení sejmu. Napsal, že jeden z poslanců vznesl protest proti prodloužení sejmu. Bez bližších informací se zmínil o jakémsi incidentu jednoho z

²¹⁶ „Hierauf wurden in aler landtbothen stube die vacantien connotiret, dem König durch den landtbothen Marschall überreicht... alle die gegenwärtigen Senatoren abgewichene donnerstag Ihren Vota absoloviret...“ Dopis Jiřího Schiemunského Ferdinandovi z Ditrichštejna z 17. ledna 1693 Tamtéž, fol. 209.

²¹⁷ „Eß hat sich die landtbothen stuben jungsthin per gentes oder nationes zertheilet [...] Ihre sessiones zuhalten angefangen [...] der schluß so dan leichter erhalten werden kann.“ Dopis Jiřího Schiemunského Ferdinandovi z Ditrichštejna z 31. ledna 1693. Tamtéž, fol. 212.

²¹⁸ „Indessen hat der Kaie. herr Ambassadeur Graff von Nosticz sich auch eingefunden, und gestern abents alhier ankommen ist.“ Dopis Jiřího Schiemunského Ferdinandovi z Ditrichštejna z 31. ledna 1693. Tamtéž, fol. 212.

²¹⁹ „Ich muß vor daß hiesige Logiament 1000 Rthe. geben, dadoch wahrhaftig zu hause, meine Loquaien ein beßer Zimmer, alß ich, zu der Audienz haben.“ Dopis Kryštofa Václava z Nostic Ferdinandovi z Ditrichštejna z 31. ledna 1693. MZA Brno, G 140 RA Ditrichštejnů, kart. 18, inv. č. 59, sign. 34/c, fol. 343.

²²⁰ „Biß der Senat und Landtbothe wieder zusammen gekommen, und es gleich die 6. te Woche tritt, nach welcher vorschluß, vermöge der Constitutionen der Reichstag sich endigen solten und sie unter sich ein sonderliches Ceremoniale haben.“ Dopis Kryštofa Václava z Nostic Ferdinandovi z Ditrichštejna z 6. února 1693. Tamtéž, fol. 370.

knížat Sapiehů, který by mohl zasedání sejmu ohrozit. Je zajímavé, že na základě těchto událostí císařský ambasador o přerušení sejmu vůbec nepochyboval. Pouze doufal, že jednání vydrží alespoň do Velikonoc.²²¹

Zprávy rezidenta Jiřího Schiemunského byly obdobné. Podle něj se nacházel důvod přerušení sejmu v protestech proti jeho prodloužení. Sejm tak musel skončit šest týdnů po svém zahájení, ať už s úspěšným koncem nebo bez vydání konstituce.²²² Mezitím ambasador Nostic pokračoval ve svých zprávách. V diplomatických záležitostech prosazování císařovy vůle pro něj představoval největší problém nedostatek finančních prostředků, kterými naopak oplývali jeho největší nepřátelé – Francouzi.²²³ Podařilo se mu však projít diplomatickým procesem, v němž mohl veřejně vyjádřit císařovu vůli. Absolvoval soukromou audienci u krále, další den u královny, a posléze i veřejné slyšení před sejmem.²²⁴ Z relací vyslaných v průběhu a těsně po svých audiencích a jednáních, byl patrný optimismus. Nostic zřejmě věřil, že dokáže požadavky svého panovníka úspěšně prosadit. Veškerý optimismus se však vytratil poté, co promluvil vyslanec Francie Robert le Roux. Rada senátu poté totiž vydala propozici (pořad jednání), ve které se nenacházela ani jediná z Nosticem navrhovaných záležitostí.²²⁵ Rezident Jiří Schiemunski popisoval ty samé události jako císařský ambasador.²²⁶

Po uplynutí řádné doby sejmu nebylo schváleno jeho prodloužení a účastníci se rozjeli do svých domovů. Oba císařští diplomaté zamířili do Varšavy. Jiří Schiemunski

²²¹ „... und scheint es eine Neckerei gegen daß ehrliche hauß Sapieha gewesen zu sein, dergleich mißliche Incidentiendörfte es etliche tage durch, mehr geben und rumpiren diese den Reichstag nicht, so hoffe Ich, er werde biß Ostern bestehen...“ Dopis Kryštofa Václava z Nostic Ferdinandovi z Ditrichštejna z 6. února 1693. Tamtéž, fol. 370.

²²² „Alß stehet dahin ob man denselben prolongieren, oder sub hoc spec roso protectu, wiewohlen alio respecte wirdt abrumpiren wollen.“ Dopis Jiřího Schiemunského Ferdinandovi z Ditrichštejna z 7. února 1693. MZA Brno, G 140 RA Ditrichštejnů, kart. 20, inv. č. 65, sign. 38, fol. 214.

²²³ „Ich spahre geweiß nicht, die euseristen kräfte anzuwenden Ihro. Mtt. Intention zuerreichen, aber daß verfluchte franze. geld, machet mir alles schwehre...“ Dopis Kryštofa Václava z Nostic Ferdinandovi z Ditrichštejna z 6. února 1693. MZA Brno, G 140 RA Ditrichštejnů, kart. 18, inv. č. 59, sign. 34/c, fol. 371.

²²⁴ „...schon die privat Audienz bei dem König den 9.te, bei Königin den 10.te...“ Dopis Kryštofa Václava z Nostic Ferdinandovi z Ditrichštejna z 13. února 1693. Tamtéž, fol. 368.

²²⁵ „deßen Proposition daß Senatus Consilium, ohne daß ich es werde hindern können, wird anhören wollen, ich weil vor Minute abreise“ Dopis Kryštofa Václava z Nostic Ferdinandovi z Ditrichštejna z 13. února 1693. MZA Brno, G 140 RA Ditrichštejnů, kart. 18, inv. č. 59, sign. 34/c, fol. 369.

²²⁶ „Dannoch der Kaie. Gesandte, alß welcher schon vorhin seine partikular Audiencien bei dem König und Königin gehabt, auch seiner audienz publico bei Senat gestern fortgesetzt“ Dopis Jiřího Schiemunského Ferdinandovi z Ditrichštejna z 14. února 1693. MZA Brno, G 140 RA Ditrichštejnů, kart. 20, inv. č. 65, sign. 38, fol. 216.

v rámci své rezidentury a Kryštof Václav z Nostic s nadějí, že se mu podaří zrealizovat ještě nějaká jednání s vlivnými osobami v zájmu císaře.²²⁷

a) „Faction“ a „Parthei“ v polském sejmu očima habsburských diplomatů

Jako frakci či stranu je v raném novověku možné označit mocenské seskupení většinou pokrevně spřízněných osob sdružených za účelem dosažení shodných cílů.²²⁸ Tato definice se vztahuje k prostředí císařského dvora, kde byl frakcionalismus zkoumán detailněji.²²⁹ Slovo frakce jako takové ve vnímání příslušníků vídeňského dvora však mělo trochu jiný význam než ve vnímání cizích diplomatů, kteří nahlíželi na tuto mocenskou instituci zvenčí. Podle Ivo Cermana měl termín „frakce“ v sedmdesátých letech 17. století pejorativní nádech, neboť ho užívali cizí diplomaté, když psali o císařském dvoru. Dvořané se však někdy sami zařazovali do frakcí a nazývali se „dobře smýšlejícími“. Slovo frakce tak ve vnímání dvořanů postupně ztratilo svůj negativní náboj.²³⁰

Frakcionalismus, ve smyslu četnosti mocenských skupin s odlišnými cíly, byl na polském sejmu mnohem rozsáhlejší a viditelnější než u císařského dvora.²³¹ Během 16. století vznikaly frakce na sejmu zejména podle geografického původu poslanců a senátorů. Bylo tak možné hovořit o velkopolské, mazovské či litevské frakci. V 17. století se však rozvrstvení straníků změnilo a začalo se hovořit o frakcích s názvy odvozenými od jejich vedoucího člena – například Radziwillovska frakce. Za změnou

²²⁷ „Hier ist nun nich mehr zumachen sondern ich hoffe auch mit dem ende dieser Woche, von hier auf Warschau zugehen, von dar ich weiter meine Subsistenz der Abreise, notificiren werde.“ Dopis Kryštofa Václava z Nostic Ferdinandovi z Ditrichštejna z 26. února 1693. MZA Brno, G 140 RA Ditrichštejnů, kart. 18, inv. č. 59, sign. 34/c, fol. 367.

²²⁸ Srov. Ivo CERMAN, *Pojmy „frakce“, „strana“ a „kabala“ v komunikativní praxi dvořanů Leopolda I.*, ČČH 100, 2002, s. 33-35.

²²⁹ Více k frakcionalismu srov. I. CERMAN, *Od klienta k občanovi? Kritika „kabal“ a změna sociální imaginace tereziánských dvořanů*, in: Václav Bůžek – Pavel Král (edd.), *Šlehta v habsburské monarchii a císařský dvůr (1526-1740)*, České Budějovice 2003 (= Opera historica 10); J. DUINDAM, *Vienna and Versailles*; Antoni MAĆZAK, *Klientela. Nieformalne systemy władzy w Polsce i Europie XVI-XVIII wieku*, Warszawa 1994; Thomas WINKELBAUER, *Notiz zu der Frage: Gab es um die Mitte des 17. Jahrhunderts am Kaiserhof eine „tschechische“ bzw. „böhmische Partei“?* in: Týž (ed.), *Kontakte und Konflikte. Böhmen, Mähren und Österreich. Aspekte eines Jahrtausends gemeinsamer Geschichte*, Waidhofen an der Thaya 1993, s. 197-202; P. Marek, *Klientelní strategie španělských králů na pražském císařském dvoře konce 16. a počátku 17. století*, ČČH 105, 2007, s. 40-89; R. SMÍŠEK, *Císařský dvůr*, s. 333-388; Týž, *„Dvorská“ kariéra očima knížete Ferdinanda ze Schwarzenberku*, Jihočeský sborník historický 73, 2004, s. 94-120.

²³⁰ I. CERMAN, *Pojmy „frakce“, „strana“ a „kabala“*, s. 33-54.

²³¹ K frakcionalismu a stranictví na sejmu a u polského dvora v době panování Michała Korybuta Wiśniowieckého srov. Joanna MATYASIK, *Obóz polityczny króla Michała Korybuta Wiśniowieckiego*, Warszawa 2011. Urszula AUGUSTYNIAK, *Plotka, pomówienie, prowokacja – jako narzędzie walki politycznej za Zygmunta III.*, in: A. Bartnicki – J. Dzięgielewski – I. Ihnatowicz – J. Maternicki – J. R. Szaflik – M. Wawrykowa (edd.), *Kultura. Polityka. Dyplomacja*, s. 29-45.

stál dlouhodobý vývoj polské šlechty. Ta si sice byla formálně i právně rovna, avšak mezi jednotlivými šlechtici vznikly propastné ekonomické rozdíly. Nejmajetnější vrstva urozených vlastnila celá dominia a začala se označovat jako magnaterie. Tyto osoby většinou držely i nejdůležitější zemské úřady, senátorská křesla a oplývaly velkým množstvím následovníků. Mezi ty patřili urození jedinci z druhého konce ekonomického spektra, často vlastníci pouze šlechtický erb.²³² Magnáti navíc mezi sebou uzavírali sňatky, čímž se jejich frakce rozšiřovaly i teritoriálně. Polský frakcionalismus na sejmu tak znamenal jakousi předzvěst politických stran. Poslanci se snažili prosazovat zájmy svých magnátských patronů. Jako jeden příklad za všechny lze uvést první užití liberum veta v roce 1652, s nímž jediný poslanec – stoupenec Radziwillovské frakce – dosáhl přerušení celého sejmu.²³³

Cílem této kapitoly je zachytit, jak na polský frakcionalismus nahlíželi císařští vyslanci. Je potřeba zmínit, že na sejmu kromě místních magnátských stran mohly působit i frakce zahraniční. Habsburští diplomaté často zmiňovali „francouzskou frakci“. Tyto informace je však třeba přijímat s opatrností, jelikož Francie byla ve druhé polovině 17. století velkým rivalem podunajská monarchie. Označení „francouzská frakce“ tak mohlo znamenat seskupení, které habsburští diplomaté jednoduše nepovažovali za důvěryhodné, a s Francií nemuselo mít nic společného.²³⁴

Na korespondenci Jiřího Schiemunského je překvapivě dobře vidět rozdíl mezi „dobře smýšlejícími“ a „cizí francouzskou frakcí“ – čímsi, co ani nemuselo reálně existovat, ale každopádně to bylo v protikladu k „dobře smýšlejícím“. Rezident Schiemunski například označoval jako „*allyirten ministros*“ skupinu ministrů na polském královském dvoře.²³⁵ Z toho lze usoudit, že část senátorů byla nakloněna habsburským zájmům a byla tedy „dobře smýšlející“. Z korespondence je patrná snaha habsburského diplomata naklonit k tomuto dobrému smýšlení i královský dvůr.²³⁶ Schiemunski se podívoval, že „dobře smýšlející“ poslanci dopustili, aby král při

²³² M. MARKIEWICZ, *Historia Polski*, s. 134-146.

²³³ J. KVĚTINA, *Šlechtická demokracie*, s. 201-204.

²³⁴ I. CERMAN, *Pojmy „frakce“, „strana“ a „kabala“*, s. 46.

²³⁵ „*Worauf am Sonntag der Eltere Könige. Prinz die anwesenden herren Senatoren undt der Allyirte Ministros mit einen Stattlichen Banquet regalirt hat.*“ Dopis Jiřího Schiemunského Ferdinandovi z Ditrichštejna z 16. listopadu 1689. MZA Brno, G 140 RA Ditrichštejnů, kart. 20, inv. č. 65, sign. 38, fol. 15.

²³⁶ „*[...]ist man advota Senatorum geschrieten, undt habe vyry varia gerathen, auch sich einige fefunden, welche in Ihren voto pacem particularem der continuation des krieges mit denen Allyrten wieder den Erbfeindt haben praeferiren wollen, gleich wie Sie aber von viele andere besser intentionirte hierainen genugsamb refutirt worden [...] undt es leicht zur einer extremitet komme dörfen, hat die gutte intention des hoffes, undt dexteritet anderen gutt intentionirte*“ Dopis Jiřího Schiemunského Ferdinandovi z Ditrichštejna z 3. února 1690. Tamtéž, fol. 23.

rozdílení vacant některá neudělil. To naposledy vedlo k dosazení cizinců na místa ministrů. Tito pak pouze všechno zdržovali, vnášeli zmatek do veřejných porad a vytvářeli všelijaké „*schädliche factiones*“.²³⁷ Slovo „*faction*“ zde má zjevně negativní náboj, který je ještě zesílen informací, že za tím mohli být Francouzi.

Co se francouzské diplomacie a jejího vlivu na polský sejm týče, zaznamenal Jiří Schiemunski, že francouzský vyslanec František Gaston de Béthune jako švagr polského krále Jana III. Sobieského, měl na sejmu i u dvora poměrně velkou skupinu příznivců. Císařský rezident proto se zadostiučiněním glosoval, že byl František Gaston de Béthune vyslán do Švédska, což otevřelo na polském dvoře prostor pro změnu.²³⁸ Další poškození zájmů všech „*dobře smýšlejících*“ viděl Schiemunski v přerušení sejmu roku 1693 blíže nejmenovaným poslancem Grabskim z Lenčického vojvodství. Podle císařského rezidenta k němu bez pochyby došlo díky působení „francouzské frakce“.²³⁹ Vzápětí však dodal, že francouzští stojí proti „*starcke partie*“, která působí pro dobro Svaté ligy.²⁴⁰ Pro označení „francouzské strany“ se užíval také termín „*seithe*“. Uvedl jej císařský vyslanec Jan Kramprich v souvislosti s předpokládaným podplacením poznaňského kastelána.²⁴¹

Jan Kryštof Zierowski zmínil strany v souvislosti s přerušením sejmu. Vyjádřil se o nich dokonce v tom smyslu, že kvůli jejich zatvrzelému odporu nebude možné najít

²³⁷ „*Eß ist merckwürdig, waß einige wohl intentionirte Landtbothen ex occasione connotationis der vacantien inferirt, daß nemlichen, wan man umb ersezung derselben bey Ihrer Maye. dem König anhalten werde, zur gleich erinnern solle, daß vigore Constitutionis so Ad. 1683 bestanden, der frembden Potentaten Minystri, außgenohmen der Allyirte und benachbahrten, so sich bloß alhier aufhalten, die consilia publica zur turbire, undt allerhandt schädliche factiones unzurechtfünnen, abgeschafft worden möchten, wordurch man die franzoßen gemeint.*“ Dopis Jiřího Schiemunského Ferdinandovi z Ditrichštejna z 11. února 1690. Tamtéž, fol. 26.

²³⁸ „*...durch den Reichstag mehrere alß durch den hoff bey welchen der Bethun alß König.er Schwager große partei gehabt, auf die verlangte satisfaction dingen können, Eß ist aber auch dießes imegno durch des Bethun raise nacher Schweden aufgehoben werden.*“ Dopis Jiřího Schiemunského Ferdinandovi z Ditrichštejna z 29. ledna 1692. Tamtéž, fol. 129.

²³⁹ „*...und also den Reichstag abrumpiret hat: So ohne zweifel durchanstiftung der franzosen und Ihren partisanen beschehen, massen Sie abgeseheb, dass Sie wegen der starcke partie so Ihnen contraire und pro bona causa und continuando sacro foedere disponirt wahr...*“ Dopis Jiřího Schiemunského Ferdinandovi z Ditrichštejna z 14. února 1693. Tamtéž, fol. 215.

²⁴⁰ Svatá liga byl protiturecký pakt uzavřený roku 1684 mezi papežským státem, podunajskou monarchií, Polskem, Španělskem, Benátkami, Toskánskem a Maltou. Vít VLNAS, *Princ Evžan Savojský. Život a sláva barokního válečníka*, Praha-Litomyšl 2001, s. 76. Více o válečných akcích Svaté ligy srov. Martin WREDE, *Das Reich und seine Feinde. Politische Feindbilder in der reichspatriotischen Publizistik zwischen Westfälischem Frieden und Siebenjährigem Krieg*, Mainz 2004, s. 142-216; Walter POHL – Karl VOCELKA, Habsburkové. Historie jednoho evropského rodu, Praha 1996, s. 242-245.

²⁴¹ „*Sie haben den Castellan von Posen, welcher bey Ihnen undt auch alhier bey viellen in verdacht komme, daß Er sich endtlich auss die frantzösische seithe hatt Er kauften lassen.*“ Dopis Daniela Jana Krampricha Janu Adolfovi ze Schwarzenberku z 21. června 1667, SOA Třeboň, oddělení Český Krumlov, RA Schwarzenberků, fasc. 373, fol. 618.

kompromis a sejm tak bude přerušeno.²⁴² Pokud mluvil o frakci nějakého určitého šlechtice, nemusel ani použít slovo frakce či strana. Takto popsal „Sapiežskou stranu“ ve svědectví o nepohodnutí se dvora se Sapiehy.²⁴³ O „*starcker faction*“ velkého maršálka Jiřího Lubomirského, se kterou bylo nutné počítat i do budoucna, informoval těsně před ukončením sejmu v roce 1655 Jan Kryštof Fragstein.²⁴⁴ Z retrospektivního hlediska je možné říci, že císařský rezident měl velmi dobrý odhad. Tehdejší velký maršálek a první ministr Jerzy Lubomirski roznítil o deset let později proti králi Janu II. Kazimírovi otevřenou vzpuru zvanou „Rokosz Lubomirskiego“.²⁴⁵

Snad nejzřetelnější byl frakcionalismus polského sejmu při udělení uvolněných úřadů. Pro ilustraci zmínil císařský vyslanec Fragstein debaty o místo, které se uvolnilo po smrti velkého kancléře. Poznamenal, že korunní správce pokladu „*mit seiner faction*“ se bude snažit toto místo uhájít proti navrženému podkancléři.²⁴⁶ Velmi zajímavou poznámku napsal Jan Kryštof Fragstein o frakcionalismu a králi, kdy zaznamenal, že se král separoval od republiky, ale republika samotná se rozdělila mezi různé frakce.²⁴⁷

V dobrém slova smyslu jakožto o „partaji spravedlivých“ se zmínil Kryštof Václav z Nostic. Její kladné vnímání vyplývalo z nepřátelství této frakce s Francouzi a

²⁴² „*Eß läst sich nahe darzu an dass der Reichstag zerrissen werden dörfte, maßen die Partheien hart undt feste gegen einander stehen, undt da sich kein mittel zeiget, entlich die Extrema undt die Ruptur erfolgen dörfte.*“ Dopis Jana Kryštofa Zierowského Ferdinandovi z Ditrichštejna z 1. března 1689. MZA Brno, G 140 RA Ditrichštejnů, kart. 489, fol. 8 a taktéž dopis Jana Kryštofa Zierowského Ferdinandovi ze Schwarzenberku z 24. února 1689, SOA Třeboň, oddělení Český Krumlov, RA Schwarzenberků, fasc. 404, fol. 492.

²⁴³ „*Die diffidencien zwischen dem hoff undt den Sapiehern wollen sich aufs neür vermehren auß ursache einige Schreibens so die herrn Sapieher auf die Comitiola Relationum welche sich theils orthe zerschlagen, theils auch ruhig geendiget hin undt wieder haben ergehen laßen.*“ Dopis Jana Kryštofa Zierowského Ferdinandovi ze Schwarzenberku z 28. května 1689, Tamtéž, fol. 475.

²⁴⁴ „*Vernehme doch daß dieses negotion wegen starcker faction des obersten Marschalskeß, dehm aniezo selbige örther zugehören, bieß auf zukunfftigen Reichstag aufgeschaben werden will.*“ Dopis Jana Kryštofa Fragsteina Maxmiliánovi z Ditrichštejna z 20. června 1655. MZA Brno, G 140 RA Ditrichštejnů, kart. 17, inv. č. 56, sign. 33, fol. 71.

²⁴⁵ J. A. GIEROWSKI, *Rzeczpospolita w dobie złotej wolności*, s. 103-108.

²⁴⁶ „*Undt nachdem vor wenige tagen die Zeitung vom tödtlichen hintritt des Groß canzlers allhere gelanget, wird von ersazung deßelbe stelle unterschiedliche discurrirwt. Theils meinen, daß der Crone Schatzmeister mit seiner faction solche behaubten worde, theils aber zueignen dieselbte dem eizigesdt nominirten unter canzler Praschmansky...*“ Dopis Jana Kryštofa Fragsteina Janu Adolfovi ze Schwarzenberku z 21. července 1658, SOA Třeboň, oddělení Český Krumlov, RA Schwarzenberků, fasc. 373, fol. 722.

²⁴⁷ „*Deßen vornehmster uhrsprung aber ist die große diffidenz, welche nicht allein Ihr Mayl. den König von der Republica gleichsamb separieret, sondern auch die Republicam selbsten in unterschiedliche factiones distrabieret.*“ Dopis Jana Kryštofa Fragsteina Maxmiliánovi z Ditrichštejna z 30. srpna 1654. MZA Brno, G 140 RA Ditrichštejnů, kart. 17, inv. č. 56, sign. 33, fol. 22.

Tatary.²⁴⁸ Dokonce podal zprávy i o „*unsere faction*“, v čemž se negativní náboj slova již úplně ztratil.²⁴⁹

Slovo „*parthei*“ se často vyskytovalo ve významu „vojenský celek“. Jiří Schiemunski tak označoval polské vojsko, i vojsko nepřátelské.²⁵⁰ „*Parthei*“ se objevilo také v korespondenci Jana Kryštofa Fragsteina, když zpravoval svého korespondenta o vztazích mezi Moskvou a Švédskem. Podezíral francouzského diplomata, že se snaží usmířené mocnosti znovu znesvářit. V této souvislosti použil slovo „*parthei*“ pro označení Moskvy a Švédska jako vojenských stran.²⁵¹

V souhrnu je možné říci, že se habsburští diplomaté nezajímali příliš o soupeření a vztahy polsko-litevských frakcí na sejmu. Zajímalo je spíše, jak na sejm a potažmo polský dvůr působí zahraniční frakce, a to zejména ty francouzské. Z uvedeného je možné vyvodit závěr, že slova „*faction*“ a „*parthei*“, používaná habsburskými vyslanci měly až na výjimky pouze pejorativní význam.

b) Sejm za války očima Jana Kryštofa Fragsteina

Podle *Repertoria vyslanců* neměla habsburská monarchie v letech 1649-1654 v Polsku žádné diplomatické zastoupení.²⁵² Snad kvůli krvavé občanské válce se záporožskými kozáky vedenými Bohdanem Chmelnickým, jež mohla být pro diplomatického zástupce velmi nebezpečná. V roce 1654 tato válka skončila, jen aby ji téměř okamžitě nahradil jiný konflikt. Novým nepřítelem polsko-litevského státu se

²⁴⁸ „...in gegenwart eines französische und Tartarischen gesandte, die Ihr große fantores haben, dehnen doch aber die Parthey der gerechten sache uberlegen zu sein scheinert“ Dopis Kryštofa Václava z Nostic Ferdinandovi z Ditrichštejna z 13. února 1693. MZA Brno, G 140 RA Ditrichštejnů, kart. 18, inv. č. 59, sign. 34/c, fol. 368.

²⁴⁹ „Unsere wiederige faction, gebraucht sich aller extremorum des Littae. feldthern Sapiiha sohn der bey unß gen. Wachtmeister ist, auß Ihro.Mtt. diensten zu retrabiren.“ Dopis Kryštofa Václava z Nostic Ferdinandovi z Ditrichštejna z 26. února 1693. Tamtéž, fol. 367.

²⁵⁰ „... undt stehet die Polnische armeé noch allezeit zur felde Czerwonogrod welche mit continuirlichen Pharteyen Camieniez infestirer, wie dan lezthin eine Polnische Pahrtey...“ Dopis Jiřího Schiemunského Ferdinandovi z Ditrichštejna z 10. října 1689. MZA Brno, G 140 RA Ditrichštejnů, kart. 20, inv. č. 65, sign. 38, fol. 6; „Eine kleine Parthey Kosacken, so dießer Chron dienen, sindt bieß unter Kamieniez eingefallen...“ Dopis Jiřího Schiemunského Ferdinandovi z Ditrichštejna z 21. prosince 1689. Tamtéž, fol. 20.

²⁵¹ „Zur Wilna soll sich ein Französischer Abgeordneter befinde, nahmene Denimier, welcher nach erhaltung zwische Schweden undt Moskau eines achtwochentliches Stillstandes, die ubrige gänzliche Composition zwische gedachte Partheyen starck urgiren soll.“ Dopis Jana Kryštofa Fragsteina Janu Adolfovi ze Schwarzenberku z 14. července 1658, SOA Třeboň, oddělení Český Krumlov, RA Schwarzenberků, fasc. 373, fol. 728.

²⁵² L. BITTNER – L. GROß, *Repertorium*, s. 159.

stali Moskvané. Ti s podporou Chmelnického kozáků rozpoutali boje na hranici mezi Rzeczypolitou a Ruskem.²⁵³

Nový císařský rezident Jan Kryštof Fragstein dorazil do Varšavy 17. června 1654.²⁵⁴ Je pravděpodobné, že byl vyslán k právě probíhajícímu sejm, aby sbíral informace o dalších polsko-moskevských vztazích.²⁵⁵ Jednalo se o mimořádný šestitýdenní sejm, který následoval po předchozím pravidelném sejm, jenž byl přerušen.²⁵⁶ Sešel se v době války, čemuž také odpovídala odlišnost probíraných témat od témat sejmů pozdějších, kdy se bitevní vřava přesunula dál od domovů polských šlechticů. Císařský rezident poznamenal, že všichni účastníci sejm doufali v jeho zdárný průběh završený stejně jako u předchozího sejm „plodným závěrem“.²⁵⁷ Je možné, že tato glosa nesla ironický nádech. Předchozí sejm ke zdárnému konci nedošel, ovšem rezident Fragstein s tímto přerušeným sejm nemusel být obeznámen.

Podle korespondence Jana Kryštofa Fragsteina hlavní otázku tvořil problém velení. Svého korespondenta pečlivě zpravil o tom, že ihned po zahájení sejm král rozdal všechny „*buławy*“²⁵⁸ Polské koruny i Litevského velkoknížectví.²⁵⁹ Jako císařský vyslanec se Fragstein setkal s kancléřem a kromě veřejné audience na sejm si

²⁵³ Termín „*Moskoviter*“ se běžně vyskytuje v korespondenci diplomatů a proto jej v určitých případech užívá i autorka práce. V druhé polovině 17. století již Moskevské velkoknížectví neexistovalo, jelikož bylo v roce 1547 přeměněno v Ruské carství. Většina západních sousedů Ruska se však těžko smířovala s tím, že se ruský car sám korunoval císařem a nadále užívala pro Rusy označení Moskvané. Srov. K. PRAŽÁKOVÁ, *Obraz livonské války*, s. 30-31.

²⁵⁴ „*Habe ich durch dieses dehro Wissenschaft füglich beyzustellen, daß den 17. Juny Ich alhier zur Warschau ankommen.*“ Dopis Jana Kryštofa Fragsteina Maxmiliánovi z Ditrichštejna z 21. června 1654. MZA Brno, G 140 RA Ditrichštejnů, kart. 17, inv. č. 56, sign. 33, fol. 40.

²⁵⁵ Srov. *Konstytucje y uchwała seymu walnego koronnego sześcińdzielnego warszawskiego, r. Pańskiego 1654 dnia 9 Czerwca*, in: Volumina legum IV. Prawa, konstytucje y przywileie krolewstwa polskiego, wielkiego xięstwa litewskiego y wszystkich prowincyi należących na walnych seymiech koronnych, Petersburg 1860, s. 204-216.

²⁵⁶ Srov. H. OLSZEWSKI, *Sejm w dawnej Rzeczypospolitej*, s. 220.

²⁵⁷ „*Hoffet mann selbtigen mitt fruchtbringlicher Außbahrkeit alß den vorigen zu concludiren.*“ Dopis Jana Kryštofa Fragsteina Maxmiliánovi z Ditrichštejna z 21. června 1654. MZA Brno, G 140 RA Ditrichštejnů, kart. 17, inv. č. 56, sign. 33, fol. 40.

²⁵⁸ *Buława* je palcátovitá zbraň. Většinou bývala vyrobená z drahých kovů, posázená drahokamy a její bojovou schopnost stírala symbolická hodnota. V Rzeczypolite se ustálila jako odznak moci vrchních velitelů vojsk – *hetmanů*. Najednou mohly být rozdány pouze čtyři podle hetmanských úřadů, kdy byl vždy *hetman wielki koronny* a *hetman polny koronny* pro Polskou korunu a *hetman wielki litewski* a *hetman polny litewski* pro Velkoknížectví litevské.

²⁵⁹ „*Maßen Ihr Könige. Maye. die große Bulavam dem Herrn Pototzki dem Podolskischen Woywoden ubergeben, Die feldt Bulavam aber dem Herrn Landtkorontzki Reißischen Woywoden, wie auch des großen Herzogthumbs Littau große Bulavam dem fürsten Radziwill Wylintzkischen woywoden. Undt die feldt Bulavam deßelben Herzogthumbs dem Gonsebofski Potzgarbi daselbsten.*“ Dopis Jana Kryštofa Fragsteina Maxmiliánovi z Ditrichštejna z 21. června 1654. MZA Brno, G 140 RA Ditrichštejnů, kart. 17, inv. č. 56, sign. 33, fol. 40.

dohodl i soukromé slyšení u polského krále Jana II. Kazimíra Vasy.²⁶⁰ Pečlivě si všímal všech válečných příprav. Informoval o přítomnosti sedmihradského a tatarského vyslance, kteří mohli králi a celé republice pomoci v boji proti Moskvanům a Chmelnického kozákům.²⁶¹ Zmínil se o doplnění regimentů vojáky a nutnosti svolat zemskou hotovost – „*pospolite ruszenie*“.²⁶² V souvislosti s předchozím rozdělením hetmanských „*buław*“ vznikl o několik dnů později problém s vrchním velením a nemožnosti hromadění úřadů, který dle císařského rezidenta zdržoval sejm od úspěšného zakončení.²⁶³ O válečném stavu a potřebě schválení finančních prostředků pro vojsko svědčí taktéž velká snaha krále o zdárné zakončení sejmu. Jan Kryštof Fragstein ve svém dopise obšírně rozebíral, jak král se všemi senátory i poslanci strávil několik nocí na sejmu.²⁶⁴ Vše kvůli tomu, aby se co nejdříve dobrali k nějakému závěru a aby nemohl být sejm opět zrušen kvůli vetovanému prodloužení.²⁶⁵

Zatímco ve Varšavě probíhalo zdlouhavé zasedání sejmu, ruští nepřátelé stáli na hranicích Rzeczypolite, obléhali Smolensk a dobyli Plock.²⁶⁶ Poněkud rozpačitě se císařský rezident zmiňoval o tom, že nikdo neměl tušení, jak by se nakonec měl sejm rozhodnout zorganizovat obranu proti nepříteli.²⁶⁷ Sejm se nakonec podařilo úspěšně

²⁶⁰ „*Ich auch bey den Herrn Cantzler Audientz gehabt, wie denn Morgen umb 8. Uhr Ich bey Ihr Könige. Mayett. auch Audientz haben werde.*“ Dopis Jana Kryštofa Fragsteina Maxmiliánovi z Ditrichštejna z 21. června 1654. Tamtéž, fol. 40.

²⁶¹ „*...daß ein Siebenburgisch. undt Tartarischer Abgesandter alhier ankommen, die haben beyde Ihr Könige. Mayett. undt gantzen Respublica hülfße wieder den Moscoviter undt Chmielnitski, möglichenst zur thun promitiret.*“ Dopis Jana Kryštofa Fragsteina Maxmiliánovi z Ditrichštejna z 28. června 1654. Tamtéž, fol. 42.

²⁶² „*Etzliche wollen mann soll die Regimenter wiederumb völlig completieren. Etzliche aber haben ihre persuasion zur dem pospoliti russeny.*“ Dopis Jana Kryštofa Fragsteina Maxmiliánovi z Ditrichštejna z 28. června 1654. Tamtéž, fol. 42.

²⁶³ „*Ob zwar der Reichßtag verwichene wochen solte zur ende gebracht worden, ist er doch wegen vieler eyfrigen Disputationen. Ob nemblichen die feldtherren wegen Ihrer Neyangnommen officia ein iuraments prastiren sollen, oder nicht, auch ob dieser, dehme die große Bulava undt dehr, welchem die feldt Bulava ubergeben, gleiche commando haben sollen.*“ Dopis Jana Kryštofa Fragsteina Maxmiliánovi z Ditrichštejna z 5. července 1654. Tamtéž, fol. 38.

²⁶⁴ „*Ihr. Könige Maytt. sindt vorgestern nebenst den Senatoren undt Landtbothen die gantze Nacht gesetzen in meinung denselben ins zur einer conclusion zur bringen. [...] Gestern sindt Ihr. Maye. der König bieß auf halbweg kette in die Nacht geseßen, sindt auch willens gewest die gantze Nacht zur sitzen weile aber etzliche senatoren undt landtbothen dere nicht verweilligen wollen.*“ Dopis Jana Kryštofa Fragsteina Maxmiliánovi z Ditrichštejna z 19. července 1654. Tamtéž, fol. 34.

²⁶⁵ „*Waß sonsten den hiegischen Reichstag anbelangt, ist derselbe dermahl ins, nach dehse Ihr. Könige. Mayt. sambt den senatoren undt landtbothen die gantze Nacht consultieret (wie dann auch die vorige Nacht geschehen).*“ Dopis Jana Kryštofa Fragsteina Maxmiliánovi z Ditrichštejna z 22. července 1654. Tamtéž, fol. 36.

²⁶⁶ „*In dehme die Moscovitische Polocko [...] in dem ersten angriff durch acordt uberkommen, undt anießo mit der halben Armee unterhalb Smolensko sich befinden.*“ Dopis Jana Kryštofa Fragsteina Maxmiliánovi z Ditrichštejna z 19. července 1654. Tamtéž, fol. 34.

²⁶⁷ „*Waß sich bei dieser Reichstag zur eitziger defension zur werben verwilliget, kann mann noch eygentlich nich wißen, alldie weile sie biß dato Niemanden außershalb den Senatoren undt landtboten in*

ukončit a výtah z konstituce poslal císařský rezident i svému korespondentovi – Maxmiliánovi z Ditrichštejna.²⁶⁸ V dalším dopise poněkud hořce zkonstatoval, že uplynulý sejm se dohadoval celé dva a půl měsíce než vůbec něco rozhodl. Nakonec však vojsko, které nutně potřebovalo zejména finanční prostředky, zůstalo bez peněz.²⁶⁹ Nicméně se alespoň podařilo úspěšně zahájit jednání o spojení s Tatary a Sedmihradskem, což Fragstein neopomněl okomentovat.²⁷⁰ Slibná protiruská aliance se však stala problematickou hned po jejím vzniku, jelikož zemřel starý chán a na jeho místo měl nastoupit jeden z jeho bratrů.²⁷¹ Z tohoto důvodu se musely obnovit nedávno uzavřené smlouvy mezi Polskem a Krymským chanátem. Císařský rezident se navíc obával, že Tataři by se namísto s Rzeczospolitou mohli spojit s Ruskem, což by znamenalo další nebezpečí.²⁷² Naštěstí pro „*Ihr Könige. Maytt alhier wie auch die gantze Respublica*“ přijel tatarský vyslanec, jehož ústy je nový chán ujistil, že dodrží spojeneckou úmluvu.²⁷³

Během pokračující války s Moskvou, kdy nepřátelé rychle postupovali, informoval Jan Kryštof Fragstein o králově snaze řešit obtížnou situaci svoláním válečné rady do Grodna, jíž se vladař také osobně zúčastnil.²⁷⁴ Ovšem hned v dalším

die senator stube eingelaßen.“ Dopis Jana Kryštofa Fragsteina Maxmiliánovi z Ditrichštejna z 19. července 1654. Tamtéž, fol. 34.

²⁶⁸ Dopis Jana Kryštofa Fragsteina Maxmiliánovi z Ditrichštejna z 19. července 1654. Tamtéž, fol. 33.

²⁶⁹ „*Hergegen die werbung undt auß außrüstung der vermitteligten Völcker bey dem jüngst vergangenem Reichstag wird kaum einerhalb 3 Monath ihren entlichen effect erreichen können. Die Obristen von der noch ubrigen Armee [...] aber bieß dato kein geld bekommen.*“ Dopis Jana Kryštofa Fragsteina Maxmiliánovi z Ditrichštejna z 2. srpna 1654. Tamtéž, fol. 32.

²⁷⁰ „*Welches Faedus zur confirmiren undt bey dem Chan reciproc mit einen fidt zur besteltigen, von hier auf im abgesanter mit den Tartarischen Legaten abreiset.*“ Dopis Jana Kryštofa Fragsteina Maxmiliánovi z Ditrichštejna z 2. srpna 1654. Tamtéž, fol. 32.

²⁷¹ Krymský chanát byl lenně poddán tureckému sultánovi. Vládl tam chán z dynastie Gerejů odvozující svůj původ od Čingis-chána. Po smrti chána zpravidla nastupoval na trůn jeho nejstarší bratr nebo syn, označovaný titulem Sultán Galga. Druhý nejvyšší rodinný příslušník držel titul Sultán Nuradin. Nejvyššími aristokraty i vojevůdci byli bejové. Leszek PODHORODECKI, *Chanat Krymski w XV-XVIII wieku*, Warszawa 1987, s. 42-47.

²⁷² „*Von tödtlichen hintritt des Tartarischen Chanes dem 5 dieses novalien alhero gelanget. Welches dann der Cron Pohlen abermahl eine neye gefahr, aber zum wenigsten confusion causieren möchte. [...] mann miet weniger deßelben bruders gegen die Cron Pohlen zum eigung, alß des Chanes gewesener Inclination vertrauet.*“ Dopis Jana Kryštofa Fragsteina Maxmiliánovi z Ditrichštejna z 9. srpna 1654. MZA Brno, G 140 RA Ditrichštejnů, kart. 17, inv. č. 56, sign. 33, fol. 28.

²⁷³ „*Neylich erwehlten Chanes [...] wegen der zuter contrabierten pacta undt federa Ihr Könige. Maytt alhier wie auch die gantze Respublica anstatt deßelben versicherr.*“ Dopis Jana Kryštofa Fragsteina Maxmiliánovi z Ditrichštejna z 23. srpna 1654. Tamtéž, fol. 24.

²⁷⁴ „*Ihr. Könige. Maye. sinde den 18ten dieseß allererst auf Grodna ankommen, wie dann auch vorgangene 21sten dieses in bey sein deß Littauischen Ober undt unter Cantzler undt hiegischen auch Vice Cantzler wegen weiterer Kriegeßanstellung hatt sollen Rath hegalten werden.*“ Dopis Jana Kryštofa Fragsteina Maxmiliánovi z Ditrichštejna z 25. října 1654. Tamtéž, fol. 10.

dopise si císařský vyslanec stěžoval, že senátoři v radě za celou dobu nic neudělali.²⁷⁵ Nedůvěra ve válečnou radu ho neopustila ani nadále. Poté, co se zevrubně rozepsal o „*leidige tragedia*“, kterou představovala polská ztráta Smolensku, ironicky konstatoval, že jak moc bylo plodné a efektivní zasedání válečné rady, ukáže pouze čas.²⁷⁶ Obdobně pragmaticky informoval i o dalším setkání rady v březnu 1655.²⁷⁷

Období od ukončení řádného sejmů v roce 1654, ve kterém fungovala jako jeho zástupce válečná rada, skončilo shromážděním mimořádného sejmů 19. května 1655.²⁷⁸ I o jeho svolání a průběhu informoval císařský rezident Fragstein.²⁷⁹ Podrobně se rozepsal o začátku sejmů a jeho předběžných cílech. Možná také proto, že k minulému sejmů přijel až v jeho průběhu, zaujaly ho počáteční jednání a úvodní ceremoniál. Popsal volbu maršálka poslanecké sněmovny a způsob určení pořadu jednání sejmů propozicí, dle které se mělo jednat výhradně o otázce „*bloßer defension*“, aby doba sejmovních jednání nepřekročila obvyklé dva týdny.²⁸⁰ Na počátku sejmů Fragsteina zaujal proces se smolenským vojvodou, jenž byl podle mnoha zodpovědný za ztrátu Smolensku. Ovšem kvůli již zmíněné propozici byl jeho soud odložen až na další sejm, což podle Fragsteina způsobilo ceremoniální problém. Smolenští poslanci totiž nechtěli králi políbit ruku, dokud oficiálně nazbavil smolenského vojvodu jeho senátorského mandátu.²⁸¹

Císařský rezident shrnul všechny body propozice sejmů do dopisu zaslanému Maxmiliánovi z Ditrichštejna. Zaujalo ho i to, že sejm vyslal dva zvláštní diplomaty do

²⁷⁵ „[...] *consilium wegen weiterer Kriegeßanstellung den 21 verwicheneß monats zur Grodna hat sollen gehalten werckstellig gemacht worden.*“ Dopis Jana Kryštofa Fragsteina Maxmiliánovi z Ditrichštejna z 1. listopadu 1654. Tamtéž, fol. 8.

²⁷⁶ „*Den 28 verwicheneß Monats ist ein consilium wegen weiterer Kriegßanstellung in bey sein der Littauische Senatoren gehalten werden, deßelben fruchte undt effect wirdt die zeit offenbahren.*“ Dopis Jana Kryštofa Fragsteina Maxmiliánovi z Ditrichštejna z 8. listopadu 1654. Tamtéž, fol. 44.

²⁷⁷ „*Diese wochen wirdt auch alhier eine Convocation oder Consilium in gegenwarth 15 ohne gefahr Senatoren gehalten. Waß dabei wirdt concludieret werde giebet die zeit.*“ Dopis Jana Kryštofa Fragsteina Maxmiliánovi z Ditrichštejna z 16. března 1655. Tamtéž, fol. 81.

²⁷⁸ Srov. *Konstytucje y uchwała seymu walnego koronnego dwuniedzielnego warszawskiego, r. Pańskiego 1655 dnia 19 Maia odprawowanego*, in: *Volumina legum IV*, s. 221-238.

²⁷⁹ „*Undt soll einerhalb 6 oder 7 wochen gar gewiß ein Reichstagalhier gehalten werden.*“ Dopis Jana Kryštofa Fragsteina Maxmiliánovi z Ditrichštejna z 6. dubna 1655. MZA Brno, G 140 RA Ditrichštejnů, kart. 17, inv. č. 56, sign. 33, fol. 77.

²⁸⁰ „*Haben auch alle protestieret, diesen Reichstag nicht langer alß auf 14 tag zur prolongieren, wie dann auch derbey von nichts anders alß bloßer defension allein zur consullieren.*“ Dopis Jana Kryštofa Fragsteina Maxmiliánovi z Ditrichštejna z 22. května 1655. Tamtéž, fol. 75.

²⁸¹ „[...] *daß entlichen von dem sambtliche Consessu der landthbothen resolviret worde dene landthbothen der Smolenßkische Woywodtschaft die Session (wie auch geschehe) bieß zur außführung der sache ganz abzurschlagen, undt nicht ehender zur Ihr. Könige. Maye. den gewöhnlichen handtkueß zur praestiere zurkommen eß sei dann daß gleichermaße gedachten Smolenßkischen Woywoden von seine Senatorische Seßion zur vor abzuerreichte, von Ihr Könige. Maye. undt beyhändige Senatoribus anbefahle wurde.*“ Dopis Jana Kryštofa Fragsteina Maxmiliánovi z Ditrichštejna z 22. května 1655. Tamtéž, fol. 75.

Švédsku. Jednoho s hodností internuncia s odpovědí na dřívější švédské psaní adresované tamnímu senátu, druhého s instrukcí a se soukromou prosbou.²⁸² V dalším dopise doufal v úspěšné ukončení sejmu ještě ten den. Nakonec však podotknul, že to spíše vypadalo na další týden rokování.²⁸³ Kromě jednání probíraných na sejmu se také poprvé zmínil o obavách z hrozícího švédského nebezpečí.²⁸⁴

O tom, že to nebylo s ukončením sejmu jednoduché, svědčí Fragsteinovo psaní z 12. června 1655. V něm jako první informaci uvedl, že sejm skončil již večer, avšak jednotlivé body konstituce se ještě nezačaly naplňovat.²⁸⁵ V post scriptu uvedl, že o zbytečné prodloužení sejmu se postaral jeden poslanec, neboť označil jiného „mluvkou“.²⁸⁶ O týden později Fragstein psal o neustálém prodlužování sejmu den po dni, načež - opět v post scriptu - přišel s novinkou, že po celonočním jednání sejm skončil a vydal konstituci, jíž ve zkrácené verzi přiložil k dopisu.²⁸⁷ Již během sejmu se pomalu začala objevovat švédská otázka. Fragstein se nejednou zmínil o polské delegaci do Švédska, která ještě po skončení sejmu byla na cestě z Gdaňsku ke svému cíli.²⁸⁸

V následujících měsících došlo k válce se Švédskem, dodnes nazývané jako „potop“. Ještě během roku 1655 zabrali Švédové celé Velkopolsko, Malopolsko a Mazovsko.²⁸⁹ Král Jan II. Kazimír Vasa se stáhl do habsburského Slezska a snažil se sehnat spojence a vojsko pro boj s útočníky. Teprve v prosinci roku 1655 došlo k polské

²⁸² „Diese vergangene wochen hat mann zurbracht in verfertigung des antwortt Schriebens (miet welchem ein Internuntius vergangene Mittwoch nacher Schweden abgefertiget) von den hiegischen Senatoribus an die Schwedischen Senatores, undt Instruction, miet welcher ehestes tages eine völlige Gesandtschaft nachfolgen soll: die privata desideria [...]“ Dopis Jana Kryštofa Fragsteina Maxmiliánovi z Ditrichštejna z 30. května 1655. Tamtéž, fol. 73.

²⁸³ „Die Conclusion des Reichstages, ob mann gleich dieselbte heutiges tages verhoffen, wirdt sich bieß auf künftige wochen verziehen.“ Dopis Jana Kryštofa Fragsteina Maxmiliánovi z Ditrichštejna z 5. června 1655. Tamtéž, fol. 68.

²⁸⁴ „In Preußen, Groß Pohlen undt andern der Schwedische gefahr näheren örtern stellet mann sich möglichst zuer defension.“ Dopis Jana Kryštofa Fragsteina Maxmiliánovi z Ditrichštejna z 5. června 1655. Tamtéž, fol. 68.

²⁸⁵ „Nachdem die Conclusion des Reichtages (welcher mann sich doch heutige abends wiederumb geweiß versiehet) bieß dato noch nicht erfolget [...]“ Dopis Jana Kryštofa Fragsteina Maxmiliánovi z Ditrichštejna z 12. června 1655. Tamtéž, fol. 66.

²⁸⁶ „P.S. Gleich nach verfertigung dieses werde ich berichtet, daß in der senator stube kurz hiavor ein uberauß großer Excess geschehen im denne im praesentia des Königs undt der gantzen Republic ein Landtbothen dem andern ein Maulhöllen gegeben, welches sann auch annoch zur verlängerung des Reichstages diene möchte.“ Dopis Jana Kryštofa Fragsteina Maxmiliánovi z Ditrichštejna z 12. června 1655. Tamtéž, fol. 66.

²⁸⁷ „Nachdem sich vergangene Wochen die Conclusion des Reichstages allzeit von tag zur tag verlängert, undt noch bieß heutiges tages continuiert. [...] P.S. Heut früh nachden Ihr. Könige. Maye. sambst den Senatoribus undt Landtbothen die gantze Nacht zurgebracht, ist endlafen der Reichstag geschlossen werde, die puncta Constitutionum folge mit nachsten.“ Dopis Jana Kryštofa Fragsteina Maxmiliánovi z Ditrichštejna z 19. června 1655. Tamtéž, fol. 71.

²⁸⁸ Dopis Jana Kryštofa Fragsteina Maxmiliánovi z Ditrichštejna z 12. června 1655. Tamtéž, fol. 66.

²⁸⁹ W. KONOPCZYŃSKI, *Dzieje Polski Nowozytniej*, s. 419.

protiofenzívě. Neustálé boje se Švédy na jedné straně a s Ruskem na druhé trvaly celý následující rok. Na jeho konci se podařilo Rzeczpospolite uzavřít spojeneckou smlouvu s Ruskem. Rok 1657 se nesl v obdobném válečném duchu.²⁹⁰

Až v roce 1658 se poměry zklidnily natolik, že bylo možné svolat na 10. července pravidelný šestitýdenní sejm do Varšavy.²⁹¹ I přes nebezpečí s tím spojená se ho opět zúčastnil jako císařský rezident Jan Kryštof Fragstein. Ještě 29. června se nacházel v Poznani a informoval Jana Adolfa ze Schwarzenberku, že se sejmu hodlají zúčastnit také císařští vyslanci – František Pavel Lisola a František Karel z Kolowrat.²⁹² V souvislosti se sejmem se ještě obával, že z Velkopolska, v němž se právě nacházel, by mohlo přijít na sejm mnoho nepříjemností a zloby ohledně císařského vojska, které tam leží bez jakýchkoli vojenských akcí.²⁹³ K tomu v post scriptu dodal, že velkopolské stavy vyslaly ke králi zvláštního posla ve věci odvolání císařského vojska ze země. S jistou dávkou zadostiučinění však uvedl královu odpověď: „*Wann die Groß Pohle den Schwede das Eher inß Königreich nicht zum ersten geöffber hette so wäre eß aniezo nicht von nöthe gewesen, die deütsche völcker im landt zur haben.*“²⁹⁴ Nakonec si císařský rezident neodpustil glosu: „*Solten also unterdeßen das bier wie Sie eß selbsten gebrauet, zur trinken sich nicht beschwere laßen.*“²⁹⁵

Poté, co Jan Kryštof Fragstein přicestoval do Varšavy, ihned informoval o začátku sejmu. Zmínil, že při volbě maršálka poslanecké sněmovny a ceremoniálu políbení královy ruky se nic zvláštního nestalo.²⁹⁶ Zaujalo ho ovšem, že při „*rugách poselskich*“ byl z důvodu nařčení ze zrady náboženského vyznání ze sejmu vyloučen

²⁹⁰J. A. GIEROWSKI, *Rzeczpospolita w dobie złotej wolności*, s. 55-66.

²⁹¹Srov. *Konstytucje seymu walnego ordynaryinego sześciotydniowego warszawskiego, r. Pańskiego 1658 dnia 10 Juny*, in: *Volumina legum IV*, s. 238-272.

²⁹² „*Ihr exzel. Hl. von Kollowrath undt hl. Lisola auf Warschau (dochin dann auf de 10te folgendes Monats July der Reichstag bestimmet) zurverreisen gedanke.*“ Dopis Jana Kryštofa Fragsteina Janu Adolfovi ze Schwarzenberku z 29. června 1658. SOA Třeboň, oddělení Český Krumlov, RA Schwarzenberků, fasc. 373, fol. 725.

²⁹³ „*Die Pohlen seindt unßerer völcker von tag zur tag mehr uberdrüßig [...] sonderlichen von dene GroßPohlen auf diesem Reichstag mitt nicht geringer ungestimmigkeit werden außbrachen, undt schwer genugsamb zur stille sein.*“ Dopis Jana Kryštofa Fragsteina Janu Adolfovi ze Schwarzenberku z 29. června 1658. Tamtéž, fol. 725.

²⁹⁴ Dopis Jana Kryštofa Fragsteina Janu Adolfovi ze Schwarzenberku z 29. června 1658. Tamtéž, fol. 726.

²⁹⁵ Dopis Jana Kryštofa Fragsteina Janu Adolfovi ze Schwarzenberku z 29. června 1658. Tamtéž, fol. 726.

²⁹⁶ „*Bey diesem eingang des Hiegische Reichtages ist außhalb der gewöhnliche praliminieren, alß nemblich der wahl eines Marshalkes der Landtbothe, undt hernacher von denen selbte erfolgte Könige: Landtküses, nichts denckwürdiges vorgangen.*“ Dopis Jana Kryštofa Fragsteina Janu Adolfovi ze Schwarzenberku z 14. července 1658. Tamtéž, fol. 727.

poslanec kalvínského vyznání.²⁹⁷ Takové jednání zřejmě považoval za nepřiměřené a glosoval ho štiplavou poznámkou: „*Sed quid haec inter cantos?*“²⁹⁸

Císařský rezident podával informace i o dalším průběhu sejmu – audienci moskevského vyslance a válečné situaci na frontách. Následně sdělil, že sejm se již shodl na bodech propozice, ačkoliv muselo být přemluveno množství senátorů.²⁹⁹ Dále zpravoval o vyjednáváních s Moskvany a o možnosti sejm co nejvíce zkrátit a rozhodně jej neprodlužovat o dobu delší, než osm dní, na čemž senátoři i poslanci pilně pracovali.³⁰⁰ Následně popsal další důležitý poznatek polského parlamentarismu. Postěžoval si, že o projednávání některých bodů propozice se nikdo nemohl nic dozvědět, jelikož porady byly tajné. Nejdříve se jednalo v komnatách krále a královny pouze se „*vornehmsten Senatoren*“. V případě, že tato rokování skončila úspěchem, byli k nim přizváni i poslanci, kteří museli závěry předchozího jednání jednomyslně schválit.³⁰¹

V následném dopise zpravoval Fragstein o velikých obtížích při snaze o dosažení konsenzu.³⁰² Kromě mnoha záležitostí projednávaných sejmem, zmínil i dohodu Polska s Braniborským kurfiřtem, která sice byla ratifikována, ale způsobila mimořádné obtíže císařskému vojsku. Ohledně této záležitosti také zmínil jednání císařských diplomatů s polskými.³⁰³ K řádnému ukončení sejmu došlo podle Fragsteina

²⁹⁷ „*Ein Landtbothe von der Kiowische Woÿwodtschafft, namens Vleivits ein Calvinist, wege beshuldeter verrätherey der Religion verfolgung, von seiner stelle (alß derselbe unwürdig) abtrete müße, undt gar auß der landtbothe stube hinauß gehen.*“ Dopis Jana Kryštofa Fragsteina Janu Adolfovi ze Schwarzenberku z 14. července 1658. Tamtéž, fol. 727.

²⁹⁸ Dopis Jana Kryštofa Fragsteina Janu Adolfovi ze Schwarzenberku z 14. července 1658. Tamtéž, fol. 727.

²⁹⁹ „*Die proposition des Reichstages, obschonn bey schlachter anzahl der Senatoren, sonderlich der weltlichen, ist. Albereit vergangene 15 te dieß geschehe. Dener dann puncta, oder vielmehr derselbe Compendium ich gegenwertig beyschließe.*“ Dopis Jana Kryštofa Fragsteina Janu Adolfovi ze Schwarzenberku z 21. července 1658. Tamtéž, fol. 722.

³⁰⁰ „*Den Reichstag will mann alhier nach möglichkeit verkürtzen, undt nicht uber 8 tage mehr verlängern. Zur welchem ende dann sowohl die hl. Senatores alß Landtbothen (welche sich wieder ihre vorige brauch ziemlich accomodire) täglichen fleiß am ornden.*“ Dopis Jana Kryštofa Fragsteina Janu Adolfovi ze Schwarzenberku z 6. srpna 1658. Tamtéž, fol. 711.

³⁰¹ „*Wegen Resolvirung der andern ein der Proposition benanten puncten, kann mann annoch nichts eygentliches wißen, weile nicht allein auf de geseimerste alles tractiret wirdt, sondern die sach auch mit allgemeiner verwunderung so weit kommen ist, daß die importirlichste negotion in de Könige oder Königin zimmer, mit den vornehmsten Senatoren zurvor gänzlich geschloße werde, und hernacher allererst darauf die vornehmsten Landtbothen gerustet, welche dann aniezo selten etwas darwieder reden, sondern mit jedermänniglicher besturzung sich bestermaße in allein accomediren.*“ Dopis Jana Kryštofa Fragsteina Janu Adolfovi ze Schwarzenberku z 6. srpna 1658. Tamtéž, fol. 712.

³⁰² „*Obschon der allhirsische reichstag, vergangener meldung nach, albereit verfloßene wochen zur seiner endtschafft gelangen sollen, so habe eß doch die langweilige undt schwere Consultationes wege ergreifung der mittel (welche bey einzigem zurstandt des landes mehr alß beschwerlich auf zurbringen).*“ Dopis Jana Kryštofa Fragsteina Janu Adolfovi ze Schwarzenberku z 21. srpna 1658. Tamtéž, fol. 715.

³⁰³ „*Die vorhien getroffene Allianß mit Ihro Kayserl. Mtt. unßeren allergdsten herrn, undt Churfürsten von Brandenburg werden zwar ratificiret, aber nicht ohne sonderliche beschwermüßen wider unßere*

opět až po dlouhých odpoledních a nočních poradách. Vydání konstituce mělo následovat vzápětí.³⁰⁴ Velmi zajímavé je, že po skončeném sejmu císařský rezident informoval nejen o aktuální válečné situaci, ale stranou pozornosti nezanechal ani skutečnost, že císařští vyslanci – zřejmě František Pavel Lisola a Franz Karl Kolowrat – se ještě několik dní zdrželi ve Varšavě, aby si po sejmu před cestou za králem do Toruně odpočinuli.³⁰⁵

Ačkoliv se sejmu podařilo dospět ke zdárnému konci, již v příštím roce následoval další mimořádný šestitýdenní sejm, který rovněž přitáhl značnou pozornost zahraničních pozorovatelů.³⁰⁶ Lze ho označit jako mírotvorný. Byl svolán na 17. dubna 1659 a opět při něm nemohl chybět císařský rezident v Polsku Jan Kryštof Fragstein. Tento sejm se zřejmě scházel pomaleji než měl, jelikož podle Fragsteinových dopisů dorazila většina senátorů až v druhé polovině dubna.³⁰⁷ Hlavním bodem programu, kromě válečných záležitostí, bylo narovnání vztahů Rzeczpospolite s jejími nepřáteli i spojenci. Dokladem toho bylo neustále připomínané císařské vojsko, jež Rzeczpospolita vyživovala, a také jednání císařských vyslanců se zástupci polsko-litevského státu.³⁰⁸

völker. In welcher materie dann auch vorgestert unßere Hl. Hl. Gesantten mit gewissen Hl. Polnischen deputirten conferens gehalten.“ Dopis Jana Kryštofa Fragsteina Janu Adolfovi ze Schwarzenberku z 21. srpna 1658. Tamtéž, fol. 715.

³⁰⁴ „Gestert vormittag, nach dem mann auch erzliche vorhergesande nächte zur diesem ende nicht geßteret, ist endlich die Conclusion des reichßtages erfolget. Deßten Puncta Constitutionum mit nachste solle überschicket werde.“ Dopis Jana Kryštofa Fragsteina Janu Adolfovi ze Schwarzenberku z 31. srpna 1658. Tamtéž, fol. 718.

³⁰⁵ „Nach gehabter durch wehrenden Reichßtag Müherwaltung etwas außraßten, werden unsere he hl. gesanten unterlaßen auch noch ezliche tage alhier sich verweylen, undt hern nacher den geraden weg nacher Thoren zurnehmen.“ Dopis Jana Kryštofa Fragsteina Janu Adolfovi ze Schwarzenberku z 31. srpna 1658. Tamtéž, fol. 721.

³⁰⁶ Srov. *Konstytucje seymu walnego sześci niedzielnego extraordinaryinego dnia 17 Martii w Warszawie anno praesenti 1659*, in: *Volumina legum IV, Prawa, konstytucje y przywileie krolewstwa polskiego, wielkiego xięstwa litewskiego y wszystkich prowincyi należących na walnych seymiech koronnych*, Petersburg 1860, s. 272-322.

³⁰⁷ „Worauß sich dann Ihro Königl. Maytt. annoch selbiger tages den jährliche gebrauch nach in de collegium begeben, Ihrer andacht da selbst bueß auf heutige abend ruhig abzuerwarten. Sonste hatt sich diese woche der Senat vermehret, mitt ankunfft undt gegenwarth des Hl. Krakauische bischoffes, undt des Großfeldthermß, eben Krakauische woywoden.“ Dopis Jana Kryštofa Fragsteina Janu Adolfovi ze Schwarzenberku z 12. dubna 1659. SOA Třeboň, oddělení Český Krumlov, RA Schwarzenberků, fasc. 373, fol. 697; „Verwichene wochen ist abermahle die senator stuben mitt ankunfft undt praesens, des crone marschaleks, Groß Canzler welcher auch vergangene dierstag von Thorun zuruck allher gelanget, undt des Littauischen Großfeldt herreß wie dann auch des erzbischoffes von Reischlemburg undt bischoffes von Cuiavien, vermehret worden.“ Dopis Jana Kryštofa Fragsteina Janu Adolfovi ze Schwarzenberku z 19. dubna 1659. Tamtéž, fol. 695; „Vergangene tage ist nunmehr auch der Erzbischoff von Gniesen, undt der hoff marschalek Oppalinski, alhero ankommen: also daß nunmehr fast niemands mehr von dene vernehmste haubtern undt Senatoren alhier zuerwarte.“ Dopis Jana Kryštofa Fragsteina Janu Adolfovi ze Schwarzenberku z 26. dubna 1659. Tamtéž, fol. 693.

³⁰⁸ „Ist aber doch an der beyder seyteß erfolgende complanation, nicht die offers erwöhnte renovirung unßerer völker, die sie doch fast ohne dieß vor hunger halb sterbe laste, undt sonderliche die enacuierung der statt Krackau inständig zur urgiren: wie dann derentwegen vorgestriges tages zwische dene

Tento mimořádný sejm se stal pro svou mírotvornou činnost mezinárodní přehlídkou diplomatů. Jan Kryštof Fragstein zmínil, že byl očekáván František Karel z Kolowrat. František Pavel Lisola měl již otevřenou audienci, blíže nejmenovaný tatarský vyslanec právě odjel, braniborský vyslanec Jan Howerbeck měl soukromou audienci a zrovna přijel francouzský ambasador Antoine de Lumbres.³⁰⁹ Poněkud úsměvnou se stala otázka zakončení sejmu, neboť už od 10. května Fragstein v každém dopise psal, že je očekáváno brzké zakončení sejmu.³¹⁰ Naposledy to napsal 24. května, kdy už nejspíše došlo k úspěšnému ukončení, jelikož následující dochovaný dopis od Fragsteina pochází až z doby o měsíc pozdější.³¹¹

Polnische ezlich deputirten Senatoren, auch Landbothen, undt hl. de Lisola Conferens gehalten worden.“

Dopis Jana Kryštofa Fragsteina Janu Adolfovi ze Schwarzenberku z 26. dubna 1659. Tamtéž, fol. 693.

³⁰⁹ „[...]heütiges tages Ihr Excellenz als Hl. von Kollowrath gewärtig [...]Hl. de Lisola hattvorgestert seine öffentliche Audientiam gehabt [...] hernacher werdt annoch eben selbiges tages der Tartarische Abgesandte expediret. die Brandenburgische abgesandten habe gestriges tages ihr privat Audienz gehabt. Der Französische aber Ambassadeur Dellombres hatt wiederumb mitt seiner neylichen ankunft alhero [...]“ Dopis Jana Kryštofa Fragsteina Janu Adolfovi ze Schwarzenberku z 10. května 1659. Tamtéž, fol. 691.

³¹⁰ „Die Conclusion des Reichstages verziehet sich annoch biß heütiges tages.“ Dopis Jana Kryštofa Fragsteina Janu Adolfovi ze Schwarzenberku z 10. května 1659. Tamtéž, fol. 691; „Die conclusion des Reichstages wirdt annoch allhier von tag zur tag auffgeschoben, undt möchte sich wohl annoch biß zur ende der folgenden wochen verweylen.“ Dopis Jana Kryštofa Fragsteina Janu Adolfovi ze Schwarzenberku z 17. května 1659. Tamtéž, fol. 689.

³¹¹ „Obschonn die Conclusion des Reichstages bißdato her von tag zur tag vergeblich ist verhoffet worden, doch entlichen die selbte annoch heütiges abende aber ia nachfolgende Nacht unfähbahrlich erfolgen soll.“ Dopis Jana Kryštofa Fragsteina Janu Adolfovi ze Schwarzenberku z 24. května 1659. Tamtéž, fol. 687.

IV.2 Diplomát jako aktér sejmů

Působení císařského diplomata u sejmů je možné rekonstruovat podle korespondence císařského ambasadora Václava Kryštofa z Nostic vyslaného na sejm do Grodna v roce 1693. Ještě předtím, než dorazil na místo sejmů, poslal císaři relaci o momentálním politickém stavu země.³¹² Po příjezdu a ubytování v Grodně se sešel s vrchním komorníkem Kazimírem Ludvíkem Bielinským a maršálem Arnoštem Dönhoffem a dohodl s nimi svou privátní audienci u obou veličenstev.³¹³ Podle smluveného plánu tak měl 9. února 1693 soukromé slyšení u krále Jana III. Sobieského a o den později u královny.³¹⁴ Bohužel již neuvedl, jak přesně audience probíhaly. Veřejná audience před sejmem se konala o několik dní později – 13. února 1693. O této audienci císařského ambasadora se mohla dozvědět veřejnost z tehdejšího periodika *Theatrum Europaeum*.³¹⁵ Zpráva však popsala jen část audience zahrnující vlastní jednání sejmů s diplomatem. Císařský vyslanec předal králi a stavům své pověřovací listy. Při jejich čtení byla nastíněna náklonnost císaře k polské koruně a zdůrazněno přátelství a spojenectví těchto dvou mocností, jakož i důvěra v jejich budoucí pokračování. Po proslovu ambasadora Nostice odpověděl jménem krále nejvyšší kancléř Jiří Albrecht Dönhoff, a ujistil ho o další spolupráci Rzeczpospolite s habsburskou monarchií.³¹⁶ Kryštof Václav z Nostic většinu jednotlivých symbolických kroků audienčního ceremoniálu vůbec nepopisoval. Zřejmě předpokládal Ditrichštejnovu znalost tohoto ceremoniálu a považoval za zbytečné se o něm detailněji zmiňovat. Z jeho pera však pochází ojedinělý popis skladby sejmů.

Audience probíhala během jednání sloučených komor, což znamenalo, že v místnosti byli přítomní poslanci, senátoři a král s ministry. Na jedné straně sálu seděl na

³¹² Dopis Kryštofa Václava z Nostic Ferdinandovi z Ditrichštejna z 22. ledna 1693. MZA Brno, G 140 RA Ditrichštejnů, kart. 18, inv. č. 59, sign. 34/c, fol. 341.

³¹³ „Vorgestern mich bey dem Ober. Cammer Bielinsky und dem marschall Danhoff umb die private Audienz bey beyden Könige. Mtte. anmelden laße...“ Dopis Kryštofa Václava z Nostic Ferdinandovi z Ditrichštejna z 6. února 1693. Tamtéž, fol. 370.

³¹⁴ „...schon die privat Audienz bei dem König den 9.te, bei Königin den 10.te...“ Dopis Kryštofa Václava z Nostic Ferdinandovi z Ditrichštejna z 13. února 1693. Tamtéž, fol. 368.

³¹⁵ „Den 8.ten Februarii hatte der Kayserliche Abgesandte Herr Graf von Nostütz bey Seiner Königlichen Majestät Audientz / in den 13. ten erfolgte die öffentliche in Gegenwart der Senatoren / da er dann / nach Ueberreichung seiner Creditive so wohl an den König als Stände.“ *Theatrum Europaeum* 14, Frankfurt am Main 1702, s. 518.

³¹⁶ „... in seiner Rede Ihro Kayserlichen Majestät Inclination zu dieser Kron versichert / die bißhero unterhaltene Freundschaft und Alliance gerühmer / und deren fernere Continuation ersuchet; vorauff der Groß Cantzler Namens Seiner Majestät geantwortet / und alle Gegen Versicherung gethan.“ Tamtéž, s. 518.

trůnu pod baldachýnem král. Baldachýn a trůn byly symboly, jež vyvyšovaly vládce nad ostatní lidi. Baldachýn symbolizoval nebesa a Boha, z jehož vůle se král stal králem.³¹⁷ Trůn byl symbolem ústřední panovnické vlády. Vyvýšení trůnu představovalo zemi, jíž král vládl.³¹⁸ Kolem něj se nacházeli nejvyšší dvorští hodnostáři. Od trůnu až ke vchodu do sálu po obou stranách místnosti seděli senátoři, usazení podle hierarchického pořadí. Za nimi stáli poslanci seřazení podle významu jejich vojvodství. Naproti králi se nacházela křesla ministrů a maršálka sněmovny. Tato struktura sejmu je známá z četných popisů a vyobrazení.³¹⁹ Kryštofa Václava z Nostic však spíše zaujala přítomnost různých etnických skupin a jednotlivců, kteří zaplňovali zbylé místo v sálu senátu, ačkoliv do dění na sejmu nemohli nijak zasahovat.³²⁰ Z těchto skupin Nostic konkrétně vyjmenoval Kozáky, Tatary, Cikány, janičáře a hajduky.³²¹

Během audience určil král patnáct senátorů, kteří měli vytvořit „*Conferenz*“ a od dalšího dne začít jednat s Kryštofem Václavem z Nostic v rámci jeho propozic. Ten dodal, že to nemohl odmítnout, ač požádal sepsání jejich požadavků.³²² V dalších zprávách ze sejmu Kryštof Václav z Nostic zpravoval o průběhu jednání s komisí senátorů ohledně pokračování války s Krymským chanátem. Poznamenal, že rokování nedopadlo dobře a nakonec je vše v rukou božích, neboť zasedání sejmu skončilo.³²³

³¹⁷ Udo BECKER, *Slovník symbolů*, Praha 2002, s. 27; Jean Paul ROUX, *Král. Mýty a symboly*, Praha 2009, s.198-200.

³¹⁸ Tamtéž, s. 302-303.

³¹⁹ Viz obr. 11-12, s. 152-153.

³²⁰ „... und dann die öffentliche heute abgelesene wurdedie Zeit nicht erklecken, alles zubeschrieben von welchem allem doch Ihre Kaye. Mtte. heute eine Succinote Relation erstattet sonderlichwar heute schön zu sehen die in unterschiedliche Compagnien gethilte Nationes, alß Pohlen, Littauer, Zigauner, Tartren, Janitscharen, heyduggen, Cosaggen, dann auch in dem Thor sthenden hußaren, welche ehemahlen des Töckely Guardie componiret haben.“ Dopis Kryštofa Václava z Nostic Ferdinandovi z Ditrichštejna z 13. února 1693. MZA Brno, G 140 RA Ditrichštejnů, kart. 18, inv. č. 59, sign. 34/c, fol. 369.

³²¹ „Sonderlich war heute schön zu sehen die in unterschiedliche Compagnien gethilte Nationes, alß Pohlen, Littauer, Zigauner, Tartren, Janitscharen, heyduggen, Cosaggen, dann auch in dem Thror sthenden hußaren...“ Dopis Kryštofa Václava z Nostic Ferdinandovi z Ditrichštejna z 13. února 1693. Tamtéž, fol. 369.

³²² „Auf diese Audienz hat der König, bieß in die 15 Senatoren denominiret, mit mir, morgen in Conferenz zu tretten, welche Ich nicht recusiren könne, sondern selbiger umb 10 uhr frühe, dergestalt abzuwarten gedencke daß Ich Ihre desideria schriftlich verlangen wiel.“ Dopis Kryštofa Václava z Nostic Ferdinandovi z Ditrichštejna z 13. února 1693. Tamtéž, fol. 369.

³²³ „Weil man aber damit nicht zufriede, so muß Ich gewärtig sein, wie man etwa noch heut, in dehr die Senatus Consilium sich gestern geendiget...“ Dopis Kryštofa Václava z Nostic Ferdinandovi z Ditrichštejna z 20. února 1693. MZA Brno, G 140 RA Ditrichštejnů, kart. 18, inv. č. 59, sign. 34/c, fol. 363.

a) Otevřená audience na sejmu

Otevřená audience na polském sejmu byla ceremoniálním vrcholem celé vyslancovy legace. Ačkoliv z dnešního pohledu by se možná zdálo nepodstatné, co všechno předcházelo vlastnímu vyřízení diplomatického poselství, v období raného novověku měla symbolická komunikace užívaná během ceremoniálu obrovský význam.³²⁴ Celý ceremoniál veřejné audience před sejmem se skládal z mnoha symbolických prvků, jež dohromady utvářely rámec symbolické komunikace mezi jejími aktéry, ale přeneseně i mezi vládci států a státy samotnými.³²⁵ Dalo by se říci, že sdělení jednoho suveréna bylo zakódováno do jednotlivých symbolických částí rituálu. Údělem suveréna druhého bylo tuto formu komunikace pomocí jejího symbolického značení opět dešifrovat.³²⁶ Součástí první audience diplomata byl i slavnostní příjezd ke královskému zámku, kde se konal sejm.³²⁷

K rekonstrukci přijetí habsburského vyslance na sejmu lze využít několik přístupů. Prvním je předpokládaný průběh ceremoniálu.³²⁸ Ten je možné nalézt v dobových příručkách pro diplomaty.³²⁹ Zatímco Gottfried Stieve ve svém kompendiu naznačil ideální průběh vjezdu a následné audience, Julius Bernhard von Rohr nastínil i to, jak postupovat v konkrétních a často i neobvyklých případech. Lze říci, že teoretický plán bylo možné přizpůsobit situaci. Pro tuto práci a rekonstrukci veřejných audiencí před sejmem je třeba to mít na zřeteli. Diplomat se tak většinou přidržel daného ceremoniálního předpisu, který však skýtal určitý prostor k přizpůsobení, aby nedošlo ke snížení vyslancovy důstojnosti.

Podle Stieveho připadlo privilegium slavnostního vjezdu pouze diplomatům s hodností ambasadora.³³⁰ Bylo velmi důležité, aby diplomat znal odlišnosti ceremoniálů

³²⁴ G. ALTHOFF – B. STOLLBERG-RILINGER, *Spektakel der Macht*, s. 15.

³²⁵ E. MUIR, *Ritual in Early Modern Europe*, s. 272.

³²⁶ Více. N. LUHMANN, *Sociální systémy*, s. 164-165.

³²⁷ V druhé polovině 17. století se sejmy konaly buď ve Varšavě (Zamek królewski) nebo v litevském Grodně (Stary zamek). Konvokační sejmy probíhaly pod otevřenou oblohou na volební poli (Woli) u Varšavy. K sejmovním ceremoniím a vjezdům srov. Janusz S. DĄBROWSKI, *Wjazdy na sejmy w okresie panowania Jana Kazimierza Wazy*, in: M. Markiewicz – R. Skowron (edd.), *Theatrum Ceremoniale*, s. 277-291; Juliusz A. CHROŚCICKI, *Holdy lenne a ceremonial obrad sejmu*, in: Tamtéž, s. 165-182.

³²⁸ K rozdílu mezi ceremoniální teorií a praxí více Markus VÖLKEL, *Zeremonieller Diskurs und Wissensdiskurs. Die Frankreichlegation Francesco Barberinis in den Aufzeichnungen von Nicolaus-Claude Fabri de Peiresc (1580-1636) und Cassiano Dal Pozzo (1588-1657)*, in: Barbara Stollberg-Rilinger – Thomas Weller (edd.), *Wertekonflikte – Deutungskonflikte*, Münster 2007, s. 271-299.

³²⁹ Srov. G. STIEVE, *Europäisches Hof-Ceremoniel*; J. Ch. LÜNIG, *Theatrum Ceremoniale*.

³³⁰ G. STIEVE, *Europäisches Hof-Ceremoniel*, s. 221.

v různých zemích.³³¹ Julius Bernhard von Rohr uvedl, že velká veřejná audience u dvora musela být předem nahlášena. Bylo třeba počítat s tím, že zabere celý den a bude potřeba mnoho lidí a kočárů.³³² Diplomát měl povinnost akreditovat se pověřovacími listinami ještě před oficiálním přijetím.³³³ Slyšení ambasadora mohl u dvora ohlásit například rezident z téže země, který tam dlouhodobě pobýval. Později se v této oblasti vžila zvláštní praxe. Diplomát nejdříve ke dvoru přijel „*incognito*“, nahlásil svou audienci a dohodl s hofmistrem přesný termín slavnostního vjezdu.³³⁴ V případě tohoto postupu však zůstával vyslanec u dvora jako soukromá osoba. Do doby než absolvoval slavnostní vjezd mu nebyly projevovány pocty, které mu náležely jakožto zástupci svého panovníka.³³⁵ Příjezd inkognito papežského nuncia k polskému dvoru popsal ve své zprávě z roku 1690 i vyslanec Jiří Schiemunski.³³⁶ Během vjezdu využíval ambasador osobní kočár, jenž byl opatřen erby suveréna, kterého reprezentoval. Diplomata doprovázelo množství pážat, lokajů a jiného služebnictva. Panovníka, k němuž se chystal slavnostně přijet, zastupoval člen královského dvora, popřípadě monarchou určený úředník.³³⁷ Při slavnostním vjezdu seděl právě on v jednom kočáře s vjíždějícím diplomatem, což bylo možné interpretovat jako první „schůzku panovníků v zastoupení“.³³⁸

Podle dobových příruček měl mít ambasador tři kočáry, každý po šesti koních, doprovázené pážaty a lokaji.³³⁹ Výsada šestispřeží byla určená pouze zástupcům korunovaných vladařů, Nejjasnější republiky svatého Marka a Republiky spojených nizozemských provincií.³⁴⁰ Vyslanec se vezl v posledním voze spolu se zástupcem panovníka, který ho přijímal. V prvním a druhém voze seděli kavalíři z doprovodu

³³¹ André KRISCHER, *Souveränität als sozialer Status. Zur Funktion des diplomatischen zeremoniells in der Frühen Neuzeit*, in: R. Kauz – G. Rota – J. P. Niederkorn (edd.), *Diplomatisches*, s. 23. K diplomatickému ceremonálu v polsku více Gerard LABUDA – Waldemar MICHOWICZ (edd.), *The History of Polish Diplomacy X-XX century*, Warsaw 2005, s. 219-221.

³³² J. B. von ROHR, *Einleitung zur Ceremoniel-Wissenschaft*, s. 401.

³³³ TAMTÉŽ, s. 395.

³³⁴ Srov. Jan Paul NIEDERKORN, *Das Zeremoniell der Einzüge und Antrittsaudienzen der venezianischen Botschafter am Kaiserhof*, in: R. Kauz – G. Rota – J. P. Niederkorn (edd.), *Diplomatisches Zeremoniell*, s. 87.

³³⁵ J. B. von ROHR, *Einleitung zur Ceremoniel-Wissenschaft*, s. 388-389.

³³⁶ „Vor etlichen tagen arrivirte alhier der bäbstl. herr Nuntius hta Croce, welcher sich aber noch al *incognito* haltet, und in deßen seine hoffstadt einrichtet.“ Dopis Jiřího Schiemunského Ferdinandovi z Ditrichštejna z 30. června 1690. MZA Brno, G 140 RA Ditrichštejnů, kart. 20, inv. č. 65, sign. 38, fol. 31.

³³⁷ G. STIEVE, *Europäisches Hof-Ceremoniel*, s. 221.

³³⁸ TAMTÉŽ, s. 222.

³³⁹ TAMTÉŽ, s. 223.

³⁴⁰ Thomas WELLER, *Ordnung – Gemeinschaft stiften – Ins Recht setzen. Die Funktion von Ritualen und ihr Wandel*, in: B. Stollberg-Rilinger – M. Puhle – J. Götzmann – G. Althoff (edd.), *Spektakel der Macht*, s. 201-203.

vyslance i zástupce.³⁴¹ Slavnostně ustrojení dvořané a královská garda stáli od zámeckého nádvoří až k audienčnímu sálu. Garda měla v rukou pušky, šavle a vlající prapory na počest vyslance.³⁴²

Podle toho, jak vypadalo místo, ve kterém se audience odehrávala, se ambasador setkal se státním ministrem buď pod schodištěm, na schodech nebo až v předpokoji audienčního sálu.³⁴³ Tento akt měl zvláštní symbolický význam. Projevovala se v něm hierarchie diplomatů z různých zemí. Ministr, jenž vyslance přijímal, se k němu choval podle vážnosti, jíž se těšil jeho panovník. Při tomto prvním setkání vždy prokazoval tím větší úctu k diplomatovi a jeho panovníkovi, čím dále mu vyšel vstříc.³⁴⁴ Dvořan, který jel s vyslancem v kočáře měl otevřít dveře do audienčního sálu.³⁴⁵ Tím symbolicky i reálně doprovodil diplomata od bran města až k svému vládci.

Monarcha při audienci stál pod nákladným baldachýnem nebo seděl na trůnu obklopen svými hodnostáři.³⁴⁶ Ambasador udělal několik kroků směrem k panovníkovi. Zde mělo velký význam i místo, kde se vyslanec během audience nalézal. Přijít příliš blízko ke králi mohlo znamenat velkou opovážlivost. Na druhou stranu, pokud by diplomat zůstal tak daleko, že by k monarchovi nedolehl jeho hlas, mohlo by to být vnímáno jako urážka panovníka. Suverén přivítal vyslance pozvednutím hřbetu ruky, načež mu tím samým gestem odpověděl i ambasador.³⁴⁷ Vlastní způsob vítání vyslance králem se mohl lišit podle různých odchylek dvorských ceremoniálů. Poté, co předal své pověřovací listiny, již mohl diplomat sdělit, za jakým účelem, případně s jakou zprávou ke dvoru či sejmů přijel.³⁴⁸

Výše naznačený ceremoniální postup však byl pouze teoretický a rámcový. V praxi je možné nahlížet na veřejnou audienci diplomata před sejmem s pomocí zápisu očitých svědků. Podle výzkumů polského historika Roberta Kołodziejce, který pracoval s deníky ze sejmů, probíhala návštěva vyslance v několika fázích.³⁴⁹ První fází byla veřejná audience na sejmě. Ta začínala slavnostním vjezdem vyslance, jenž vyjel v kočáře od svého přibytku ke královskému zámku ve Varšavě. Doprovázelo ho vojsko.

³⁴¹ G. STIEVE, *Europäisches Hof-Ceremoniel*, s. 223.

³⁴² J. B. von ROHR, *Einleitung zur Ceremoniel-Wissenschaft*, s. 402.

³⁴³ TAMTÉŽ, s. 402.

³⁴⁴ W. ROOSEN, *Early Modern Diplomatic Ceremonial*, s. 467-468.

³⁴⁵ G. STIEVE, *Europäisches Hof-Ceremoniel*, s. 224.

³⁴⁶ J. B. von ROHR, *Einleitung zur Ceremoniel-Wissenschaft*, s. 402; Viz obr. 16, s. 155.

³⁴⁷ G. STIEVE, *Europäisches Hof-Ceremoniel*, s. 224.

³⁴⁸ TAMTÉŽ, s. 224-225.

³⁴⁹ Autorka by tímto chtěla Dr Robertu Kołodziejce poděkovat za konzultace a poskytnutí zásadních informací vyplývajících z jeho bádání o polském sejmě v druhé polovině 17. století.

To zajišťovalo ochranu vyslance a předcházelo případným nepokojům. V symbolické rovině však představovalo stráž, jež přiváděla cizince ke svému panovníkovi.³⁵⁰ V kočáře s vyslancem vždy jelo několik senátorů a polských i litevských úředníků. Zde lze spatřit změnu oproti ceremonialnímu postupu u běžných královských audiencí. Diplomata nevítal pouze zástupce krále, ale zástupci celého sejmu. Během vjezdu hrála hudba a střílelo se z děl. To mělo uctít vyslance a jeho panovníka a dodat lesk celému slavnostnímu vjezdu.

Vyslance následně uvedli do sálu senátu a usadili na speciálně připravené křeslo. Místo, kde se diplomat nacházel, mělo velký symbolický význam a promlouvalo o vyslancově váženosti.³⁵¹ Křeslo stálo hned vedle místa velkého korunního maršálka, což znamenalo, že seděl mezi korunními a litevskými ministry.³⁵² Jako osoba s vysokou hodností zástupce svého panovníka zřejmě seděl přímo naproti králi na opačné straně „*sali senatorskiej*“. Poté diplomat pronesl proslov, jímž pozdravil krále a následně velkému korunnímu maršálkovi předložil tři potvrzující listy adresované králi, senátu a poslanecké sněmovně. Ty byly hned poté přečteny před celým sejmem. List pro krále přečetl velký sekretář stojící vedle královského trůnu, list určený senátu nejvýznačnější přítomný senátor a list pro poslaneckou sněmovnu maršálek sněmovny. Poté přijímaný diplomat vyjádřil svou instrukci od císaře. Následovaly odpovědi na přečtené písemnosti. Ve jménu krále odpověděl velký maršálek. Zdvořilostní odpověď pronesl i zástupce senátu a maršálek poslanecké sněmovny. Po skončení audience byl vyslanec vyprovozen ke kočáru a s doprovodem odjel ke svému příbytku.³⁵³

Druhou fází návštěvy vyslance představovala soukromá audience u krále a někdy i u královny, která se uskutečnila zpravidla několik dní po veřejné audienci u sejmu. Pokud bylo třeba, nastala i třetí fáze – vytvoření komise, jež měla vést diplomatické rozhovory s vyslancem. Ta se skládala ze senátorů vybraných králem a poslanců, které určil maršálek poslanecké sněmovny. Vzájemné rozhovory mohly trvat i několik týdnů.³⁵⁴

K rekonstrukci otevřené audience habsburského vyslance na sejmu je též možné využít detailní popis audience, včetně rituální a ceremonialní části, vyslance v

³⁵⁰ E. MUIR, *Ritual*, s. 264.

³⁵¹ T. WELLER, *Ordn*, s. 202.

³⁵² Viz obr. 11-12, s. 152-153.

³⁵³ Popis audience na sejmu císařského vyslance Karla Ferdinanda Valdštejna v roce 1683. Podle výzkumů Roberta KOŁODZIEJE.

³⁵⁴ Tamtéž.

braniborských službách Alexandra von Dohna z roku 1688.³⁵⁵ Je pravděpodobné, že císařští diplomaté obdrželi stejné pocty jako vyslanci braniborského kurfiřta a pruského vévody. Audience se mohla lišit v detailech jako byla například barva livřejí lokajů, ovšem její symbolika neměla být moc odlišná. Nejokázalejším a navenek nejviditelnějším symbolickým prvkem audience byl slavnostní vjezd vyslance, během něhož reprezentoval svého panovníka a jeho moc.³⁵⁶

Audienční ceremonie začala již slavnostním příjezdem k zámku v Grodně, kde se sejm odehrával. Celý ceremoniál byl zahájen v jedenáct hodin dopoledne, kdy k zámku vyjel slavnostní průvod.³⁵⁷ Autor textu nejdříve popsal pořadí a obsazení kočárů. Jako první jely dva kočáry vyslance tažené šesti koňmi, které vezly členy jeho dvora.³⁵⁸ Následující kočár s šestispřežím patřil korunnímu dvorskému maršálkovi Jeronýmovi Lubomirskému³⁵⁹. Následoval další diplomatův kočár tažený šesti koňmi, který doprovázeli lokajové a pážata v modrostříbrných livřejích.³⁶⁰ Za tímto vozem jeli na koních urození kavalíři z vyslancova doprovodu.³⁶¹ Předposlední místo v průvodu náleželo královskému kočáru se šestispřežím.³⁶² V něm seděl vyslanec a jako zástupce polského krále vrchní litevský lovcí Gurzyński. Je zajímavé, že tato zmínka potvrzuje údaje uvedené v preskriptivní literatuře. Během celého slavnostního vjezdu je zmíněn pouze jeden zástupce panovníka a nikoliv více zástupců sejmu, jak tomu bylo u audience Karla Františka z Valdštejna. Důvodem mohl být zvláštní typ Valdštejnovy mise. Císařský vyslanec jel totiž do Polska vyjednat pomoc proti Turkům, kteří obléhali Vídeň. V takovém případě se zdá být pochopitelné, že s ním v kočáru jeli zástupci sejmu. Jejich přítomnost poukazovala na to, že o pomoci císaři a vyslání vojska do ciziny musel rozhodnout prostřednictvím sejmu celý národ - ne pouze panovník. Před

³⁵⁵ Popis audience císařského vyslance na sejmu se autorce práce nepodařilo dohledat.

³⁵⁶ Stov. J. P. NIEDERKORN, *Das Zeremoniell*, s. 80.

³⁵⁷ „Nachdem Ihre Königl Mtt Ih. Durch. Kurf. zu Brandenburg Extraordinaire Gesandten, das herr Grafen von Dohna Excell die Audience verwichenen Mittwoch angesatzt; liessen Sie dieselbe und 11 Uhr Vormittag in dero Königliche Carosse durch den Oberjägermeister des Grossfürstentums Littauen Herr Gurzyński in beyleitung dero Königliche Pagen und Paiken nach Schloss hohlen, wohin Sie sich in folgender Ordnung begaben.“ Relace z Grodna z 13. března 1688 od neznámého autora. Geheimes Staatsarchiv Preussische Kulturbesitz (Berlin-Dahlem), I Hauptabteilung, Repositur 9 (Polen), 27. I. 5, k. 38-39, přepis Roberta Kołodzieje.

³⁵⁸ „1. Zwei das Herr Gesandten Carossen mit 6 Pferden, worinnen einige von dero hafstadt sessen.“ Relace z Grodna z 13. března 1688 od neznámého autora. Tamtéž.

³⁵⁹ „2. Das Herr Krohnhofmarschalks fürst Lubomirski Carosse mit 6 Pferden.“ Tamtéž.

³⁶⁰ „3. Das Herr Gesandten Carosse mit 6 Pferden ledig, vor welcher dero Laquarn und Pagen in blau mit silberiren passmenten verbränten lieberey vorhergingen.“ Tamtéž.

³⁶¹ „4. Einige Cavalliers von der Gesandschafft zu Pferde.“ Tamtéž.

³⁶² „5. Ihre Königl Mtt Carosse mit 6 Pferden vorinnen der herr Gesandte und obgedachter Herr Gurzyński sessen, von welcher die Königlichen Pagen vorher und die Paiken nebst zwey Heyducken beyher gingen.“ Tamtéž.

vozem kráčela královská pážata a dva hajduci. Slavnostní procesí uzavíral kočár lovčího Gruzyňského, který táhlo 6 koní.³⁶³ Z tohoto popisu je zřejmé, že vyslancoco místo bylo význačné. Thomas Weller píše ve své stati o fungování a proměnách rituálu, že podle délky a okázalosti průvodu mohl raně novověký člověk vnímat politický status vyslance a váhu požadavků jeho panovníka.³⁶⁴

Další část ceremoniálu se odehrála na zámeckém nádvoří.³⁶⁵ V jeho spodní části stála královská garda s vlajícími prapory. Zde je opět vidět symboliku ochrany panovníka před „cizím“ nebezpečím. Obě strany zámecké cesty lemovali pěšáci v tureckých šatech. V komnatách stáli trabanti „*in voller parade*“. V prvním předpokoji uvítal vyslance korunní dvorský správce pokladu. Autor textu poznamenal, že podle ceremoniálních předpisů měl vyslance přivítat korunní komoří. Jeho úřad však v té době nebyl obsazen. Správce pokladu doprovodil diplomata ke královským komnatám, které zaplňovali duchovní i světští senátoři, zemští úředníci, preláti a poslanci. Všichni maršálkové – korunní velký, korunní dvorský, litevský dvorský a maršálek poslanecké sněmovny – vyšli diplomatovi naproti ke dveřím a doprovodili jej ke králi Janu III. Sobieskému. Zde si lze povšimnout snahy postavit všechny maršálky na stejnou úroveň. Nestávalo se často, že by se někde ocitli společně. Proto jejich přednost byla vyřešena tím, že vítali zahraničního diplomata najednou. Monarcha vyslechl vyslancův pozdrav a ujistění o přátelství. Odpověděl mu ústy litevského podkancléře a ujistil ho o nadále trvajícím přátelství. Nakonec bylo diplomatovi dovoleno políbit králi ruku, načež se s celým svým poselstvem odebral zpět do svého příbytku.³⁶⁶ Polibek ruky v rámci

³⁶³ „*Letzlich folgete des herr Gurzyński Carosse auch mit 6 Pferden ledig.*“ Tamtéž.

³⁶⁴ T. WELLER, *Ordnen*, s. 201.

³⁶⁵ „*Die Königliche Guarde zu fuss stend mit fliegendern fahnen unter auf dem Schlossplatz; von beyden seiten der Schlosssteigen die Semen oder Türckliche fussvolker, und vor denen Gemächern, die Trabanten in voller parade. Gleich in dem ersten vorgemach wurden Ihre Excell von dem H Krohnhofschezmeister Mionczynski (weil die Krohnkammerherrn Charge annoch vaciret) empfangen, und wie Sie an das königliche Gemach, welche mit Geist- und Weltlichen HH Senatoren Reichsofficianten, Pralaten und Landbohten gantz angefüllet war, komen, gingen deroselben die HHn Krohn Gross- und Hoffmarschalken beyde fürsten Lubomirski, wie auch der herr Litausche Hoffmarschalck Kniaz Dolski, mit dero Marschalcksstuben, biss ausser der chür entgegen, und führten dieselbe zwischen sich zu Ihre Königl Mytt, welche ad dero Stuhlstehendt von Ihre Excell mit einer zierlichen harangue complementiret und Ir Churf Dh beständigen Freundschaftt versehert wurden.*“ Relace z Grodna z 13. března 1688 od neznámého autora. Geheimes Staatsarchiv Preussische Kulturbesitz (Berlin-Dahlem), I Hauptabteilung, Repositur 9 (Polen), 27. l. 5, k. 38-39, přepis Roberta Kołodzieje.

³⁶⁶ „*Ihre König Mytt ohngeachtet der herr litausche Untercantzler fürst Radziwil Ihr zur seiten stunde antworteten selbst und nohtigten den herrn Gesandten in wehrender Rede das haupt zu decken; betzeugten auch durch dero sowol freundliche Minen als Worte, dass Ihnen diese Gesandschaftt angenehm sey, und versicherten Ih Kurf Dr hinwieder dero beharlichen affection. Als Ihre Mtt hernach den herrn Gesanten von Ir Churf Dh und dero Gantzen hauses Wolergehen gefraget. Ihre Excell auch solches beantwortet , bothen dieselben dass Ihre Königl Mytt ihre beylich habende Suite zum Handküß*

uvítacího rituálu signalizoval přátelské poměry. Ze strany diplomata bylo políbení ruky králi vyjádřením úcty k majestátu. Vyslanec totiž nelíbal panovníka jako osobu, ale jako symbolický protějšek.³⁶⁷

O tři dny později následovala audience u královny, jež se nesla v mnohem komornějším duchu.³⁶⁸ Po audienčním proslovu dovolila královna vyslanci a jeho doprovodu políbit svou ruku. Diplomata se navíc setkal i s královskou rodinou – s oběma mladšími princy Alexandrem a Konstantinem a s princeznou Terezou Kunegundou.³⁶⁹

Třetí způsob poznání průběhu audiencí u sejmu představují vlastní zápisky diplomatů. Nutno však podotknout, že se ve většině dopisů adresovaných svým korespondentům detailněji nerozepisovali o průběhu přijetí. Pouze se zmínili, že je absolvovali. Z toho je možné usuzovat, že audience patrně probíhaly podle předpokládaného schématu a během nich se nestalo nic výjimečného, co by vyslanci považovali za nutné sdělit svým korespondentům. Ovšem pokud k něčemu takovému došlo, nemuseli to ve své korespondenci zmínit, aby se před svými korespondenty neponížili. Detailnější popis audiencí by se mohl skrývat v denících diplomatů či v jejich osobní korespondenci s příbuznými. U tak vážených korespondentů jako byli Ditrichštejnové a Schwarzenberkové, kteří zastávali nejvyšší dvorské úřady u císařského dvora, však s největší pravděpodobností předpokládali znalost audienčního ceremonálu a považovali za zbytečné jej detailně popisovat.

Císařský rezident Jan Kryštof Fragstein byl ve svých popisech audiencí více než stručný. V dopisu z 21. června 1654 informoval, že hned po svém příjezdu do Varšavy měl audienci u kancléře. Další den o osmé hodině ráno si domluvil slyšení u krále Jana

admittiren möchten, welches also bald geschahe, und der herr Gesante derauff mit eben denen Ceremonien und Comitatz, wie er aufgehaltet werden, wieder in sein Quartire gebracht wurde.“ Tamtéž.

³⁶⁷ Gert ALTHOFF, *Das Grundvokabular der Rituale. Knien, Küssen, Thronen, Schwören*, in: B. Stollberg-Rilinger – M. Puhle – J. Götzmann – G. Althoff (edd.), *Spektakel der Macht*, s. 152.

³⁶⁸ „Ihre Mtt die Königin welche am cathar behtlägerig, wollten dero Audientze bis Sie denen befehlet aussstellen, weil Sie aber sehen Fahen das die flüsse noch immer anhielten, setzten sie auch ohngeachtet dero Unpästligkeit umb ihr facilität und affection gegenr Churf Dh zu bezeigen, dein herrn Gesandten die audientz am Freitag umb 5 uhr nachmittag an, und liessen denselben in dero Carosse durch den starosta von Marienburg und Königl cammererius h Bieliński in eben obiger begleitung dero Pagen und Paiken hinauff nach Schloss hohlen; dero marschalck der woywod zu Marienburg herr Graff von Dönhoff ging Ihre Excell, in dem letzten Vorgemach bis an die Chür entgegen und fürchten Sie bis zu Ihre Mtt, welche im bett liegend in einer Rede durch den herr Gesanten Ich Churf Dh amitie und estime vorgewissert wurden. Ihr Mtt bezeigten eine gleichmässige freundschafts versicherung durch der herr Zbąski nominirte bischoff von Ermland, und erkundigter sich hernach selbst Ich Churf Dh und dero gantzen familie Wolergehens, vornachst Sie die Cavallier von der gesandschaft zum handkuss liesten.“ *Relace z Grodna z 13. března 1688 od neznámého autora. Geheimes Staatsarchiv Preussische Kulturbesitz (Berlin-Dahlem), I Hauptabteilung, Repositur 9 (Polen), 27. I. 5, k. 38-39, přepis Roberta Kołodzieje.*

³⁶⁹ *Der herr Gesante gab auch alsogleich denen beyden jungsten königlichen Printzen, wie auch der Printzesin die Visite und wurde darnach mit obigen ceremonien wieder haus gebracht.“ Tamtéž.*

II. Kazimíra Vasy.³⁷⁰ Zřejmě nešlo o velkou slavnostní audienci před sejmem, jelikož na přípravu takové ceremonie bylo zapotřebí více času. Při popisu slyšení císařský rezident poznamenal, že se k němu král i královna chovali blahosklonně.³⁷¹ Stejně stručně informoval i o plánované audienci u králova bratra – prince Karla.³⁷² Jiří Schiemunski zaznamenal i audienci Kryštofa Václava z Nostic u sejmu a u krále. Namísto popisu ovšem pouze zmínil, že ji císařský ambasador absolvoval.³⁷³

³⁷⁰ „Deselben tages Ich auch bey den herrn Cantzler Audientz gehabt, wie dann Morgen umb 8 Uhr Ich bey Ihr Könige. Maye. auch Audientz haben werde.“ Dopis Jana Kryštofa Fragsteina Maxmiliánovi z Ditrichštejna z 21. června 1654. MZA Brno, G 140 RA Ditrichštejnů, kart. 17, inv. č. 56, sign. 33, fol. 40.

³⁷¹ „Berichte nun schuldig maßen, daß den 22 dieses Ich bey Ihr Könige. Mayett. wie auch bey dehr Königin habe Audienß gehabt. Alda mier dann alle Könige. genandt undt wohlgeneigen sei erwiesen worden.“ Dopis Jana Kryštofa Fragsteina Maxmiliánovi z Ditrichštejna z 28. června 1654. Tamtéž, fol. 42.

³⁷² „Auch habe den 25 dieses bey Ihr. fürste. durche. den Printzen Carolo Audienß gehabt.“ Dopis Jana Kryštofa Fragsteina Maxmiliánovi z Ditrichštejna z 28. června 1654. Tamtéž, fol. 42.

³⁷³ „Es hat aber dennoch der Kaye. Gesandte, als welcher schon vorhin seine particular Audienzine bey dem König und Königin gehabt, auch seine audienz in publico bey dem Senat gestern förtgesetzt...“ Dopis Jiřího Schiemunského Ferdinandovi z Ditrichštejna z 14. února 1693. Tamtéž, fol. 216.

IV.3 Vyslanec a panovník

a) Život panovníka a jeho rodiny očima císařských vyslanců

Sledovat každodenní život jednotlivých členů královské rodiny patřilo ke klíčovým úkolům rezidenta. Nelze se proto divit, že se císařští diplomaté o jednání, stavu a nejrůznějších aktivitách polské královské rodiny zmiňovali svým korespondentům velmi často. Konkrétní podoba zpráv samozřejmě závisela nejen na povaze poslání daného vyslance, ale také na jeho osobním posouzení důležitosti daných aktivit. Pro porovnání lze vedle sebe postavit rezidenta Jiřího Schiemunského, od něž se dochovalo velké množství informací o činnostech vládnoucí rodiny a dvora, a ambasadora Kryštofa Václava z Nostic, který se o královské rodině téměř nezmiňoval.³⁷⁴

Král tvořil důležitou složku sejmu a přemísťoval se kvůli němu i s rodinou a dvorem na různá místa v Rzeczypospolite. Většina informací od císařských vyslanců o panovníkovi se proto týkala pobytu krále v nějakém sídle či přejezdu do jiného.³⁷⁵ Bohatého zastoupení se dočkaly také popisy nejrůznějších festivit, jako jsou jmeniny a svatby. Výjimku naopak tvořily relace Jana Kryštofa Fragsteina z počátku druhé severní války. V té době vedl král Jan II. Kazimír Vasa osobně svá vojska proti Švédům. Kvůli jejich nájezdu na Polsko hrozilo bezprostřední nebezpečí i královské rodině s celým dvorem.³⁷⁶ Z pera císařských vyslanců se lze ale také dozvědět o zahraničních poselstvech a depeších adresovaných polskému králi, které ilustrují životní příběhy ostatních panovníků Evropy. Neméně důležité jsou i reakce polské strany na tyto události Evropského významu.

³⁷⁴ Například jedna z mnoha Schiemunského zmínek o králově zdravotním stavu „*Ihro Mayttl. der König empfinde dießes übel umb so viel mehr, weilen Sie an einen dreytägigen fieber zu Villanova darwieder liege...*“ Dopis Jiřího Schiemunského Ferdinandovi z Ditrichštejna z 2. června 1691. MZA Brno, G 140 RA Ditrichštejnů, kart. 20, inv. č. 65, sign. 38, fol. 71; Ojedinehá Nosticova poznámka o králi, která se však vztahovala k Nosticově osobě „*Nachdem mir zu vor mein Cathar dahin gedienet, die Jablonowskisch-Bethunische Hochzeit zu evitiren, zu der man Mich gerne gezogen hette Ihro Mttl. der König, haben mir gestern freystellen laßen...*“ Dopis Kryštofa Václava z Nostic Ferdinandovi z Ditrichštejna z 6. února 1693. Tamtéž, kart. 18, inv. č. 59, sign. 34/c, fol. 370.

³⁷⁵ K cestování polských králů srov. Barbara JANISZEWSKA-MINCER, *Podróże królów i królewiczów polskich do Prus Książęcych*, in: Krystyn Matwijowski (ed.), *Czasy nowożytne*, Wrocław 2005 (= *Prace Historyczne* 38), s. 21.

³⁷⁶ „*Indeme von stündlichen progress allerseits feinde täglich so wiederwertige Ziellungen einlauften, alß daß Sie zur verründere, daß Sie Sich allbereits alhier zur Warschau bieß zu dieste Ziell nicht befunden.*“ Dopis Jana Kryštofa Fragsteina Maxmiliánovi z Ditrichštejna z 14. srpna 1655. MZA Brno, G 140 RA Ditrichštejnů, kart. 17, inv. č. 56, sign. 33, fol. 54.

V souvislosti se složitou mezinárodní situací popsal Jan Kryštof Fragstein jednání krále Jana II. Kazimíra Vasy, v němž je možné vidět symbolickou komunikaci jako spoušť konfliktu, který přerostl ve druhou severní válku.³⁷⁷ Ve svých listech z konce srpna a počátku září roku 1654 informoval Maxmiliána z Ditrichštejna o příjezdu švédského vyslance k polskému královskému dvoru. Jan II. Kazimír Vasa mu však neudělil audienci. Místo toho se odjel pobavit na lov. Několik dní na to se za ním vypravila i jeho manželka Ludvika Marie. I když hon probíhal nedaleko Varšavy, v níž švédský diplomat čekal na polského monarchu, přesto nemohl být přijat. Císařský rezident se domníval, že králův odjezd na několikadenní lov právě v den, kdy mu ohlásili příjezd švédského vyslance, nebyl dílem náhody.³⁷⁸

Počátek této roztržky je třeba hledat ve změně panovníka na královském trůnu ve Švédsku. Dne 6. června 1654 abdikovala Kristýna švédská (vládla 1632-1654), poslední z vládnoucí větve rodu Vasa, ve prospěch svého bratrance Karla Gustava (1622-1660) z rodu Wittelsbachů.³⁷⁹ Polský král Jan II. Kazimír Vasa stále cítil příkoří, jež učinil děd Kristýny – Karel IX. (1550-1611) – jeho otci Zikmundovi III. (1566-1632), když ho v roce 1599 zbavil švédského trůnu a sám na něj usedl. Polští Vasové se po celou dobu nevzdali myšlenek na sjednocení Polska a Švédska pod svou nadvládou. Částí jejich královského titulu bylo nadále „*Rex Poloniae [...] nec non Sueccorum Gottorum Vandalorum*“.³⁸⁰ Nový švédský král Karel Gustav zřejmě dospěl k závěru, že již nebylo třeba nadále dávat polským Vasům naději na švédský trůn. V listě, ve kterém oznamoval švédský vyslanec svůj příjezd do metropole Rzeczypospolite, proto tento titul chyběl. Jan Kazimír II. Vasa po obdržení depeše ze severu Evropy zřejmě právě z

³⁷⁷ Katrin BOURRÉE, *Rituale und Konflikte in der Vormoderne. Instrumente des „sozialen Friedens“ und Bedrohungen der gesellschaftlichen Ordnung*, in: B. Stollberg-Rilinger – M. Puhle – J. Götzmann – G. Althoff (edd.), *Spektakel der Macht*, s. 60-61; Martin KINTZINGER, *Panne oder Provokation. Gewollte Regelbrüche in Politik und Diplomatie des Spätmittelalters*, in: B. Stollberg-Rilinger – T. Weller (edd.), *Wertekonflikte*, s. 86-104; Thomas WELLER, „*Spanische Servitut*“ versus „*teutsche Libertet*“? *Kulturkontakt, Zeremoniell und interkulturelle Deutungskonflikte zur Zeit Karls V.*, in: tamtéž, s. 175-196; Stefanie RÜTHER, *Von der Macht, vergeben zu können. Symbolische Formen der Konfliktbeilegung im späten Mittelalter am Beispiel Braunschweigs und der Hanse*, in: Christoph Dartmann – Marian Füßel – Stefanie Rüter (edd.), *Raum und Konflikt. Zur symbolischen Konstituierung gesellschaftlicher Ordnung in Mittelalter und Früher Neuzeit*, Münster 2004, s. 107-128.

³⁷⁸ „*Den 24 dieses ist alhero ein Schwedischer Internuncius ankommen, weile aber Ihr Mayl. der König gleich denselbigen tag Sich miet Jagen verlustigen auf glich meilweges von hier verreiset, wie dann auch den andern tag die Königin dehroselben nachfolget.*“ Dopis Jana Kryštofa Fragsteina Maxmiliánovi z Ditrichštejna z 30. srpna 1654. MZA Brno, G 140 RA Ditrichštejnů, kart. 17, inv. č. 56, sign. 33, fol. 22.

³⁷⁹ Antoni MAĆZAK, *W czasach „potopu“*, Wrocław 1999, s. 226.

³⁸⁰ List polského krále Jana II. Kazimíra Vasy Janu Adolfovi ze Schwarzenberku z 21. října 1659. SOA Třeboň, oddělení Český Krumlov, RA Schwarzenberků, fasc. 373, fol. 161.

tohoto důvodu zanechal veškerého jednání a na několik dní odjel z Varšavy na lov.³⁸¹ Rezident Jan Kryštof Fragstein k této konfliktní situaci poznamenal, že nešlo předpovědět její další vývoj.³⁸²

O týden později informoval, že král by se měl každým dnem vrátit z lovu. Švédský internuncius se stále nacházel ve Varšavě a doufal, že se mu konečně podaří s králem promluvit. Předešlou audienci absolvoval u nejvyššího kancléře, který měl podle Fragsteinovy domněnky stanovit určitý den k jeho slavnostnímu vjezdu.³⁸³ V dalším dopise ze 14. září 1654 již Fragstein oznamoval, že se švédský vyslanec konečně dočkal soukromého slyšení.³⁸⁴ Zda jeho součást tvořil i slavnostní vjezd nezmínil. Podívoval se však nad průběhem audience. Švédský diplomat neprosl v rámci svého pověření žádnou řeč, pouze předal králi psaní a poznamenal, že se královna Kristýna legitimně vzdala vlády. Vyslanec také potvrdil dodržení smluv a spojenectví uzavřených v průběhu jejího panování.³⁸⁵ V intulaci listu však opět chyběl titul dědičného krále Švédska, což podle Fragsteina již muselo být pominuto.³⁸⁶ Nedodržením kancelářského ceremoniálu v oslovení Jana II. Kazimíra Vasy a neakceptováním dané skutečnosti na polské straně se zasela mezi panovníky obou zemí vzájemná nedůvěra a nevraživost. Otevřeně se projevila o necelý rok později, kdy švédská vojska napadla neustálými válkami oslabenou Rzeczpospolitou.

³⁸¹ „Undt er also noch nicht Audienz gehabt, kann man deßelben verrichtungen, bieß dato nicht anderß alß miet muthmaßungen erforschen. dieses viel mann doch spargieren, daß er in Schrieben an den König alhier mietgebracht, ohne den gebreüchlichen Titell Haereditary Regis Sueccia. daß also nach erfahrung deßen Ihr Mayl. der König deßenthalben dieses negotium in ein reisse deliberation zur ziehen, auff ezlich tage von hier verreiset.“ Dopis Jana Kryštofa Fragsteina Maxmiliánovi z Ditrichštejna z 30. srpna 1654. MZA Brno, G 140 RA Ditrichštejnů, kart. 17, inv. č. 56, sign. 33, fol. 22.

³⁸² „Waß derentwegen Schriftwürdiges weiters verlaufen wird, werde nicht verobsumen.“ Dopis Jana Kryštofa Fragsteina Maxmiliánovi z Ditrichštejna z 30. srpna 1654. Tamtéž, fol. 22.

³⁸³ „Ihr Königl. Maytl. zuruckunft von der Jagt erwartet mann heitiges tageß. Undt weile dann die Littauer dehroselben gegenwart täglicher ämbßiger begehren, meiner mann, daß dieselbten ehestes dahin Sich begeben werden. Der Schwedische Internuntius befindet sich auch noch alhier, undt weile er biß dato den König nicht nachgezogen, muß mier einbilden, daß denselben von den herren Obersten Canzler, bey welchem er vergangenen Audienz gehabt in geweißer tag zu seiner Expedition werde sein bestimmt werden.“ Dopis Jana Kryštofa Fragsteina Maxmiliánovi z Ditrichštejna z 6. září 1654. Tamtéž, fol. 18.

³⁸⁴ Identitu švédského vyslance se autorce práce nepovedlo určit. Repertorium vyslanců se o švédském diplomatovi v Polsku v roce 1654 nezmiňuje. Srov. L. BITTNER – L. GROß (ed.), *Repertorium*, s. 495.

³⁸⁵ „...daß der Schwedische internuntius den 10te dieses bey Ihr Mayl. dem König privatam Audientiam gehabt, aber ganz nichteß mündlichen vorzurbringen in mandatis gehabt, allein in Schreiben Ihr Mayl. dem König ubergeben, darinnen wie mann meinet nichtß anderß sey, alß eine notification, daß Ihme die Königin dß Regnum Legitime cedieret, undt beynebenst die alten seiner Antecessore faedera undt Compastata zur continuieren, Sich erbietet.“ Dopis Jana Kryštofa Fragsteina Maxmiliánovi z Ditrichštejna z 14. září 1654. MZA Brno, G 140 RA Ditrichštejnů, kart. 17, inv. č. 56, sign. 33, fol. 12.

³⁸⁶ „In der uberschrift aber ist der gewöhnliche titell, Haereditary Regis Svecia, außengeblieben, welches mann alhier Jeziger beschaffenheit wegen connivieren müßen.“ Dopis Jana Kryštofa Fragsteina Maxmiliánovi z Ditrichštejna z 14. září 1654. Tamtéž, fol. 12.

Soukromé audience u krále, popřípadě otevřená audience u královského dvora a rady senátorů byly běžnou praxí v době, kdy nezasedal sejm. Císařští vyslanci jich zaznamenali několik. Nejčastěji šlo o přijetí tatarských vyslanců.³⁸⁷ Lze se domnívat, že vyslanci z evropských zemí měli slyšení častěji než Tataři, ale tatarská cizokrajnost císařské diplomaty natolik zaujala, že se o jejich přijetích zmiňovali pravidelně. O jedné takové audienci informoval císařský rezident Jan Kryštof Fragstein v roce 1654.³⁸⁸ Sice nepopsal detaily přijetí tatarského vyslance, ale zmínil, že diplomat jednal s králem o tatarské pomoci Rzeczypospolite ve válce proti Rusku a Záporožským Kozákům. Zde je zajímavé, že se Tataři, obecně uznávaní jako nevěřící a úhlavní nepřátelé křesťanstva, ocitli v pozici ochránců Rzeczypospolite.

Taktéž Jiří Schiemunski považoval za důležité detailně informovat svého korespondenta Ferdinanda z Ditrichštejna o otevřené audienci tatarského vyslance. Jelikož v té době nezasedal sejm, odehrála se v červnu roku 1691 před králem, radou senátorů a dvorem.³⁸⁹ Kvůli tatarskému vyslanci se velký korunní hetman Stanislav Jan Jablonowski – člen senátorské rady – nemohl vrátit ke svému vojsku. Ten se sešel spolu s ostatními senátory u královského dvora v Jaworově, kde se odbyvalo veřejné slyšení tatarského diplomata. Císařský rezident Jiří Schiemunski v tomto případě nezmínil slavnostní průvod městem. Mohlo to být způsobeno buď absencí vjezdového ceremoniálu, nebo tím, že nepovažoval za důležité ho zmínit.³⁹⁰ Neopomenul však vyzdvihnout prostorové rozmístění aktérů během audience. Král seděl na trůnu pod baldachýnem a senátoři na svých místech po obou stranách sálu.³⁹¹ Průběh audience byl

³⁸⁷ Tatarské vyslance se autorce nepodařilo identifikovat. Ačkoliv Repertorium vyslanců zmiňuje množství tatarských vyslanců ve Francii, Prusku, či u císaře, o tatarských vyslancích v Polsku mlčí. Srov. L. BITTNER – L. GROß (ed.), *Repertorium*, s. 512-513.

³⁸⁸ „...*Tatarische abgesandter alhier ankommen, wie er dann auch gestriges tageß bey Ihr mayl. dem König Audienz gehabt [...] contrabierten pacta undt foedera.*“ Dopis Jana Kryštofa Fragsteina Maxmiliánovi z Ditrichštejna z 23. srpna 1654. MZA Brno, G 140 RA Ditrichštejnů, kart. 17, inv. č. 56, sign. 33, fol. 24.

³⁸⁹ „*Der Tartarische Abgeschickte hat den 29 abgewichenen Monaths Juny zu Jaworów bey Ihro Maytt. dem könig in bey sein des Crongroßfeldtherrn, welcher destwegen nach der armée noch nicht abzureiset wahr, wie auch etlicher anderer Senatoren so sich aniezo bey dem Königliche Hoffe befinden, seiner öffentliche Audienz gehabt, der König ist unter dem Baldakin gesessen, wie auch alle die gegenwärtigen Senatoren in Ihren Sesseln vor beyden seithen; den Tartarischen Abgeschickten aber hat man auf der Erben ein taget mit einern küessen aufgebraithet.*“ Dopis Jiřího Schiemunského Ferdinandovi z Ditrichštejna z 11. června 1691. Tamtéž, kart. 20, inv. č. 65, sign. 38, fol. 168.

³⁹⁰ Rzeczypospolita byla v době audience tatarského vyslance s Tatary ve válce a slavnostní průvod zástupce nepřátelského státu městem by nemusel být příliš vhodný.

³⁹¹ Viz obr. 9-12, s. 151-153.

obdobný jako u Karla Ferdinanda z Valdštejna v roce 1683.³⁹² Tatarský vyslanec odevzdal své pověřovací listiny, přečetl instrukci chána a vyslechl krátké odpovědi.³⁹³

Slyšení u krále a u královny absolvoval taktéž vyslanec anglického krále Jakuba, blíže nejmenovaný duchovní Kalier.³⁹⁴ Kromě pověřených diplomatů cizích panovníků se audience mohli dočkat i lidé, kteří polského monarchu něčím zaujali. Tak se dostalo slyšení v roce 1689 například dvěma francouzským jezuitům, kteří chtěli putovat přes Rusko a Sibiř až do Číny a následně se vrátit zpět. To, že se jim dostalo audience zřejmě souviselo s jejich duchovním stavem. Jan III. Sobieski se prezentoval jako katolický král bránící křesťanstvo před nevěřícími, což mohlo usnadnit přijetí řádových bratří, kteří se chystali hlásat pravou víru bezvěrcům. Jezuité žádali o vystavení pasů do Ruska a o audienci u císaře, jež jim měl dohodnout blíže nejmenovaný místní jezuitský kněz Zápolský.³⁹⁵

Císařští diplomaté vyslaní k polskému královskému dvoru v Polsku, případně na sejm, se neustále pohybovali v blízkosti panovníka. Věděli o všem, co se u polského dvora dělo, kam se král přesouval, či jakému se těšil zdraví. Sami vyslanci však byli také součástí celého dění a denně se setkávali s nejdůležitějšími osobami Rzeczypolite, krále a jeho rodinu nevyjímaje. Je možné předpokládat, že diplomaté s vyšší hodností – jako například ambasadoři – tvořili obdobně jako ve Vídni či v Paříži neoddělitelnou složku královského dvora.³⁹⁶ U rezidentů je však obtížné určit, zda byli přímou součástí dvora, či zda se nechávali o událostech, jež se na dvoře odehrávaly, pouze informovat. Například Jan Kryštof Fragstein se musel na konci roku 1654 vydat z Varšavy na Litvu za Janem II. Kazimírem Vasou v rámci jednání mezi polským králem a císařem

³⁹² Audience je detailně popsána v kapitole IV.2 Diplomát jako aktér sejmů, a) Otevřená audience na sejmě, s. 57-64.

³⁹³ „Die Audienz bestunde in einern kurzen complement an dem König von dem Tartter Chan und überwiesung der Credentialire, worauf Ihme wie darumb kurtz geantwortet wurde.“ Dopis Jiřího Schiemunského Ferdinandovi z Ditrichštejna z 11. června 1691. MZA Brno, G 140 RA Ditrichštejnů, kart. 20, inv. č. 65, sign. 38, fol. 168.

³⁹⁴ „Vorgestert hatt deß Königs Jacobi in Engellandt Envoyé Mons Kalier beym Könige undt Königin audienz gehabt, undt mit aller consolation beandwordtet worde.“ Dopis Jana Kryštofa Zierowského Ferdinandovi ze Schwarzenberku z 10. května 1689. SOA Třeboň, oddělení Český Krumlov, RA Schwarzenberků, fasc. 404, fol. 479.

³⁹⁵ „Vor etlichen Tagen seind einige französçe Jesuiter durch Moßkau und Sibirien nach China gewolt anhero zuruck kommen, ohne das Sie bey den Czarnen Audientz erlangen, oder den freyen Paß durch Moßkau überkommen können, hingegen ist der Pater Sapolski Soc. Jesu, so sich aif Ihrer Kays. Mayl. protection beruffen,, wohl auf genohmen, zur Audientz gelassen, und gute hoffnung entweder durch Persien oder Sibirien nach China befördert zuwerden...“ Dopis Jana Kryštofa Zierowského Ferdinandovi ze Schwarzenberku z 16. dubn 1689. Tamtéž, fol. 482.

³⁹⁶ Srov. J. Duindam, *Vienna and Versailles*, s. 117-118.

Ferdinandem III., v němž působil jako prostředník.³⁹⁷ Následně se vrátil zpět do Varšavy, z čehož je možné usuzovat, že nebyl součástí panovnického dvora. Na druhou stranu císařský rezident Jiří Schiemunski koncem ledna roku 1690 informoval o přesunu dvora z Rusi do Varšavy, přičemž on sám putoval s ním.³⁹⁸ O několik měsíců později zpravoval, že narychlo odjel z Varšavy na Rus ke královskému dvoru.³⁹⁹ Po svatbě prince Jakuba Sobieského rezident Schiemunski nejednou putoval jako doprovod princovy manželky Hedviky Alžběty.⁴⁰⁰ Tyto cesty vždy vedly ke královskému dvoru, popřípadě od něj.⁴⁰¹ Podle těchto zmínek se zdá být pravděpodobné, že se rezidenti sice pohybovali v prostředí polského královského dvora, ale nebyli jeho přímou součástí. Zřejmě vykonávali svou rezidenturu ve Varšavě a ke dvoru se odebírali pouze v určitých případech.

První setkání císařského rezidenta Jana Kryštofa Fragsteina s polským králem se uskutečnilo krátce po jeho příjezdu do Varšavy v létě roku 1654. Přesně podle ceremoniálních předpisů přijal Fragsteina nejdříve kancléř Štefan Korciński. Ten s ním dohodl na druhý den soukromou audienci u krále.⁴⁰² Následující den císařský rezident skutečně absolvoval slyšení u krále Jana II. Kazimíra Vasy a poté také u královny Marie Ludviky. Aby se osobně seznámil s celou královskou rodinou, sjednal si ještě návštěvu u králova bratra – prince Karla Ferdinanda Vasy.⁴⁰³ Ten však v době plánované

³⁹⁷ „Ich hiermiet gehorsambt zur dehero wißenschaft, nach dem ich den 18te verwichenen Monats, wegen Ihr Höchgedachte Kayßl. undt Königl. Mayl. negotien undt angelegenheiten zur Ihr Königl. Mayl in Littau verreiset, daß ich den 4 dieseß wiederumb alhero gelanget.“ Dopis Jana Kryštofa Fragsteina Maxmiliánovi z Ditrichštejna z 6. prosince 1654. MZA Brno, G 140 RA Ditrichštejnů, kart. 17, inv. č. 56, sign. 33, fol. 4.

³⁹⁸ „Zurmahlen ich nun wiederumb zurgleich mit dem hoffe abgewichenen Sambstag auß Reußen alhier arrivirt bin.“ Dopis Jiřího Schiemunského Ferdinandovi z Ditrichštejna z 20. ledna 1690. Tamtéž, kart. 20, inv. č. 65, sign. 38, fol. 22.

³⁹⁹ „...daß wegen meiner schleünigen abreise von Warschau nacher Reüssen zu dem Königl. Hoffe...“ Dopis Jiřího Schiemunského Ferdinandovi z Ditrichštejna z 12. září 1691. Tamtéž, fol. 94.

⁴⁰⁰ „Ihre Durchl. die Prinzessin sindt willens morgen von hier nach dem Königl hoffe aber und mit der halben hoffstadt abzureisen, umb noch eines dan Prinzen Ihr Gemahl vor die Campagnie einfahl Er dieselbe noch thun solte zu beuhrlaube.“ Dopis Jiřího Schiemunského Ferdinandovi z Ditrichštejna z 23. července 1692. Tamtéž, fol. 171.

⁴⁰¹ „...Hab ich meine zuruckkunft auß Reüssen von der Königl hoffe hiermit niticieren sollen, und wie vorgestern mit Ihrer Hochfürstl. Durchl. der Prinzessin wiederumb alhier arrivirt bin.“ Dopis Jiřího Schiemunského Ferdinandovi z Ditrichštejna z 19. září 1692. Tamtéž, fol. 183.

⁴⁰² „Deselben tages Ich auch bey den herrn Cantzler Audientz gehabt, wie dann Morgen umb 8 Uhr Ich bey Ihr Könige. Maye. auch Audientz haben werde.“ Dopis Jana Kryštofa Fragsteina Maxmiliánovi z Ditrichštejna z 21. června 1654. Tamtéž, kart. 17, inv. č. 56, sign. 33, fol. 40.

⁴⁰³ „Berichte nun schuldig maßen, daß den 22 dieses Ich bey Ihr Könige. Mayett. wie auch bey dehr Königin habe Audienß gehabt. Alda mier dann alle Könige. genandt undt wohlgeneigen sei erwiesen worden. Auch habe den 25 dieses bey Ihr fürste. durche. den Printzen Carolo Audienß gehabt.“ Dopis Jana Kryštofa Fragsteina Maxmiliánovi z Ditrichštejna z 28. června 1654. Tamtéž, fol. 42.

audience onemocněl a slyšení udělil císařskému rezidentovi Fragsteinovi až po svém uzdravení.⁴⁰⁴

V rovině králova oficiálního vystupování a mezinárodních jednání zastávala jedno z nejdůležitějších míst válka. Rzeczpospolita vedla obranné i výbojné války po celou druhou polovinu 17. století. Korespondence císařských diplomatů přinášela velké množství informací o postupech vojsk především na turecké frontě. S jejím využitím by bylo možné zrekonstruovat, jaký obraz o současném dění měl raně novověký šlechtic – například Ferdinand z Ditrichštejna. To však není úkolem této práce a tak se autorka omezila pouze na několik vybraných válečných událostí, v nichž se angažovali přímo polští panovníci nebo císařští diplomaté.

Již v září roku 1654 probíhaly v Rzeczpospolite přípravy na válku s Ruskem. Během nich nastaly komplikace a král Jan II. Kazimír Vasa se proto rozhodl odjet na Litvu, aby osobně dohlédl na zbrojení. Císařskému rezidentovi Fragsteinovi tuto informaci důvěrně sdělil při jeho poslední audienci.⁴⁰⁵ Po příjezdu do Grodna začal král s kancléři domlouvát vytvoření válečné rady a přípravu války proti Rusku.⁴⁰⁶ Příčinou této války se stalo odtržení levobřežní Ukrajiny Záporožskými kozáky a jejich následný hold ruskému carovi Alexeji I. Michailoviči (1629-1676).⁴⁰⁷ Počátkem listopadu následovala krále do Grodna i královna Ludvika Marie.⁴⁰⁸

Ve druhé polovině června roku 1655 absolvoval císařský rezident Fragstein soukromou audienci u krále. Během ní se zřejmě dozvěděl, že Švédí vyhlásili Polsku válku. Jan II. Kazimír Vasa se s ním také podělil o své plány na přípravu obrany.⁴⁰⁹ Dne 21. července 1655 vkročila na území Rzeczpospolite švédská vojska.⁴¹⁰ Královna

⁴⁰⁴ „...daß miet den zurstandt Ihr durchl. deß Printzen Caroli, wegen dehr unpäßligkeit Sich in etwaß gebeßert. Wie ich dann auch gleich heutigeß tageß bey dehroselben Audienz gehabt.“ Dopis Jana Kryštofa Fragsteina Maxmiliánovi z Ditrichštejna z 16. srpna 1654. Tamtéž, fol. 30.

⁴⁰⁵ „Ihr Königl. mayl. vor der allgemeinen außrüstung werden gar schwerlich, wie mann gemeint, in Littau verreisen, welcheß ich von Ihr Mayl. den König bey Jüngst gehabter Audienz selbsten verstendiget zur werden, gewerdiget worden.“ Dopis Jana Kryštofa Fragsteina Maxmiliánovi z Ditrichštejna z 14. září 1654. Tamtéž, fol. 12.

⁴⁰⁶ „Ihr Königl. Mayl. Sindt den 18ten dieseß allerers auf Grodna ankommen, wie dann auch vergangene 21ten dieses in bey sien deß Littauischen Ober undt Unter Cantzler undt Hiegischen auch Vice Cantzler wegen wie derer Kriegeß anstellung stell sollen Rath gehalten werden.“ Dopis Jana Kryštofa Fragsteina Maxmiliánovi z Ditrichštejna z 25. října 1654. MZA Tamtéž, fol. 10.

⁴⁰⁷ J. A. GIEROWSKI, *Rzeczpospolita*, s. 42-47.

⁴⁰⁸ „...daß Ihr Mayl. die Königin vergangen haben sollen Ihr Mayl. dem König auf Grodna nachfolgen.“ Dopis Jana Kryštofa Fragsteina Maxmiliánovi z Ditrichštejna z 1. listopadu 1654. MZA Brno, G 140 RA Ditrichštejnů, kart. 17, inv. č. 56, sign. 33, fol. 8.

⁴⁰⁹ „Weile ich aber bey Jüngsthin gehabter Audientz verspüret, daß Ihr. Könige Maye. deßelbe partibus gänklichen beystehen, kann hinführo leichtlichen gemelte stroffe gemmindert, undt der Schwede erfallet worden.“ Dopis Jana Kryštofa Fragsteina Maxmiliánovi z Ditrichštejna z 19. června 1655. Tamtéž, fol. 71.

⁴¹⁰ J. A. GIEROWSKI, *Rzeczpospolita*, s. 52.

se kvůli hrozícímu nebezpečí vydala na cestu do Krakova.⁴¹¹ Rezident Fragstein k tomu poznamenal, že bezpečno už nemuselo být ani ve Slezsku.⁴¹² Z dopise z 6. srpna téhož roku je patrné, že Velkopolsko již před Švédy kapitulovalo a celá země byla vydána nepříteli napospas.⁴¹³ V srpnu svolal polský král vojsko a odjel čelit nepříteli. Jan Kryštof Fragstein o tom informoval Maxmiliána z Ditrichštejna a dodal, že by sice rád následoval krále na bojiště, ale kvůli povinnostem nemohl opustit Varšavu.⁴¹⁴ Ovšem podle zprávy z 1. září odjel z hlavního města Rzeczipospolite a po několika dnech dorazil do královského ležení pod Piątkem, asi 100 kilometrů vzdáleného od Varšavy.⁴¹⁵ Otázkou zůstává, proč se císařský rezident vydal ke králi na bojiště. Je možné, že mu místo po boku Jana II. Kazimíra Vasy přišlo bezpečnější, než hradbami opevněná Varšava, která byla evidentně hlavním cílem nepřátelského vojska. Jiným důvodem mohla být touha po informacích. Cesty se během švédského nájezdu staly pro kurýry velmi nebezpečné a pošta z královského ležení se mohla zdržet či se dostat do rukou nepřátel. O tom svědčí i případ posla, kterého vyslal Jan II. Kazimír Vasa ke švédskému králi Karlu X. Gustavovi. Ten se po dlouhou dobu nevrátil a byl pravděpodobně zadržen.⁴¹⁶

Rzeczipospolite se podařilo přečkat druhou severní válku, ačkoliv musela využít pomoc mnoha zahraničních sousedů. V sedmdesátých letech 17. století se dostala pod vládu „piasta“ Jana III. Sobieského (1629-1696). Toho je možné popsat jako neohroženého sarmatského bojovníka, jehož vedla barokní katolická zbožnost. Celou dobu své vlády zasvětil boji proti nevěřícím. Se svými vojsky se v roce 1683 účastnil bitvy pod Vídní a následně i mnoha tažení pod křesťanskou standartou v rámci Svaté ligy. Jeho odjezd do války s Turky v roce 1689, v níž bojoval po boku císařských a papežských vojsk, zachytil ve své korespondenci Jan Kryštof Zierowski. Zmínil, že se

⁴¹¹ K pobytu královského dvora ve Slezsku za války srov. Tadeusz WASILWSKI, *Droga króla Jana Kazimierza na Śląsk 25 IX - 20 X 1655 r.*, in: A. Bartnicki – J. Dziegielewski – I. Ihnatowicz – J. Maternicki – J. R. Szaflik – M. Wawrykowa (edd.), *Kultura*, s. 451-466.

⁴¹² „*Sonsten sollen Ihr Mayl. die königin von hier auf Krackau verreisen, undt so eß die gefahr erfodern möchte, von der villicht gar im Schlesien.*“ Dopis Jana Kryštofa Fragsteina Maxmiliánovi z Ditrichštejna z 6. srpna 1655. MZA Brno, G 140 RA Ditrichštejnů, kart. 17, inv. č. 56, sign. 33, fol. 56.

⁴¹³ „*Undt hergegen dß landt vor dem feindt uberall often stehet.*“ Dopis Jana Kryštofa Fragsteina Maxmiliánovi z Ditrichštejna z 6. srpna 1655. Tamtéž, fol. 56.

⁴¹⁴ „*Ich wolte Ihr Mayl. dem König gerne nachfolgen, dann ihne daß, daß ich meiner schuldigkeit unterthanigt nach kömerere ich auch aldorte...*“ Dopis Jana Kryštofa Fragsteina Maxmiliánovi z Ditrichštejna z 14. srpna 1655. Tamtéž, fol. 54.

⁴¹⁵ „*Nachdem ich den 27 entwichenes Monats von Warschau außgereiset, habe ich gestriges tages abends Ihr Königl Mayl. alhier unter Pionteck 17 meil weges von Warschau gelegen im lager angetroffen.*“ Dopis Jana Kryštofa Fragsteina Maxmiliánovi z Ditrichštejna z 1. září 1655. Tamtéž, fol. 50.

⁴¹⁶ „*Eben den 3 dieses gar früh Ihr Königl. Mayl. den jungen Dönhoff zur den König auß Schweden abgefertiget, bey denselben umb den Stillstandt anzurhalten, ist aber annoch nicht zueruck kommen.*“ Dopis Jana Kryštofa Fragsteina Maxmiliánovi z Ditrichštejna z 5. září 1655. Tamtéž, fol. 52.

král vydal na tažení s 60 jízdními kompaniemi a sedmi pěšími regimenty.⁴¹⁷ V souvislosti s novou tureckou a tatarskou ofenzívou chtěl Jan III. Sobieski neprodleně poslat vojenskou pomoc svému spojenci – ruskému carovi, ale kvůli přerušenému sejmku to nebylo vzhledem k nedostatku financí možné.⁴¹⁸

V říjnu roku 1689 se císařský rezident v Polsku Jiří Schiemunski dozvěděl od kurýra o vítězství císařské armády nad Turky v uherské Niši. Kromě toho se císařským vojskům na západní frontě podařilo znovu dobýt Mohuč, kterou rok předtím obsadila francouzská posádka. Tyto informace poslal obratem pravidelnou poštou Janu III. Sobieskému, který zrovna lovil ve Zborově. Toho zpráva velice rozradostnila. Císařskému rezidentovi přislíbil, že mu bude moci políbit ruku.⁴¹⁹ To samo o sobě znamenalo neobvyklou poctu. Král mu dokonce poručil, aby přijel na místo lovu, a poobědval s ním.⁴²⁰ Následně vzkázal Leopoldovi I., jak moc ho císařské úspěchy na turecké frontě potěšily.⁴²¹ Také opět potvrdil pokračování členství Rzeczypospolite ve Svaté lize a svou náklonnost vůči císaři.⁴²²

V květnu 1691 odcestoval Jan III. Sobieski z Varšavy do Wilanova.⁴²³ Posléze se rozhodl, že osobně povede další válečnou kampaň proti Turkům.⁴²⁴ Kvůli tažení se o

⁴¹⁷ „Ihrer Mayl. des Königs Aufbruch so heüt geshehen sole ist wieder auf einige tage differirt, unterdeste aber 60. companien zu Pferd undt siebe Regimenten zu fuß welche aber alle ziemlich schwach in Läger bey Uscie sich eingefunde.“ Dopis Jana Kryštofa Zierowského Ferdinandovi ze Schwarzenberku z 23. června 1689. SOA Třeboň, oddělení Český Krumlov, RA Schwarzenberků, fasc. 404, fol. 473.

⁴¹⁸ „Eß seind auch Ihre Könige. Maye. willens an die Czaren in moskau alß der fürsten Golliczin alß Generalissimum einen Expressen zuschicken umb zuerinnern das Sie sich über der Ruptur dahiesigen Reichstage nicht alteriren möchten, zumahlen einen alß andern weegs der feldzug von sich gehen würde.“ Dopis Jana Kryštofa Zierowského Ferdinandovi ze Schwarzenberku z 16. dubna 1689. Tamtéž, fol. 482.

⁴¹⁹ „...mit welchen Ihre Mayl. auch dem habdtküß selbsten lange gesprochen...“ Dopis Jiřího Schiemunského Ferdinandovi z Ditrichštejna z 10. října 1689. MZA Brno, G 140 RA Ditrichštejnů, kart. 20, inv. č. 65, sign. 38, fol. 6.

⁴²⁰ „...nach deme ich nun hierauf Ihre Mayl. beuhrlaubet, haben Sie befohlen, daß ich mit Ihnen worhin daß mittagmahl einnehmen solle...“ Dopis Jiřího Schiemunského Ferdinandovi z Ditrichštejna z 10. října 1689. Tamtéž, fol. 6.

⁴²¹ „...so bin ich doch von dem Könige mit einer gar particulare ditinction auf undt angenohmen worden, undt haben Ihre Mayl. mit gar ungewohnlichen contestatione Ihre hierüber mit Ihrer Kayl. Mayl. unßern allergnädigsten herren schöpfende freude exprimirt...“ Dopis Jiřího Schiemunského Ferdinandovi z Ditrichštejna z 10. října 1689. Tamtéž, fol. 6.

⁴²² „...weilen Ihre Mayl. der König, so baldt Sie die zur verlässigkeit gehabt, mich dessen selbsten gewahrniget, undt hierdurch Ihre gutte intention, so wohl gegen Ihre Kaysl. Mayl. alß daß Sacrum foedus confestire wollen.“ Dopis Jiřího Schiemunského Ferdinandovi z Ditrichštejna z 18. října 1689. Tamtéž, fol. 8.

⁴²³ Ve Wilanově vznikl během vlády Jana III. Sobieského reprezentativní mimoměstský královský palác se zahradou a parky. Původně byl umístěn nedaleko Varšavy, dnes už je její součástí. Srov. http://www.wilanow-palac.pl/rezydencja_wilanowska/palac, odkaz funkční k 19. 7. 2012.

⁴²⁴ „Ihre Mayttl. der König willens nach Villanova zuegehen [...] auch kurz hierauff der feldzueg anfangen...“ Dopis Jiřího Schiemunského Ferdinandovi z Ditrichštejna ze 4. května 1691. MZA Brno, G 140 RA Ditrichštejnů, kart. 20, inv. č. 65, sign. 38, fol. 66.

několik měsíců později přesunul celý dvůr na Rus.⁴²⁵ Král vedl své vojsko a jeho cesta pokračovala směrem k Jaworovu na Rusi.⁴²⁶ Po jeho dosažení však vážně onemocněl, nemohl dále pokračovat se svou armádou a její vedení svěřil svým hetmanům.⁴²⁷

Obdobně jako ve válce byli polští panovníci druhé poloviny 17. století zdatní i v lovu. Lov lze považovat za oblíbenou kratochvíli barokních vládců. Podle francouzského historika Jean-Paula Rouxe se lov stal pro krále velmi dobrou přípravou právě na válku.⁴²⁸ Hon byl společenskou událostí. Panovník se na něj nikdy nevydával sám, ale pouze s vybranými jedinci ze svého dvora, popřípadě se zahraničními hosty. Během této kratochvíle se nabízel prostor k „neformálním“ rozhovorům.⁴²⁹ Z korespondence císařských diplomatů se bohužel nepodařilo zjistit, zda se oni sami někdy takových událostí po boku polského panovníka zúčastnili. O královských lovech samotných se však několik zmínek dochovalo. Jan II. Kazimír Vasa se velmi rád oddával této kratochvíli a také ji využíval k řešení státnických problémů. Jak již bylo zmíněno výše, v srpnu 1654 se vydal na hon na protest proti ceremoniální urážce od švédského vyslance.⁴³⁰ V říjnu roku 1654 cestoval z Varšavy do litevského Grodna, přičemž se po cestě zdržel na několika různých místech, právě kvůli příležitostem k lovu.⁴³¹ Hon byl také oblíbenou činností Jana III. Sobieského. V roce 1692 se polský hrdina od Vídně snažil vzdorovat stáří a nemocem. Trpěl těžkými záchvaty kloubní nemoci podagry, kvůli níž měl problém udržet se v sedle. I přesto se ihned poté, co se jeho zdraví zlepšilo, vydal lovit vlky.⁴³²

⁴²⁵ „*Zu des Hoffes abreise von hier nacher Reüssen vorum auch wie man geglaubt meistens des Königl feldtzug in eygener Perschon dependiret.*“ Dopis Jiřího Schiemunského Ferdinandovi z Ditrichštejna z 1. srpna 1691. Tamtéž, fol. 80.

⁴²⁶ „*So viel alß Ihro mayttl. der König selbst anhero berichten, seindt diesselben zu Czerniz [...] gleich widerumb Ihro raise weither nacher Jaworow fortgesetzt.*“ Dopis Jiřího Schiemunského Ferdinandovi z Ditrichštejna z 27. srpna 1691. Tamtéž, fol. 92.

⁴²⁷ „*Dem König ist seine impresa wieder die Tartaren nicht angegangen...*“ Dopis Jiřího Schiemunského Ferdinandovi z Ditrichštejna z 16. září 1691. Tamtéž, fol. 96.

⁴²⁸ J. P. ROUX, *Král*, s. 128-130.

⁴²⁹ Š. VÁCHA – I. VESELÁ – V. VLNAS – P. VOKÁČOVÁ, *Karel VI. a Alžběta Kristýna*, s. 111-114.

⁴³⁰ Srov. tato kapitola výše, s. 66-67.

⁴³¹ „*Nach jungste geschene Königlicher Abreise, ist von hier aniezo nichtß sonderlicheß zurschreiben, außershalb, daß Ihr Königl. Mayl. den 15ten dieses allererst auf Grodno ankommen werden, weile Sie Sich an unterschiedlichen Orten unterwegeß miet Jagen zurverweylen, gedencken.*“ Dopis Jana Kryštofa Fragsteina Maxmiliánovi z Ditrichštejna z 4. října 1654. MZA Brno, G 140 RA Ditrichštejnů, kart. 17, inv. č. 56, sign. 33, fol. 6.

⁴³² „*Ihre maytt. der König welche eines ziemlich großen steins glücklich loß worden seindt eniezo bey vollkommener gesundheit [...] und haben sich Ihre Mayttl. der König seithero schon mit einer Wolffs Jagt divertirt.*“ Dopis Jiřího Schiemunského Ferdinandovi z Ditrichštejna z 23. října 1692. Tamtéž, kart. 20, inv. č. 65, sign. 38, fol. 193.

b) Festivity na polském královském dvoře

Důležitou součástí života královského domu tvořily nejrůznější festivity. Patřily mezi ně církevní svátky, karneval, ale i svatby a bankety. Za pozoruhodné je možné považovat církevní festivity, jež odrážely dění v podunajské monarchii. Na počátku srpna 1654 Jan Kryštof Fragstein na stránkách svého dopisu zachytil reakci polského krále Jana II. Kazimíra Vasy na smrt Ferdinanda IV. (1633-1654).⁴³³ Polský král přerušil lov, aby uctil památku zesnulého římsko-německého, českého a uherského krále, který 9. července 1654 podlehl neštovicím.⁴³⁴ K jeho otci - Ferdinandovi III. (1608-1657) - vyslal zvláštního legáta s kondolencí.⁴³⁵ Je pochopitelné, že se o význačných událostech v císařské rodině zmiňovali habsburští diplomaté velmi často. Ovšem propojení osudů habsburského domu se slavnostmi v Rzeczypospolite je výjimečné. Dalo by se interpretovat jako silné spojení mezi oběma zeměmi, ve kterém je možné pozorovat velkou úctu polského krále k císaři. Otázkou zůstává, jak moc to ovlivnili sami císařští vyslanci výběrem informací, které následně posílali svým korespondentům.

V srpnu roku 1658 se po roce podařilo zaplnit prázdný císařský stolec. Římsko-německým císařem se stal Leopold I. (1640-1705), kterému Jan Kryštof Fragstein prostřednictvím Jana Adolfa ze Schwarzenberku nezapomněl poslat gratulace.⁴³⁶ Ve Varšavě se kvůli tomu sloužilo za přítomnosti Jana II. Kazimíra a Marie Ludviky slavnostní *Te Deum laudamus*.⁴³⁷ Počátkem srpna 1658 zavítal k polskému královskému dvoru vyslanec od kurfiřtského kolegia. Absolvoval soukromou audienci u

⁴³³ „Den 7 dieses sindt alhier die Exequien von Ihr Röm. Könige Myl. Seeliger gedächtnüß celebrirret worden, wegen welcher auch Ihr Mayl. der König die Mittwoch zuvor von der Jagt alhero gelanget.“ Dopis Jana Kryštofa Fragsteina Maxmiliánovi z Ditrichštejna z 9. srpna 1654. MZA Brno, G 140 RA Ditrichštejnů, kart. 17, inv. č. 56, sign. 33, fol. 28.

⁴³⁴ Srov. Brigitte HAMANNOVÁ, *Habsburkové. Životopisná encyklopedie*, Praha 1996, s. 104.

⁴³⁵ „Ihr Königl. Mayl. alhier werden in kürzen von den hiegsichen hoffe auch einen Legaten zur condoliren [...] zur Ihr Mayl. absenden.“ Dopis Jana Kryštofa Fragsteina Maxmiliánovi z Ditrichštejna z 2. srpna 1654. MZA Brno, G 140 RA Ditrichštejnů, kart. 17, inv. č. 56, sign. 33, fol. 32.

⁴³⁶ „Dannach vergangene tage die lang verlangte zeitung von geschahiner durch einhellige Vota der hl. hl. Chürfürsten Kaysel. wohl unßers allergnädigsten herrns durch gegawertige bringer dieses auch alhier beygebracht worden, habe ich derentwege mit Eu. Excellenz mich unterrthänigst zuerfragen, undt solche hohe freüde deroselbten untermienlich zur gratuliren, herzlich wüntschiende, daß gott der allmächte solche hochheit Ihrer Keyserl. Mtt, zur trost des heyl. Röm. Reichß threr erb Königsreich undt landen dieselbte viel lange Jahr gewießen laßen wolle.“ Dopis Jana Kryštofa Fragsteina Janu Adolfovi ze Schwarzenberku z 6. srpna 1658. SOA Třeboň, oddělení Český Krumlov, RA Schwarzenberků, fasc. 373, fol. 711.

⁴³⁷ „Vorgesterte ist auch alhier in beywohnuh Ihr Königl. Mtt. undt Ihr Mtt. der Königin dß Te Deum landamus gesingen, undt nach beschaffenheit des orte undt umbständen andere fremdens zeiche erwiesen worden.“ Dopis Jana Kryštofa Fragsteina Janu Adolfovi ze Schwarzenberku z 6. srpna 1658. Tamtéž, fol. 711.

krále a u královny a poté veřejné slyšení v plénu senátorů.⁴³⁸ Jeho přesný průběh Jan Kryštof Fragstein však nezaznamenal. Ovšem neopomněl si poznamenat, že vyslanec kurfiřtského kolegia během svého pobytu v Polsku velmi vážně onemocněl, „*deren einer alhier mit Todt abgangen*“. I přes zdravotní komplikace však na konci srpna 1658 odjel.⁴³⁹ Te Deum laudamus se ve farním kostele u polského královského dvora v Žovkvě zpívalo i na počest výše zmíněného císařova vítězství nad Turky a znovudobytí Mohuče na Francouzech v listopadu 1689. V kostele se též nacházeli členové vládnoucí rodiny a dvorští úředníci.⁴⁴⁰ Jiří Schiemunski s jistým zadostiučiněním sdělil, že kromě královnina otce a bratrů se žádný Francouz této oslavné mše nezúčastnil.⁴⁴¹ Z toho je opět vidět, jaký vliv na polský dvůr měly císařovy úspěchy. Jednání Francouzů je naopak možné považovat za zřejmý protest proti této prohabsburské politice polského dvora.

V Rzeczypospolite se v rámci mezinárodních událostí slavily kromě císařských úspěchů i důležité kroky papežského státu. Císařský rezident Jiří Schiemunski referoval v listopadu 1689 o velké oslavě u polského královského dvora v Žovkvě při příležitosti zvolení nového papeže Alexandra VIII. Na svátek svatého Martina se v tamním farním kostele odehrávala mše, kterou sloužil sám papežský nuncius Giacomo Cantelmi. To je možné považovat za velmi ojedinělý projev respektu papežského stolce polskému království. Nuncius jako vyslanec zastupoval a zosobňoval svého vládce. V symbolické rovině tak mši v Žovkvě celebroidal sám papež.⁴⁴² Odpoledne se na oslavu nového svatého otce opět zpívalo Te Deum laudamus. Večer se konal ohňostroj, který měl být

⁴³⁸ „*Die von dem Churfurst. Collegio abgesante haben vergangene mittwoch ihro privat Audienz bey Ihr. Mtt. dem König v. Ihr Mtt. der Königin gehabt. Vorgestert aber publicam in pleno Consesse Senatorum.*“ Dopis Jana Kryštofa Fragsteina Janu Adolfovi ze Schwarzenberku z 6. srpna 1658. Tamtéž, fol. 711.

⁴³⁹ „*Vergangene sonnabendt sindt die Churfürste. abgesandten /: deren einer alhier mit Todt abgangen :/ von hier abgereiset.*“ Dopis Jana Kryštofa Fragsteina Janu Adolfovi ze Schwarzenberku z 21. srpna 1658. Tamtéž, fol. 716.

⁴⁴⁰ „*Sambstags hierauf wurde gleichfahls wegen der kayl. victorien in der Pfahr Kirchen undt gegenwahrt der sammentlichen Königl. Perschonen ein hofes Ambt, undt daß Te Deum unterlöbung der Stücke gesungen.*“ Dopis Jiřího Schiemunského Ferdinandovi z Ditrichštejna z 16. listopadu 1689. MZA Brno, G 140 RA Ditrichštejnů, kart. 20, inv. č. 65, sign. 38, fol. 15.

⁴⁴¹ „*Bey diesen functione aber haben sich die franzosen alß welche nunmehr bey dießem hoffe ziemlich laßen außer der königin Vatter und Brudern, welche beyde denen functionen in der Kirche mit beygewohnt.*“ Dopis Jiřího Schiemunského Ferdinandovi z Ditrichštejna z 16. listopadu 1689. Tamtéž, fol. 15.

⁴⁴² „*Abgewichenen freytag in Festo St. Martini hat man bey dem Königl. hoffe zur Ziolkiew in der Pfahr Kirchen die bäbstl. Wahl vor Mittag mit einem hohen Ambt so von dem bäbstl. Nuntio selbsten gesungen worden...*“ Dopis Jiřího Schiemunského Ferdinandovi z Ditrichštejna z 16. listopadu 1689. Tamtéž, fol. 15.

podle popisu Jiřího Schiemunského apoteózou katolické církve.⁴⁴³ O jeho obsahové náplni se nic bližšího nedochovalo, jelikož císařský rezident si k němu udělal jedinou poznámku, a to, že osvětlil celé město.⁴⁴⁴ Po ohňostroji byla pro královskou rodinu a dvůr odehrána italská komedie.⁴⁴⁵ Další den se konal banket, jehož se zúčastnil nejstarší královský princ, přítomní senátoři a ministři a několik zámožných měšťanů.⁴⁴⁶ O těchto pompézních oslavách zvolení nového papeže lze říci, že zapadaly do schématu typických barokních oslav v dvorském stylu.⁴⁴⁷ Obdobně probíhaly například oslavy české korunovace císaře Karla VI. a jeho ženy Alžběty Kristýny.⁴⁴⁸

I na polském královském dvoře se řídilo slavení svátků církevním rokem. Nejdůležitějšími svátky liturgického roku byly pochopitelně Velikonoce. Jan Kryštof Fragstein se v roce 1655 zmínil, že král Jan II. Kazimír Vasa odjel strávit svátky do litevského Wilna.⁴⁴⁹ Před Velikonoci v roce 1693 informoval Jiří Schiemunski o cestě krále Jana III. Sobieského ke kameldulům.⁴⁵⁰ Král společně s královnou vykonali u řádových bratrů pobožnost.⁴⁵¹ Velikonoční pondělí strávili však na soukromých modlitbách v oratoři farního kostela svatého Jana ve Varšavě.⁴⁵² Toto zbožné chování královského páru je možné přičíst jejich snaze identifikovat se s obrazem ochránců

⁴⁴³ K problematice interpretace barokních ohňostrojů srov. Taťána Petrasová, *Slavobrány, ohňostroje a triumfální architektura*, in: V mužském mozku. Sborník k 70. narozeninám Petra Wittlicha, Dolní Břežany 2002, s. 297-308.

⁴⁴⁴ „...auf den abendt aber mit einem feüerwerck und illumination aller Kirche undt der ganzen Stadt Solennisirt.“ Dopis Jiřího Schiemunského Ferdinandovi z Ditrichštejna z 16. listopadu 1689. MZA Brno G 140 RA Ditrichštejnů, kart. 20, inv. č. 65, sign. 38, fol. 15.

⁴⁴⁵ „Nach dem feüerwerck wurde bey hoffe eine Welsche Comedie gespielet, welcher die Königl. Perschonen selbsten beygewohnt, und nach der Comedie den bäbstl. Nuntium undt der Allyirten Ministros mit allerhandt rinfreschi regalirt haben.“ Dopis Jiřího Schiemunského Ferdinandovi z Ditrichštejna z 16. listopadu 1689. Tamtéž, fol. 15.

⁴⁴⁶ „Worauf Sontag der Eltere Königl. Prinz die anwesenden herren Senatoren undt der Allyirten Ministros mit einen Stattliche Banquet regalirt hat.“ Dopis Jiřího Schiemunského Ferdinandovi z Ditrichštejna z 16. listopadu 1689. Tamtéž, fol. 15.

⁴⁴⁷ K italským komediím srov. Otto G. SCHINDLER, „Die wälischen Comedianten sein ja guet...“. *Die Anfänge des italienischen Theaters am Habsburgerhof*, in: Václav Bůžek – Pavel Král (edd.), *Slavnosti a zábavy na dvorech a v rezidenčních městech raného novověku*, České Budějovice 2000 (= *Opera historica* 8), s. 107-136.

⁴⁴⁸ Srov. Š. VÁCHA – I. VESELÁ – V. VLNAS – P. VOKÁČOVÁ, *Karel VI. a Alžběta Kristýna*.

⁴⁴⁹ „Sonsten sindt Ihr Königl. Mayl. kurz nach den feyertagen auf Wildau in Littau zurverreisen, resolviret.“ Dopis Jana Kryštofa Fragsteina Maxmiliánovi z Ditrichštejna z 23. února 1655. MZA Brno, G 140 RA Ditrichštejnů, kart. 17, inv. č. 56, sign. 33, fol. 85.

⁴⁵⁰ Poustevnícký řád navazující na benediktinskou řeholi.

⁴⁵¹ „Der König ist gestern zu dehnen Camalduenhern gangen und viel heut aldar siene andacht verrichten, zu der fußwaschung aber, welche die Königin verrichtet wieder hereinkommen, ob sich diese letztere so dann Ihren gebrauch noch, in ein Jungfrauen Closter, bieß auf Östern einsferren wird, ist Sie bies dato noch nicht resolviret.“ Dopis Kryštofa Václava z Nostic Ferdinandovi z Ditrichštejna z 19. března 1693. MZA Brno, G 140 RA Ditrichštejnů, kart. 18, inv. č. 59, sign. 34/c, fol. 350.

⁴⁵² „Ihro Mayttl. der König und die Königin haben am Ostertage allein privaten in dero Oratorio der Pfarr Kirchen S.ti Johannis, der andacht beygewohnt.“ Dopis Kryštofa Václava z Nostic Ferdinandovi z Ditrichštejna z 24. března 1693. Tamtéž, fol. 347.

křesťanstva. Autorka této práce se domnívá, že se Jan III. Sobieski možná snažil napodobit proslulou habsburskou „pietas austriaca“.⁴⁵³

Jednou z pravidelných festivit na hranici církevních a světských slavností, jejichž tradici polský královský dvůr dodržoval, byl karneval neboli masopust.⁴⁵⁴ Podle historika Petra Mati přináleželo k oslavám karnevalu v raném novověku mnoho dílčích slavností jako turnaje, divadelní a hudební představení či maškarády.⁴⁵⁵ V době masopustu bylo také uzavíráno mnoho sňatků, o čemž svědčí i relace císařských vyslanců. V roce 1690 neunikla pozornosti Jiřího Schiemunského svatba dvorní dámy s Chelmským starostou, po níž následovala zábava s maškarním bálem.⁴⁵⁶ Zřejmě šlo již o novou formu maškarády, kdy hlavními aktéry byli šlechtičtí tanečníci v maskách a nikoliv maškary oblečené na šlechticích.⁴⁵⁷

Koncem ledna 1692 informoval Jiří Schiemunski o tom, že se celý královský dvůr přesunul z Jaworova do Lvova, kde se odehrával karneval.⁴⁵⁸ V poslední den masopustu připravil velký korunní hetman Stanislav Jan Jablonowski pro královskou rodinu banket, na který přišel i Jan III. Sobieski, jenž byl do té doby chorý.⁴⁵⁹ Velký hetman při té příležitosti obdaroval krále krásným arabským koněm s nákladným postrojem a šavlí posázenou diamanty a jinými drahokamy.⁴⁶⁰ Rovněž oba mladší princové obdrželi obdobné dary. Jak lze postřehnout, dary, které panovník od velkého hetmana obdržel, byly vskutku královské. Jiří Schiemunski sice nepíše, odkud

⁴⁵³ K habsburské zbožnosti srov. Rostislav SMÍŠEK, *Leopold I., Markéta Tereza Španělská a Ferdinand z Dietrichsteina. Návštěva císařské rodiny v Mikulově roku 1672 jako prostředek symbolické komunikace*, in: V. Bůžek – J. Dibelka (edd.), *Člověk a sociální skupina*, s. 65-111.

⁴⁵⁴ Karneval neboli masopust se slavil před velkým půstem, jenž začínal 40 dní před Velikonocemi. Podle Velikonoc se pohyboval i termín karnevalu. Jeho délka byla podmíněna lokálními zvyky, mohl trvat 4-9 týdnů mezi Vánoce a Popeleční středou. Srov. Petr MAŤA, *Karneval v životě a myšlení raně novověké šlechty*, in: V. Bůžek – P. Král (edd.), *Slavnosti a zábavy*, s. 163-189.

⁴⁵⁵ Tamtéž, s. 171-179.

⁴⁵⁶ „...und solche zeit bey Hoffe auf der Hochzeit einer Hoffe dame [...], welche an der herren Starosta Chelmski [...] verheirathet, in lustbahrkeit mit ball undt masquaraden zurgebracht.“ Dopis Jiřího Schiemunského Ferdinandovi z Ditrichštejna z 20. ledna 1690. MZA Brno, G 140 RA Ditrichštejnů, kart. 20, inv. č. 65, sign. 38, fol. 22.

⁴⁵⁷ P. MAŤA, *Karneval*, s. 178-179.

⁴⁵⁸ „Der Hoff ist willens von Jaworow sich nacher Reüchslemberg zuverfügen, und aldan dß Karnawall zuhalten dörfte daher noch nicht so baldt anhero nacher Warschau kommen.“ Dopis Jiřího Schiemunského Ferdinandovi z Ditrichštejna z 22. ledna 1692. MZA Brno, G 140 RA Ditrichštejnů, kart. 20, inv. č. 65, sign. 38, fol. 127.

⁴⁵⁹ „Ihre Maytt der König nach außgestandener achttägigen niederlage an einen starcken cathar nebst ienen fieber haben sich den letzten tag des Carnevals aufgemacht, und dem banquet so dem ganzen Königl. Hauße von dem Cron Großfeldtherrn gegeben worden, beygewohnt.“ Dopis Jiřího Schiemunského Ferdinandovi z Ditrichštejna z 27. února 1692. Tamtéž, fol. 135.

⁴⁶⁰ „Eß hat gedachter Crongroßfeldtherr dem König mit einem schönen arabischen Roß nebstganzen equipage wie auch mit einen kostbahren mit Diamanten und andern Edelgesteinen versetzen abel beschwecket, wie auch die beyde jüngere Prinzen regalirt.“ Dopis Jiřího Schiemunského Ferdinandovi z Ditrichštejna z 27. února 1692. Tamtéž, fol. 135.

pocházely, ovšem je velmi pravděpodobné, že byly součástí kořisti z nějakého protitureckého tažení. Stanislav Jan Jablonowski takto prokázal svému panovníkovi velkou úctu a zároveň si zaručil jeho přízeň. Po banketu následoval maškarní bál, který trval až do pozdních ranních hodin. Císařský rezident přidal zmínku, že masky na sobě měla pouze dámy.⁴⁶¹

Nákladné dary, kterými obdaroval královskou rodinu Stanislav Jan Jablonowski, se zhodnotily o rok později. Opět v době karnevalu uzavřel syn velkého hetmana Jan Stanislav Jablonowski sňatek s dcerou královnina švagra Františka Gastona de Béthune.⁴⁶² Sňatek se odehrál v Grodně za přítomnosti královského dvora. Podle Jiřího Schiemunského kvůli probíhající svatbě sejm na poslední tři dny karnevalu pozastavil své jednání. Sňatek doprovázely obvyklé slavnostní obřady a účastnili se ho všichni přítomní magnáti. Je velmi pravděpodobné, že Jiří Schiemunski byl také přítomen. Poslední den se slavilo za účasti otce ženicha, celého královského domu a všech svatebních hostů, které na závěr čekala skvělá hostina.⁴⁶³ Tuto festivity rovněž popsal, ovšem z trochu jiného úhlu, i Kryštof Václav z Nostic, jenž přibyl ke královskému dvoru do Grodna jakožto císařský ambasador. Po celou dobu cesty měl katar, kvůli němuž ho král omluvil ze svatebních oslav. Kryštof Václav z Nostic bez rozpaků napsal, že mu katar posloužil k tomu, aby se vyhnul přítomnosti na oslavách. Sice přišel o soukromou audienci, kterou měl ten samý den mít u krále, ale doufal, že to svou horlivostí urovná.⁴⁶⁴ Císařský ambasador se několikadenním nepřetržitým oslavám nemálo podivoval. Celý královský dvůr slavil již několik dní až do dvou hodin do rána a

⁴⁶¹ „Nachdenne man nun mit ball und tanzen worbey sich Ihre Maytt die Königin und die Königl. Prinzessin nebst allen hoffdamen masquirt haben, bies hgegen drey uhr des morgens ziemlich zugebracht.“ Dopis Jiřího Schiemunského Ferdinandovi z Ditrichštejna z 27. února 1692. Tamtéž, fol. 135.

⁴⁶² „Durch die letzten drey tage des Carnevals haben die Sessiones des Reichtags vacirt, undt inzwischen bey hoffe die hochzeit des Cronfendrichs, als des Crongrossfeldthl. Jablonowski älteren Sohns mit des verstorbenen Marquis de Bethun Jüngern Tochter mit denen gewöhnlichen Sollenitäten...“ Dopis Jiřího Schiemunského Ferdinandovi z Ditrichštejna z 7. února 1693. Tamtéž, fol. 213.

⁴⁶³ „...und assistanz aller alhier gegenwärtigen Magnaten diesser Cron Magnifieuque vollzogen, und celebrirt werden und hat den letzten tag des breütigambs vatter als obgedachter Cron Großfeldthl. Jablonowski so wohl dß gantze Königl. hauß, alß alle hochzeit Gäste zum beschlues bey sich stattlich tractirt.“ Dopis Jiřího Schiemunského Ferdinandovi z Ditrichštejna z 7. února 1693. Tamtéž, fol. 213.

⁴⁶⁴ „Nachdem mir zu vor mein Cathar dahin gedienet, die Jablonowskisch-Bethunische Hochzeit zu evitiren, zu der man Mich gerne gezogen hette Ihro Mttl. der König, haben mir gestern freystellen laßen, welchen tag bey Ihro die Audienz nehmen wolte, worauf Ich nicht anderst thun kömme(kaum) alß dero gelegenheit mich zu remittiren, doch ein Empressement zeugende zu derselben bald zugelingen, welches auch wohl heut oder Morgen geschehen wird.“ Dopis Kryštofa Václava z Nostic Ferdinandovi z Ditrichštejna z 6. února 1693. Tamtéž, kart. 18, inv. č. 59, sign. 34/c, fol. 370.

někdy ještě déle. Kryštof Václav z Nostic se domníval, že všichni už z toho museli být velmi unavení.⁴⁶⁵

Neméně podstatnou událost v životě královské rodiny představovalo očekávání prvního vnuka Jana III. Sobieského. V srpnu roku 1692 se poprvé Jiří Schiemunski zmínil o těhotenství manželky prince Jakuba Sobieského – Hedviky Alžběty. Poté, co se to stalo veřejným tajemstvím, se za nenarozeného potomka sloužilo v kostele v Žovkvě *Te Deum laudamus*.⁴⁶⁶ Posléze cestovali princ s princeznou po královských usedlostech. Císařský vyslanec Schiemunski označil jejich cestu termínem „*beuhrlaube*“, což by svědčilo o příjemně stráveném létě na rodových statcích.⁴⁶⁷ Poté mladý pár odjel do Varšavy, kde oslavil jmeniny princezny Hedviky Alžběty. Oslava probíhala u dvora jejího manžela. Následovalo divadelní představení a oznámení, že princezna je ve čtvrtém měsíci těhotenství.⁴⁶⁸ Koncem roku 1692 se celý královský dvůr přesunul do Varšavy očekávat narození prvního králova vnuka.⁴⁶⁹

c) Panovník jako člověk – chorobopis z pera vyslanců

Ačkoliv byl panovník na svém trůně z boží vůle a z vůle šlechtického národa, stále měl smrtelné, vůči nemocem náchylné tělo. Obzvláště zajímavou anamnézu je možné vytvořit z jednotlivých zpráv Jiřího Schiemunského o stále se zhoršujícím stavu Jana III. Sobieského i ostatních členů královské rodiny. Podle zpráv císařského rezidenta Jan III. Sobieski dlouhodobě trpěl podagrou.⁴⁷⁰

⁴⁶⁵ „*Der Königl. hoffe muß von dehnen festiren, wohl sehr ermüdet sein, maßen von Sambstag an daß Königl. Hauß, wohl niemahle vor 2 uhr auch später zur Ruhe gekommen.*“ Dopis Kryštofa Václava z Nostic Ferdinandovi z Ditrichštejna z 6. února 1693. Tamtéž, fol. 370.

⁴⁶⁶ „*Gestern zu Ehren des Prinz Jacobs Hochfürstl. Gemahlin und wegen Ihrer Durchl. ersten anherokunft in der Pfarckirchen in beysein de Sämmentl Königl Haußes d. Te Deum Laudamus unter lößung der Stücke gesungen worden.*“ Dopis Jiřího Schiemunského Ferdinandovi z Ditrichštejna z 21. srpna 1692. MZA Brno, G 140 RA Ditrichštejnů, kart. 20, inv. č. 65, sign. 38, fol. 180.

⁴⁶⁷ „*Ihre Durchl. des Prinz Jacobs hochfürstl. gemahlin aber werden von Reüschlemburg, Jaworow und Wisocko der Königin guetter in gesellschaft Ihres Gemahlen vorhin besehen, alß dan aber sich mit dem Prinzen beuhrlaube, und Ihre ruckreise wiederumb nacher Warschau nehmen.*“ Dopis Jiřího Schiemunského Ferdinandovi z Ditrichštejna z 27. srpna 1692. Tamtéž, fol. 182.

⁴⁶⁸ „*So ist auch der gestrige tag bey des Printz Jacobs hoffe wegen dehero hochfürstl. gemahlin Nahmenstage, alß welche nunmehr d. 4.te Monath Ihrer leibsbürde glüickl. continuirt mit einer schöne Gala gefeuret.*“ Dopis Jiřího Schiemunského Ferdinandovi z Ditrichštejna z 20. listopadu 1692. Tamtéž, fol. 200.

⁴⁶⁹ „*Ihro Maytt. der König und Königin sambst dem Königle Hausse bies auf dan Prinz Jacob so mit Seiner hochfürstl gemahlin, alß welche in ihrer hoffnung glüickl. continuire, zu Warschau verbliebe, Sich eben diessen tag alhier eingefunden.*“ Dopis Jiřího Schiemunského Ferdinandovi z Ditrichštejna z 11. prosince 1692. Tamtéž, fol. 205.

⁴⁷⁰ Podagra je také jinak známá jako dna. To je nemoc postihující zejména klouby dolních končetin. Působí značné obtíže a bolest při pohybu. Podagru je možné nalézt také pod označením „nemoc králů a

V roce 1691 měl král v úmyslu vést své vojsko proti Turkům, ovšem na lůžku ho upoutala třídenní horečka.⁴⁷¹ Tažení na Turky bylo kvůli zimě přerušeno a Jan III. Sobieski se přesunul z vojenského ležení do Jaworova.⁴⁷² V dubnu 1692 král opět onemocněl. Stále se však nevzdal myšlenky na osobní velení vojska.⁴⁷³ Podagra na nohou mu znemožňovala pohyb a v červnu mu zabránila odjet s královnou do Czesztochové.⁴⁷⁴ Koncem srpna se měl dvůr přesunout z Jaworova do Wilanova, ovšem z důvodu další královy nemoci k tomu nedošlo. Rezident Schiemunski zpravoval, že Jana III. Sobieského zasáhla horečka, jež po dva dny neustupovala.⁴⁷⁵ Boj, který se snažil neohrožený král s kloubní nemocí svádět, byl obdivuhodný. Dle relace ze 17. října nemohl kvůli podagře ani stát na nohou.⁴⁷⁶ Podle následného listu se královo zdraví zlepšilo a Jan III. Sobieski vyjel 23. října 1692 na lov na vlky.⁴⁷⁷ Ovšem o týden později císařský rezident napsal o opětovném zasažení králova těla podagrou. Podle zpráv Jiřího Schiemunského postihla na konci roku 1692 polského panovníka v průběhu putování kolika a úplavice.⁴⁷⁸ Největší problém byl v tom, že se dvorem necestoval žádný lékař a králi tak nemohly být podány potřebné medikamenty.⁴⁷⁹

bohatých“, protože bývá způsobena nadměrnou konzumací masa a alkoholu. Ctibor POVÝŠIL – Ivo ŠTEINER (edd.), *Speciální patologie*, Praha 2007, s. 345.

⁴⁷¹ „Ihro Mayttl. der König empfinde dießes übel umb so viel mehr, weilen Sie an einen dreytägigen fieber zu Villanova darwieder liege...“ Dopis Jiřího Schiemunského Ferdinandovi z Ditrichštejna z 2. června 1691. MZA Brno, G 140 RA Ditrichštejnů, kart. 20, inv. č. 65, sign. 38, fol. 71.

⁴⁷² „Ihro Mayttl. der König dato in Reüssen zu Jaworow bey der Königin auch schon arriviret sein.“ Dopis Jiřího Schiemunského Ferdinandovi z Ditrichštejna z 16. listopadu 1691. Tamtéž, fol. 111.

⁴⁷³ „Königs gesundheit keinen rechten bestandt haben, massen Ihro Maytt. öfters aufstössig werden, doch haben Sich Ihre Maytt. bereiths verlautten lassen, daß Sie der instehenden Campagnie wiederumb Perschönlich beywohnen, und Ihro armée comendiren wolten.“ Dopis Jiřího Schiemunského Ferdinandovi z Ditrichštejna z 2. dubna 1692. Tamtéž, fol. 143.

⁴⁷⁴ „Ihrer Maytt. der Königin anherokunft wie auch dersselben raise nacher Czesstockow ist durch des Königs zugestossene indisposition an einem fueß wie man dar von heltet, so dörfte es das podagra sein, zeiterstellig blieben.“ Dopis Jiřího Schiemunského Ferdinandovi z Ditrichštejna z 26. června 1692. Tamtéž, fol. 162.

⁴⁷⁵ „Deß Königs abraise von hier währe noch abgewichene Sambstag vor sich gangen, wan eine zugestossene alteration von einen fieber, von welcher Ihre Maytt. durch zwey tage nach einander attaquirt worde, dieselbe nicht retardirt hette.“ Dopis Jiřího Schiemunského Ferdinandovi z Ditrichštejna z 27. srpna 1692. Tamtéž, fol. 181.

⁴⁷⁶ „...durch des Königs unpassigkeit retardirt werden, massen Ihre Mayttl an dem Caliulo an dem Podagra mehrmahlen hart gelietten.“ Dopis Jiřího Schiemunského Ferdinandovi z Ditrichštejna z 17. října 1692. Tamtéž, fol. 191.

⁴⁷⁷ „Ihre maytt. der König welche eines ziemlich großen steins glücklich loß worden seindt eniezo bey vollkommener gesundheit [...] und haben sich Ihre Mayttl. der König seithero schon mit einer Wolffs Jagt divertirt.“ Dopis Jiřího Schiemunského Ferdinandovi z Ditrichštejna z 23. října 1692. Tamtéž, fol. 193.

⁴⁷⁸ Koliku lze popsat jako záchvatovitě bolesti. Disenterie neboli úplavice je vysoce nakažlivé střevní onemocnění. Je tedy možné, že král měl střevní potíže spojené se záchvaty bolesti, ovšem že by onemocněl jako jediný pravou úplavicí je velmi nepravděpodobné srov. Jiří HAVLÍK (ed.), *Infektologie*, Praha 1990, 154.

⁴⁷⁹ „Eß seindt Ihre Maytt der König dießen tag an der Colica und dissenterie noch so kranck worden, daß man die gantze Nacht bey Ihnen hat wachen müssen, und hat man noch zu allem unglück keinen medicum

Císařským vyslancům se povedlo zachytit stárnutí a churavost Jana III. Sobieského, který se s tímto životním údělem sice stále snažil bojovat, ale ve svých 63 letech mu již docházely síly. Naopak královna Marie Kazimíra neměla moc velké zdravotní potíže. Pokud byla nemocná, trpěla především záněty horních cest dýchacích. Císařský rezident informoval o jejím onemocnění již v roce 1690. Hned, jak se jí udělalo lépe, vypravila se na Rus. Ovšem onemocněla znovu a byla velice zesláblá. Když se to dozvěděl král, chtěl se za ní vydat.⁴⁸⁰ O rok později ji trápil těžký katar, zatímco čekala na příjezd svého muže z polního ležení do Jaworova.⁴⁸¹ Ve zprávě z konce října 1692 sděloval Jiří Schiemunski, že královna stále trpěla katar.⁴⁸²

V květnu roku 1692 onemocněl princ Jakub horečkou.⁴⁸³ Tato nemoc se však záhy změnila v epidemii a začala se šířit dvorem v Jaworově. Královské osoby se kvůli nebezpečí nákazy měly přesunout na jiné, blíže nejmenované místo. Jiří Schiemunski vylíčil nemoc v černých barvách a v zdlouhavém seznamu osob vyjmenoval Ferdinandovi z Ditrichštejna, koho choroba zasáhla a kdo jí již podlehl.⁴⁸⁴ Princ Jakub se sice z nemoci vyléčil, ovšem po krátkém čase došlo k recidivě.⁴⁸⁵ Zřejmě v souvislosti s epidemií se královský pár chtěl vydat kvůli modlitbám za uzdravení syna do známého poutního místa - Częstochowe. Ačkoliv se tato cesta neuskutečnila kvůli královi záchvatu podagry, císařský rezident v relaci z počátku července informoval, že

bey sich gehabt...“ Dopis Jiřího Schiemunského Ferdinandovi z Ditrichštejna z 6. listopadu 1692, MZA Brno, RA Ditrichštejnů G 140, kart. 20, i. č. 65, sign. 38, fol. 197.

⁴⁸⁰ „*Nachdeme Ihre Mayl. die Königin von Ihrer unpaßligkeit wiederumb gewesen, wirdt von des hofes reiße nacher Reüssen auf neüe starck gerichet, auch dafür gehalten, weilen die Königin nach außgestandener Ihren unpaßligkeit noch sehr schwach, undt sich auf die reise nicht wohl hazardieren dürfte dß der König undt zwar schon mit der eingehenden woche voran dahin movire, undt so dar auf die Königin folge solle.*“ Dopis Jiřího Schiemunského Ferdinandovi z Ditrichštejna z 11. srpna 1690. Tamtéž, fol. 32.

⁴⁸¹ „*Ihro Mayttl. der König dato in Reüssen zu Jaworow bey der Königin auch schon arriviret sein, alwo die Königin des Königs erwarttet, massen Sie demselben wegen zugestossenen chatars.*“ Dopis Jiřího Schiemunského Ferdinandovi z Ditrichštejna z 16. listopadu 1691. Tamtéž, fol. 111.

⁴⁸² „*Deß Königs mehrmahlige Unpästligkeit an den Podagra undt der Königin an einen hartten cathar hat den hoff noch zu Pomorzany remowirt.*“ Dopis Jiřího Schiemunského Ferdinandovi z Ditrichštejna z 29. října 1692, Tamtéž, fol. 195.

⁴⁸³ „*Der Prinz Jacob ist noch seiner zurruckkunft von dem könighe hoffe an der tertiana er kranket undt hat bereiths 4 starcke paroxismos gemacht, nunmehr ist dß fieber en decadenz undt hoffnung zur eine baldige gewesung.*“ Dopis Jiřího Schiemunského Ferdinandovi z Ditrichštejna z 16. května 1692. Tamtéž, fol. 157.

⁴⁸⁴ „*Die hiezigen krankheit raisen bey hoffe zu Jaworow dergestaldt ein, daß die Königle Pershonen Ihre Residens anderwärttighin ehestes transferiren dürfte, worzu auch wirdt annahenden gefahr von dem feinde contribuiren wirdt...*“ Dopis Jiřího Schiemunského Ferdinandovi z Ditrichštejna z 23. května 1692. Tamtéž, fol. 159.

⁴⁸⁵ „*Der Prinz Jacob hat recidivam bekommen, und aufs neüe zwey paroximos an der tertiana austgestanden, dahero gestern von dem Königlen hoffe ein Expresser alhier angelant mit der Nachricht, das Ihre Mayttl. die Königin wie wohlen Sie von der recidiva noch nicht gewust haben, auß bloßer beysorge der Prinz dürfte sich nicht halten...*“ Dopis Jiřího Schiemunského Ferdinandovi z Ditrichštejna z 13. června 1692. Tamtéž, fol. 161.

princ Jakub se již uzdravil a zamířil ke dvoru.⁴⁸⁶ Stejně jako Jiří Schiemunski, informoval o několik let dříve o nemocech osob z královského domu i Jan Kryštof Fragstein. V březnu 1655 zpravoval o vážné nemoci mladšího bratra krále Jana II. Kazimíra Vasy – prince Karla Ferdinanda Vasy (1613-1655). Jeho zdravotní stav byl tak vážný, že se ho vydal navštívit osobně sám král.⁴⁸⁷ Princ Karel nemoci podlehl na počátku května roku 1655. Jan Kryštof Fragstein jeho smrt nijak zvlášť neokomentoval. V dopise z 30. května 1655 se rozepsal o těle prince Karla, jež mělo být dovezeno do Varšavy. Zatím však nebyl určen přesný termín přesunu.⁴⁸⁸ Další poznámku o zesnulém princovi napsal císařský rezident až na počátku července 1655, kdy ostatky připutovaly do Varšavy a měly být co nejdříve pohřbeny.⁴⁸⁹ O vlastním pohřbu se zmínil taktéž pouze letmo. Nejdříve se sloužila mše na princovu památku a posléze následovalo „*funeralis Teatri*“ jako apoteóza jeho života.⁴⁹⁰

d) Svatba Jakuba Sobieského – diplomatická válka na polském dvoře

Zajistit dědický nárok na polský trůn pro svého syna Jakuba Sobieského patřilo k prioritám královského manželského páru. Proto se Jan III. Sobieski s královnou Marií Kazimírou usilovně snažili pro svého nejstaršího potomka nalézt vhodnou nevěstu, která by zvýšila jeho naděje na získání koruny. K hlavním otázkám, které řešili, patřilo, zda se přiklonit k Francii či podunajské monarchii. To, že Sobieští chtěli upevnit pozici svého syna v rámci polsko-litevského státu, se také setkala s nevolí šlechty, jež trvala na právu svobodné volby nového krále. Při výběru vhodné nevěsty pro prince Jakuba se hovořilo například o dceři císaře Leopolda I. - Marii Antonii, o dceři bavorského kurfiřta Ferdinanda Marii, i o princeznách z Francie či Portugalska. Z domácích kandidátek připadala v úvahu dědička obrovského dominia na Litvě – Ludvika Karolína Radziwiłłová.

⁴⁸⁶ „Eß samdt aber gleichwohl Ihre Durchl. der Prinz Jacob, welche nunmehr völlig restituiert, undt gewesen sein, willens morgenden tages von hier nach dem Königl. hoffe sich zuerheben.“ Dopis Jiřího Schiemunského Ferdinandovi z Ditrichštejna z 4. července 1692. Tamtéž, fol. 166.

⁴⁸⁷ „Ihr Durchl. der Prinz Carl decumbiere wiederumb gar gefügrlich, welchen auf Ihr Königl. Mayl. vorgangene Wochen besuchet.“ Dopis Jana Kryštofa Fragsteina Maxmiliánovi z Ditrichštejna z 22. března 1655. MZA Brno, G 140 RA Ditrichštejnů, kart. 17, inv. č. 56, sign. 33, fol. 79.

⁴⁸⁸ „Wann mann des selbigen Prinzens Körper anhero bringen werde, ist noch unwesendt.“ Dopis Jana Kryštofa Fragsteina Maxmiliánovi z Ditrichštejna z 30. května 1655. Tamtéž, fol. 73.

⁴⁸⁹ „Sonsten soll die Leiche Ihr durchl. des Printzen Caroli den 5 dieses vorgehmen werden.“ Dopis Jana Kryštofa Fragsteina Maxmiliánovi z Ditrichštejna z 3. července 1655. Tamtéž, fol. 64.

⁴⁹⁰ „Ihr durchl. seeliger gedachtniß des Printzen Caroli alhier bey den Patribus Societatis celebriren werden; dahero funeralis Teatri descriptiones Sein unterschiedliche gewesen.“ Dopis Jana Kryštofa Fragsteina Maxmiliánovi z Ditrichštejna z 12. července 1655. Tamtéž, fol. 62.

Pro Evropské země se Rzeczpospolita stala důležitým protitureckým nárazníkem, jak se ukázalo i během nejslavnější bitvy Jana III. Sobieského při osvobození Vídně roku 1683. Polský král se svou armádou dosáhl skvělého vítězství, avšak zanedbal několik ceremoniálních kroků. Do metropole habsburského soustátí vjel před Leopoldem I. a přivlastnil si příliš velký podíl z turecké kořisti.⁴⁹¹ Císař byl takovým chováním nadmíru pohoršen. Navíc se mu doneslo, že uherští povstalci nabídli královskou korunu synovi Jana III. Sobieského – Jakubovi.⁴⁹² Při oficiálním setkání obou panovníků u Vídně byl ceremoniální předpis dodržen. Ovšem když se přijel Jakub Sobieski poklonit Leopoldovi I., panovník ho zcela ignoroval. Celé císařovo ceremoniální pochybení si princ Jakub poznamenal do svého deníku.⁴⁹³ Po této „vídeňské urážce“ důvěra polské královské rodiny v Leopolda I. značně poklesla. Toho se pokoušela využít francouzská diplomacie a ústy královnina švagra, Françoise de Béthuna, se snažila naklonit polsko-litevský stát svým zájmům.⁴⁹⁴

Postupem času se francouzští i habsburští diplomaté střídali v nabídkách vhodných kandidátek na princovu manželku. Žádná z propozic však nebyla míněna natolik vážně, aby se jí jedna z mocností skutečně začala zabývat.⁴⁹⁵ Svou šanci uviděl Jakub Sobieski v roce 1687, kdy zemřel braniborský markrabě Ludvík, manžel již zmíněné Ludviky Karolíny Radziwiłłové.⁴⁹⁶ Po předchozí domluvě s markraběnkou se k ní vydal osobně a zdálo se, že celé námluvy skončí svatbou. Mladý pár dokonce podepsal zasnubní smlouvu a vyměnil si prstýnky. Princ Jakub odjel zpět do Polska s vidinou šťastné budoucnosti po boku bohaté Radziwiłłovny.⁴⁹⁷ Ihned po jeho odjezdu však převzali slovo habsburští diplomaté a přesvědčili markraběnkou, aby se vdala za

⁴⁹¹ V. VLNAS, *Princ Evžan Savojský*, s. 63-64.

⁴⁹² Aleksandra SKRZYPIETZ, *Królewscy synowie. Jakub, Aleksander i Konstanty Sobiescy*, Katowice 2011, s. 123.

⁴⁹³ „Z taką pompą wyjechał naprzeciw króla wolnym krokiem, a gdy doń się zbliżył, pozdrowił go i podziękował mu za pomoc w nieszczęściu własnym i całego swojego państwa. Król odpowiedział mu z wielką grzecznością. Potem ja przystąpiłem do powitania go, lecz nie wiem czy to, że przypadkiem spadające aż na ramię długie pióra wzrok mu zasłaniały, czy to że się obawiał, aby go nie uniósł dziki rumak, którego wstrzymywał obiema rękami, jeśliby sięgnął ręką do kapelusza dla oddania ukłonu, było przyczyną, że zaniedbał odpowiedzieć na mój ukłon: Austriacy spierają się o to i spór dotychczas nie jest rozstrzygnięty.” Teodor WIERZBOWSKI (ed.), *Królewicza Jakóba Sobieskiego Dyaryusz Wyprawy Wiedeńskiej w 1683 r.*, Warszawa 1883, s. 20.

⁴⁹⁴ A. SKRZYPIETZ, *Królewscy synowie*, s. 143-144.

⁴⁹⁵ K problematice politického pozatí dynastických sňatků srov. Heinz DUCHHARDT, *Die dynastische Heirat als politisches Signal*, in: Mirosława Czarnačka – Jolanta Szafarz (edd.), *Hochzeit als ritus und casus. Zu interkulturellen und multimedialen Präsentationsformen im Barock*, Wrocław 2001, s. 67-70.

⁴⁹⁶ Andrzej KAMIENSKI, *Polska a Brandenburgia-Prusy w drugiej połowie XVII wieku. Dzieje polityczne*, Poznań 2002, s. 277.

⁴⁹⁷ A. SKRZYPIETZ, *Królewscy synowie*, s. 157-158.

bratra císařovny – Karla Filipa Falcko-Neuburského.⁴⁹⁸ Svatba proběhla v tajnosti 10. srpna 1687 – necelý měsíc po zasnubách s Jakubem Sobieským.⁴⁹⁹ Polská královská rodina se opět cítila znevážena a žádala po císaři náhradu za morální újmu, kterou mladý princ utrpěl.⁵⁰⁰ V této záležitosti působil jako prostředník mezi Vídní a Varšavou v roce 1689 Jan Kryštof Zierowski. Podle Aleksandry Srzypietz to byl on, kdo navrhl Leopoldovi I. propozici sňatku prince Jakuba Sobieského se sestrou císařovny - falckraběnkou Hedvikou Alžbětou Falcko-Neuburskou.⁵⁰¹

V korespondenci vyslance Zierowského dochované v ditrichštejském rodinném archivu je možné nalézt první náznak řešení sňatkového problému prince Jakuba Sobieského v dopise z 8. ledna 1690. V něm se svému korespondentovi zmínil, že se dozvěděl od Jiřího Schiemunského o komplikacích ve věci „*negotio matrimoniali*“.⁵⁰² V té době byl ve Vratislavi a informace o dalším vývoji dostával zprostředkovaně právě od rezidenta Schiemunského.⁵⁰³ Zierowski se domníval, že by zmíněné komplikace mohly vést k velkému nebezpečí a škodě ve sféře veřejné i privátní. K těmto komplikacím mohlo patřit mimo jiné vyplacení velké částky peněz, jakožto zaopatření falckraběnky pro čas jejího případného vdovství. Jan III. Sobieski jako volený král totiž nemohl svému synovi zaručit následnictví ani příjmy, které by v případě jeho smrti uživily jeho vdovu.⁵⁰⁴

Jiří Schiemunski se o matřimoniálních záležitostech prince Jakuba poprvé zmínil v dopise z 16. ledna 1690. Uváděl, že císař chtěl ve věci sňatku syna Jana III. Sobieského prosadit zájmy své i falckého kurfiřta. Kvůli tomu vyslal k polskému dvoru jako zvláštního vyslance Jana Kryštofa Zierowského.⁵⁰⁵ Ten měl podat vysvětlení předchozích nesrovnalostí a dovést navrhovaný sňatek ke zdárnému konci Jiří Schiemunski však v post scriptu dopisu z 20. ledna 1690 uvedl, že při jednání o sňatku

⁴⁹⁸ A. KAMIENSKI, *Polska a Brandenburgia-Prusy*, s. 293-294.

⁴⁹⁹ TAMTÉŽ, s. 293-296.

⁵⁰⁰ A. SKRZYPIETZ, *Królewscy synowie*, s. 162.

⁵⁰¹ TAMTÉŽ, s. 162.

⁵⁰² „Von 30 Xbris [...] von Schiemunski plenon desperate litteros erhalten. Daß admite in dem negotio matrimoniali [...] undt was der König nicht draue cheto die recptir daß gantze matrimonial aderseite zwar augeshische und die groste gefahr und schade in publico et privato zugeandrote sein dörfte.“ Dopis Jana Kryštofa Zierowského Ferdinandovi z Ditrichštejna z 8. ledna 1690. MZA Brno, G 140 RA Ditrichštejnů, kart. 489, fol. 13.

⁵⁰³ „...von Schiemunski plenon desperate litteros erhalten. [...] Breslaw 8. Jan 1690“ Dopis Jana Kryštofa Zierowského Ferdinandovi z Ditrichštejna z 8. ledna 1690. Tamtéž, fol. 13.

⁵⁰⁴ A. SKRZYPIETZ, *Królewscy synowie*, s. 172.

⁵⁰⁵ „Nachdem e der Kayl. Abgesandte an dießen hoffe herr Baron Zierowski in der matrimonial sache deß Prinz Jacobs daß maiste nach intention und verlangen Ihrer Kayl. Mayl. und Seiner Churfürstl. dhr. abgethan, und daß übrige zu fernerer dero erklärung und resolution alles aber auf gnädigste ratifikation außgestellt bliebe.“ Dopis Jiřího Schiemunského Ferdinandovi z Ditrichštejna z 16. ledna 1690. MZA Brno, G 140 RA Ditrichštejnů, kart. 20, inv. č. 65, sign. 38, fol. 27.

nastaly komplikace.⁵⁰⁶ Jeho korespondent, Ferdinand z Ditrichštejna mu odpověděl, že se dozvěděl, jak velkou sumu peněz měl polský královský dům zaplatit jako zástavu pro případné ovdovění falckraběnky.⁵⁰⁷ Dodal, že bylo nezbytné, aby polská strana na tyto podmínky přistoupila, jinak by nezískala souhlas Leopolda I. Mimo jiné nabádal císařského rezidenta, aby se snažil udržet matřimoniální jednání ve svých rukách.⁵⁰⁸ Sám princ Jakub vyjel kvůli vyjasnění přes Vratislav k vídeňskému dvoru. V průběhu roku 1690 Jiří Schiemunski i Jan Kryštof Zierowski usilovně pracovali na úspěšném dojednání sňatku. Král Jan III. Sobieski obdržel otevřenou odpověď z Vídně, v níž císař souhlasil se sňatkem prince Jakuba a falckraběnky.⁵⁰⁹ V polovině listopadu se mezi Jakubem Sobieským a Hedvikou Alžbětou Falcko-Neuburskou podařilo dojednat manželskou smlouvu. Za úspěšné dokončení matřimoniálního jednání obdaroval polský král Jana Kryštofa Zierowského prstenem a královna portrétem v drahocenném rámu.⁵¹⁰ Jelikož se dvůr nacházel v Žovkvě, byl kvůli princově svatbě stanoven pevný termín 15. ledna roku 1691 k přesunu do Varšavy.⁵¹¹ Na tak významnou událost se připravovalo celé město. Schiemunského obzvláště zaujaly triumfální brány a další „*freüdt bezeügnunge*“.⁵¹² Jejich bližší popis však nezanechal.

Ke dvoru ve Wolfenbüttellu vyjel kvůli sňatku prince Jakuba polský vyslanec.⁵¹³ Během února 1691 se do Varšavy začali sjíždět první hosté a přípravy na svatební slavnosti vrcholily.⁵¹⁴ Začátkem března se vrátil vyslanec od dvora ve Wolfenbüttellu se

⁵⁰⁶ „*Bey dem negotio Matřimoniij emergire difficulteten, undt diffidentigen...*“ Dopis Jiřího Schiemunského Ferdinandovi z Ditrichštejna z 20. ledna 1690. Tamtéž, fol. 22.

⁵⁰⁷ „*In materia matřimoniij habe ich mit dem hl. nuntio, zu Augsburg geredet, welcher anfänglich auch vermeint man hette in denen conditionen was alteriret, dß post facto ober, wie es die letzte expedition empfangt, alles der abre gemass gefunden, es ist 100/m fl pro dote, m/100 fl pro contradote, m/200 fl donation, und 200/m fl pro nitalitio, dise 500/m fl were extra Poloniam anzulege, 400/m fl aber in Pohlen, dß interesse davon wan sie wittib wurde, zunehme, hoc denen conditions, dß wan man nicht zuhalten solte, dß die 200/m fl pro nitalitio in proprietate dß wittib zuhalten sollen...*“ Koncept dopisu Ferdinanda z Ditrichštejna Jiřímu Schiemunskému z 8. února 1690. MZA Brno, Tamtéž, fol. 22.

⁵⁰⁸ „*...welche dß negotion in handen haben, und vor besser gewesen solches werke mit anzufang...*“ Koncept dopisu Ferdinanda z Ditrichštejna Jiřímu Schiemunskému z 8. února 1690. Tamtéž, fol. 22.

⁵⁰⁹ A. SKRZYPIETZ, *Królewscy synowie*, s. 179.

⁵¹⁰ A. SKRZYPIETZ, *Królewscy synowie*, s. 180.

⁵¹¹ „*Die abreise deß Königl. Hoffes von Zolkiew anhero nacher Warschau zu des Königl. Prinzen beylager ist auf den 15 instehende Monaths undt Jahres fest gestelt.*“ Dopis Jiřího Schiemunského Ferdinandovi z Ditrichštejna z 22. prosince 1690. MZA Brno, G 140 RA Ditrichštejnů, kart. 20, inv. č. 65, sign. 38, fol. 37.

⁵¹² „*...und werden zu solchen beylager auch von dießer Stadt chon unterschiedene praeparatoria mit triumph Pohrten undt andern freüdt bezeügnunge voranstaltet.*“ Dopis Jiřího Schiemunského Ferdinandovi z Ditrichštejna z 22. prosince 1690. Tamtéž, fol. 37.

⁵¹³ „*...maße der Königl. gesante nacher Neüburg bereiths den 16te currentis von hier movirt ist.*“ Dopis Jiřího Schiemunského Ferdinandovi z Ditrichštejna z 22. prosince 1690. Tamtéž, fol. 37.

⁵¹⁴ „*In desse haben sich die Königl. frau Schwester fürstin Radziwillin, bischoff von Kiow, Cron unnter Canzer und andere Magnates schon alhier eingefunden undt wird auch an der Triumph Pohrte so wohl,*

zprávou, že nevěsta je již na cestě.⁵¹⁵ Po zveřejnění této informace se přípravy ještě zintenzivnily.⁵¹⁶ Kyjevský biskup Ondřej Chryzostom Zaľuski jel budoucí manželce prince Jakuba naproti do Vratislavi. V 17. století ještě patřila Vratislav do slezských zemí pod vládou Habsburků.⁵¹⁷ Biskup Zaľuski očekával nevěstu, aby jí pomohl překročit hranici státu, do kterého se vdávala. Tento čin je možné zhodnotit jako část přechodového rituálu, v němž se mladá dívka stávala manželkou. Podle etnologa Arnolda van Gennepa se přechodový rituál skládá ze tří částí. První – odlučovací – nastává, když je aktér rituálu odloučen z jedné společnosti, popřípadě jednoho životního stadia. Následuje liminální (přechodová) část, v níž musí aktér splnit podmínky vstupu do další fáze rituálu (většinou vlastní ceremoniální obřady jako svatba či pohřeb). Tou je včleňovací (inkorporační) fáze. Během ní se aktér zařadí do nové společnosti, případně přijme novou roli.⁵¹⁸ Překročení geografické hranice bylo důležitým bodem liminální části přechodového rituálu. Princova snoubenka se tím odlučovala od své staré vlasti a rodiny a přijímala novou. Velký význam náležel také osobě Kyjovského biskupa. Ve své osobě zastupoval krále jakožto princova otce a přivítání falckraběnky na hranicích země symbolizovalo přijetí nevěsty na prahu domu jejího „nového otce“.⁵¹⁹

Týden na to se měl ke slezským hranicím vydat i sám princ s několika senátory, aby nevěstu v Polském království oficiálně přivítali.⁵²⁰ Princ přijal požehnání od

als andere praeparatorien noch fleißig fortgefahen.“ Dopis Jiřího Schiemunského Ferdinandovi z Ditrichštejna z 19. února 1691. Tamtéž, fol. 45.

⁵¹⁵ „*Nachdene dießer Königle hoff durch den Cavallier Prosky die erfreüliche Nachricht überkommen, daß nicht allein zur Neüburg dß matrimonium ratum würckl. erfolgt, sondern auch die Serenisima Neosponsa in der anhero raise begrife seye.*“ Dopis Jiřího Schiemunského Ferdinandovi z Ditrichštejna z 2. března 1691. Tamtéž, fol. 47.

⁵¹⁶ „*...alwo alles zu dem beylager undt aufnehmung der Prinzessin mit allem eifer veranstaltet wirdt.*“ Dopis Jiřího Schiemunského Ferdinandovi z Ditrichštejna z 2. března 1691. Tamtéž, fol. 47.

⁵¹⁷ Viz obrázek

⁵¹⁸ Srov. A. van GENNEP, *Přechodové rituály*, s. 18-21.

⁵¹⁹ K svatbám jako přechodovým rituálům a jejich symbolice srov. Pavel KRÁL, *Křtiny, svatby a pohřby. K vzájemné reflexi panovnických a šlechtických přechodových rituálů ve druhé polovině 16. a první polovině 17. století*, in: Václav Bůžek – Pavel Král (edd.), *Šlechta v habsburské monarchii a císařský dvůr (1526-1740)*, České Budějovice 2003 (= Opera historica 10), s. 439-456; Stefan KRIST, *Spiegelungen der Präsentation. Die Münchner Fürstenhochzeit von 1568 in den Dialogen von Massimo Troiano*, in: M. Czarnecka – J. Szafarz (edd.), *Hochzeit als ritus*, s. 178-188; Cezary LIPIŃSKI, *Die „geistliche Hochzeit“*. *Zur allegorischen Einkleidung der unio mystica bei barocken Dichtern*, in: tamtéž, s. 189-212; Paweł NOWICKI, *Zu Römisch-Hungarisch – Königl. Vermählung / Glückwünschendes Europa. Ein Gelegenheitsgedicht von Hans Assmann Freiherr von Abschatz*, in: tamtéž, s. 161-168; Petr VOREL, *Aristokratické svatby v Čechách a na Moravě v 16. století jako prostředek společenské komunikace a stavovské diplomacie*, in: V. Bůžek – P. Král (edd.), *Slavnosti a zábavy*, s. 191-206; Karolina TARGOSZ, *Oprowa artystyczno-ideowa wjazdów weselnych trzech siostr Habsburżanek (Kraków 1592 i 1605, Florencja 1608)*, in: Mariusz Markiewicz – Ryszard Skowron (edd.), *Theatrum ceremonialne na dworze książąt i królów polskich*, Kraków 1999, s. 207-244.

⁵²⁰ „*Künftigen Sambstag oder Sontag folget der Königle. Prinz Selbsten [...] massen sich unterschiedene vornehme Senatoren undt Officiales Regni bey dem Princzen einfunde, so seine durchl. accompagnire,*

Livonského biskupa, který s mnoha kavalíry a magnáty odjel z Varšavy do Kempenu přivítat princovu snoubenku.⁵²¹ Princ Jakub s mnoha magnáty byl také na cestě. Jeho průvod čítal několik tisíc koní a lidí.⁵²² Princovu snoubenku navštívily také dámy z Velkopolska.⁵²³ V Schiemunského korespondenci se dochoval přiložený popis vjezdu budoucí nevěsty do Vratislavi.⁵²⁴

Falckraběnka přijela do Vratislavi o páté hodině. V slavnostním průvodu jeli ve voze taženém šesti koňmi vrchní radní města. Za nimi následoval purkmistr Vratislavi se třemi kočáry doprovázenými různými kavalíry. Nakonec jel vůz falckraběnky Hedviky Alžběty s pázaty. Vjezdový ceremoniál nebyl tak pompézní, jako při královských slavnostech. Přesto dostatečně prezentoval urozenost falckraběnky. Taktéž měl symbolicky legalizovat pobyt nevěsty v posledním velkém městě před překročením hranic. O několik dní později dorazily k Schiemunskému zprávy, že princova snoubenka překročila polské hranice. Jakub Sobieski již netrpělivě čekal, aby ji mohl slavnostně uvítat.⁵²⁵ Princ měl zároveň přijmout Řád zlatého rouna, jenž mu byl přislíben španělským králem už v roce 1683 po osvobození Vídně.⁵²⁶ Toto gesto mělo zřejmě s konečnou platností urovnat všechny rozepře mezi císařem a Janem III.

undt cortegire werde.“ Dopis Jiřího Schiemunského Ferdinandovi z Ditrichštejna z 2. března 1691. MZA Brno, G 140 RA Ditrichštejnů, kart. 20, inv. č. 65, sign. 38, fol. 48.

⁵²¹ „*Ihro Durchl. der Königl. prinz abgewichenen dienstags nach empfangene seegen bey dene P.P. Augustiniaem von den herren bischoff von Littlandt nebst vielen Cavalliren, undt Magnaten von hier nacher Kempften gegen der Schlesische gränze abgereiset, undt dörffte die beneventirung cum Serenissima Neosponsa zu Pohlnische Warttenberg beshehen.*“ Dopis Jiřího Schiemunského Ferdinandovi z Ditrichštejna z 9. března 1691. Tamtéž, fol. 49. Kempen je město asi 75 km východně od Vratislavi ve Velkopolském vojvodstvu. V době panování Jana III. Sobieského leželo na hranici Rzeczypolite a podunajské monarchie.

⁵²² „*Der Königl. Prinz wirdt fast von allen Magnaten auß groß Pohle auf dießer seiner raise bedinz undt cortegiet, undt daher Ein Sequito von etlich tausent Pferden undt Pershonen haben.*“ Dopis Jiřího Schiemunského Ferdinandovi z Ditrichštejna z 9. března 1691. MZA Brno, G 140 RA Ditrichštejnů, kart. 20, inv. č. 65, sign. 38, fol. 49.

⁵²³ Dopis Jiřího Schiemunského Ferdinandovi z Ditrichštejna z 9. března 1691. Tamtéž, fol. 49.

⁵²⁴ „*Gestern umb 5 Uhr die Princessin alhier eingezogen, und sind mit sechs Pferden bessenten oberamts Rätth und andere wagen vormehr, hernach der hl. Brgt wurden und folglich in dreyen Caretten unterschiedl. Cavalier gefahren den die Princessin hernach aber noch allerhandt wagen und Pagache Eß ist aber noch weder von oberamts noch Cammer Rätthen niemandt entgegen gefahren...*“ Příloha dopisu Jiřího Schiemunského Ferdinandovi z Ditrichštejna z 9. března 1691. Tamtéž, fol. 50.

⁵²⁵ „*Man hat alhier Nachricht, daß die Serenissima Neosponsa bereiths abgewichenen dienstag von breslau gegen der Polnischen gränze abgereiset, alwo Ihrer der königl. Prinz schon Wartet, umb sie zu beneventire, und aldar zugleich daß guldene vellus zuempfangen, daher auch alhier zu dem einzuge, und übernehmung Serenissima Neosponae schon alles veranstaltet, undt beygelegtes Ceremoniale regfint worde ist, wie die Serenissima Neosponsa ein zuhollen undt zuempfangen sein wirdt.*“ Dopis Jiřího Schiemunského Ferdinandovi z Ditrichštejna z 16. března 1691. Tamtéž, fol. 52.

⁵²⁶ A. SKRZYPIETZ, *Królewscy synowie*, s. 132.

Sobieským. Netrpělivý princ Jakub nemohl čekání vydržet. Proto se vydal incognito do Olše, kde se poprvé setkal se svou budoucí ženou.⁵²⁷

V polovině května vjel princ Jakub oficiálně do Kempenu společně se svými sluhami a „*etlich tausent pferden*“ uvítat svou snoubenku.⁵²⁸ Slavnosti se také účastnilo mnoho magnátských kavalírů a dam.⁵²⁹ Dne 15. června proběhl ceremoniál udělení Řádu zlatého rouna, které jako zástupce španělského krále udělil Jakobovi Sobieskému císařský vyslanec Karel Ferdinand z Valdštejna.⁵³⁰ Je zajímavé, že jako zástupce Leopolda I. a také Karla II. byl vyslán ten samý diplomat, který se zasloužil o příjezd polského vojska pod Vídeň.⁵³¹ Lze to považovat za opožděné pokračování vídeňské vojenské kampaně, protože císař Leopold I. přislíbil Řád zlatého rouna Jakobovi Sobieskému za zásluhy ve vídeňské bitvě. Toto vyznamenání zařadilo Jakuba Sobieského do mezinárodní elitní rytířské společnosti. Jeho sociální statut, coby syna voleného krále, se tak nemálo zvýšil. O průběhu slavnosti se brzy dověděl i polský dvůr ve Varšavě. Sám král s královnou zveřejnili zprávu, že princova snoubenka je již v Rzeczypospolite.⁵³² Celý dvůr byl připravený a očekával jejich příjezd.⁵³³ Jiří Schiemunski k tomu poznamenal, že přítomnost princezny u tohoto dvora přinese pouze výhody. Aliance Polska a Falcko-Neuburska měla podle Schiemunského přinést potěšení celému křesťanstvu.⁵³⁴ Dále informoval, že k princovi dorazila zpráva o zpoždění princezny kvůli její indispozici. Jakmile se princ Jakub dozvěděl, že je jeho snoubenka nemocná, ihned se jí rozhodl navštívit.⁵³⁵

⁵²⁷ „*Abgewichenen diensttag sein Ihre Durchleuchtigkeit der Königl. Prinz Jacob, nachdeme Sie erstlich zu Ölß al incognito...*“ Dopis Jiřího Schiemunského Ferdinandovi z Ditrichštejna z 22. března 1691. MZA Brno, G 140 RA Ditrichštejnů, kart. 20, inv. č. 65, sign. 38, fol. 54.

⁵²⁸ „*...undt alß dan auff der gränz bey Kempften mit Sollenität undt herein Sequito von etlich tausent pferden Ihro Serenissimam Sponsam empfangen...*“ Dopis Jiřího Schiemunského Ferdinandovi z Ditrichštejna z 22. března 1691. Tamtéž, fol. 54.

⁵²⁹ „*undt in Ihrer gegenwarth wie auch anderer vieler Magnaten Cavalliers undt Dames...*“ Dopis Jiřího Schiemunského Ferdinandovi z Ditrichštejna z 22. března 1691. Tamtéž, fol. 54.

⁵³⁰ „*...dieser Cron von Ihro Excellenz dem herren Graffen von Waldstein zu bedeütten Kempften den 15 currentis mit dem aureo vellere investirt worden.*“ Dopis Jiřího Schiemunského Ferdinandovi z Ditrichštejna z 22. března 1691. Tamtéž, fol. 54.

⁵³¹ Srov. Zdeněk KALISTA, *Čechové, kteří tvořili dějiny světa*, Praha 2009, s. 144.

⁵³² „*Abgewichenen dienstags abents wiederumb alhier bey hoffe angelant, umb dene Königl. Pershonen von allem diesem Selbsten die relation abzustatten, undt die Serenisimam Sponsam auch wie derumb alhier zuempfangen.*“ Dopis Jiřího Schiemunského Ferdinandovi z Ditrichštejna z 22. března 1691. MZA Brno, G 140 RA Ditrichštejnů, kart. 20, inv. č. 65, sign. 38, fol. 54.

⁵³³ „*...undt dieser ganze Hoff unaußstreichlich consolirt worde...*“ Dopis Jiřího Schiemunského Ferdinandovi z Ditrichštejna z 22. března 1691. Tamtéž, fol. 54.

⁵³⁴ „*...undt daher nicht zu zweifeln ist, daß diese Prinzessin in dieser Cron alle estime undt avantage schon erlangt, undt also diese gantzen Christenheit grose Solatia bringen wirdt.*“ Dopis Jiřího Schiemunského Ferdinandovi z Ditrichštejna z 22. března 1691. Tamtéž, fol. 55.

⁵³⁵ „*Gestern Nachts ist dem Königl. Prinzen Nachricht eingelauffen, daß Ihre Durchl. die Prinzessin von denen raise fatigen einige indisposition empfeinde, daher der Prinz heütmorgens eylents von hier*

Svatební slavnosti započaly slavnostním vjezdem prince do města a skončily ohňostrojem a operou.⁵³⁶ Slavnostní vjezd měl opět demonstrovat moc vládnoucího rodu a legalitu jeho vlády. Je škoda, že císařští vyslanci nepopsali ohňostroj či operu podrobněji.⁵³⁷ Lze předpokládat, že obě události měly hluboký symbolický význam.⁵³⁸ Při slavnostním vjezdu jel princ s polskou jízdou před vozem nevěsty, v němž společně s ní seděly královny a královniny sestry a falcká vyslankyně.⁵³⁹ Snoubenci vystoupili u farního kostela, kde královské osoby již očekávaly nevěstu. Ta poté v kostele přijala tělo boží. Tento církevní rituál prováděl polský primas, kardinál Michal Štefan Radziejowski. Následoval banquet, na němž nechyběly význačné osoby. Král se setkal s princeznou incognito v hodinu vzdáleném Belvederu. Po tomto prvním setkání byl se svou nastávající snachou velmi spokojený. Nakonec se rezident Schiemunski ještě jednou těšil z toho, jak byl celý sňatek výhodný pro všechny strany a kolik výhod celému království přinese. Přirovnával ho k nákladným darům, jež dostali novomanželé od svatebních hostů.⁵⁴⁰ O tom, že mluvil pravdu a sňatek se stal velmi výhodným nástrojem na ovládnutí Jakuba Sobieského, zpravoval o dva roky později císařský

abgereiset, Ihro Durchl. zubesuchen.“ Dopis Jiřího Schiemunského Ferdinandovi z Ditrichštejna z 22. března 1691. Tamtéž, fol. 55.

⁵³⁶ „*Daß Hochzeit festin des Königl. Prinzen welches sich abgewichenen Sontag von dem offentlichen undt Sollennen einzueg [...] angefangen, wurde gestern durch ein feüerwerck, undt eine schöne opera glücklich geendiget.*“ Dopis Jiřího Schiemunského Ferdinandovi z Ditrichštejna z 30. března 1691. Tamtéž, fol. 56.

⁵³⁷ K hudbě jako nástroji symbolické komunikace srov. Rainer HEYINK, *Fest und Musik als Mittel kaiserlicher Machtpolitik: das Haus Habsburg und die deutsche Nationalkirche in Rom S. Maria dell'Anima*, Tutzing 2010; Š. VÁCHA – I. VESELÁ – V. VLNAS – P. VOKÁČOVÁ, *Karel VI. a Alžběta Kristýna*; Britta KUSCH-ARNHOLD – Daniel GLOWOTZ, *Vormoderne Ritualität in den bildenden Künsten und in der Musik*, in: B. Stollberg-Rilinger – M. Puhle – J. Götzmann – G. Althoff (edd.), *Spektakel der Macht*, s. 45-49.

⁵³⁸ Srov. V. BŮŽEK, *Ferdinand Tyrolský*, s. 156-157; T. PETRASOVÁ, *Slavobrány*, s. 297-308.

⁵³⁹ „*In dem Einzueg ritte der Königl. Prinz in einer schöner Cavalcade vor den Wagen wo die Prinzessin brauth mit des Königs undt Königin Schwestern undt der Churfürstl. fraue Gesandtin gesasse, undt ist man an der Pfarkirche abgestiege, alwo allerseiths ales Königl. Pershonen der Prinzessin brauth erwartet, undt Sie aldar empfangen die function in der Kirche wurde von dem Cardinal Radziejowski verrichtet nach welcher mann sich gleich zu dem banquet verfüget, bey welchen an Magnificenz undt Aplendor nichts abgeganget, Es haben aber Ihro Königl. Mayttl. beyderseiths die Prinzessin brauth ungefahr eine Stunde von hier zu Belveder al incognito gesehe undt bey dieser ersten zusammenkunft von der Prinzessin so eingenommen worde, daß Sie niemer mehr undt mehr Satisfaction von Sich Sfüren lasse.*“ Dopis Jiřího Schiemunského Ferdinandovi z Ditrichštejna z 30. března 1691. MZA Brno, G 140 RA Ditrichštejnů, kart. 20, inv. č. 65, sign. 38, fol. 56-57.

⁵⁴⁰ „*Es haben eingleichen Ihre Durchl. mit Ihrer guten mancer von allen andern schon grose estime erlangt, undt also nicht zu zweifeln ist, daß Sie in dieser Cron groses avantagio zugewarten haben, Wie Sie dan allerseiths von allen Hochzeit gästen undt Primoribus Regni mit sehr großen undt Kostbahren presenten sindt regalirt worde.*“ Dopis Jiřího Schiemunského Ferdinandovi z Ditrichštejna z 30. března 1691. Tamtéž, fol. 57.

ambasador Kryštof Václav z Nostic. Informoval o princí Jakubovi, který se cítil císaři zavázán a usilovně se snažil prosazovat v Polsku habsburské zájmy.⁵⁴¹

e) Volba Augusta II. Polským králem jako přechodový rituál Rzecipospolite

Důležitou součástí politického života v raném novověku tvořily rituály a ceremoniály. Ty sloužily jako prostředky upevňování moci, k čemuž jim pomáhala symbolická komunikace. Jedním z nejdůležitějších přechodových rituálů státu bylo nastolení nového panovníka. V monarchiích, kde byl určen následník trůnu již dlouho před smrtí vládnoucího panovníka, se tento přechodový rituál omezoval na pohřeb starého panovníka a uvedení jeho nástupce na trůn. Spíše by se dalo mluvit o přechodovém rituálu vládce než státu. V Rzecipospolite byl tento rituál mnohem složitější kvůli zásadě volné volby panovníka. Ačkoliv se polští králové snažili, až do konce 17. století se jim nepodařilo prosadit volbu následníka „*vivente rege*“ – za života vládnoucího monarchy. Hlavním aktérem přechodového rituálu při nastolení nového krále tak nebyl sám panovník, ale polsko-litevský stát – Rzecpospolita. V následující kapitole se autorka práce pokusí interpretovat volbu a korunovací polského krále Augusta II. jakožto přechodový rituál Rzecipospolite na základě dochované korespondence císařských vyslanců.

Odlučovací fáze ritualizované změny polského panovníka začala smrtí Jana III. Sobieského. Zemřel ve svém zámku ve Wilanově 17. června 1696.⁵⁴² Královské ostatky byly převezeny do Varšavy. Tam měly podle zavedeného zvyku vyčkat zvolení a korunovace nového krále. Toto opatření zaručovalo návaznost pokračování královské moci, kterou po dobu bezkráloví zastupoval interrex. Podle zpráv Karla Julia Sedlnického se sešla senátorská rada, jež měla vydat „konvokační univerzál“, který obsahoval instrukce pro šlechtu a datum konvokačního sejmu.⁵⁴³ Tento zvláštní typ sejmu měl za úkol zajistit bezproblémový chod státu v období interregna a dohodnout

⁵⁴¹ „...ungezweifels meine morgen hinaus gehende Relation an Ihro Kayl. Mttl. zulesen, bekommen werden referire Ich mich auf dieselbte, der Königl. Printz Jacob. zeigt einen grosten Eyfer zu Ihro Mttl. diensten...“ Dopis Kryštofa Václava z Nostic Ferdinandovi z Ditrichštejna z 22. ledna 1693. MZA Brno, G 140 RA Ditrichštejnů, kart. 18, inv. č. 59, sign. 34/c, fol. 338.

⁵⁴² *Theatrum Europaeum 15*, Frankfurt am Main 1707, s. 69-70.

⁵⁴³ „...ahnweßenden herren senatoribus bey dero selben verschiedene conferenzen super necessitatibus publicis gehalten undt den daraut folgenden 27 ten Junii die gewöhnlichen universalia convocationi, welche in copia euer fürstlichen gnaden gehorsambst beylege, heraußgegeben...“ Dopis Karla Julia Sedlnického z Choltic Ferdinandovi z Ditrichštejna z 12. července 1696. MZA Brno, G 140 RA Ditrichštejnů, kart. 20, inv. č. 64, sign. 37, fol. 38.

čas, místo, formu a podmínky volby nového panovníka.⁵⁴⁴ Císařský vyslanec též informoval, že elekční sejm se sejde v květnu následujícího roku, protože „*graß erst völlig herauß sein muß*“.⁵⁴⁵ Otázkou zůstává, zda lze v této glose hledat symbolický význam liminární části přechodového rituálu.⁵⁴⁶ Je možné, že konec roku a zimy představoval odchod starého krále a volba nového se musela odehrát až s příchodem jara, symbolem nového začátku.⁵⁴⁷ Ovšem pravděpodobněji šlo pouze o vyjádření pragmatických důvodů – obav z rozbahněného volebního pole a nedostatku zásob píce pro koně.⁵⁴⁸

Během příprav na konvokační sejm přijížděli poslové z různých zemí, aby kondolovali pozůstalým z královského domu.⁵⁴⁹ Jako před každým jiným sejmem, i konvokaci předcházely schůze lokálních sejmíků, které svolal pomocí univerzálů primas Polska, jenž vystupoval během interregna jako zástupce krále.⁵⁵⁰ Sám vyslanec Sedlnický přihlížel jednomu takovému sejmíku, který se konal v augustiniánském kostele v Mazovsku.⁵⁵¹ Konvokační sejm se pokusil přerušit blíže nejmenovaný poslanec Horodinski. To se mu nakonec povedlo, ale i přes přerušení sejmů se podařilo určit nejdůležitější zásady pro další řešení interregna shrnuté v konfederaci.⁵⁵² Termín

⁵⁴⁴ K problematice volby Augusta II. např. M. HRUŠKOVÁ, *Volba polského krále Augusta*; M. MILEWSKI (ed.), *Die polnische Königswahl*; Michał KOMASZYŃSKI, *Księcia Contiogo niefortunna wyprawa po koronę Sobieskiego*, Warszawa 1971; Kazimierz PIWARSKI, *Das Interregnum 1696/97 in Pohlen und die politische Lage in Europa*, in: Johannes Kalisch – Józef Andrzej Gierowski, *Um die polnische Krone. Sachsen und Polen während des Nordischen Krieges 1700-1721*, Berlin 1962, s. 9-44.

⁵⁴⁵ „*Wie ich von dießen selbsten vernommen könne die election ehender alß im monath Maii künfftigen jahreß, weilen daß graß erst völlig herauß sein muß, vorgenommen werden.*“ Dopis Karla Julia Sedlnického z Choltic Ferdinandovi z Ditrichštejna z 12. července 1696. MZA Brno, G 140 RA Ditrichštejnů, kart. 20, inv. č. 64, sign. 37, fol. 39.

⁵⁴⁶ Victor TURNER, *Průběh rituálu*, Brno 2004, s. 96.

⁵⁴⁷ J. P. ROUX, *Král*, s. 138-139.

⁵⁴⁸ Volební sejmy se odehrávaly na volebním poli (Woli) u Varšavy. V druhé polovině 17. století se tři konaly na jaře a pouze volební sejm v roce 1648, kdy byla Rzeczpospolita ve válce s Kozáky, se sešel na podzim. Srov. W. KONOPCZYŃSKI, *Chronologia sejmów polskich*, s. 26-33.

⁵⁴⁹ „*Von Brüssel wirdt ein gewisser abbe Scarlati allhier erwartet, welcher im nahmen seiner churfürstlichen durchlaucht in Bayern das königliche hauß condoliren undt villeücht noch etwas anders negotiren solle.*“ Dopis Karla Julia Sedlnického z Choltic Ferdinandovi z Ditrichštejna z 17. července 1696. MZA Brno, G 140 RA Ditrichštejnů, kart. 20, inv. č. 64, sign. 37, fol. 18.

⁵⁵⁰ „*....von dem Primate Regni dorthin eilfertig nur Universalin abgeschicket und die Sessiones Reassumiret werden, Erstgedeer hl. Cardinal Primas Regni, ein auch die anwesendt-gewesener HHlen Senatores seindt auser deren Residiren der auf die gütter verreisset, umb zu oder Geraunahenden Convocation so besser zu Disponiren*“ Dopis Karla Julia Sedlnického z Choltic Ferdinandovi ze Schwarzenberku z 8. srpna 1696. SOA Třeboň, oddělení Český Krumlov, RA Schwarzenberků, fasc. 404, fol. 300.

⁵⁵¹ „*Den 27. Passati, seindt zu folge des per Universalii anberaubten termini allhir in den Kirche L. C. Augustunianoru der Comitiola Gratia des grentzen Palatinus Masoviae gehalten-und glucklich Terminiret worde.*“ Dopis Karla Julia Sedlnického z Choltic Ferdinandovi ze Schwarzenberku z 8. srpna 1696, Tamtéž, fol. 300.

⁵⁵² „*Erst geßagte Convocation den 26 ten Decurrentis durch einen Czernichowischen landtbothen nahmenß Horodinsky zwarzurrissen, hingegen aber die Confoederation mit so bessern Success den 28 te*

elekčního sejmu byl stanoven na 15. května dalšího roku, na šest týdnů trvání a z volby byli vyřazeni všichni „piasti“ – domácí kandidáti.⁵⁵³ Zakončením konvokačního sejmu a vydáním konfederace skončila i první fáze přechodového rituálu.⁵⁵⁴

Hlavní aktér – Rzeczpospolita – se dostal do dalšího stadia, v jehož průběhu se musel odloučit od spojení se starým panovníkem a připravit se na přijetí nového. V období mezi konvokačním a elekčním sejmem se začaly množit první známky liminální fáze – volební propozice kandidátů na polský trůn.⁵⁵⁵ Diplomaté ze zahraničí se snažili za každou cenu posílit šanci svých pánů na zisk polské koruny a neváhali kvůli tomu rozdávat úplatky na všechny strany.⁵⁵⁶ Karel Julius Sedlnický z Choltic se obával o pretendenta podporovaného císařskou politikou – prince Jakuba Sobieského. Nebyl si jistý, zda se princ podaří sehnat dostatek „*freüde in Pohlen*“, jež by ho při volbě podpořili.⁵⁵⁷ Krátce před volebním sejmem sám vyslanec Sedlnický zpravil císaře, že Jakub Sobieski měl poměrně malou šanci na vítězství při elekcii. Jako důvod uvedl princovu nevelkou touhu po otcově koruně. Diplomat navrhoval podpořit jiné spřátelené kandidáty z Tyrolska, Bavorska či Falce.⁵⁵⁸ Do procesu výběru vhodného uchazeče se

eiusdem angefangen worden.“ Dopis Karla Julia Sedlnického z Choltic Ferdinandovi ze Schwarzenberku z 29. září 1696. Tamtéž, fol. 237.

⁵⁵³ „*Vermöge deren alle Piasten oder Incolae sub aequalitate existentes excluderet sein – die Election den 15 ten May des nachtkünfftigen Jahres, undt zwahr Cum expeditione Generali Seu Sub Vexillis gehalten werden, undt Sechß wochen Währen solle.*“ Dopis Karla Julia Sedlnického z Choltic Ferdinandovi ze Schwarzenberku z 29. září 1696. Tamtéž, fol. 237.

⁵⁵⁴ „*Euer Fürste. Gnaden geruhen gdtigst ob dem anschluß sich mit mehrern referiren zu lasse, welcher gestaltten die Sessiones Publicae allhier endtlichen sich geendiget, undt wiewollen nach derzeits der herr Cardinal Primas regni durch unterschiedliche wege zwahr gleich wollen viele Senatores et Nuntios Terrestres zur mit außfertigung daß General Confoederations-Instrumenti disponiret.*“ Dopis Karla Julia Sedlnického z Choltic Ferdinandovi ze Schwarzenberku z 10. října 1696. Tamtéž, fol. 227.

⁵⁵⁵ „*Die frantzöbische Proposition vor den printz Conti, welcher nun ohne Dissimulation von dem Polignac promoviret wirdt und die gar Speciosen conditionen, welche dabey offeriret werden von denen meusten allhier fast durchgehendts applaudiret undt sollen dem verlauth nach bereiths einige große wexel würcklich unterwegenß anhero begriffen sein.*“ Dopis Karla Julia Sedlnického z Choltic Ferdinandovi ze Schwarzenberku z 26. října 1696. Tamtéž, fol. 227. K habsburským kandidaturám na polský trůn během raného novověku srov. Almut BUES, *Patronage fremder Höfe und die Königswahlen in Polen-Litauen*, in: Hillard von Thiessen – Christian Windler (edd.), *Nähe in der Ferne. Personalle Verflechtung in den Außenbeziehungen der Frühen Neuzeit*, Berlin 2005 (=Zeitschrift für Historische Forschung, Beiheft 36), s. 69-85.

⁵⁵⁶ „*Der frantzöbische gesandte will die wahl vor seinen candidatum durch so viele geschäncke zndt weilen er demselben die versicherung einer unfehlbahren riuscita gegeben...*“ Dopis Karla Julia Sedlnického z Choltic Ferdinandovi z Ditrichštejna z 19. prosince 1696. MZA Brno, G 140 RA Ditrichštejnů, kart. 20, inv. č. 64, sign. 37, fol. 45-46.

⁵⁵⁷ „*Euer fürstlichen gnaaden beide an mich unterm 22 tem undt 29 ten Decembris nachtshin seindt voll guter sentimenten vor ihro durchlaucht den prinz Jacob undt ist nicht zu zweifeln, wann er viel dergleichen freüde in Pohlen hätte und die es do aufrichtig gleich euer fürstliche gnaden mit ihme meineten, daß es seiner durchlaucht so dann an der cron nicht fehlen könnte.*“ Dopis Karla Julia Sedlnického z Choltic Ferdinandovi z Ditrichštejna z 16. ledna 1697. Tamtéž, fol. 58.

⁵⁵⁸ „*Es habe printz Jacob ihme zu verstehen gegeben, daß ob er zwar zu der cron zu gelangen nicht gar desperire, so sehe er ja doch auch große difficulteten vor undt wolte sich also mit dem von ihro kayserlichen mayestät, wie er, printz, vorgebe, in Tyroll versprochenen gouvernement befridigen, damit*

zapojily i mocnosti, jež sice nenabízely vlastního pretendenta, ovšem rozhodly se někoho podporovat, případně působit proti volbě jiného kandidáta. Svým požadavkům mohli dodat váhu díky vojenskému potenciálu například Tataři či Moskvané.⁵⁵⁹

Dlouhé přechodové období bylo zakončeno závěrečným diplomatickým bojem během elekčního sejmů.⁵⁶⁰ Ten se sešel na Woli u Varšavy 15. května 1697 a vyvrcholil v noci z 26. na 27. června 1697.⁵⁶¹ Celý průběh sejmů i nečekané změny ve volební převaze kandidátů popsal poměrně detailně mimořádný císařský vyslanec Jan Filip Lamberk ve svých relacích adresovaných císaři. Obšrně se zabíral šancemi jednotlivých pretendentů na polský trůn. Poměrně zajímavou část této přechodové fáze představovaly motivační dary.⁵⁶² V instrukcích Leopolda I. pasovskému biskupovi Lamberkovi i v jeho relacích se po celou dobu elekčního sejmů vyskytovalo mnoho zmínek o penězích, které byly užity, nebo které bylo ještě potřeba zaslat a užít pro získání tolik potřebných voličů.⁵⁶³ Celý předvolební boj je možné shrnout jako soupeření francouzské strany, která podporovala prince Francoise de Conti, a císařské frakce, jež upřednostňovala Jakuba Sobieského, případně kohokoliv jiného než francouzského pretendenta. První zmínka o kandidatuře saského kurfiřta Fridricha Augusta se v Lamberkově zprávě objevila až 17. června.⁵⁶⁴

alßo die cron entweder dem churfürsten in Bayrn zu theil werden oder aber die königin sich auf dem thron erhalten könne, welches durch vermählung mit pfaltzgraffen Carl Philippen am füeglichsten geschehen könnte.“ Výťah relace Karla Julia Sedlnického z Choltic císaři Leopoldovi I. z 6. března 1697. Citováno podle M. MILEWSKI (ed.), *Die polnische Königswahl*, s. 200.

⁵⁵⁹ „*Graff Sedlnitzky berichtet, daß der sultan Gazy Girey [...] ad pacem particularem sehr favorable conditiones offerirt, ja so gar gemeldet haben soll, daß die porten den Conti gern auf dem thron sehen und Caminiez sambt allen dependentiren restituiren wolte. Der groß sultan aber soll intentionirt seyn, anfänglich Pohn und demnechst die kayserlichen erblande zuüberziehen, herentgegen in Ungarn Diße campagne nur defensive zu agiren.*“ Výťah relace Karla Julia Sedlnického z Choltic císaři Leopoldovi I. z 7. dubna 1697. Citováno podle M. MILEWSKI (ed.), *Die polnische Königswahl*, s. 246.

⁵⁶⁰ K průběhu volebního sejmů srov. M. CHMIELEWSKA, *Sejm elekcyjny*; Zofia ZIELIŃSKA, *O sukcesji tronu w Polsce*, Warszawa 1991.

⁵⁶¹ K volebnímu sejmů viz obr. 13, s. 153.

⁵⁶² K motivačním darům a úplatkům srov. Gadi ALGAZI, *Doing Things with Gifts*, in: Gadi Algazi – Valentin Groebner – Bernhard Jussen (edd.), *Negotiating the Gift. Pre-Modern Figurations of Exchange*, Göttingen 2003, s. 10-27; Valentin GROEBNER, *Gefährliche Geschenke. Ritual, Politik und die Sprache der Korruption in der Eidgenossenschaft im späten Mittelalter und am Beginn der Neuzeit*, Konstanz 2000.

⁵⁶³ Například „*...euer andächtigkeit werden immittels die ferner 100 000 reichsthaller richtig empfangen haben. [...] also können euer andächtigkeit soviel die von printz Jacob liebden widerzuerstatten verlangte 50 000 reichsthaller anbetrifft, deroselben mit guter manier zu gemüth führen, daß wan seine liebden hierdurch ihr absehen werden befürdert und zum gewünschem endt gebracht habe.*“ Instrukce Leopolda I. pro Jana Filipa Lamberka z 15. června 1697. Citováno podle M. MILEWSKI (ed.), *Die polnische Königswahl*, s. 306.

⁵⁶⁴ „*Es ist zeit gestern kein geheimbnuß, daß Chursachßen ein concurrent zu hiriger cron seye...*“ Relace Jana Filipa Lamberka císaři Leopoldovi I. ze 17. června 1697. Citováno podle M. MILEWSKI (ed.), *Die polnische Königswahl*, s. 246.

V novinovém listu neznámého pisatele bylo velmi detailně popsáno vyvrcholení liminální fáze přechodového rituálu – vlastní královská volba. Na volebním poli se sešlo na 100 000 šlechticů ze všech vojvodství země. Následoval popis všech kandidátů a hlavních zástupců frakcí. Podle novin se v průběhu prvního dne volby nic nedohodlo. Z toho důvodu byla elekcce odložena na následující den. Při rozbřesku se na volebním poli znovu sešli všichni senátoři a utvořili kruh, v němž stál interrex – kardinál Radziejowski.⁵⁶⁵ Kolem kruhu senátorů stáli zástupci polské šlechty. Toto neobvyklé seskupení volebního sejmu odehrávajícího se pod otevřeným nebem mělo velký symbolický význam. Podle polských parlamentních „demokratických“ zásad si byla veškerá nobilita rovna. Nad ostatní byl vyvýšen pouze interrex, který na sejmu zastupoval královskou složku, ačkoliv ani jemu nenáležely všechny královské pocty.⁵⁶⁶ Výjimečnost senátorů, kteří tvořili první kruh kolem primase, tkvěla v tom, že drželi důležité duchovní a zemské hodnosti (biskupové, vojvodové, kastelánové).

Jednání sejmu probíhala celý den. Od rána až do tří hodin odpoledne se četly propozice jednotlivých kandidátů. V souvislosti se splněním podmínek potřebných pro zvolení králem byla kontrolována pravost katolické víry saského kurfiřta, který k ní konvertoval teprve v průběhu sejmu. Zde dostal svou příležitost císařský vyslanec Jan Filip z Lamberku. Jako nezávislý pozorovatel sejmu a pasovský biskup byl přizván k sejmu coby odborník, aby přezkoušel saského konvertitu z katolického katechismu.⁵⁶⁷ Pro jistotu měl ověřit pravou podstatu víry saského kurfiřta i papežský nuncius. Přestože Fridrich August Saský prošel i poslední zkouškou a získal ve volbě více hlasů, polský primas prohlásil novým králem „*contra leges regni*“ francouzského kandidáta.⁵⁶⁸ Proti

⁵⁶⁵ „*Dem 26 ten bey anbrechenden tag sein die senatoren wider in das felt kommen, an statt deßen aber, daß sie sich in den gewöhnlichen circul, den cardinal außgenommen, versamlet hatten, ist ein jeder zu seinem palatinat gangen, allwo von unterschiedlichen zur cron tauglichen subjecten geredet worden, bis die deputirten des ganzen adels in den circul, wo der cardinal allein war, sich angefundnen.*“ Nedatovaný dopis o průběhu volby polského krále 1697. Citováno podle M. MILEWSKI (ed.), *Die polnische Königswahl*, s. 324.

⁵⁶⁶ Srov. spor, kdy si interrex kardinál Radziejowski na konvokačním sejmu nad sebe nechal postavit baldachýn, což vyvolalo pobouření ostatních šlechticů, jelikož tato pocta náležela pouze panovníkovi. Při konvokačních jednáních v senátorském sále nemohl interrex sedět na trůnu, ale měl u něj postavené zvláštní křeslo. M. KOMASZYŃSKI, *Księcia Contiego niefortunna wyprawa*, s. 30.

⁵⁶⁷ „*Was aber die zeit der von dem churfürsten angenommener das diese glaubensprofession den 2 ten Junii zu Baaden geschehen seye. Ob er ehender heimlich und im engen catolisch gewesen seye, wurde der bischoff und fürst zu Passau beßer wißen, welcher als keyserlicher abgesandter nit vor gar langer zeit von Wien hier angelangt, auch deßen, was im reich oder zu Wien sich ereignet, beßer berichtet wäre.*“ Nedatovaný dopis o průběhu volby polského krále 1697. Citováno podle M. MILEWSKI (ed.), *Die polnische Königswahl*, s. 324.

⁵⁶⁸ „*...alß cardinale mit Conty per solam nominationem durch zudringen vermeinet, da vor disen doch nit mehr als etwa 60 fahnen mit ihren votis gestanden, bey hundert und sibenzig vexillorum daß vivat vor Chursachsen ausgeruffen [...] Und weilen der primas den Conty contra leges regni ante habita unanimia nominiret, ist wider selben sehr grosses odium bey der gegen parthey erwachsen.*“ Relace Jana Filipa

tomu se přívrženci saského kurfiřta ohradili a prohlásili za panovníka svého favorita.⁵⁶⁹ Druhá fáze nejdůležitějšího přechodového rituálu polsko-litevského státu tak skončila rozpačitě. Rzeczypospolite se podařilo oprostít od starého krále a vlivu jeho přívrženců. Dvojitá volba však znamenala problematictější přechod Rzeczypospolite k „včlenění se“ zpět do obvyklého stavu, kdy měla ve svém čele panovníka.

Inkorporační fáze zahrnovala „závod o korunu“. Byli zvoleni dva králové, ovšem pouze ten z nich, který dokončil jako první celý přechodový rituál a nechal se korunovat, mohl být právoplatným panovníkem. Díky své rozhodnosti a akceschopnosti zvítězil saský kurfiřt. Jeho korunovace a přidružené ceremonie se odehrály mezi 12. a 16. zářím roku 1697.⁵⁷⁰ O této poslední fázi přechodového rituálu Rzeczypospolite se dochovalo množství novinových zápisů a letáků, tudíž je možné ji interpretovat v rámci symbolické komunikace – od manifestace vojenské moci, přes paměť urozenosti panovníka, až po jeho reprezentaci jakožto bohem a národem vyvoleného monarchu.⁵⁷¹ Hlavním úkolem celých slavností byla legalizace panovnické moci nového vládce. Korunovační slavnosti by se daly označit jako jeden přechodový rituál v rámci druhého, jelikož se také sestávaly z několika přechodových fází, jako například ze slavnostního vjezdu do města, pohřbu starého panovníka či vlastní korunovace.⁵⁷²

Korunovační festivity začaly ve čtvrtek 12. září 1697 slavnostním vjezdem krále do Krakova. Již o sedmé hodině ranní přišla na královský zámek polská pěchota, aby zajistila bezpečnost během celého ceremoniálu.⁵⁷³ Mezi devátou a desátou hodinou ranní se budoucí král s celým dvorem přesunul před město, kde byla u říčky Prądnik

Lamberka císaři Leopoldovi I. z 28. června 1697. Citováno podle M. MILEWSKI (ed.), *Die polnische Königswahl*, s. 328.

⁵⁶⁹ „...daß elector Saxoniae seu neu-electus rex sich eheist möglichst in regno Poloniae einfindig machen und zu Tarnobiz, umb desto näherer bey der chron umb Krakau zu seyn, aufhalten möge.“ Relace Jana Filipa Lamberka císaři Leopoldovi I. z 28. června 1697. Citováno podle M. MILEWSKI (ed.), *Die polnische Königswahl*, s. 329.

⁵⁷⁰ Všechny německy psané noviny tištěné v Drážďanech uvádějí shodně datování jak podle gregoriánského, tak podle juliánského kalendáře. Polský list datuje události pouze podle kalendáře gregoriánského.

⁵⁷¹ K panovnickým vjezdům srov. Bernhard A. MACEK, *Die Krönung Josephs II. zum Römischen König in Frankfurt am Main. Logistisches Meisterwerk, zeremonielle Glanzleistung und Kulturgüter für die Ewigkeit*, Frankfurt am Main 2011, s. 49-60; Š. VÁCHA – I. VESELÁ – V. VLNAS – P. VOKÁČOVÁ, *Karel VI. a Alžběta Kristýna*, s. 99-104; Jiří KUBEŠ, *Trnitá cesta Leopolda I. za říšskou korunou (1657-1658). Volby a korunovace ve Svaté říši římské v raném novověku*, České Budějovice 2009, 22-44; Jan IVANEGA, *Slavnostní vjezd Maxmiliána II. do Vídně roku 1552*, České Budějovice 2008 (bakalářská práce); V. BŮŽEK, *Ferdinand Tyrolský*, s. 136, 143-156; Zdeněk VYBÍRAL, *Politická komunikace aristokratické společnosti českých zemí na počátku novověku*, České Budějovice 2005, s. 106.

⁵⁷² Ke korunovaci Augusta II. srov. kulturně-historické práce Jutta BAÜMEL, *Auf dem Weg zum Thron. Die Krönungsreise Augusts des Starken*, Dresden 1997; K. CZOK, *August der Starke und seine Zeit*.

⁵⁷³ „Dnia 12 Miesiąca Września o godzinie Siódmej zrana wprowadzono w Zamek Krakowski pro securitata Piechoty Polskie y Węgierskie...“ Na wieczną pamiątkę dyaryusz dostateczny wiazdu y aktu koronacyey [...] Augusta II [...], Biblioteka Kórnicka, MF 5746.

připravena hostina na posilnění ještě před slavnostním vjezdem.⁵⁷⁴ Krále doprovázelo i vojsko – uherští pěšáci, polští praporečníci, nákladně odění těžkooděnci a husaři. Jejich přítomnost měla matifestovat vojenskou moc budoucího monarchy a přeneseně taktéž sílu Rzeczypospolite. Ceremonie se účastnila i polská šlechta, všichni královští úředníci a senátoři.⁵⁷⁵ Cestu od Floriánské brány až ke královskému zámku, po níž měl průvod projít, lemovaly po celou dobu slavnostního vjezdu dvě řady královských pěšáků.⁵⁷⁶ Pozorovatel neopomněl podotknout, že vojáci na sobě měli pěkné nové livreje.⁵⁷⁷ Vojenská složka reprezentovala a ochraňovala budoucího krále.

Ve městě stály během slavnostního průvodu dvě slavobrány se zlatými nitmi vyšívanými osobami králových předků. První brána reprezentovala Rzeczypospolitou. Byl na ní umělecky ztvárněn státní symbol – bílý orel s roztaženými křídly – a obraz vjíždějícího panovníka. Fridrich August tak při průjezdu touto branou symbolicky vstupoval do Rzeczypospolite jako královská osoba, ačkoliv jako soukromá osoba do země vstoupil již před několika týdny. Druhá brána zobrazovala Fridricha Augusta na koni s vavřínovým věncem na hlavě, jemuž génius či letící anděl kladl na hlavu korunu.⁵⁷⁸ Vavřínový věnec symbolizoval triumf a nesmrtelnost budoucího panovníka.⁵⁷⁹ Korunování z rukou anděla znamenalo boží vůli, s níž se претенdent stával králem. Těmito branami prošel celý průvod. Jako první šli zástupci krakovských cechů a kupci, za nimi následovali rejtaři a různí muzikanti. Všichni se zastavili na náměstí, kde čekali na příjezd monarchy.⁵⁸⁰ Budoucího krále doprovázelo množství pážat, lokajů a trabantů. Fridricha Augusta přivítal rektor školy svatého Floriána políbením ruky na znamení věrnosti. Uvítal ho taktéž purkmistr Krakova a předal mu klíče od města. Tím se symbolicky vzdal své vlády nad městem a předal ji budoucímu panovníkovi.

⁵⁷⁴ „Nachdem nun am Donnerstage frühe nach der Heil. Messe zwischen 9. und 10. Uhr Ihre Königl. Majestät mit Ihrem gantzen königl. Hoffe nach Promnik außgeföhren (und daselbst Taffel gehalten).“ Ausführliche Relation, von dem höchst prächtigen Einzuge des [...] Augusti II. Königes in Pohlen [...] den 12 Septemb. in die Stadt und Schloss zu Krakau geschehen [...] Aus der Polnischen [...] übersetzt, Tamtéž, MF 5575.

⁵⁷⁵ „Als da find mancherley Hungarn zu Fusse, Polnische Fahnen, die Pancerni und Hussaren waren köstlich mundiret [...] als nehmlich der Ritter.Stand des gantzen hochlöblichen Adels, die Beampte der Krohn, und die herren Senatoren beyden Classen.“ Ausführliche Relation, Tamtéž, MF 5575.

⁵⁷⁶ „...za niemi szły Gwarnizony piechotne K. I. M. począwszy od samey Floryanskiey Bramy az do Zamku przez wszystko Miasto we dwa rzędy rozstawione, ktore staly aż do skończenia wiazdu...“ Na wieczną pamiątkę dyaryusz, Tamtéž, MF 5746.

⁵⁷⁷ „Nachdem so stand das königl. Fuß-Volck in schöner neuer rohten Liberey in zweyen Linien gestellet sehende, in der Mitten war ein Weg zum Einzuge offen geblieben.“ Ausführliche Relation, Tamtéž, MF 5575.

⁵⁷⁸ Na wieczną pamiątkę dyaryusz, Tamtéž, MF 5746.

⁵⁷⁹ U. BECKER, *Slovník symbolů*, s. 315.

⁵⁸⁰ Na wieczną pamiątkę dyaryusz, Biblioteka Kórnicka, MF 5746.

Po předání klíčů se celý průvod vydal směrem ke královskému zámku na Wawelu. V procesí se nacházely bohatě ozdobené muly naložené různými poklady a drahými látkami. Po nich postupně vjížděly do města kočáry – nejprve 24 vozů různých šlechticů, poté 12 královských kočárů ozdobených zlatými a stříbrnými plechy. Zatímco polské noviny nevyjmenovávaly jednotlivé šlechtice, jimž kočáry patřily, saské noviny uvedly nejdříve vjezd 20 kočárů známých pánů, 5 kočárů císařského vyslance Jana Filipa z Lamberku a až poté 12 královských vozů.⁵⁸¹ Německy psaný tisk, zveřejňující pořadí jednotlivých aktérů v průvodu, kladl na osmé místo 4 vozy pasovského biskupa Lamberka s kavalíry a duchovními doprovázené 20 lokaji.⁵⁸² Za nimi bylo vedeno 24 královských koní s bohatě zdobenými postroji s vyšitými královskými erby. Dále se v průvodu nacházelo množství šlechticů, trubačů, vojenských oddílů a senátorů na koních. Za nimi jel na „Bucefalu“ sám král pod baldachýnem, oděn do velmi bohatého oděvu posetého diamanty a vyšívaného zlatem a stříbrem. Tím, že se pisatel letáku zmínil o Bucefalu – legendárním koni Alexandra Makedonského – přirovnal budoucího polského krále k tomuto pověstnému panovníkovi a vládci největší světové říše. Baldachýn nesený nad budoucím králem symbolizoval nebesa a boží vůli.⁵⁸³

Za Fridrichem Augustem následoval císařský vyslanec Jan Filip z Lamberku.⁵⁸⁴ Podle saských novin se nacházel nedaleko královského baldachýnu.⁵⁸⁵ Za ním jeli kujavský a pomořanský biskup, kteří měli vykonat vlastní akt korunovace krále. Z hlediska tématu této práce je velmi významné místo, jež při slavnostním vjezdu zaujímal císařský vyslanec.⁵⁸⁶ Umístění Jana Filipa z Lamberku mezi budoucího krále a jeho konsekrátory svědčí o velké důležitosti císařského vyslance a také úctě ze strany Fridricha Augusta. Lze říci, že tak prominentní místo nemohl zaujmout žádný jiný cizinec. Je poměrně zajímavé, že císařský vyslanec je jediným konkrétně zmiňovaným diplomatem v celém ceremoniálu. Otázkou je, zda jako jediný z vyslanců přišel autorům novin zmíněný, či zda byl opravdu jediným plnoprávně pověřeným zástupcem

⁵⁸¹ „*Gleicher Gestalt folgten noch 5 Carrosen nach des der Kayserl. Mayestät Abgesandten des Reichs-Fürsten Ihr. Gnad. des Bischoffes von Passaw...*“ Ausführliche Relation, Biblioteka Kórnicka, MF 5575.

⁵⁸² „*8. Des Herrn Bischoffs von Passau vier Carossen mit Cavalieren und Geistlichen, dann Dero Leib-Carosse ledig, vorher 20. Laqyeys gehend.*“ Crackau den 14 septembr. 1697, Tamtéž, MF 6027.

⁵⁸³ Udo BECKER, *Slovník symbolů*, Praha 2002, s. 27; Jean Paul ROUX, *Král. Mýty a symboly*, Praha 2009, s. 198-200.

⁵⁸⁴ „*Za nim iechał I. M. X. Biskup Passawski...*“ Na wieczną pamiątkę dyaryusz, Biblioteka Kórnicka, MF 5746.

⁵⁸⁵ „*Nicht weit von Ihre Königl. Majestät ausser dem Thron-Himmel sind Ihre Genaden der grosse Abgesandter Käyserl. Majest. der R. Reichs-Fürst und Bischoff zu Passau gefahren...*“ Ausführliche Relation, Tamtéž, MF 5575.

⁵⁸⁶ Důležité místo císařského vyslance bylo zachyceno i na obrázku slavnostního průvodu Augusta II. viz obr. 17, s. 156.

svého panovníka na korunovaci. Na konci procesí se opět nacházely všemožné vojenské útvary v parádních uniformách. Vojenská síla také mohla znamenat králův záměr pokračovat v „potírání nevěřících“.

Budoucí panovník po příjezdu k zámku obdržel od starosty krakovského symbolický zlatý klíč od zámku.⁵⁸⁷ Tento čin byl obdobný jako předání klíčů od Krakova, ovšem přeneseně značil předání celé Rzeczypospolite. Krakov totiž býval hlavním městem Polska a zámek Wawel sídlem králů. Také proto se zde uskutečňovaly všechny korunovace. Nakonec se budoucí král odebral do katedrály, kde se zúčastnil mše. Fridrich August jako čerstvý konvertita chtěl svým nastávajícím poddaným ukázat, že je opravdu pevný ve své nové víře.

Je zajímavé, že pisatel polských novin tento slavnostní vjezd i jeho datum zařadil mezi nejdůležitější události své doby. Napsal, že v ten samý den, kdy se odehrával slavnostní vjezd Fridricha Augusta, se podařilo císaři porazit velkou armádu Turků. Dodal, že v tento den před několika lety zvítězil polský král Jan III. Sobieski nad Turky při obraně Vídně.⁵⁸⁸ Zřejmě chtěl zobrazit budoucího polského krále jako pokračovatele v tradici obrany křesťanstva před nevěřícími. Pompézností celého vjezdu Fridrich August mimo jiné prokázal, že jeho jmění je nezměrné, a že ho hodlá využít pro dobro Rzeczypospolite.

Den po slavnostním vjezdu se odehrávala další část ceremoniálu – pohřeb starého panovníka.⁵⁸⁹ Tento obřad v rámci přechodového rituálu znamenal definitivní přechod Rzeczypospolite od starého krále k novému. Pohřební mše se odehrála v katedrálním kostele na Wawelu. Účastnili se jí senátoři a královští úředníci.⁵⁹⁰ Pro tuto příležitost bylo postavené „*castrum doloris*“, jehož výzdoba symbolizovala apoteózu zemřelého panovníka a jeho činů. Co se dochovaného popisu obřadu týká, nebyla v něm přítomnost císařského vyslance zmíněna. Záznam však nebyl příliš obšírný a je

⁵⁸⁷ Starosta v polské terminologii byl královský úředník na stejné úrovni jako vojvoda spravující nějaký kraj. Srov. Zbigniew GÓRALSKI, *Urzędy i godności w dawnej Polsce*, Warszawa 1987.

⁵⁸⁸ „*Ten dzień 12. może nazwać w błogosławionym, ponieważ w ten czas wjazdu, dał P. Bog wielką wiktoryę Cesarzowi I. M. Chrześcijańskiemu w Węgrzech, gdzie 30 000 zaiesiono Turkow. W tenże Dzień 12. 7bris przed laty walną y sławną Jan III, krol Polski, z Rycerstwem Koronnym y W. K. L. pod Wiedniem Wiktoryę otrzymał a Wieden z Obsidiey wyswobodził.*“ Na wieczną pamiątkę dyaryusz, Biblioteka Kórnicka, MF 5746.

⁵⁸⁹ Více k panovníckým pohřbům srov. J. P. ROUX, *Král*, s. 168-169; Frank HUSS, *Der Wiener Kaiserhof, Eine Kulturgeschichte von Leopold I. Bis Leopold II.*, Ulm 2008, s. 240-242; Marek FERENC, *Rola i udział dworu na ceremonii pogrzebowej Zygmunta Augusta*, in: M. Markiewicz – R. Skowron (edd.), *Theatrum ceremonialne na dworze książąt i królów polskich*, Kraków 1999, s. 113-122; J. BÄUMEL, *Auf dem Weg*, s. 121; Dariusz KUCIA, *Repraesentator a kirysnik. Idea wyobrażania zmarłego władcy w ceremoniale pogrzebowym królów Polski od XIV do XVII wieku na tle ceremonii Europy chrześcijańskiej*, in: Tamtéž, s. 87-100.

⁵⁹⁰ Ausführliche Relation, Biblioteka Kórnicka, MF 5575.

pravděpodobné, že se kníže Lamberk zúčastnil pohřbu Jana III. Sobieského jako pozorovatel. Po pohřbu starého panovníka již nic nebránilo tomu, aby se Fridrich August stal novým králem. Následující den proběhly další církevní slavnosti spojené s pěší poutí na nedalekou Skalku a uctěním ostatků svatého Stanislava, patrona polské země. V procesí se nacházel král s jeho dvorskými kavalíry. Pisatel novin zmínil i přítomnost císařského vyslance.⁵⁹¹ Ten při pouti k relikvii nemohl chybět již kvůli svému církevnímu postavení.

V neděli 15. září 1697 konečně nastala dlouho očekávaná událost a poslední část přechodového rituálu Rzeczpospolite období interregna – vlastní královská korunovace.⁵⁹² Z hlediska symbolické komunikace je vnímána jako nejočividnější příklad ritualizovaného chování. Všechny části měly svůj skutečný i symbolický význam. Při porovnání s ceremoniálem císařské korunovace je vidět, že jsou téměř totožné.⁵⁹³ Před jednou hodinou odpolední se Fridrich August vydal pěšky do katedrálního kostela na Wawelu. Přišel oděn ve vévodském šatu, jehož součástí tvořil i plášť s hermelínem či zbroj zdobená diamanty, rubíny a smaragdy.⁵⁹⁴ Doprovázeli ho polští královští ministři. Podle pisatele novin vstoupil budoucí král do katedrály s pokornou zbožností před tváří boží a nabídl svá vojska a důchody ze svých dědičných zemí ke službě Rzeczpospolite.⁵⁹⁵ V kostele byl připraven vyvýšený trůn, který dle pisatele novin pamatoval ještě knížecí piastovské časy, a nad ním baldachýn.⁵⁹⁶

⁵⁹¹ „Standt hindurch biß zur Kirchen woselbsten eine kleine Ehren-Pforte auffgerichtet ware vor Ihro Majestät giengen dero hoff-cavaliers [...] und deroselben die Herren Bischoffe zu Passau und Raab.“ Kurtze Beschreibung der den 15. <5> Septembr. 1697. zu Crackau geschehenen Königlichen Pohnischen Crönung, Tamtéž, MF 5518.

⁵⁹² Ke korunovacím a jejich symbolickému významu více srov. B. A. MACEK, *Die Krönung*, s. 77-119; V. BŮŽEK (ed.), *Společnost českých zemí*, s. 181-192; J. KUBEŠ, *Trnitá cesta*, 45-71; J. P. ROUX, *Král*; Š. VÁCHA – I. VESELÁ – V. VLNAS – P. VOKÁČOVÁ, *Karel VI. a Alžběta Kristýna*, s. 173-212; J. GÖTZMANN, *Weihen – Salben – Krönen*, in: B. Stollberg-Rilinger – M. Puhle – J. Götzmann – G. Althoff (edd.), *Spektakel der Macht*, s. 21-25; F. HUSS, *Der Wiener Kaiserhof*, s. 229-235; Z. VYBÍRAL, *Politická komunikace*, s. 97-119; Helen WATANABE-O'KELLY, "Vivat August Rex Polonie", *Deutschsprachige Festbücher der Sachsenkönige*, in: Christine Klecker (ed.), *Sachsen und Polen zwischen 1697 und 1795*, Dresden 1998, s. 371-378; J. BÄUMEL, *Auf dem Weg*, s. 108-134; Heinz DUCHHARDT (ed.), *Herrscherweihe und Königskrönung im frühneuzeitlichen Europa*, Wiesbaden 1983.

⁵⁹³ J. KUBEŠ, *Trnitá cesta*, 129-136.

⁵⁹⁴ „Welchem Ihre Königl. Majest. in Herzoglichem Habit beygewohnet hat...“ Ausführliche Relation, Biblioteka Kórnicka, MF 5575.

⁵⁹⁵ „... hat Ihre Königl. Majest. in der Cathedral Kirche in bemühtiger Andacht gegen die Göttliche Majestät [...] auch haben Ihre Königl. Maj das Krieges.Volck so woll außgerüffet war auß denen Einkünfften Ihrer Erbländer zu Diensten der Respubl. zu halten sich anerbohten.“ Ausführliche Relation, Tamtéž, MF 5575.

⁵⁹⁶ „Die 15. w Niedzielę w Kosciele Katedralnym Krakowskim w malym chorze przed wielkim Oltarzem wystawiony byl tron [...] obity sukнем czerwonym nad nim baldachin, Krzeslo na Tronie (to ktore jescze Xiążęcem bywszy zażywał)...“ Na wieczną pamiątkę dyaryusz, Tamtéž, MF 5746.

Starobylý trůn na vyvýšeném místě s baldachýnem symbolizoval historickou kontinuitu polského státu, stejně jako paměť urozenosti jednotlivých panovníků.

Před trůnem stáli dva korouhevníci – polský s červeným praporem, znakem Království polského a královským erbem, a litevský s modrým praporem Velkoknížectví litevského.⁵⁹⁷ Mezi úředníky stojící u královského trůnu patřil také mečník a korunní dvorský maršálek.⁵⁹⁸ Přítomnost královských úředníků dokládala středověkou tradici ceremoniálu.⁵⁹⁹ U velkého oltáře stáli čtyři biskupové, z nichž kujavský biskup Stanisław Dąbski vedl celou korunovační mši. Další dva biskupové přinesli od malého chóru královské insignie. Jablko nesl velkopolský generál Jan Jiří Przebendowski, žezlo litevský polní hetman Josef Bohuslav Słuska a korunu krakovský vojvoda Jan Klement Branicki. Fridrich August poklekl před oltářem a kujavský biskup zpíval „*vt hunc Electum suam benedicere*“.⁶⁰⁰ Poté budoucí král podepsal „Pacta Conventa“, načež mu byla sejmuta zbroj.⁶⁰¹ Přísahu na „Pacta Conventa“ je možné popsat jako smlouvu panovníka s národem. Poláci zavedli tento zvyk již v době prvního voleného krále Jindřicha z Valois.⁶⁰² Za mešních zpěvů přešel budoucí král do kaple, kde se převlékl z vévodského šatu do rituálního liturgického roucha.⁶⁰³ Počáteční část měla evokovat přechod královského pretendenta – člověka – do stadia bohem vyvolené bytosti.⁶⁰⁴ Proto také Fridrich August nejdříve přišel ve světských šatech a ve zbroji, která mu byla rituálně odebrána a nahrazena za kněžské roucho, v němž přijal pomazání i královské insignie. Zpět k velkému oltáři ho doprovodili opět dva biskupové.

Mečník podal meč kujavskému biskupovi. Ten ho připnul královskému pretendentovi, načež mu za neustálých modliteb vložil na hlavu korunu a do rukou

⁵⁹⁷ „Przed tronem stali PP. Namiestnicy. Ich MM. PP. Chorążych, po prawey ręce Chorągiew czerwona z znakiem Koronnym to jest Orłem białym, w pośrodku tego Herb Królewski. Po lewey ręce Chorągiew błękitna z znakiem WXL.“ Na wieczną pamiątkę dyaryusz, Tamtéž, MF 5746.

⁵⁹⁸ „...alß der Durchl. herr Krohn-Hoff-Mareschalck [...] Ihr Gn. der Herr Schwerdttrager mit einem entblosseten Degen.“ Ausführliche Relation, Tamtéž, MF 5575.

⁵⁹⁹ Z. VYBÍRAL, Politická komunikace, s. 108-109.

⁶⁰⁰ „Zatym Król I. M. [...] przed Oltarzem klęknął; [...] I. M. X Kujawski stanawszy super gradua Altaris verso nultu ad Populum y króla I. M. sam spiewal: vt hunc Electum suam benedicere.“ Na wieczną pamiątkę dyaryusz, Biblioteka Kórnicka, MF 5746.

⁶⁰¹ „Darauß haben Ihre Königl. Majest. theuerlichst zum andern mahl geschworen und die Pacta Conventa unterschrieben.“ Ausführliche Relation, Tamtéž, MF 5575.

⁶⁰² Srov. Jarema MACISZEWSKI, *Szlachta Polska i jej Państwo*, Warszawa 1986, s. 179.

⁶⁰³ „Król I. M. [...] w kaplicy zdiawszy stroj Xiążęcy, ubrał się w sandały, albę, dalmatykę y Kapę...“ Na wieczną pamiątkę dyaryusz, Biblioteka Kórnicka, MF 5746.

⁶⁰⁴ Srov. J. KUBEŠ, *Trnitá cesta*, s. 56.

žezlo a jablko.⁶⁰⁵ Jak již vyplývá z názvu obřadu, nejdůležitějším prvkem korunovace bylo usazení koruny na králově hlavě, jež legitimovalo jeho postavení.⁶⁰⁶ Korunovační klenoty se svou tradicí byly vnímány jako mystické symboly královny moci.⁶⁰⁷ Obnažený meč měl zavázat krále jakožto bojovníka božího a obránce své nové země. Jablko symbolizovalo kulatý svět, respektive zemi, které král vládí.⁶⁰⁸ Žezlo bylo odznakem vládce a správce země, podobně jako výše zmíněné „*buławy*“ odznakem hetmanů. Poté byl Fridrich August již jako August II. doprovázen na trůn a biskup kujavský zvolal „*Vivat Rex*“. Všichni účastníci mše odpověděli „*Vivat, vivat*“. Zatímco král seděl na trůně, kujavský biskup četl požehnání zakončené zpěvem „*Te Deum laudamus*“. Následně se novému králi šli poklonit všichni úředníci, senátoři i ostatní účastníci korunovace.⁶⁰⁹ Ještě předtím, než se panovník odebral na zámek, rozhodil do davu mince, nově ražené k příležitosti korunovace. Ty měly symbolizovat nastávající blahobyť království.

Ačkoliv byl korunovační obřad ukončen, další ceremonie s ním spojené následovaly ještě v den korunovace, i v den následující. Po vlastní korunovaci se v královském zámku konala hostina. Při korunovační hostině byl vyjádřen význam jednotlivých členů podle usazení u slavnostních tabulí.⁶¹⁰ Ke královskému stolu byl usazen králův konsekrátor kujavský biskup Stanislav Dąbbski, císařský vyslanec Jan Filip z Lamberku a braniborský ambasador Howerbeck.⁶¹¹ Podle popisu hostiny z jiného letáku u slavnostní tabule seděl král na svém trůnu pod baldachýnem z rudého sametu a po jeho pravé ruce seděl císařský vyslanec a po levé ruce diplomat braniborský.⁶¹² Kujavský biskup nebyl vůbec zmíněn. Není náhodou, že na

⁶⁰⁵ „*Podano potym na poduszczce Korone I. M. X. Kuiawskiemu, którą włożył na Głowę Krola klęczącego potym mu dał berto do ręki, za każdą rażę certa verba proserendo & benedicendo.*“ Na wieczną pamiątkę dyaryusz, Biblioteka Kórnicka, MF 5746.

⁶⁰⁶ Viz obr. 18, s. 156.

⁶⁰⁷ Z. VYBÍRAL, Politická komunikace, s. 99-104.

⁶⁰⁸ podle V. BŮŽEK (ed.), *Společnost českých zemí*, s. 186.

⁶⁰⁹ „*I posadziwszy go na krzesle nad siedzącem czytał beneddykcyę, se skonczywszy zaczęto Te Deum Laudamus.*“ Na wieczną pamiątkę dyaryusz, Biblioteka Kórnicka, MF 5746.

⁶¹⁰ Srov. Josef HRDLIČKA, *Das Platznehmen am Tisch als Ausdruck der Kommunikation der höfischen Gesellschaft in der Frühen Neuzeit*, in: V. Bůžek – D. Štefanová (edd.), *Menschen – Handlungen – Strukturen*, s. 219-238.

⁶¹¹ „*Und nachdem Ihre Durchl. Gn. der Kujawische Bischoff seinen Ornat abgelegt [...] in den Saal gegangen woselbst der Durchl. Fürst und Herr der Bischoff von Passau R. Reichs-Fürst und Groß-Abgesandter von Ihr. Kayserl. Majestät zu diesem Actu anhero geschicket seynde, wie auch der Durchl. Hr. Owerbeck von Gr. Churfl. Durchl. zu Brandenburg Ambassadeur zugegen waren und an den Königlichen Tisch gendhtiget worden.*“ Ausführende Relation, Biblioteka Kórnicka, MF 5575.

⁶¹² „*Ihro Majestät sassen auff Ihrem Throne under einem roth-sammeten Baldeqvin mit guldene Franßen, an die breiten Siten der Taffel, der Kayserl. Abgesandte, des Herrn Bischoffs von Passau Fürstl. Gnaden an der rechten schmalen Seiten, und der Chur-Brandenb. Gesandte Herr von Oberbeck Ihrer Majestät gegenüber, zur lincken hand Dero 3. Tafelsteher.*“ Kurtze Beschreibung, Tamtéž, MF 5518.

nejčestnějším místě po pravé ruce krále seděl císařský vyslanec. Při symbolickém pohledu na hostinu se u jednoho stolu sešel polský král s císařem a braniborským kurfiřtem. Poslední dva ovšem pouze v zastoupení svých vyslanců, ale i tak jim byla vykazována patřičná úcta. Prameny se opět nezmiňují o přítomnosti jiného diplomata. Lze předpokládat, že žádný další oficiální vyslanec na korunovaci nebyl. Přeskočení zástupce nějakého korunovaného panovníka a upřednostnění braniborského diplomata, jenž byl „pouze“ zástupcem kurfiřta by bylo neslýchanou urážkou a v dobových tiscích by o ní jistě byla nějaká zmínka.

Polští senátoři a další významní šlechtici seděli u dvou tabulí, kde bylo mnoho „*schauspeisen*“. Mezi nimi i marcipánové erby papeže, císaře, Polska, Litvy a nově korunovaného panovníka.⁶¹³ Jejich symbolika jasně připomínala vládu Boží nad celou zemí a také vyjadřovala úctu k císaři. Při slavnostní hostině hráli různí hudebníci. Poté, co král pronesl přípitek, se ozvaly dělové salvy na počest nového panovníka. Mezitím pod zámek probíhala hostina pro lid, kde „*Wein und ander Geträncke in Uberfluß*“. Také byly přichystány veřejné tabule s jídlem, dva pečené voly nevyjímaje.⁶¹⁴ Při císařské korunovaci se tito voli slavnostně hnali městem, v němž se korunovace odehrávala, a následně byli zabiti a upečení na počest nového císaře. Tomu poté arcitruxas přinesl část jednoho z pečených volů, čímž nový panovník symbolicky hodoval se svými poddanými.⁶¹⁵ Je pravděpodobné, že při korunovaci Augusta II. byla tato symbolika zachována, pouze se o ní pisatel letáku nezmínil.

Poslední částí korunovačních slavností, odehrávající se 16. září, byl slavnostní vjezd nového krále do města a posléze holdování krakovských měšťanů.⁶¹⁶ Průvod se velmi podobal výše popsanému vjezdu do města, ovšem ani jeden novinový pisatel v jeho popisu nezachytil přítomnost císařského diplomata. Obřad složení holdu novému

⁶¹³ „*Bey Endigung der Taffeln kam es an die Marcipane dere 40. zimlich reich und Magnifique, in selbigen hat man die Wapen Ihr Bábstl. H., Ihrer Kayserl. Maj., der Respubl. und des Groß-Fürstenthumbs Littauen, wie auch das selbständige Wapen des neugekröhnten Königes gefunden.*“ Ausführliche Relation, Tamtéž, MF 5575.

⁶¹⁴ „*In welcher Zeit sowohl Wein und ander Geträncke in Uberfluß, al auch 2 ganz gebrathene Ochsen dem gemeinen Volck Preiß gegeben worden, auch sind noch sehr viel offene Tafeln.*“ Kurtze Beschreibung, Tamtéž, MF 5518.

⁶¹⁵ Srov. J. KUBEŠ, *Trnitá cesta*, s. 64.

⁶¹⁶ K holdování více Mlada HOLÁ, „*Altem loblichem prauch nach*“. *Slezská holdovací cesta Maxmiliána II. z roku 1563*, *Folia historica bohemia* 24, 2009, s. 79-110; Zbigniew DALEWSKI, *Ceremonial holdu lennego w Polsce późnego średnowieczca*, in: M. Markiewicz – R. Skowron (edd.), *Theatrum ceremonialne*, s. 31-46; Juliusz A. CHROŚCICKI, *Holdy lenne a ceremonial obrad sejmu*, in: Tamtéž, s. 165-182; J. BÄUMEL, *Auf dem Weg*, s. 134-146;

králi se sestával z přísahy zástupců města a potvrzení jejich privilegií panovníkem, načež byla tato vzájemná smlouva zpečetěna políbením ruky nového vladaře.⁶¹⁷

Korunovační slavnosti zakončily poslední fázi přechodového rituálu Rzeczypolite. Starý král byl mrtev, nový král zvolený a korunovaný. Politický život polsko-litevského státu se mohl vrátit do obvyklého stavu. V praktické rovině by bylo možné celé korunovační slavnosti s jejich oslnivým leskem pompéznosti i veřejnou hostinou pro lid shrnout v antickém duchu – chléb a hry.

⁶¹⁷ „Ihro Königl. Majestät dessen Privilegia beschworen [...] und sodann diese soeohl als den gantzen Magistrat zum Hand-Küsse liessen...“ Ordnung der Entree welche dem 6.16. Septembris bey I. Königl. Maj. in Polen Huldigungs-Empfang vom Magistrat von Cracau observiret worden, Biblioteka Kórnicka, MF 5496.

IV.4 Diplomato vo veřejné soukromí

Soukromí vyslanců je v předkládané práci nahlíženo skrze diplomatickou korespondenci. Z toho vyplývá, že je možné postřehnout pouze takovou míru soukromí, kterou sami vyslanci odhalili svým korespondentům. Z tohoto důvodu se v názvu kapitoly nachází zdánlivý oxymoron, který však plně vystihuje náplň následujících stran. Do veřejného soukromí diplomatů je možné zařadit jejich cestování, vztahy s patronem, popřípadě vnímání lidí, s nimiž se během své legace setkávali. Nedílnou součástí tvoří také diplomatovo zázemí, v němž přebýval během mise. Tam mimo jiné přijímal oficiální i soukromé návštěvy.

Vyslancovo apartmá se skládalo z několika místností. Ty byly situovány podle dispozic domu v němž bydlel. Podle příručky pro vyslance od Gottfrieda Stieveho v ideálních případech zahrnovalo pohodlný vstup, prostorné stáje, světlé a široké schody, dobré chlazení a vzdušné sklepy, jednu malou jídelnu, jeden či dva předpokoje, audienční místnost, jeden východ, ložnici a pracovnu.⁶¹⁸ Celé apartmá mělo být vybaveno kvalitním nábytkem, který vhodně reprezentoval vyslance a jeho panovníka. V audienčním pokoji se kromě obyčejného vybavení nacházel i trůn, či ozdobná židle, postavený pod sametovým baldachýnem. Tyto dva předměty měly v celém sídle největší význam, jelikož symbolizovaly panovníkův majestát, který vyslanec zastupoval. Zároveň tak legalizovaly diplomatův status reprezentanta svého vládce. Mezi trůnem a baldachýnem byl umístěn portrét vyslancova panovníka. Pokud ambasador udělil nějakému šlechtici audienci, nesměl sedět na tůně, ale stál po jeho pravé straně. Opět tak pouze zastupoval panovníka, jenž na přihlížející hleděl z obrazu.⁶¹⁹

Důležité vybavení, které používal vyslanec při hostinách, tvořil stolní servis. Ten měl být stříbrný a bohatě pozlacený či z masivního zlata. Ambasadorovi ho zapůjčoval na reprezentační účely po dobu jeho mise panovník. Na jídelním servisu se nacházely erby monarchy, popřípadě vyslanec mohl dodat i vlastní kusy nádobí se svým erbem. Součástí diplomatovy prezentace tvořila i jeho nákladná garderoba a livreje sloužících.⁶²⁰ Při hostině mohlo být postaveno až šest slavnostních tabulí. U první seděl ambasador se svými hosty a jejich rodinami. U další zasedali šlechtičtí kavalíři, kteří

⁶¹⁸ G. STIEVE, *Europäisches Hof-Ceremoniel*, s. 236.

⁶¹⁹ TAMTÉŽ, s. 237-238.

⁶²⁰ TAMTÉŽ, s. 238.

patřili k doprovodu vyslancových návštěvníků. Třetí tabuli obsadili kancelářští sluhové, čtvrtou pážata a ostatní sloužící. U páté tabule se nacházeli lokajové, hajduci a pacholci.⁶²¹

Císařští diplomaté ve své korespondenci bohužel příliš nepopisovali výzdobu svých příbytků. Nezmiňovali se ani o tom, že by sami pořádali nějaké hostiny. Světlou výjimku tvoří několik zmínek císařského ambasadora Kryštofa Václava z Nostic z roku 1693. Ani ty by se ovšem nejspíš nedochovaly, kdyby situace dopadla podle vyslancova očekávání.

Nejdříve ho popudila nadměrná suma, kterou za ubytování musel zaplatit. Následně byl rozčarován stavem pronajatého apartmánu, který nesplňoval požadavky kladené na reprezentaci císařského ambasadora. Nostic tuto skutečnost popsal poznámkou: „*zu hause, meine Loquaien ein beßer Zimmer, alß ich, zu der Audienz haben*“.⁶²² V průběhu pobytu v Grodně informoval v pravidelné korespondenci o zlepšujícím se stavu svého dočasného obydlí. Snažil se z nuzného ubytování postupně vytvořit reprezentativní prostory, díky čemuž se mu nepodařilo ušetřit žádné peníze.⁶²³

Pokud vyslanec ve svém apartmá přijal návštěvu, měl povinnost oplatit ji protinávštěvou.⁶²⁴ Jan Kryštof Fragstein v roce 1657 navštívil v Grodně zdejšího vojvodu. Ten později Fragsteinovi návštěvu oplatil. Tato poznámka se zachovala jen díky nedodržení přesného ceremoniálního řádu. Grodenský vojvoda se totiž na protinávštěvu u císařského vyslance neobjednal a přišel bez jakékoliv „*Competenz*“ do Fragsteinových komnat. Ten ho však přivítal a na znamení přízně mu nabídl ruku k políbení. O dalším průběhu návštěvy se již císařský diplomat nezmínil.⁶²⁵

Nedílnou součástí návštěv byla i výměna darů.⁶²⁶ Ty lze rozdělit na hmotné a nehmotné, přičemž symbolickou hodnotu nelze upřít ani jedněm z nich.⁶²⁷ Vhodně

⁶²¹ TAMTÉŽ, s. 239-240.

⁶²² „*Ich muß vor daß hiesige Logiament 1000 Rthe. geben, dadoch wahrhaftig zu hause, meine Loquaien ein beßer Zimmer, alß ich, zu der Audienz haben.*“ Dopis Kryštofa Václava z Nostic Ferdinandovi z Ditrichštejna z 31. ledna 1693. MZA Brno, G 140 RA Ditrichštejnů, kart. 18, inv. č. 59, sign. 34/c, fol. 343.

⁶²³ „*Meines Orthes werde Ich genug thun, durch repraesentirung der heurigen Noth [...] zu mache ich Spahre gewieß nicht...*“ Dopis Kryštofa Václava z Nostic Ferdinandovi z Ditrichštejna z 6. února 1693. Tamtéž, fol. 371.

⁶²⁴ J. B. von ROHR, *Einleitung zur Ceremoniel-Wissenschaft*, s. 398.

⁶²⁵ „*Wie er dann auch ohne einzige Competenz zu mir in mein Loginment kommen, undt mich, ihro nicht außershalb meines zimmers entgege gehende, auch mitt einem handtküß begrüßet.*“ Dopis Jana Kryštofa Fragsteina Janu Adolfovi ze Schwarzenberku z 29. července 1657, SOA Třeboň, oddělení Český Krumlov, RA Schwarzenberků, fasc. 373, fol. 757.

⁶²⁶ K jednání pomocí darů srov. G. ALGAZI, *Doing Things with Gifts*; V. GROEBNER, *Gefährliche Geschenke*.

⁶²⁷ H. DROSTE, *Im Dienst der Krone*, s. 265-266.

zvolený dar mohl zavázat obdarovanou osobu k opětování daru či k poskytnutí jiné výhody.⁶²⁸ Byl to jeden ze způsobů, jak motivovat uskutečnění dalšího jednání. Samozřejmě se tímto způsobem také daly získat potřebné informace. Císařští vyslanci ve své korespondenci bohužel nezmínili žádný předaný dar. Nepřímá svědectví však dokládají, že k předávání darů docházelo. Například Kryštof Václav z Nostic v jednom dopise děkoval Ferdinandovi z Ditrichštejna za baldachýn a bílé víno.⁶²⁹ Je pravděpodobné, že šlo o vybavení do audienčního pokoje císařského ambasadora. Co se vína týče, Rzeczpospolita nedisponuje terénem vhodným pro pěstování vinné révy, a kvalitní moravské víno zde tedy mohlo být vyhledávaným zbožím. Otázkou zůstává, zda jej ambasador Nostic využil jako dar, anebo jako občerstvení. Užití darů bylo obzvláště důležité pro udržení „*gutte intention*“ vlivných osob. Velké oblibě raně novověké šlechty se těšily zvláštní cizokrajné předměty. Často však jako dar stačila obyčejná finanční hotovost. Císařského vyslance Nostice pohoršilo jednání francouzské strany, která neváhala vynaložit ohromné množství finančních prostředků.⁶³⁰ Jan Kryštof Fragstein se dokonce obával, aby kvůli jeho nedostatku financí neutrpěla pověst císaře.⁶³¹ Při velkých jednáních v Polsku, kdy bylo zapotřebí největší množství hlasů, se někteří šlechtici dokonce nechali obdarovat několikrát podle toho, jak jednotlivé strany za jejich přízeň nabízely postupně stále atraktivnější dary či finanční hotovost.⁶³²

Rozličné dary pro své polské „přátele“ si diplomaté většinou přiváželi s sebou ze své vlasti. Poté, co se vyslanec vydal na svou misi, byl ve styku s domovem většinou pouze pomocí korespondence. Jako každý šlechtic, byl i on součástí složité sociální sítě, která se kolem něj utvářela již od dětství. Zahrnovala jeho pokrevní příbuzenstvo, ale důležitou část sociální sítě tvořili nepokrevní příbuzní, jako sešvagřeně či skmotřené osoby. Kromě rodinných vztahů udržovali diplomaté i společenské styky s jinými šlechtici – se sousedy, členy zemské obce, popřípadě s císařskými dvorskými úředníky.

⁶²⁸ Pierre BOURDIEU, *Teorie jednání*, Praha 1998, s. 122-133.

⁶²⁹ „*Eur fürstl. Gnade sage Ich unterthaniger danck, daß Sie mier, mit dem Baldachin und waiß Wein, so gnädig aushelffen wollen...*“ Dopis Kryštofa Václava z Nostic Ferdinandovi z Ditrichštejna z 4. ledna 1693. MZA Brno, G 140 RA Ditrichštejnů, kart. 18, inv. č. 59, sign. 34/c, fol. 372.

⁶³⁰ „*...die euseristen kräfte anzuwenden Ihro Mtt. Intention zuerreichen, aber daß verfluchte franze. geld, machet mir alles schwehre...*“ Dopis Kryštofa Václava z Nostic Ferdinandovi z Ditrichštejna z 6. února 1693. Tamtéž, fol. 371.

⁶³¹ „*Auch nicht zurlaßen, daß Ihr höchstgedachte Kayl. Mayel. Autoritet in diesem passo etiam in geringsten nicht gemündert werde, welches mier den höchlichen schwer fallen würde.*“ Dopis Jana Kryštofa Fragsteina Maxmiliánovi z Ditrichštejna z 28. června 1654. MZA Brno, G 140 RA Ditrichštejnů, kart. 17, inv. č. 56, sign. 33, fol. 42.

⁶³² Reiner POMMERIN, *Königskrone und Mächtssystem. Perception und Systemzwänge des Erwerbs der polnischen Königskrone durch Friedrich August I. im Jahr 1697*, in: Christine Klecker (ed.), *Sachsen und Polen zwischen 1697 und 1795*, Dresden 1998, s. 78-91.

Tyto všechny osoby dohromady vytvářely vyslancovu síť „pánů a přátel“.⁶³³ V raném novověku není možné mluvit o přátelství v dnešním slova smyslu. Šlechtici si svou síť „pánů a přátel“ vytvářeli už od raného věku. Základ, jenž stanovil přirozený sociální status jedince, tvořila rodina, do níž se narodil. Díky její pomoci rozšiřovali šlechtici svou síť „pánů a přátel“. Mohli ji zvětšovat také vlastním přičiněním, například při kavalírských cestách či ve službě panovníkovi, čímž zvyšovali svůj sociální status.⁶³⁴ Rozdíly mezi rodinnou sítí a sítí „pánů a přátel“ jsou nepatrné.⁶³⁵ Tím největším byla otázka trvání těchto vztahů. Předpokládalo se, že rodinné vztahy přetrvávají až do smrti jednotlivých členů rodiny, narozdíl od „dobrého přátelství“, které bylo potřeba udržovat.⁶³⁶ Na pomoc od členů své sociální sítě spoléhal diplomat v případě nouze během své mise.⁶³⁷ Díky ní bylo možné zaručit, že vyslancovy statky byly dobře spravovány i za jeho nepřítomnosti, popřípadě že on sám v zahraničí nestrádal.

V souvislosti se sítí „pánů a přátel“ lze mluvit o instituci patronátu. Patronát je založen na vztahu patrona a klienta. V raně novověké šlechtické společnosti se stávali patrony většinou nejvlivnější jedinci z řad šlechty. Jejich klientelu často tvořili nižší šlechtici, kteří jim půjčovali peněžní prostředky. Patroni na oplátku využívali svého vlivu a přimlouvali se za ně v různých věcech u dalších „pánů a přátel“ z jejich sociální sítě.⁶³⁸ Patron i klient mohli sledovat své vlastní cíle, ovšem vzájemně si byli prospěšní.⁶³⁹ Instituci patronátu však není možné generalizovat, jelikož každý vztah patrona a klienta byl výlučný.⁶⁴⁰

Z prostředí diplomacie je možné říci, že skoro každý vyslanec zmíněný v této práci se obracel na svého patrona. Těmi se stávali právě jejich schwarzenberští a ditrichštejnští korespondenti. Jejich diplomatictí klienti je velmi často žádali o půjčení peněz, které jim během legace došly, popřípadě o připomenutí jejich materiálních strastí panovníkovi. Informace obsažené v korespondenci vyslanců se staly důležitým kapitálem, který směňovali se svými patrony za přímluvy, půjčky a doporučení. Je pravděpodobné, že někteří z vyslanců se stali klienty svých korespondentů až poté, co se dostali na legaci do Polska. Například Jan Kryštof Fragstein žádal Maxmiliána z

⁶³³ V. BŮŽEK, „*Páni a přátelé*“, s. 232.

⁶³⁴ H. DROSTE, *Im Dienst der Krone*, s. 244.

⁶³⁵ TAMTÉŽ, s. 252.

⁶³⁶ TAMTÉŽ, s. 244-245.

⁶³⁷ V. BŮŽEK, „*Páni a přátelé*“, s. 233-234.

⁶³⁸ Srov. Václav BŮŽEK, *Rytíři renesančních Čech*, Praha 1995.

⁶³⁹ H. DROSTE, *Im Dienst der Krone*, s. 244.

⁶⁴⁰ R. SMÍŠEK, *Císařský dvůr*, s. 305.

Ditrichštejna, aby se stal jeho patronem, jelikož během své mise upadl do finanční nouze.⁶⁴¹ Individuální vztahy patronů s klienty (vyslanci) se jeden od druhého lišily.

Poměrně zajímavý byl vztah Jana Kryštofa Zierowského s Ferdinandem z Ditrichštejna. V prvních dopisech z roku 1686 oslovoval Ditrichštejn Zierowského jako „*Wohlgebohrner Freyher*“, což bylo v té době běžně užívané označení pro šlechtice s titulem svobodného pána.⁶⁴² V následném dochovaném listu z roku 1682 prosil Jan Kryštof Zierowski svého korespondenta, zda by se za něj nemohl přimluvit u císařovny kvůli získání nějakého uvolněného místa v zemské správě Slezska.⁶⁴³ Ferdinand z Ditrichštejna napsal císařovně o jeho žádosti a Zierowského v následném dopise oslovil „*Wohlgebohrener gestrenger besonders lieber herr und freünd*“.⁶⁴⁴ Otázkou však zůstává, zda je možné pouze podle oslovení zařadit slezského šlechtice Zierowského do sítě Ditrichštějnových „pánů a přátel“. Podle žádosti o přímluvu je spíše pravděpodobné, že jejich vztah měl charakter patronátu. Ferdinand z Ditrichštejna pravidelně oslovoval titulem „*freund*“ i dalšího císařského rezidenta v Polsku – Jiřího Schiemunského.⁶⁴⁵

Diplomaté dobře věděli, že informace jsou jejich největším symbolickým kapitálem, který jejich patroni oceňovali.⁶⁴⁶ Proto se také velmi často starali o to, zda jejich předchozí dopisy došly, popřípadě děkovali za zaslání odpovědí.⁶⁴⁷ Jan Kryštof

⁶⁴¹ „*Daß gemelte Memoriae am Ihr Mayl. wegen meiner particular sachen, hab ich schon von 14 tagen Ihr Excellenz dem herrn Oberster Canzler zugeschicket, undt demselben unterthänigst recommandieret, undt weile ich dann nunmehr auf die lezte schitzen im ermanlung der mittel gerathen, beide unterthänigst Euer fürstl. gnd. wolle doch auch hierum mein gnädiger Patron sein.*“ Dopis Jana Kryštofa Fragsteina Maxmiliánovi z Ditrichštejna z 6. září 1654. MZA Brno, G 140 RA Ditrichštejnů, kart. 17, inv. č. 56, sign. 33, fol. 18.

⁶⁴² List Jana Kryštofa Zierowského Ferdinandovi z Ditrichštejna z 27. března 1686. MZA Brno, G 140 RA Ditrichštejnů, kart. 489, fol. 3.

⁶⁴³ „*Und bitte selbste ganz gehorsamblich beykhommendes memorial an Ihro Mayl. der Regierendten Röm. Kayerin bestens dahin vorzutragen, womit Eur Hochfürstl. gnaden bey Ihro Excellenz herrn obristen Canzlern grafen von Nostiz, das ansuchen So ich wegen einiger vacant in Schließien (wodurch mein Eyden oder Tochter mann accomodirt werden khönnde) bey Ihro Kaysl. Mayl. allerunterthänigst angebracht.*“ Dopis Jana Kryštofa Zierowského Ferdinandovi z Ditrichštejna z 27. března 1687. Tamtéž, fol. 5.

⁶⁴⁴ Koncept dopisu Ferdinandovi z Ditrichštejna Janu Kryštofovi Zierowskému z 19. dubna 1687. Tamtéž, fol. 5.

⁶⁴⁵ Koncept dopisu Ferdinanda z Ditrichštejna Jiřímu Schiemunskému z 19. listopadu 1689. Tamtéž, fol. 16; Koncept dopisu Ferdinanda z Ditrichštejna Jiřímu Schiemunskému z 8. února 1690. Tamtéž, fol. 22; Koncept dopisu Ferdinanda z Ditrichštejna Jiřímu Schiemunskému z 7. října 1690. Tamtéž, fol. 36; Koncept dopisu Ferdinanda z Ditrichštejna Jiřímu Schiemunskému z 11. ledna 1691. Tamtéž, fol. 38; Koncept dopisu Ferdinanda z Ditrichštejna Jiřímu Schiemunskému z 18. ledna 1691. Tamtéž, fol. 41.

⁶⁴⁶ H. DROSTE, *Im Dienst der Krone*, s. 188-189.

⁶⁴⁷ „*Euer Reichsdurstl. gnl. zwey unterschiedliche, von 18ten und 25sten vervicheneß Monatß gnädig an mich ergangene habe ich zurrecht erhalten. Bedanke mich zum unterthänigsten der gnädigen antwort, undt continuierenden fürstl. gnaden.*“ Dopis Jana Kryštofa Fragsteina Maxmiliánovi z Ditrichštejna z 12. prosince 1654. MZA Brno, G 140 RA Ditrichštejnů, kart. 17, inv. č. 56, sign. 33, fol. 2; „*Kann aber nicht*

Fragstein děkoval nejen za dopisy, ale i za to, co si Maxmilián z Ditrichštejn poznamenal a následně mu zaslal a za vnímavost, kterou prokázal.⁶⁴⁸ V poděkování lze postřehnout i vděčnost diplomata, když mu jeho patron oznámil, že hodlá v zasílání dopisů pokračovat.⁶⁴⁹ Kryštof Václav z Nostic se neopomněl připomenout, pokud delší dobu žádný dopis nedostal.⁶⁵⁰ Po formální stránce diplomaté často užívali na začátku dopisu formulaci „*ganz nicht dar vor gehalten, daß...*“ načež následoval výčet poměrně závažných zpráv.⁶⁵¹ Pokud nějakou zprávu neměli ověřenou z více zdrojů, tak ji sice napsali, ale poznamenali, že ji ještě musí ověřit.⁶⁵²

Vyslanci psali svým korespondentům přání před svátky a gratulovali v případě, že císařské vojsko vyhrálo nějakou bitvu. Jan Kryštof Fragstein přál o Velikonocích 1655 Maxmiliánovi z Ditrichštejna šťastné „Alleluja“ a příjemné strávení nadcházejících svátků.⁶⁵³ Jiří Schiemunski přál Ferdinandovi z Ditrichštejna všechno nejlepší do Nového roku, včetně zdraví a úspěchů.⁶⁵⁴ Jindy zase gratuloval k vítězství císařských vojsk v bitvě nad Nisou.⁶⁵⁵

Otázka financí a prostředků byla u diplomatů stále aktuální. Většinou po svém příjezdu do Polska byli nepřijemně překvapeni tamní drahotou. Jan Kryštof Fragstein si

wißen, wie solcheß zurgehe, daß selbste so lange aufgehalten werden.“ Dopis Jana Kryštofa Fragsteina Maxmiliánovi z Ditrichštejna z 14. září 1654. Tamtéž, fol. 12.

⁶⁴⁸ „*Undt wie ich mich wegen notificierung der aldoertigen beshaffenheiten Höchlichen zur bedancken habe, also habe ich der iederzeit gespührte fürstl. Wohlgeuegenheit hoch zur schätzen.*“ Dopis Jana Kryštofa Fragsteina Maxmiliánovi z Ditrichštejna z 6. září 1654. Tamtéž, fol. 18.

⁶⁴⁹ „*Euer Reichß Fürstl. Gnl. 2 unterschiedliche von 21. verwicheneß Monats undt 5. dieses gnädig an mich ergangene, habe ich miet gebührender reverens zurrecht erhalten. Undt wie ich mich der annoch continuirender Fürstl. gnade unterthänigst zur bedancken habe, also werde ich dieselbte wirt entinen gehorsambste diensten lebenslang zur emeriere desto höher verpflichtet.*“ Dopis Jana Kryštofa Fragsteina Maxmiliánovi z Ditrichštejna z 11. července 1655. Tamtéž, fol. 58.

⁶⁵⁰ „*Von Euer fürstl. gnd. hab Ich schon 14 tage nichts bekommen.*“ Dopis Kryštofa Václava z Nostic Ferdinandovi z Ditrichštejna z 26. února 1693. MZA Brno, G 140 RA Ditrichštejnů, kart. 18, inv. č. 59, sign. 34/c, fol. 363.

⁶⁵¹ „*Wiewohle ich zeithero auß vielen erheblichen uhrsachen ganz nicht dar vor gehalten, daß der Tartter Chan...*“ Dopis Jiřího Schiemunského Ferdinandovi z Ditrichštejna z 18. října 1689. MZA Brno, G 140 RA Ditrichštejnů, kart. 20, inv. č. 65, sign. 38, fol. 8.

⁶⁵² „*Worüber man dan noch mehrer Confirmation gewährtig sein must.*“ Dopis Jiřího Schiemunského Ferdinandovi z Ditrichštejna z 7. června 1691. Tamtéž, fol. 59; „*Wiewohlen die Zeitung vom anzuege des Nuradin Sultans und so groster anzaß der horden billich eine mehrere confirmation brauchet...*“ Dopis Jiřího Schiemunského Ferdinandovi z Ditrichštejna z 9. května 1692. Tamtéž, fol. 156.

⁶⁵³ „*Ich aber inbest unterthäniger Vorrintschung eines glückseeligen Alleluja undt erfreylichen hinzuebringung dieser herzurnahenden feyertage, werde stetß erfunden werden.*“ Dopis Jana Kryštofa Fragsteina Maxmiliánovi z Ditrichštejna z 16. květen 1655. MZA Brno, G 140 RA Ditrichštejnů, kart. 17, inv. č. 56, sign. 33, fol. 81.

⁶⁵⁴ „*...dahero bey dem ablaufenden alten, undt instehende neüie Jahre Euer Hochfürstl. Gnaden hiermit beständige Langewürge gesundtheit undt alles Selbst verlangendes hohes fürstliches wohlergehen aus unterthänigster meiner devotion treügehorsambst aner wünsche.*“ Dopis Jiřího Schiemunského Ferdinandovi z Ditrichštejna z 21. prosince 1691. MZA Brno, G 140 RA Ditrichštejnů, kart. 20, inv. č. 65, sign. 38, fol. 120.

⁶⁵⁵ „*...bey Nissa erhaltene victoriae, worzur Euer fürstl. gnaden ich hierdurch unterthänigst gratulire.*“ Dopis Jiřího Schiemunského Ferdinandovi z Ditrichštejna z 18. října 1689. Tamtéž, fol. 8.

stěžoval, že musel vše kupovat za víc jak dvonásobnou cenu. Občas to nejnmutnější vůbec nesehnal.⁶⁵⁶ Žádosti o půjčení peněz, či o přímluvu u císaře byly velmi časté. Jak je již popsáno výše, Jan Kryštof Fragstein se kvůli půjčce v roce 1654 chtěl stát klientem Maxmiliána z Ditrichštejna. O pár let později – roku 1657 – žádal v rámci své legace do Moskvy o finanční podporu Jana Adama ze Schwarzenberku.⁶⁵⁷ Příležitostně se stávalo, že výplata peněz od císaře diplomatovi se zpozdila. Jiří Schiemunski v takovém případě neváhal a žádal Ferdinanda z Ditrichštejna, aby se o jeho případu zmínil u císaře.⁶⁵⁸ Finance a jejich dostatek či nedostatek ovlivňovaly i cestování vyslanců. Například rezident Fragstein si stěžoval, že nemůže řádně plnit své povinnosti, když nemá prostředky na to, aby se mohl přesunout s králem do jeho zimního paláce.⁶⁵⁹ Kromě peněz mohli patroni půjčovat svým klientům v diplomatických službách i různé předměty. To byl i případ Kryštofa Václava z Nostic, kterému Ferdinand z Ditrichštejna pomohl opatřit baldachýn pro zařízení jeho audienčního pokoje.⁶⁶⁰ Diplomaté taktéž mohli plnit funkci přímluvce, kdy svému vlivnému patronovi někoho doporučili. Jan Kryštof Fragstein tak doporučoval do služby

⁶⁵⁶ „Mann muß hier alles umb mehr als geduppelt geldt erkaufften. Unterweilen auch ist das Nothwendigste gar nicht zur bekommen.“ Dopis Jana Kryštofa Fragsteina Maxmiliánovi z Ditrichštejna z 28. června 1654. MZA Brno, G 140 RA Ditrichštejnů, kart. 17, inv. č. 56, sign. 33, fol. 42.

⁶⁵⁷ „Bitte im ubrigen Er: Excellenz ich unterdiensl. mier bey Ihr Königl. Maytt: mitt dero solche Patrocimio bey zurstehe, undt ursacher zursein damitt zur erhaltung Ihr höchst gedack(h)en Königl. Maytt: gebührender reputation, undt promovirung dero negotion mier mitt imer Subsidio zeitlich hernacher succierrerr werde; dann ich die mir mittgegebene zehrung mittel schonn uber die helffe außgebe müste, wie dann auß Jüngst überschickten verzeichnüß der außgabe genugsamb zuersehen.“ Dopis Jana Kryštofa Fragsteina Janu Adolfovi ze Schwarzenberku z 29. července 1657. SOA Třeboň, oddělení Český Krumlov, RA Schwarzenberků, fasc. 373, fol. 759.

⁶⁵⁸ „Es hate Ihro Mayl. schon vor etliche Monathe mir 1000 erstere adjuto di Costa ratweil des abgewichenem Reichstag Allergnst. resolwirt, habe aber dato von der Cammenr nicht dß geringste erhebe könne, daß doch wiederumb wegen des beylagers mir extra speta machte müeste, bitte unnterthanigst Euer hochfürstl. gnde gewünschen dießes Ihre Kayl Mayl worzustellen.“ Dopis Jiřího Schiemunského Ferdinandovi z Ditrichštejna z 18. května 1691. MZA Brno, G 140 RA Ditrichštejnů, kart. 20, inv. č. 65, sign. 38, fol. 69.

⁶⁵⁹ „Waß sonstn meine wenige Pershon anbelangt, solte mich meiner Schuldigkeit nach nichtß beschweren, den Königlichen reisen beyzurwohnen, wann mier nur außkommentliche mittel an die handt gegeben würden, ohne mietel aber undt mitt bloßen händen dehr Hoffstandt, die allen ansehen nach in continuo motu sein wirdt nach unmöglich. Erwarte also allerunterthänigst gehorsambst von Ihr Kaysl. Mayl. derentwegen eine allergnädigste Instruction, wie dann auch von Euer Fürstl. gnl. einen gnädigen Nachricht.“ Dopis Jana Kryštofa Fragsteina Maxmiliánovi z Ditrichštejna z 27. září 1654. MZA Brno, G 140 RA Ditrichštejnů, kart. 17, inv. č. 56, sign. 33, fol. 20.

⁶⁶⁰ „Eur fürstl. Gnde sage Ich unnterthaniger danck, daß Sie mier, mit dem Baldachin und waiß Wein, so gnädig aushelffen wollen den Ersten, hoffe Ich nicht begehret wann es nicht zu dem ende geschehen wäre, damit Ich hierin faß nicht zu viel, noch zu wenig thete, sonstn confirmire Euer fürstl. Gnd. leider!“ Dopis Kryštofa Václava z Nostic Ferdinandovi z Ditrichštejna z 4. ledna 1693. MZA Brno, G 140 RA Ditrichštejnů, kart. 18, inv. č. 59, sign. 34/c, fol. 372.

Maxmiliánovi z Ditrichštejna nějakého kapitána vzdělaného v ekonomice, s válečnými zkušenostmi, jenž konvertoval ke katolicismu.⁶⁶¹

Diplomatické mise do Polska byly poměrně finančně a časově náročné. Většina zmiňovaných císařských diplomatů však pocházela ze Slezska a Polsko chápala jako nejbližší cizí zemi. Prvním úkolem vyslance v rámci jeho mise bylo dostat se na vlastní místo určení. Cestování zažilo v raném novověku poměrně velký rozvoj.⁶⁶² V 17. století již běžně každý mladý aristokrat navštívil několik cizích zemí v rámci kavalírské cesty.⁶⁶³ Tyto zahraniční zkušenosti mohl šlechtic dobře uplatnit při diplomatické legaci.

Vyslanec v zásadě necestoval sám, ale s několika osobami, jež tvořili jeho osobní doprovod. Počet osob v poselstvu závisel také na zamýšlené okázanosti diplomatické mise a hodnosti vyslance. Nejčastěji se ubírali po poštovních trasách, což zaručovalo i rychlejší přejezd.⁶⁶⁴ Ambasadory a diplomaty vyslané na jednorázovou misi čekala většinou jen jedna větší cesta – z jejich domova na místo legace. Naopak rezidenti, kteří trávili v Polsku i několik let, se často přesunovali s královským dvorem. Většina zmínek o cestování v korespondenci císařských diplomatů je poměrně strohá. Například Jiří Schiemunski psal o svém odjezdu se dvorem ze Lvova do Varšavy a tím omlouval pozdržení své korespondence.⁶⁶⁵ Obdobnou zmínku učinil i při následné cestě z Varšavy do Lvova.⁶⁶⁶ Jan Kryštof Fragstein taktéž pouze poznamenal, že se během

⁶⁶¹ „P.S. Eß befindet Sich elhier ein Capitan, nicht weniger in studiis undt aecomomie alß Krieges experienz erfahren von Franckstein gebürtig. Undt weile derselbe enlangst seine Religion verandert undt Vatholisch worden, wolte Ihne unterthänigst wirtscher, durch gnädige promotion Eur Reichs Fürstl Gnl. zur aedificierung seiner freindschaft undt Allerlendes aldorte einstelle zur habe ; welchen ich derowegen zur dehro Reichß Fürstl. Gnade meiner wenigkeitt nach unterthanigst recommendiere.“ Dopis Jana Kryštofa Fragsteina Maxmiliánovi z Ditrichštejna z 3. července 1655. MZA Brno, G 140 RA Ditrichštejnů, kart. 17, inv. č. 56, sign. 33, fol. 64.

⁶⁶² K cestování v raném novověku srov. Václav BŮŽEK – Pavel KRÁL (edd.), *Člověk českého raného novověku*, Praha 2007, s. 239-254; J. KUBEŠ (ed), *Kryštof Václav z Nostic*, s. 40; Jaroslav PÁNEK, *Výprava české šlechty do Itálie v letech 1551-1552*, České Budějovice 2003; Milan HLAVAČKA, *Cestování v éře dostavníku. Všední den na středoevropských cestách*, Praha 1996; Simona BINKOVÁ – Josef POLIŠENSKÝ (edd.), *Česká touha cestovatelská. Cestopisy, deníky a listy ze 17. století*, Praha 1989; Miroslav POLIŠENSKÝ, *Česko-polské poštovní styky od nejstarších dob do konce 18. století*, Praha 1973.

⁶⁶³ Srov. Martin HOLÝ, *Zrození renesančního kavalíra*, Praha 2010, s. 347-383.

⁶⁶⁴ J. KUBEŠ (ed), *Kryštof Václav z Nostic*, s. 40; M. POLIŠENSKÝ, *Česko-polské poštovní styky*, s. 18.

⁶⁶⁵ „Zurmahlen ich nun wiederumb zurgleich mit dem hoffe abgewichenen Sambstag auß Reüßen alhier arrivirt bin, alß thue die wegen meiner anhero reiße interrumpirte correspondenz hiermit wiederumb reahsumire, und werde Euer Hochfürstl. Gnaden mit derselben ins künftige ordentlich, und mit aller punctualitat unterthänighst bedienen.“ Dopis Jiřího Schiemunského Ferdinandovi z Ditrichštejna z 20. ledna 1690. MZA Brno, G 140 RA Ditrichštejnů, kart. 20, inv. č. 65, sign. 38, fol. 22.

⁶⁶⁶ „...abraise von Warschau nacher Reüsen zu dem Königl. hoffe meine correspondenz in etwas habe interrumpiere müssen.“ Dopis Jiřího Schiemunského Ferdinandovi z Ditrichštejna z 12. září 1691 Tamtéž, fol. 94.

své mise při konání „*meine Schuldigkeit*“ přesunul do Varšavy.⁶⁶⁷ Jediný vyslanec, který se zmiňoval i o detailech cestování, byl Václav Kryštof z Nostic. Ještě před vlastní cestou se strachoval o svá zavazadla, která poslal do Varšavy s předstihem.⁶⁶⁸ Během zdlouhavé cesty do Grodna v roce 1693 pociťoval ambasador Nostic nudu a únavu, které však kvůli své povinnosti překonal.⁶⁶⁹

Dlouhé cesty také skýtalý nejedno nebezpečí. Během Polsko-švédské války v letech 1655-1660 bylo nebezpečí o to větší, že se po celé zemi pohybovala nepřátelská vojska. Jana Kryštofa Fragsteina to nejednou roztrpčilo, protože musel objíždět velké území kvůli cizím vojskům a zdržet se tak na cestě až několik dní.⁶⁷⁰ V jednom případě se dokonce zmínil o koni, jenž únavou nevydržel.⁶⁷¹ Obdobné zdržení zažil i při své cestě do Moskvy, kde zmiňoval, že namísto 78 ujel bezmála 160 mil.⁶⁷² Kryštof Václav z Nostic popsals, že ho na cestě postihlo „*leib und lebens gefahr*“. Při přejíždění řeky se s ním a několika společníky utrhls prám na řece, ale nakonec v pořádku dorazili ke břehu.⁶⁷³

Už kvůli bezpečí před lapky bylo výhodné cestovat ve větších skupinách. Dalším důvodem však mohlo být navázání nových vztahů. Císařský ambasador Kryštof Václav z Nostic toho využil při cestě z Varšavy do Grodna. Viděl odjíždět kardinála

⁶⁶⁷ „*Euer fürstl gnd. nachst tiepfsten gehorsamb meine Schuldigkeit voranstellende, habe durch dieses dehero Wißenschaft füglich bey zu stellen, daß den 17. Juny Ich alhier zur Warschau ankommen.*“ Dopis Jana Kryštofa Fragsteina Maxmiliánovi z Ditrichštejna z 21. června 1654. MZA Brno, G 140 RA Ditrichštejnů, kart. 17, inv. č. 56, sign. 33, fol. 40.

⁶⁶⁸ „...*ich allhier auf lauter Nadeln zu welcher zeit meine vor 8tagen schon vorausgegangene weitensftige Bagagie in Warschau, mir groste Speesen veruhrsachet kan auch gar nicht penetriren...*“ Dopis Kryštofa Václava z Nostic Ferdinandovi z Ditrichštejna z 4. ledna 1693. MZA Brno, G 140 RA Ditrichštejnů, kart. 18, inv. č. 59, sign. 34/c, fol. 372.

⁶⁶⁹ „*Meiner Schuldigkeit befinde ich zu sein, E. Fürstl. Gnd gehorsamblich zu advertiren, daß Ich, Gottlob, obschon sehr Müde und Matt, vorgestern alhier angelanget bin.*“ Dopis Kryštofa Václava z Nostic Ferdinandovi z Ditrichštejna z 22. ledna 1693. Tamtéž, fol. 338.

⁶⁷⁰ „*Nachs veranstellung meiner berichtschuldigten, diese berichte Eu. Excelenz hiermit unterdienstlichen, daß ich gestriges /: wiewohl nach Höchstaußgestandener großer gefahr, indene ich fast mitten durch die feinde passiren, auch unterscheidlich mahle mich zuruck müßen begeben, undt alßdann allererst meinen weg weiter prosequiren:/ glucklichen Gott ob allhere gelenget.*“ Dopis Jana Kryštofa Fragsteina Janu Adolfovi ze Schwarzenberku z 29. června 1657. SOA Třeboň, oddělení Český Krumlov, RA Schwarzenberků, fasc. 373, fol. 767.

⁶⁷¹ „*Bin auch unwillens morgendes tages, so mich anderst die Müdigkeit der Pferde nicht ausschalten wirdt, sich von hier zuerheben undt meine reise weiter fort zurstellen.*“ Dopis Jana Kryštofa Fragsteina Janu Adolfovi ze Schwarzenberku z 29. června 1657. Tamtéž, fol. 767.

⁶⁷² „*Vor diesmahle habe unterdienstlichen zurberichten, daß ich albereit vor 12 tagen allhero auf Nowidwür 3 meil wegcs von Grodna gelegen, mitt nicht wenigerer gefahr, alß zurvor auß Zamoiscz, undt durch grose umschweift, nachdem ich von Dankkof auß an stall 78, 100 undt fase 60 meile gereiset, angelanget.*“ Dopis Jana Kryštofa Fragsteina Janu Adolfovi ze Schwarzenberku z 29. června 1657. Tamtéž, fol. 767.

⁶⁷³ „*Bey dem fluß Buck, seind wir, mit leib und lebens gefahr auf einem Prahmb, der sich durch die Fryßschollen, schneiden müßen, passieret, und anietzo müßen wir leider! noch hier arrestiret werden...*“ Dopis Kryštofa Václava z Nostic Ferdinandovi z Ditrichštejna z 10. března 1693. MZA Brno, G 140 RA Ditrichštejnů, kart. 18, inv. č. 59, sign. 34/c, fol. 361.

Radziejowského, primase Polska s doprovodem, a rozhodl se vyjet v ten samý den.⁶⁷⁴ Následně v jeho společnosti cestoval celý týden přes rozlehlé polské království s malým počtem pohostinských míst.⁶⁷⁵ Je možné říci, že zpáteční cestu z Grodna do Varšavy si Kryštof Václav z Nostic užíval. Pochvaloval si, jak zbytek cesty dojel „*in gutter gesellschaft*“ za zvuku trumpet a šalmají, což ho velmi potěšilo.⁶⁷⁶

Nemoci se staly častým společníkem vyslanců na cestách. Je poměrně pozoruhodné porovnat neduhy, které sužovaly diplomaty ve válečných časech, s těmi co je trápily v období míru. V květnu 1658 zastavila Jana Kryštofa Fragsteina v cestě nemoc, když dostal silnou horečku a musel několik dní strávit na lůžku.⁶⁷⁷ V červnu toho samého roku císařský rezident opět onemocněl. Choroba, kterou nazval zlehka „*Unpässlichkeit*“ ho na několik dní upoutala na lůžko. Nemohl vykonávat svou povinnost a myslel si, že tuto nemoc nepřezijí. Dokonce byl tak slabý, že nemohl ani psát.⁶⁷⁸ Ačkoliv se z ní vyléčil, jeho zdraví bylo nestálé ještě v srpnu roku 1658.⁶⁷⁹ Na hroznou nemoc si stěžoval i císařský ambasador Kryštof Václav z Nostic za období míru, v roce 1693.⁶⁸⁰ Po celou dobu cesty z Varšavy do Grodna ho provázela

⁶⁷⁴ „*Von dehnen Schweidern Morgen fertig wird, auch der auf den Sambstag, sich nacher Grodnow movirende herr Cardinal Radziejowsky, mit seinem großen gefolge, die Straßen, nicht allzusehr einnimmet, bin ich intentioniret, auch selbige tag aufzubrechen.*“ Dopis Kryštofa Václava z Nostic Ferdinandovi z Ditrichštejna z 22. ledna 1693. Tamtéž, fol. 339.

⁶⁷⁵ „*Ich mich zugleich mit dem Cardinal Radziejowsky, unterwegs getroffen daß die Noth des unterkommens sehr groß gewesen, weil außer der Straßen, welche meistens in leuter Waldung bestehet kein gelegenheit ist.*“ Dopis Kryštofa Václava z Nostic Ferdinandovi z Ditrichštejna z 31. ledna 1693. Tamtéž, fol. 340.

⁶⁷⁶ „*...wie es mir bey meiner zuruckreyse von grodnow ergangen, Nach diesem bin ich in gutter gesellschaft und unter trompeten und Schallameyen Schall, vor meine Persohne glücklich hier angelaget...*“ Dopis Kryštofa Václava z Nostic Ferdinandovi z Ditrichštejna z 19. března 1693 Tamtéž, fol. 349.

⁶⁷⁷ „*Weile mich aber unterweges ein hiziges fieber starck angetastet, undt alhier auch die zeithero mier außzurgehe verbothe, habe allererst gestriges tages nach gehabter unterredung mit Hl. Lisola, bey Ihr. Mtt: dem König undt Ihr Mtt der Konigin meine Audiention verrichten könne.*“ Dopis Jana Kryštofa Fragsteina Janu Adolfovi ze Schwarzenberku z 4. května 1658. SOA Třeboň, oddělení Český Krumlov, RA Schwarzenberků, fasc. 373, fol. 733.

⁶⁷⁸ „*Meiner nachsthien erwöhnte unpäßliigkeit saithero meines lezte von 7 te diese eblaufende Monate hatte unterdeße dermaße zugenohme, undt zur solcher Extremitet gelanget, daß ich nicht allein in meiner schuldigkeit undt schriftliche aufwartung bieß dato verhindert worden, sondern auch wenige fast hoffnung verhande gewesen, zur meiner vorigen gesandtheit zur gelangen vor wenigen tagen nichts desto weniger hatt sich der zurstandt mitt mier /: Gott sey lob:/ dermaße gebeßere...*“ Dopis Jana Kryštofa Fragsteina Janu Adolfovi ze Schwarzenberku z 29. června 1658 Tamtéž, fol. 725.

⁶⁷⁹ „*Sonsten ungeachtet meiner unbeständige gesundtheit...*“ Dopis Jana Kryštofa Fragsteina Janu Adolfovi ze Schwarzenberku z 6. srpna 1658. Tamtéž, fol. 711.

⁶⁸⁰ „*...Er. Fürtl. Gnd. leicht auß der uberständigkeit des Wetters abnehmen der Allersichste vorleiche nur gesundtheit...*“ Dopis Kryštofa Václava z Nostic Ferdinandovi z Ditrichštejna z 22. ledna 1693. MZA Brno, G 140 RA Ditrichštejnů, kart. 18, inv. č. 59, sign. 34/c, fol. 338.

nepřestávající rýma.⁶⁸¹ Ta se nakonec podle něj změnila v „*einen fluß am Auge*“, která mu znesnadňovala veškeré jednání.⁶⁸²

Jak již bylo řečeno v úvodu této kapitoly, o soukromém životě vyslanců se z jejich korespondence nelze mnoho dozvědět. Nejvíce poznámek zanechal opět Kryštof Václav z Nostic. Z jeho dopisů je možné zjistit, že do Grodna cestoval i s manželkou. Na svou a manželčinu reprezentativní garderobu vynaložil nemálo finančních prostředků.⁶⁸³ Popsal i své osobní pocity, jež měl z proběhlé legace. Ještě v průběhu mise poznamenal, že si udělal obzvláště dobrou přípravu na udobření blíže nespecifikovaného knížete na polském sejmu.⁶⁸⁴ Nakonec misi a své vystoupení zhodnotil víceméně kladně. Byl ujištěn, že udělal co mohl a následně výsledky celého jednání přešly do rukou božích. On sám si myslel, že udělal dobrý dojem.⁶⁸⁵

a) Vnímání Poláků, Rusů a Tatarů

Koncepci „vnímání toho druhého“ lze v tématu o každodennosti diplomatů velmi dobře uplatnit. Vyslanci, jakožto oči, uši a ústa svého panovníka v cizí zemi, se neustále setkávali s chováním a jednáním, jež jim přišlo „jiné“, „cizí“.⁶⁸⁶ Podle německého badatele Arno Strohmejera měli diplomaté v raném novověku několik předností, díky nimž se na jejich korespondenci dá poměrně dobře zkoumat „vnímání toho druhého“.⁶⁸⁷ Většinou byli vzdělaní, zcestovalí a měli široký přehled. Diplomatickou činnost vykonávali někdy i řadu let a zvykli si tak na střetávání se s jinakostí. V neposlední řadě se základem jejich relací stalo informování o „jiném“ a „cizím“.⁶⁸⁸

⁶⁸¹ „...*indeßen bin Ich gestern alhier angelanget, Ich habe Mich umb sowiel mehr darzu gehalten, alß Ich mit einem sehr starcken Cathar von Warschau abgereiset, und mich über die Masten incommodiret, worzu die incommodität des unterkommens, und die beschwerliche Reyse, viel contrabuiert haben...*“ Dopis Kryštofa Václava z Nostic Ferdinandovi z Ditrichštejna z 31. ledna 1693. Tamtéž, fol. 340.

⁶⁸² „*Mein griminger Cathar, hat sich in einen fluß am Auge verwandelt, so mich sehr incommodiret...*“ Dopis Kryštofa Václava z Nostic Ferdinandovi z Ditrichštejna z 6. února 1693. Tamtéž, fol. 370.

⁶⁸³ „...*Ich ein besonderes ungemach, weile hiedurch Mein und Meiner Gemählin zu der Gesandschafft verfertigte kleider, die in die 3000 Kr. gekostet.*“ Dopis Kryštofa Václava z Nostic Ferdinandovi z Ditrichštejna z 4. ledna 1693. Tamtéž, fol. 373.

⁶⁸⁴ „*Ich mache zwahr gute preparatoria, den fürsten zu besüufftigen.*“ Dopis Kryštofa Václava z Nostic Ferdinandovi z Ditrichštejna z 6. února 1693. Tamtéž, fol. 370.

⁶⁸⁵ „*E. Fürstl. Gnd. werde Ich viel Gott, kunftig ein mehrers mündlich berichten, dersey gelobet, daß er mir die gesundheit giebet, damit ich tag und nacht vor daß interesse unseres allergnädisten herrn, sorge tragen kan, ich despirire auch nicht, von einem gutten effect befiehle mich hiermit zu hohen gnade.*“ Dopis Kryštofa Václava z Nostic Ferdinandovi z Ditrichštejna z 13. února 1693. Tamtéž, fol. 369.

⁶⁸⁶ A. CLASSEN, *Das Fremde und das Eigene*, s. 429-450.

⁶⁸⁷ A. STROHMEYER, *Wahrnehmungen des Fremden*, s. 6.

⁶⁸⁸ TAMTÉŽ, s. 6-7.

Na dvoře polského krále, popřípadě na sejmu mohla císařských diplomatům připadat „jiná“ polská šlechta, která vyznávala sarmatismus, kozáci, popřípadě vyslanci Osmanské říše či Krymského chanátu. Tento pocit odcizení byl samozřejmě větší při misích do exotických zemí, jež se odlišovaly kulturně, politicky i nábožensky. V tomto ohledu vynikala Osmanská říše. Křesťanští poutníci a diplomaté věnovali Turkům velkou badatelskou pozornost. Je zajímavé, že obraz Turka se v průběhu času proměňoval od úhlavního nepřítele a ztělesnění ďábla až po politického partnera.⁶⁸⁹ Druhá polovina 17. století byla pro tuto změnu klíčová. Osmanská říše platila po několik století - od doby ovládnutí Konstantinopole v roce 1453 až do bitvy pod Vídní v roce 1683 - za obávaného nepřítele křesťanského světa.⁶⁹⁰ Po porážce tureckých sil u Vídně se začal měnit i pohled křesťanské Evropy na svého islámského souseda.⁶⁹¹ Ještě v roce 1644 popsal Heřman Černín z Chudenic při své legaci do Konstantinopole Turky jako bezbožné divochy, jež se ho dokonce neostýchali okrást v sultánových komnatách.⁶⁹²

Většina Evropských států nedělala rozdíly mezi Turky, Tatary a obyvateli jiných islámských zemí.⁶⁹³ Snad pro přímé sousedství s Krymským chanátem představovala Rzeczpospolita výjimku. Tataři hráli ve válkách polsko-litevského státu nezanedbatelnou roli. Během 17. století se několikrát postavili proti Rzeczpospolite, ale v době jejího ohrožení Švédové v padesátých letech ji pomohli zachránit před švédskou „potopou“.⁶⁹⁴ Tataři a jejich „jinakost“ diplomaty zaujala natolik, že se nad nimi ve své korespondenci nejednou pozastavovali. Jak již bylo zmíněno výše, císařský rezident Jiří Schiemunski detailně popsal audienci tatarského vyslance v roce 1691.⁶⁹⁵ Rok předtím se zmínil o Tatarech, kteří na Volyňsku a na Rusi rozsévají zlo ohněm a mečem.⁶⁹⁶ Zde

⁶⁸⁹ K vnímání Turků srov. Suraiya FAROQHI, *Formen historischen Verständnisses in der Türkei. Politische und wirtschaftliche Krisen in der „Frühen Neuzeit“*, in: Renate Dürr – Gisela Engel – Johannes Süßmann (edd.), *Eigene und fremde Frühe Neuzeiten. Genese und Geltung eines Epochenbegriffs*, München 2003, s. 107-122; Luďa KLUSÁKOVÁ, *Cestou do Cařihradu. Osmanská města v 16. století viděná křesťanskými očima*, Praha 2003; Tomáš RATAJ, *České země ve stínu půlměsíce. Obraz Turka v raně novověké literatuře z českých zemí*, Praha 2002.

⁶⁹⁰ Srov. Felix TAUER, *Svět islámu. Jeho dějiny a kultura*, Praha 1984, s. 181-210, 223-228.

⁶⁹¹ Detailní popis bitvy u Vídně srov. Jan WIMMER, *Odsiecz wiedeńska 1683 roku*, Warszawa 1983.

⁶⁹² S. BINKOVÁ – J. POLIŠENSKÝ (edd.), *Česká touha cestovatelská*, s. 223.

⁶⁹³ Lucie STORCHOVÁ (ed.), *„Mezi houfy lotrův se pustiti...“ Cizí, orientální a „mahumetánský“ Egypt v českých cestopisech 15.-17. století*, Praha 2005, s. 407-445.

⁶⁹⁴ L. PODHORODECKI, *Chanat Krymski*, s. 170-239.

⁶⁹⁵ Srov. kapitola IV.3 *Vyslanec a panovník*, a) *Život panovníka a jeho rodiny očima císařských vyslanců*, s. 68-69.

⁶⁹⁶ „...Tartarn, welche bereiths in Wolßynien aund Reüssen mit schwerdt und feüer übel haußen...“ Dopis Jiřího Schiemunského Ferdinandovi z Ditrichštejna z 16. června 1690. MZA Brno, G 140 RA Ditrichštejnů, kart. 20, inv. č. 65, sign. 38, fol. 28.

je možné říci, že využil známého biblického schématu, podle něhož nahlížel na nevěřící Tatary jako na trest Boží.

Zajímavou poznámku na účet tatarské diplomacie a její závislosti na Osmanské říši učinil Kryštof Václav z Nostic.⁶⁹⁷ Během válek Svaté ligy proti nevěřícím se na sejmu v Grodně v roce 1693 objevil blíže nejmenovaný tatarský vyslanec, jenž se snažil sjednat pro Krymský Chanát separátní mír s Rzeczpospolitou. Nostic se takovému jednání podívoval, protože byl přesvědčen o tom, že Tataři žili pouze z pravidelného plnění polsko-litevského státu.⁶⁹⁸ Císařský ambasador si nedokázal připustit, že by nějaký „nevěřící barbar“ mohl mít stejnou diplomatickou hodnotu jako on a označoval tatarského vyslance jako „*Tartarische sogenante Abgesandte*“. K tomu dodal, že žádost o uzavření separátního byla „*von einem Barbaren, gar Politisch, daß er allegiret*“. Kryštof Václav z Nostic se v tomto případě zřejmě identifikoval v protikladu k nevěřícímu barbarovi s představou sebe sama jakožto křesťanského rytíře. Ačkoliv ještě nevěděl, jak celé jednání o separátním míru dopadlo, prohlašoval, že pro úspěšnost tatarské mise by „*die hiesige Nation einen sehr güttigen Gott würde haben müsten...*“.

V relacích císařských vyslanců je možné postřehnout i jinakost polského královského dvora a místních lidí, ačkoliv již není tak zjevná, jako jinakost Tatarů. Nejvíce popisů „vnímání toho druhého“ pochází z počátku cest diplomatů, kdy byli udiveni neobyčejností odlišného chování. Císařský rezident Jan Kryštof Fragstein poznamenal po audienci u polského krále a královny v roce 1654, že se k němu chovali s velkým respektem.⁶⁹⁹ Tato informace koresponduje s tím, že jako císařský rezident měl být v té době nejváženějším vyslancem na polském dvoře. V té samé poznámce o respektu však Jan Kryštof Fragstein dodal, že bude zřejmě potřeba více finančních prostředků. Z toho vyplývá, že na polském dvoře byla korupce běžnější než císařský rezident předpokládal. Ihned po svém příjezdu zjistil, že je velice důležité vhodně obdarovat ty správné lidi. Pozastavoval se taktéž nad tím, že polský hofštát se na ničem

⁶⁹⁷ „*Der Tartarische sogenante Abgesandte, scheint mehr lob alß sein Neben „Camarade“, zuhaben und ist die Raison, die Er den privat frieden, angenehmb zu mache, von einem Barbaren, gar Politisch, daß er allegiret: daß die hiesige Nation einen sehr güttigen Gott würde haben müsten...*“ Dopis Kryštofa Václava z Nostic Ferdinandovi z Ditrichštejna z 6. února 1693. MZA Brno, G 140 RA Ditrichštejnů, kart. 18, inv. č. 59, sign. 34/c, fol. 371.

⁶⁹⁸ „*...wann Sie von dehren jenigen, den offerirenden frieden recusiren, die doch allein von dem raub dieses Königreichs leben müßen...*“ Dopis Kryštofa Václava z Nostic Ferdinandovi z Ditrichštejna z 6. února 1693. Tamtéž, fol. 371.

⁶⁹⁹ „*Also daß bey diesem officio zwar ziemblicher respect, aber die Mittel denselben recht zur conseroiren.*“ Dopis Jana Kryštofa Fragsteina Maxmiliánovi z Ditrichštejna z 28. června 1654. MZA Brno, G 140 RA Ditrichštejnů, kart. 17, inv. č. 56, sign. 33, fol. 42.

nedokázal shodnout.⁷⁰⁰ Je možné, že tato poznámka narážela na přebujelou korupci, díky níž bylo v podstatě jednoduché koupit si přízeň hlasujících.

Císařský ambasador Kryštof Václav z Nostic, který vynakládal velké finanční částky na svou reprezentaci, musel zákonitě budít u polského obyvatelstva nemalou pozornost. Ještě týden poté, co dorazil do Grodna a zařídil si tam své diplomatické apartmá, si povzdechl, že zvědavost zdejšího národa již ochladla, ačkoliv doufal v opak.⁷⁰¹ Po neslavně zakončeném sejmu císařský ambasador zhodnotil celou misi a neopomněl přidat vlastní postřehy o polském dvoru a státu.⁷⁰² Ty vyzněly velmi pesimisticky. Začal povzdechem, že na něj celá tato „*Sarmatische lande*“ zapomněla. Dalo se očekávat, že si císařský vyslanec povšimne zvláštního polského životního stylu, který nazývali sarmatismus.⁷⁰³ Jeho nejvýraznějším znakem bylo zvláštní ustrojení polských šlechticů, kteří nebrali ohledy na dobovou módu. Místo dlouhých barokních paruk si své vlastní vlasy podholovali a na sobě nosili dlouhý kaftan se šavlí. Vnitřní projevy sarmatismu je možné popsat jako národní hrdost a zapřísáhlý tradicionalismus. Důležitou součástí byla i prezentace polských šlechticů coby obranného valu křesťanstva před tureckým nebezpečím. Podle Nosticova povzdechu se zdá být jasné, že se mu tento životní styl příliš nezamlouval. Navíc z poznámky o tom, že byl zapomenut, je vidět jeho rozčarování nad tím, jak se k němu zástupci Rzeczypospolite zachovali. Zapomenout na císařského ambasadora by totiž díky jeho postavení v podstatě nemělo být možné. Ve stížnostech pokračoval i nadále. Povšimnul si, že polský sejm „*nicht so fleisig, alß Ich wohl wüntsche, frequentire*“. To byla výtká zásadního významu. On sám vynaložil nemalé finanční prostředky na to, aby se na sejm dostal a dobře tam

⁷⁰⁰ „*Wollen nicht ubereinß zuesammen stimmen. Will auch darauß erfolgen., entweder das salarium zur verbeßern, oder aber dieser hoffstatt opinion nicht gemäß sich zur halten.*“ Dopis Jana Kryštofa Fragsteina Maxmiliánovi z Ditrichštejna z 28. června 1654. Tamtéž, fol. 42.

⁷⁰¹ „*Indesen viel Ich nicht hoffen, daß der vorwitz hiegischer Nation, so zeitlich anfangen werde.*“ Dopis Kryštofa Václava z Nostic Ferdinandovi z Ditrichštejna z 6. února 1693. MZA Brno, G 140 RA Ditrichštejnů, kart. 18, inv. č. 59, sign. 34/c, fol. 370.

⁷⁰² „*Euer fürstl. gnd, thun mich in hiesigen Sarmatischen landen gantz vergeße, alwo Ich doch des Trostes am allermeisten benöthiget bin, doch viel Ich hoffe, daß Ich auch entfernter, in dero gnade habe, außer daß ich, von dem ersten tag meiner hiesigen ankunft, beständig mit einen Cathar, beiladen bin, befinde ich mich sonste gar wohl, allein es hindert, daß Ich den hiesigen hoff, nicht so fleisig, alß Ich wohl wüntsche frequentire, kan.*“ Dopis Kryštofa Václava z Nostic Ferdinandovi z Ditrichštejna z 26. února 1693. Tamtéž, fol. 366.

⁷⁰³ Sarmatismus byl životní styl, jímž se polská šlechta hlásila ke svým kořenům. Ty měly údajně pocházet od jejich předků – Sarmatů – kteří žili na území Polska před nimi. Ve skutečnosti však s tímto íránským kočovným kmenem neměli nic společného. K problematice sarmatismu srov. Kateřina BICANOVÁ, *Problematika sarmatismu v polské historiografii*, Slovanský přehled 93, 2007, č. 1, s. 23-34; Václav BŮŽEK, „*Od Rakous a od Moskvy zbav nás, Pane Bože, všecky*“. *K projevům sarmatismu v polsko-litevské unii po vymření Jagellonců*, Acta Universitatis Carolinae - Philosophica et Historica 1, Studia Historica LV, 2003, s. 137-143. Typický polský šlechtic vyznávající sarmatismus viz obr. 19, s. 157.

zastupoval svého panovníka. Sejm však skončil bez vydání konstituce. To se podle Kryštofa Václava z Nostic nemuselo stát, kdyby jeho členové vyvinuli větší úsilí.

Neméně zajímavým případem „vnímání toho druhého“ jsou relace Jana Kryštofa Fragsteina z roku 1655, kdy do Rzeczypospolite vpadla švédská vojska. Již v květnu 1655 poprvé zmínil nebezpečí, které hrozilo polsko-litevskému státu.⁷⁰⁴ Komentoval to tak, že celá země je odkázaná „zur bloßer defension“ všech jejích terénů. Císařský rezident Fragstein se v té době již nějaký čas pohyboval u polského královského dvora a tak mu musela být jasná neradostná situace Rzeczypospolite. I když popsal informace o polské situaci jako špatné, stále byl nezaujatý. Obdobně se choval i při zprávě o švédském nebezpečí v Prusech a Velkopolsku.⁷⁰⁵ V souvislosti s blížícím se vojenským nebezpečím se však jeho vnímání „vlastního a cizího“ začalo proměňovat. Ještě 12. června se vyjadřoval o polském dvoře jako o zdejších – „hieigische“.⁷⁰⁶ První změny ve vnímání vlastního a cizího se objevily v dopise z 6. srpna. Tehdy popsal vpád Švédů a „betrübt undt elenden zurstandt dieses Königreich“. To by neznamenal žádnou zvláštnost, ale Jan Kryštof Fragstein pokračoval sdělením, že Velkopolské stavy se odvrátily „vor unß“.⁷⁰⁷ Zde se poprvé ztotožnil s dříve popisovaným „cizím“ – s polským královským dvorem. Během následujících týdnů se vojenská situace v Rzeczypospolite stále zhoršovala. Nepřátelé postupovali ze všech stran s cílem dobýt místo, v němž Jan Kryštof Fragstein pobýval – Varšavu.⁷⁰⁸ Ten byl posléze nucen město opustit a přidat se k tažení krále Jana II. Kazimíra Vasy. V té době se již plně ztotožnil s prostředím, ve kterém se nalézal. V dopise ze 14. září označoval polské jezdecko jako „unser Cavaglerie“.⁷⁰⁹ O několik dní později mluvil o záložní jednotce

⁷⁰⁴ „...undt nachdem er weitleitiger die taglich wachsende gefahr, in welcher Sich aniezo dieses Königreich befindet, genugsamb zur gemütt geführet undt die gantz Republic zur bloßer defension des Allerlandes beweglich ermahnet...“ Dopis Jana Kryštofa Fragsteina Maxmiliánovi z Ditrichštejna z 22. květnu 1655. MZA Brno, G 140 RA Ditrichštejnů, kart. 17, inv. č. 56, sign. 33, fol. 75.

⁷⁰⁵ „In Preußen, Groß Pohlen undt andern der Schwedische gefahr näheren örtern stellet mann sich möglichst zuer defension.“ Dopis Jana Kryštofa Fragsteina Maxmiliánovi z Ditrichštejna z 5. června 1655. Tamtéž, fol. 68.

⁷⁰⁶ „...auserhalb daß mann bey hieigischen hoff...“ Dopis Jana Kryštofa Fragsteina Maxmiliánovi z Ditrichštejna z 12. června 1655. MZA Brno, G 140 RA Ditrichštejnů, kart. 17, inv. č. 56, sign. 33, fol. 66.

⁷⁰⁷ „In waß vor betrübt undt elenden zurstandt dieses Königreich, sonderlich aber Ihr Matt. der König gerathen werden Euer Reichß Fürstl. Gnl. auß meinen vorigen gnädigste verstanden haben. Aniezo verbleiben mier annoch alhier in erwohnter consternation, außserhalb daß Sich dieselbte etwaß gemindert, nachdem die Stände in Groß Pohlen [...] ganz nicht consentieren wollen [...] so bin ich doch dieser meinung, daß Sie noch allzuegeschrintd vor unß sein werden...“ Dopis Jana Kryštofa Fragsteina Maxmiliánovi z Ditrichštejna z 6. srpna 1655. Tamtéž, fol. 56.

⁷⁰⁸ „Indeme von stündlichen progress allerseits feinde täglich so wiederwertige Ziellungen einlauften, alß daß Sich zur verründere, daß Sie Sich allbereits alhier zur Warschau bieß zu dieste Ziell nicht befunden.“ Dopis Jana Kryštofa Fragsteina Maxmiliánovi z Ditrichštejna z 14. srpna 1655. Tamtéž, fol. 54.

⁷⁰⁹ „...undt ob er schon von unser Cavaglerie...“ Dopis Jana Kryštofa Fragsteina Maxmiliánovi z Ditrichštejna z 14. září 1655. Tamtéž, fol. 46.

vedené Janem II. Kazimírem Vasou jako o „*unsere förderte Troppen*“.⁷¹⁰ Z výše uvedených příkladů je zjevné, že se císařský rezident identifikoval se skupinou, s níž prožíval válečné strasti. Je pravděpodobné, že toto ztotožnění bylo pouze dočasné právě kvůli strachu o život a nepohodlí v polním ležení, jež císařský vyslanec sdílel s ostatními obyčejnými vojáky.

⁷¹⁰ „...*haben des andern tages unsere förderte Troppen nicht weil...*“ Dopis Jana Kryštofa Fragsteina Maxmiliánovi z Ditrichštejna z 19. září 1655. Tamtéž, fol. 48.

V. Závěr

Předkládaná diplomová práce měla za úkol zmapovat každodenní život císařských vyslanců v Rzeczipospolite v druhé polovině 17. století na základě jejich relací. Základním pramenem jí byla četná korespondence Jana Kryštofa Zierowského, Jiřího Schiemunského, Václava Kryštofa z Nostic, Jana Kryštofa Fragsteina a Karla Julia Sedlnického z Choltic. Práce je strukturovaná od nejobecnějších, ale zároveň nejrepresentativnějších částí diplomatovy mise až po jeho soukromé záležitosti. Autorka se snažila uchopit téma pomocí historicko-antropologických metodických východisek. Často využívala symbolickou komunikaci a její interpretaci, jež je v každodennosti diplomata obecně hojně zastoupena. Stranou neopustila ani „vnímání toho druhého“.

Úvodní kapitola *Polsko ve druhé polovině 17. století* shrnuje politické a mezinárodní postavení Rzeczipospolite. Představuje také základní myšlenky polského parlamentarismu a princip fungování sejmu. Tvoří podklad pro následné kapitoly o každodennosti v Polsku. Obdobným základem je i kapitola *Diplomat v raném novověku*. V ní jsou shrnuty zásady raně novověké diplomacie.

Hlavní kapitolou celé práce je *Každodenní život císařských vyslanců*. V podkapitole *Polský sejm očima císařských vyslanců* je nabídnut pohled na polský parlamentarismus. Sejm byl podle císařských vyslanců vyvrcholením politické činnosti země. Šlo však o velmi obtížně pochopitelnou instituci. Z korespondence císařských vyslanců lze dobře zrekonstruovat jeho průběh včetně nedokončených sejmů. Vyslanci popisovali svolávání sejmu přes deliberační listy a univerzály, a posléze i schůze předsejmových sejmíků. V druhé polovině 17. století se však velmi často stávalo, že byl sejm přerušen. To císařští diplomaté chápali jako neúspěch parlamentárních snah polské šlechty. Polský parlamentarismus zachytili ve svých relacích císařští rezidenti Jan Kryštof Zierowski, Jiří Sedlnický a císařský ambasador Václav Kryštof z Nostic. O sejmů za Polsko-švédské války v letech 1655-1660 psal císařský rezident Jan Kryštof Fragstein.

Autorka v práci také porovnávala relace vyslanců z doby, kdy byla Rzeczipospolita napadena Švédy a kdy naopak plánovala válku proti Turkům. Za obranné války svolával král více mimořádných sejmů, které měly za úkol vyřešit vojenské problémy země. Přerušování sejmu bylo stejně nepříjemné za války jako po ní, ovšem za války znamenalo, že nebudou vybrány nové prostředky pro financování vojska, což mohlo mít dalekosáhlé následky. V rámci kapitoly o sejmů autorka analyzovala smýšlení císařských vyslanců o frakcionalismu na sejmů. Došla k závěru, že diplomaté moc nevnímali vnitřní frakce sejmu. Naopak nejvíce se zajímali o strany, které podporovaly nějaké zahraniční mocnosti. Velmi zřetelně je vidět neustálé soupeření císařských vyslanců se svými francouzskými protějšky. Podkapitola *Diplomat jako aktér sejmu* přinesla náhled na vlastní postavení vyslance na sejmů. Patří do ní i ceremoniální složka diplomatovy mise. Ta je

vysvětlena na několika příkladech audiencí vyslanců před sejmem s pomocí symbolického rozboru jednotlivých částí rituálu.

Podkapitola *Vyslanec a panovník* ilustruje vztah diplomata s polským králem. Patří do ní sledování vládcova života skrze diplomatické depeše. Vyslanci ve své korespondenci zmiňovali veškeré důležité předěly v životě panovníka. Taktéž sledovali konání nejrůznějších festivit u královského dvora. Odhalili zálibu polských králů v lovu. Díky korespondenci diplomatů bylo možné sledovat i vývoj zdravotního stavu královských osob v průběhu let. V rámci kapitoly jsou analyzovány postřehy diplomatů z jejich osobních setkání s králem, popřípadě doprovázení krále na nejrůznějších přejezdech královského dvora mezi Polskem Litvou a Rusí. Součástí je taktéž případová studie o svatbě královského syna Jakuba Sobieského jakožto diplomatickém konfliktu několika zahraničních zemí. V rámci této kapitoly je interpretována symbolika příjezdu princovy snoubenky. Poslední část v setkávání panovníka s vyslancem tvoří *Volba Augusta II. polským králem jakožto přechodový rituál polského státu*. S pomocí korespondence Karla Julia Sedlnického z Choltic a Jana Filipa z Lamberku je rekonstruována volba polského krále od úmrtí Jana III. Sobieského až po korunovaci Augusta II. Symbolika volby a korunovace je interpretována v rámci přechodového rituálu polského státu. Důležitou částí této kapitoly je také interpretace místa, které při korunovačních slavnostech zastávali císařští diplomaté.

Poslední kapitolou práce je *Diplomatovo veřejné soukromí*. Soukromí zde není chápáno v dnešním slova smyslu, ale z pohledu šlechtického aktéra druhé poloviny 17. století. Po celou dobu legace diplomaté oficiálně zastupovali svého panovníka. Rozsah zkoumaného soukromí vyslanců je navíc omezen informacemi obsaženými v diplomatické korespondenci. V rámci této kapitoly je popsáno apartmá diplomata v cizí zemi i jeho symbolický význam. Důležitou součástí je také problematika patronátu a „dobrého přátelství“. Autorka došla k závěru, že celá korespondence z níž vychází, mohla vzniknout na základě vztahu patron-klient mezi vyslanci a jejich urozenými korespondenty. V této kapitole je též zmíněno cestování diplomatů a obtíže s ním spojené. Nedílnou součástí je i snaha zachytit zdravotní stav vyslanců.

Poslední podkapitola se snažila zachytit, jak císařští vyslanci vnímali zemi, do které byli vysláni, stejně jako její politické elity. V neposlední řadě je nastíněno i vnímání Rusů a Tatarů. V rámci této kapitoly je uvedena případová studie, jak bylo možné změnit vnímání „cizího“ ve „vlastní“. Autorka přitom vychází z korespondence Jana Kryštofa Fragsteina z roku 1655, kdy byl polsko-litevský stát zasažen rozměrným útokem Švédů.

Diplomová práce rozhodně nevyčerpala celé téma každodennosti císařských vyslanců v Polsku. Směr dalšího bádání by se měl zaměřit do hloubky a rozpracovat témata, která ještě nebyla zpracována. Jedním z nich je soukromí diplomatů. Pro jeho zachycení jsou důležitými prameny osobní deníky diplomatů. Deník ze své legace na sejm do Grodna v roce 1693 po sobě zanechal

Kryštof Václav z Nostic.⁷¹¹ Dalším císařským diplomatem, jehož osudy spjaté s Polskem je možné probádat, je Leopold Schaffgotsch. Dodnes se dochovala jeho korespondence s Ferdinandem z Ditrichštejna⁷¹² i s Ferdinandem ze Schwarzenberku.⁷¹³ Mimo jiné existuje i jeho deník z legace do Polska a další písemnosti uložené v polské Vratislavi.⁷¹⁴

Z pramenů uložených v Čechách je možné využít rodinný archiv Schwarzenberků, který autorka práce ještě zcela nevyčerpala. Další možností je italská korespondence císařského diplomata Mayera z Meyerberku s Ferdinandem z Ditrichštejna⁷¹⁵ uložená v rodinném archivu Ditrichštejnů. Kromě výše zmíněných pramenů skýtá prostor pro bádání každodennosti císařských diplomatů rodinný archiv Kouniců⁷¹⁶, kteří taktéž udržovali kontakt s Polskem a habsburskými vyslanci. Tento archiv nabízí ještě více možností, například korespondenci již výše zmíněného Kryštofa Leopolda Schaffgotsche, popřípadě různé sbírky novin a letáků reflektujících události v Polsku.⁷¹⁷

Další možné prameny jsou uloženy ve vídeňských archivech.⁷¹⁸ Je pravděpodobné, že po odhalení instrukcí (obzvláště tajných instrukcí) od panovníka diplomatům bude mnohem jasnější celé jejich jednání. Pro náhled na habsburské diplomaty je také možné využít prameny uložené v Berlíně – z relací braniborských vyslanců.

Pro dokonalý obraz habsburských diplomatů v Polsku by bylo potřeba prozkoumat i další polské prameny – například rukopisné deníky ze sejmů, popřípadě deníky jednotlivých šlechticů, se kterými se mohli habsburští vyslanci setkat. Je možné, že se tam objeví i nějaké názory na působení vyslanců. Zajímavým pramenem by byly inventáře diplomatických apartmá, zatím se však autorce nepodařilo žádný nalézt. Ke každodennosti a myšlenkovému světu by bylo vhodné vzít v úvahu i materiální zázemí vyslanců – pokud se dochovalo. Například dodnes stojí v polském Slezsku zámek Lobris, který nechal vystavět Kryštof Václav z Nostic. V něm je údajně vymalována apoteóza habsburského rodu společně s oslavou rodu Nosticova. Objekt je však v soukromém držení, z části využitý jako byty a z části přístupný pouze po dohodě s majitelem. Možná by pomohlo získat stavebně-historický průzkum.

⁷¹¹ SOA Plzeň, pracoviště Klatovy, RA Nosticů (Rokytnice).

⁷¹² MZA Brno, G 140 RA Ditrichštejnů, kart. 482, korespondence Kryštofa Leopolda Schaffgotsche s Ferdinandem z Ditrichštejna

⁷¹³ SOA Třeboň, oddělení Český Krumlov, RA Schwarzenberků, fasc. 404.

⁷¹⁴ Archiwum państwowe we Wrocławiu, Archiwum Schaffgotschów, F.129; F.131; F.136; F.138; F.139; F.145; UK 366.

⁷¹⁵ MZA Brno, G 140 RA Ditrichštejnů, kart. 19, inv. č. 61, sign. 35.

⁷¹⁶ MZA, G 436 RA Kouniců, kart. 202, inv. č. 1781, sign. 12 (Sedlnický); kart. 219, inv.č. 1868, sign. 55 (Polonica); kart. 218, inv.č. 1867, sign. 54 (Polonica); kart. 270, inv.č. 2415, sign. III 83/1 (Sedlnický v Polsku); kart. 270, inv.č. 2416, sign. III 83/2 (Clary-Aldringen); kart. 279, inv. č. 2561 (válka polsko-švédsko-dánská); kart. 370, inv. č. 3304, (Nostitz).

⁷¹⁷ Polonica Ferdinanda z Ditrichštejna. MZA Brno, G 140 RA Ditrichštejnů, kart. 17, inv. č. 56, sign. 33.

⁷¹⁸ Například Haus, Hof und Staatsarchiv Wien, Staatenabteilungen, Polen I; Tamtéž, Staatskanzlei, Konferenzprotokolle und Vorträge 1695-1697, Karton 9, Konvolut 1696.

VI. Seznam použitých pramenů a literatury

VI.1 Archivní prameny

Biblioteka Kórnicka, MF 5496, Ordnung der Entree welche dem 6.16. Septembris bey I. Königl. Maj. in Polen Huldigungs-Empfang vom Magistrat von Cracau observiret worden.

Biblioteka Kórnicka, MF 5518, Kurtze Beschreibung der den 15. <5> Septembr. 1697. zu Crackau geschehenen Königlichen Pohlnischen Crönung.

Biblioteka Kórnicka, MF 5575, Ausführliche Relation, von dem höchst prächtigen Einzuge des [...] Augusti II. Königes in Pohlen [...] den 12 Septemb. in die Stadt und Schloss zu Krakau geschehen [...] Aus der Polnischen [...] übersetzt.

Biblioteka Kórnicka, MF 5746, Na wieczną pamiątkę dyaryusz dostateczny wiazdu y aktu koronacyey [...] Augusta II [...].

Biblioteka Kórnicka, MF 6027, Crackau den 14 septembr. 1697.

Moravský zemský archiv, G 140 Rodinný archiv Ditrichštejnů, inv. č. 56, sign. 33, kart. 17 (korespondence Jana Kryštofa Fragsteina s Ferdinandem z Ditrichštejna).

Moravský zemský archiv, G 140 Rodinný archiv Ditrichštejnů, inv.č. 59, sign. 34/c, kart. 18 (korespondence Kryštofa Václava Nostice s Ferdinandem z Ditrichštejna).

Moravský zemský archiv, G 140 Rodinný archiv Ditrichštejnů, kart. 489 (korespondence Jana Kryštofa Zierowského s Ferdinandem z Ditrichštejna).

Moravský zemský archiv, G 140 Rodinný archiv Ditrichštejnů, kart. 461 (korespondence Jana Kryštofa Fragsteina s Ferdinandem z Ditrichštejna).

Státní oblastní archiv Třeboň, oddělení Český Krumlov, Rodinný archiv Schwarzenberků, fasc. 404 (Polonika Ferdinanda ze Schwarzenberku).

Státní oblastní archiv Třeboň, oddělení Český Krumlov, Rodinný archiv Schwarzenberků, fasc. 373 (Polonica Jana Adolfa ze Schwarzenberku).

VI.2 Vydané prameny

- von ARNETH, Alfred (ed.), *Die Relationen der Botschafter Venedigs über Österreich im 18. Jahrhundert*, Fontes rerum austriacarum 2, Wien 1863.
- BACON, Francis, Nova Atlantis, 1627.
- BINKOVÁ, Simona – POLIŠENSKÝ, Josef (edd.), *Česká touha cestovatelská. Cestopisy, deníky a listy ze 17. století*, Praha 1989.
- CAMPANELLA, Tommaso, *La Città del Sole*, 1623.
- EDELMAYER Friedrich (ed.), *Die Korrespondenz der Kaiser mit ihren Gesandten in Spanien. Der Briefwechsel Ferdinands I. und Maximilians II. mit Adam von Dietrichstein 1563–1565*, in: Arno Strohmeyer (ed.), *Studien zur Geschichte und Kultur der Iberischen und Iberoamerikanischen Länder 3*, Wien-München 1997.
- FIEDLER, Joseph (ed.), *Die Relationen der Botschafter Venedigs über Deutschland und Österreich im 17. Jahrhundert I-II*, Wien 1866-1867.
- FUCHS, Adalbert (ed.), *Briefe an den Feldmarschall Raimond Grafen Montecuccoli. Beiträge zur Geschichte des nordischen Krieges in den Jahren 1659-1660*, Wien-Leipzig 1910.
- GAEDEKE, Arnold (ed.), *Das Tagebuch des Grafen Ferdinand Bonaventura von Harrach während seines Aufenthaltes am spanischen Hofe in den Jahren 1697 und 1698*, in: *Archiv für Österreichische Geschichte* 48, 1872, s. 163-302.
- GOŚLICKI, Wawrzynec, *De optimo senatore*, Venezia 1568.
- GÓRNICKI, Łukasz, *Dworzanin polski*, Tykoczyn 1565.
- GROSSMANN, Julius (ed.), *Der kaiserliche Gesandte Franz von Lisola im Haag 1672-1673. Ein Beitrag zur österreichischen Geschichte unter Kaiser Leopold I. Nach den Acten des Wiener Staatsarchives*, Wien 1873.
- HAGENDER, Herta (ed.), *Diarium Lamberg 1645-49*, Münster 1986.
- KALISTA, Zdeněk (ed.), *Korespondence císaře Leopolda I. s Humprechtem Janem Černínem z Chudenic*, Praha 1936.
- KLUSÁKOVÁ, Luďa (ed.), *Cestou do Cařihradu. Osmanská města v 16. století viděná křesťanskýma očima*, Praha 2003.
- KUBEŠ, Jiří (ed.), *Kryštof Václav z Nostic. Deník z cesty do Nizozemí v roce 1705*, Praha 2004.

- LANDWEHR VON PRAGENAU, Moritz - PRIBRAM, Alfred Francis (edd.), *Privatbriefe Kaiser Leopold I. an den Grafen F. E. Pötting 1662-1673*, Wien 1903.
- LÜNIG, Johan Christian, *Theatrum Ceremoniale historico-politicum*, Leipzig 1720.
- MACHIEVELLI, Nicolo, *Il principe*, 1513.
- MILEWSKI, Marcus (ed.), *Die polnische Königswahl von 1697*, Wien 2008.
- MOORE, Thomas, *Utopia*, London 1516.
- PRIBRAM, Alfred Francis (ed.), *Die Berichte des kaiserlichen Gesandten Franz von Lisola aus den Jahren 1655-1660*, Archiv für Österreichische Geschichte 70, 1887, s. 1-571.
- PRZYBOŚ, Adam – ŹELEWSKI, Roman (ed.), *Dyplomaci w dawnych czasach. Relacje staropolskie z XVI-XVIII stulecia*, Kraków 1959.
- RILLE, Albert (ed.), Aus den letzten Jahren der Regierung des polnischen Königs Johann Sobieski 1689-1699. Berichte des kaiserlichen Ministers Geörge von Schiemunsky an Ferdinand Fürst von Dietrichstein, *Zeitschrift des Deutschen Vereins für die Geschichte Mährens und Schlesien* 15, 1911, s. 312-338, 430-465.
- von ROHR, Julio Bernhard, *Einleitung zur Ceremoniel-Wissenschaft Der großen Herren*, Berlin 1729.
- SMITH, Logan Pearsall (ed.), *The life and letters of Sir Henry Wotton*, Oxford 1907.
- STIEVE, Gottfried, *Europäisches Hof-Ceremoniel [...]in dero Gesandten und Abgesandten beobachtet wird [...]*, Leipzig 1723.
- STORCHOVÁ, Lucie (ed.), „Mezi houfy lotrův se pustiti...“ *Cizí, orientální a „mahumetánský“ Egypt v českých cestopisech 15.-17. století*, Praha 2005.
- STROHMAYER, Arno (ed.), *Der Briefwechsel zwischen Ferdinand I., Maxmilian II. und Adam von Dietrichstein 1563-1565*, Wien-München 1997.
- Theatrum Europaeum 14, Frankfurt am Main 1702.
- Theatrum Europaeum 15, Frankfurt am Main 1707.
- Volumina legum IV. – V. Prawa, konstytucje y przywileie krolewstwa polskiego, wielkiego xięstwa litewskiego y wszystkich prowincyi należących na walnych seymiech koronnych, Petersburg 1860
- WIERZBOWSKI, Teodor (ed.), *Królewicza Jakóba Sobieskiego Dyaryusz Wyprawy Wiedeńskiej w 1683 r.*, Warszawa 1883.
- WOLIŃSKI, Janusz (ed.), *Berlińskie relacje barona Goessa w sprawach polskich 1674 roku*, Kraków 1950.

VI.3 Literatura

- ADELUNG, Friedrich, *Augustin Freiherr von Meierberg und seine Reise nach Rußland*, St. Petersburg 1827.
- ALGAZI, Gadi, *Doing Things with Gifts*, in: Gadi Algazi – Valentin Groebner – Bernhard Jussen (edd.), *Negotiating the Gift. Pre-Modern Figurations of Exchange*, Göttingen 2003, s. 10-27.
- ALTHOFF, Gerd – STOLLBERG-RILINGER, Barbara, *Spektakel der Macht? Einleitung*, in: Barbara Stollberg-Rilinger – Matthias Puhle – Jutta Götzmann – Gerd Althoff (edd.), *Spektakel der Macht. Rituale im alten Europa 800-1800. Katalog*, Darmstadt 2008, s. 15-19.
- ALTHOFF, Gert, *Das Grundvokabular der Rituale. Knien, Küssen, Thronen, Schwören*, in: Barbara Stollberg-Rilinger – Matthias Puhle – Jutta Götzmann – Gerd Althoff (edd.), *Spektakel der Macht. Rituale im alten Europa 800-1800. Katalog*, Darmstadt 2008, s. 149-154.
- ANDERSON, Mathew Smith, *The Rise of Modern Diplomacy 1450-1919*, London 1993.
- AUER, Leopold, *Diplomatisches Zeremoniell am Kaiserhof der Frühen Neuzeit. Perspektiven eines Forschungsthemas*, in: Ralph Kauz – Giorgio Rota – Jan Paul Niederkorn (edd.), *Diplomatisches Zeremoniell in Europa und im Mittleren Osten in der frühen Neuzeit*, Wien 2009, s. 33-53.
- AUGUSTYNIAK, Urszula, *Plotka, pomówienie, prowokacja – jako narzędzie walki politycznej za Zygmunta III*, in: Andrzej Bartnicki – Jan Dziegielewski – Ireneusz Ichnatowicz – Jerzy Maternicki – Józef Ryszard Szaflik – Maria Wawrykova (edd.), *Kultura. Polityka. Dyplomacja*, Warszawa 1990, s. 29-45.
- BALDRIGA, Irene, *The role of correspondence in the transmission of collecting patterns in seventeenth-century Europe: models, media and main characters*, in: Robert Muchembled (ed.), *Cultural exchange in Early Modern Europe III. Correspondence and Cultural exchange in Europe 1400-1700*, Cambridge 2007, s. 187-216.
- BASTL, Beatrix, *Formen und Gattungen frühneuzeitlicher Briefe*, in: Josef Pasauer – Martin Scheutz – Thomas Winkelbauer (edd.), *Quellenkunde der Habsburgermonarchie (16. – 18. Jahrhundert). Ein exemplarisches Handbuch*, Wien-München 2004, s. 801-812.

- BÄUMEL, Jutta, *Auf dem Weg zum Thron. Die Krönungsreise Augusts des Starken*, Dresden 1997.
- BECKER, Udo, *Slovník symbolů*, Praha 2002.
- BÉLY, Lucien, *Espions et ambassadeurs au temps de Louis XIV.*, Paris 1990.
- BETHENCOURT, Francisco – EGMONT, Florike, *Intorduction*, in: Muchembled, Robert (ed.), *Cultural exchange in Early Modern Europe III. Correspondence and Cultural exchange in Europe 1400-1700*, Cambridge 2007, s. 1-30.
- BICANOVÁ, Kateřina, *Problematika sarmatismu v polské historiografii*, Slovanský přehled 93, 2007, s. 23-34.
- BITTNER, Ludwig – GROß, Lothar, *Repertorium der diplomatischen Vertreter aller Länder seit dem Westfälischen Frieden I. (1648-1715)*, Berlin 1936.
- BLAŽEK, Konrad, *J. Siebmacher's grosses und allgemeines Wappenbuch in die Verbindung mit Mehreren. Der ausgestorbene Adel der Preussischen Provinz Schlesien I.*, Nürnberg 1887.
- BLAŽEK, Konrad, *J. Siebmacher's grosses und allgemeines Wappenbuch in die Verbindung mit Mehreren. Der Adel von Oesterreich Schlessien 1885*, Brno 2000.
- BLOCH, Marc, *Králové divotvůrci. Studie o nadpřirozenosti přisuzované královské moci, zejména ve Francii a Anglii*, Praha 2004.
- BOBRZYŃSKI, Michal, *Přehled dějin polských*, Praha 1895.
- BOGUCKA, Maria, *Otium et negotium. Time of Work, Time of Leisure in 16th-18th Century Poland*, in: Maria Bogucka (ed.), *Society and Culture. Poland in Europe*, Warszawa 1995, s. 85-111.
- BOKOVÁ, Hildegard – SPÁČILOVÁ, Libuše – *Stručný raně novohornoněmecký glosář*, Olomouc 2003.
- BOURDIEU, Pierre, *Teorie jednání*, Praha 1998.
- BOURRÉE, Katrin, *Rituale und Konflikte in der Vormoderne. Instrumente des „sozialen Friedens“ und Bedrohungen der gesellschaftlichen Ordnung*, in: Barbara Stollberg-Rilinger – Matthias Puhle – Jutta Götzmann – Gerd Althoff (edd.), *Spektakel der Macht. Rituale im alten Europa 800-1800. Katalog*, Darmstadt 2008, s. 57-61.
- BRAUBACH, Max, *Versailles und Wien von Ludwig XIV. bis Kaunitz. Die Vorstadien der diplomatischen Revolution im 18. Jahrhundert*, Bonn 1952.
- BROCK, Peter, *The Polish identity*, in: Władysław Józef Stankiewicz (ed.), *The Tradition of Polish Ideals. Essays in History and Literature*, London 1981, s. 23-51.

- BUES, Almut, *Patronage fremder Höfe und die Königswahlen in Polen-Litauen*, in: Hillard von Thiessen – Christian Windler (edd.), *Nähe in der Ferne. Personalle Verflechtung in den Außenbeziehungen der Frühen Neuzeit*, Berlin 2005 (=Zeitschrift für Historische Forschung, Beiheft 36), s. 69-85.
- BURKE, Peter, *History and Social Theory*, Cambridge 2005.
- BŮŽEK, Václav – KELLER, Katrin – KOWALSKÁ, Eva – PÁLFFY, Géza, *Společnost zemí habsburské monarchie 1526-1740 v české, maďarské, rakouské a slovenské historické vědě posledního desetiletí*, Český časopis historický 104, 2006, s. 485-524.
- BŮŽEK, Václav – KRÁL, Pavel (edd.), *Člověk českého raného novověku*, Praha 2007,
- BŮŽEK, Václav (ed.), *Společnost českých zemí v raném novověku. Struktury, identity, konflikty*, Praha 2010.
- BŮŽEK, Václav, *Ferdinand Tyrolský mezi Prahou a Insbruckem. Šlechta českých zemí na cestě ke dvorům prvních Habsburků*, České Budějovice 2009. (= Monographia historica 7)
- BŮŽEK, Václav, „*Od Rakous a od Moskvy zbav nás, Pane Bože, všechny*“. *K projevům sarmatismu v polsko-litevské unii po vymření Jagellonců*, Acta Universitatis Carolinae - Philosophica et Historica 1, Studia Historica LV, 2003, s. 137-143.
- BŮŽEK, Václav, „*Páni a přátelé*“ v myšlení a každodenním životě české a moravské šlechty na prahu novověku, Český časopis historický 100, 2002, s. 229-264.
- BŮŽEK, Václav, *Rytíři renesančních Čech*, Praha 1995.
- CERMAN, Ivo, *Od klienta k občanovi? Kritika "kabal" a změna sociální imaginace tereziánských dvořanů*, in: Bůžek, Václav – Král, Pavel (edd.), *Šlechta v habsburské monarchii a císařský dvůr*, České Budějovice 2002 (= Opera historica 10), s. 101-120.
- CERMAN, Ivo, *Pojmy „frakce“, „strana“ a „kabala“ v komunikativní praxi dvořanů Leopolda I.*, Český časopis historický 100, 2002, s. 33-54.
- CICHOŃ, Paweł, *Verwaltung im frühneuzeitlichen Polen. Ein Literaturüberblick (1995-2005)*, in: Erk Volkmar Heyen (ed.), *Räte und Beamte in der Früher Neuzeit. Lehren und Schriften*, Baden-Baden 2007 (=Jahrbuch für europäische Verwaltungsgeschichte 19), s. 285-299.
- CLASSEN, Albrecht, *Das Fremde und das Eigene*, in: Diezelbacher, Peter (ed.), *Europäische Mentalitätsgeschichte. Hauptthemen in Einzeldarstellungen*, Stuttgart 1993, s. 429-450.

- CZOK, Karl, *August der Starke und seine Zeit. Kurfürst von Sachsen, König in Polen*, Leipzig 1997.
- ČECHOVÁ Blanka, *Polsko-habsburské vztahy v době Ferdinanda III. a Vladislava IV, Dynastická diplomacie a třeboňská zástavní držba*, Brno 2012 (disertační práce).
- ČEPELKA, Čestmír – ŠTURMA, Pavel, *Mezinárodní právo veřejné*, Praha 2008.
- DĄBROWSKI, Janusz S., *Wjazdy na sejmy w okresie panowania Jana Kazimierza Wazy*, in: Mariusz Markiewicz – Ryszard Skowron (edd.), *Theatrum Ceremonialne na dworze książąt i królów polskich*, Kraków 1999, s. 277-291.
- DALEWSKI, Zbigniew, *Ceremonial holdu lennego w Polsce późnego średnowieczna*, in: Mariusz Markiewicz – Ryszard Skowron (edd.), *Theatrum ceremonialne na dworze książąt i królów polskich*, Kraków 1999, s. 31-46.
- DALEWSKI, Zbigniew, *Ceremoniał holdu lennego w Polsce późnego średniowiecza*, in: Mariusz Markiewicz – Ryszard Skowron (edd.), *Theatrum Ceremonialne na dworze książąt i królów polskich*, Kraków 1999, s. 31- 46.
- DOYLE, William, *The Old European Order 1660-1800*, Oxford 1978.
- DRESSEL, Gert, *Wissenschaftspraxis – Biographien – Generationen. Ein paar facetten einer Reflexiven Historischen Anthropologie*, in: Václav Bůžek – Dana Štefanová (edd.), *Menschen – Handlungen – Strukturen. Historisch-anthropologische Zugangsweisen in den Geschichtswissenschaften*, České Budějovice 2001 (= Opera historica 9), 27-69.
- DROSTE, Heiko, *Ein Diplomat zwischen Familieninteressen und Königsdienst: Johan Adler Salvius in Hamburg (1630 - 1650)*, in: Hillard von Thiessen – Christian Windler (edd.), *Nähe in der Ferne. Personalle Verflechtung in den Außenbeziehungen der Frühen Neuzeit*, Berlin 2005 (=Zeitschrift für Historische Forschung, Beiheft 36), s. 89-104.
- DROSTE, Heiko, *Im Dienst der Krone. Schwedische Diplomaten im 17. Jahrhundert*, Berlin 2006.
- DROYSEN, Hans, *Geschichte Der Preussischen Politik*, Berlin 1868.
- DUCHHARDT, Heinz (ed.), *Herrscherweihe und Königskrönung im frühneuzeitlichen Europa*, Wiesbaden 1983.
- DUINDAM, Jeroen, *Problems and prospects for a 'new' history of the court: the Habsburg Hofstaat in perspective*, in: Václav BŮŽEK – Pavel KRÁL (edd.), *Šlechta v habsburské monarchii a císařský dvůr (1526-1740)*, České Budějovice 2003 (= Opera historica 10).

- DUINDAM, Jeroen, *Vienna and Versailles. The Courts of Europe's Dynastic Rivals 1550-1780*, Cambridge 2003.
- van DÜLMEN, Richard, *Historická antropologie. Vývoj, problémy, úkoly*, Praha 2002.
- DURCHHARDT, Heinz, *Die dynastische Heirat als politisches Signal*, in: Mirosława Czarnačka – Jolanta Szafarz (edd.), *Hochzeit als ritus und casus. Zu interkulturellen und multimedialen Präsentationsformen im Barock*, Wrocław 2001, s. 67-70.
- DZIĘGIELEWSKI, Jan, *Pokój i wojna w opinii szlachty Rzeczypospolitej czasów Władysława IV*, in: Andrzej Bartnicki – Jan Dziegielewski – Ireneusz Ihnatowicz – Jerzy Maternicki – Józef Ryszard Szaflik – Maria Wawrykowa (edd.), *Kultura. Polityka. Dyplomacja*, Warszawa 1990, s. 131-140.
- EDELMAYER, Friedrich, *Gesandtschaftsberichte in der Frühen Neuzeit*, in: Josef Pasauer – Martin Scheutz – Thomas Winkelbauer (edd.), *Quellenkunde der Habsburgermonarchie (16. – 18. Jahrhundert). Ein exemplarisches Handbuch*, Wien-München 2004, s. 849-859.
- EMICH, Birgit, *Staatsbildung und Klientel. Politische Integration und Patronage in der Frühen Neuzeit*, in: Ronald G. Asch – Birgit Emich – Jens Ivo Engels (edd.), *Integration. Legitimation. Korruption. Politische Patronage in Früher Neuzeit und Moderne*, Frankfurt am Main 2011, s. 33-48.
- EVANS, Robert John Weston, *Vznik Habsburské monarchie 1550-1700*, Praha 2003.
- EXTERNBRINK, Sven, *La »Révolution diplomatique« et la pacification de l'Europe de 1756/63 à 1789/92*, *Discussions* 4, 2010, 1-24.
- FAROQHI, Suraiya, *Formen historischen Verständnisses in der Türkei. Politische und wirtschaftliche Krisen in der „Frühen Neuzeit“*, in: Renate Dürr – Gisela Engel – Johannes Süßmann (edd.), *Eigene und fremde Frühe Neuzeiten. Genese und Geltung eines Epochenbegriffs*, München 2003 (= *Historische Zeitschrift*, Band 35), s. 107-122.
- FEINE, Hans Erich, *Zur Verfassungsentwicklung des Heiligen Römischen Reiches seit dem Westfälischen Frieden*, *Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte. Germanistische Abteilung* 42, 1932, s. 65-133.
- FERENC, Marek, *Rola i udział dworu w ceremonii pogrzebowej Zygmunta Augusta*, in: Mariusz Markiewicz – Ryszard Skowron (edd.), *Theatrum ceremonialne na dworze książąt i królów polskich*, Kraków 1999, s. 113-122.

- FURGER, Carmen, *Briefsteller: Das Medium „Brieff“ im 17. Und frühen 18. Jahrhundert*, Köln 2010.
- GEERTZ, Clifford, *Interpretace kultur*, Praha 2000.
- van GENNEP, Arnold, *Přechodové rituály. Systematické studium rituálů*, Praha 1997.
- GIEROWSKI, Józef Andrzej, *Rzeczpospolita w dobie złotej wolności 1648-1763*, Kraków 2004.
- GÓRALSKI, Zbigniew, *Urzędy i godności w dawnej Polsce*, Warszawa 1987.
- GÓRNA, Bożena, *Przygotowania do zwołania sejmu w 1685 r.*, in: Krystyn Matwijowski – Bogdan Rok (edd.), *Studia dziejów XVII i XVIII wieku*, Wrocław 2003 (= Prace Historyczne 33), s. 53-60.
- GÖTZMANN, Jutta, *Weihen – Salben – Krönen. Die vormodernere Kaiserkrönung und ihre Imagination*, in: Barbara Stollberg-Rilinger – Matthias Puhle – Jutta Götzmann – Gerd Althoff (edd.), *Spektakel der Macht. Rituale im alten Europa 800-1800*. Katalog, Darmstadt 2008, s. 21-25.
- GROEBNER, Valentin, *Gefährliche Geschenke. Ritual, Politik und die Sprache der Korruption in der Eidgenossenschaft im späten Mittelalter und am Beginn der Neuzeit*, Konstanz 2000.
- GRZYBOWSKI, Stanisław, *Dzieje Polski i Litwy 1506-1648*, Kraków 2000.
- HALLER, J., *Franz von Lisola, ein österreichischer Staatsman des 17. Jahrhunderts*, Preussische Jahrbücher 69, 1892, s. 516-546.
- HAMANNOVÁ, Brigitte, *Habsburkové. Životopisná encyklopedie*, Praha 1996.
- HÁS, Jiří – TOVAČOVSKÝ, Jaroslav, *Genealogie Nosticů z Nostic*, Heraldika a genealogie 35, 2002, s. 3-34.
- HAVLÍK, Jiří (ed.), *Infektologie*, Praha 1990.
- HELD, Wieland, *Der sächsische Adel in seiner Haltung zur sächsisch-polnischen Verbindung und zu Polen*, in: Christine Klecker (ed.), *Sachsen und Polen zwischen 1697 und 1795*, Dresden 1998, s. 27-47.
- HEYINK, Rainer, *Fest und Musik als Mittel kaiserlicher Machtpolitik : das Haus Habsburg und die deutsche Nationalkirche in Rom S. Maria dell'Anima*, Tutzing 2010.
- HIRSCH, Ferdinand, *Der österreichische Diplomat Franz von Lisola und seine Thätigkeit während des Nordischen Krieges in den Jahren 1655-1660*, Historische Zeitschrift 60, 1888, s. 468-498.

- HLAVAČKA, Milan, *Cestování v éře dostavníku. Všední den na střeoevropských cestách*, Praha 1996.
- HOLÁ, Mlada, "Altem loblichem prauch nach". *Slezská holdovací cesta Maxmiliána II. z roku 1563*, *Folia historica bohemia* 24, 2009, č. 1, s. 79-110.
- HRBEK, Jiří, *České barokní korunovace*, Praha 2010.
- HRBEK, Jiří, *Postavení diplomata v mezinárodním systému poloviny 17. století*, in: Jan Zdichynec (ed.), *Od konfesijní konfrontace ke konfesijnímu míru*, Ústí nad Orlicí 2008, s. 222-234.
- HRDLIČKA, Josef, *Das Platznehmen am Tisch als Ausdruck der Kommunikation der höfischen Gesellschaft in der Frühen Neuzeit*, in: Václav Bůžek – Dana Štefanová (edd.), *Menschen – Handlungen – Strukturen. Historisch-anthropologische Zugangsweisen in den Geschichtswissenschaften*, České Budějovice 2001 (= *Opera historica* 9), s. 219-238.
- HRUŠKOVÁ, Monika, *Volba polského krále Augusta II. Silného očima habsburských vyslanců*, České Budějovice 2010 (bakalářská práce).
- HUSS, Frank, *Der Wiener Kaiserhof, Eine Kulturgeschichte von Leopold I. Bis Leopold II.*, Ulm 2008.
- CHMIELEWSKA, Mieczysława, *Sejm elekcyjny Michała Korybuta Wiśniowieckiego 1669 roku*, Warszawa 2006.
- CHROŚCICKI, Juliusz A., *Holdy lenne a ceremonial obrad sejmu*, in: Mariusz Markiewicz – Ryszard Skowron (edd.), *Theatrum ceremonialne na dworze książąt i królów polskich*, Kraków 1999, s. 165-182.
- IGGERS, Georg, *Dějepisectví ve 20. století*, Praha 2002.
- IVANEGA, Jan, *Slavnostní vjezd Maxmiliána II. do Vídně roku 1552*, České Budějovice 2008 (bakalářská práce).
- JANISZEWSKA-MINCER, Barbara, *Podróże królów i królewiczów polskich do Prus Książęcych*, in: Krystyn Matwijowski (ed.), *Czasy nowożytne*, Wrocław 2005 (= *Prace Historyczne* 38), s. 21.
- JASIENICA, Pavel, *Rzeczpospolita Obojga Narodów. Calamitatis regnum*, Warszawa 1999.
- JASIENICA, Pavel, *Rzeczpospolita Obojga Narodów. Dzieje agonii*, Warszawa 1972.
- JASIENICA, Pavel, *Rzeczpospolita Obojga narodów. Srebrny wiek*, Warszawa 1982.
- JÁZWA, Dagmara, *Sytuacja polityczna w Rzeczypospolitej przed sejmem koronacyjnym 1669*, in: Krystyn Matwijowski – Stefania Ochmann-Staniszevska – Bodgan Rok

- (edd.), *Z przeszłości Rzeczypospolitej w czasach nowożytnych*, Wrocław 1998 (= Prace Historyczne 25), s. 31- 42.
- KÁBRT, Jan (ed.), *Latinsko-český slovník*, Praha 1957.
- KALISTA, Zdeněk, *Čechové, kteří tvořili dějiny světa*, Praha 2009.
- KAMEN, Henry, *Státník*, in: Rosario Villari (ed.), *Barokní člověk a jeho svět*, Praha 2004.
- KAMIŃSKI, Andrzej, *Polska a Brandenburgia-Prusy w drugiej połowie XVII wieku. Dzieje polityczne*, Poznań 2002.
- KAMIŃSKI, Andrzej Sulima, *Historia Rzeczypospolitej wielu narodów 1505-1795. Obywatele, ich państwa, społeczeństwo, kultura*, Lublin 2000.
- KANIA, Ireneusz (ed.), *Cesare Ripa – Ikonologia*, Kraków 2008.
- KARNER, Herbert, *Raum und Zeremoniell in der Wiener Hofburg des 17. Jahrhunderts*, in: Ralph Kauz – Giorgio Rota – Jan Paul Niederkorn (edd.), *Diplomatisches Zeremoniell in Europa und im Mittleren Osten in der frühen Neuzeit*, Wien 2009, s. 56-77.
- KĘDZIERZAWSKI, Wojciech, *Codziennosc jako kategoria antropologiczna w perspektywie historii kultury*, Opole 2009.
- KINTZINGER, Martin, *Panne oder Provokation. Gewollte Regelbrüche in Politik und Diplomatie des Spätmittelalters*, in: Barbara Stollberg-Rilinger – Thomas Weller (edd.), *Wertekonflikte – Deutungskonflikte*, Münster 2007, s. 86-104.
- KLUSÁKOVÁ, Luďa – KŘÍŽOVÁ, Markéta – KUBIŠ, Karel – ŘEZNÍK, Miloš, „*My“ a „oni“ – náčrt teoretické reflexe problematiky*, in: Kubiš, Karel (ed.), *Obraz druhého v historické perspektivě II. Identity a stereotypy při formování moderní společnosti*, Praha 2003, s. 11-28.
- KLUSÁKOVÁ, Luďa, *Obraz druhého v historické perspektivě. Tisk a historická beletrie při formování historického vědomí v 19. a 20. století*, Acta Universitatis Carolinae - Philosophica et Historica 1, Studia Historica XLI, Praha 1997.
- KNESCHKE, Ernst Heinrich (edd.), *Neues Allgemeines Deutsches Adels-Lexicon VIII*, Leipzig 1868.
- KNYCHALSKA, Agnieszka, *Wpływ koligacji rodzinnych na kariery magnaterii koronnej w drugiej połowie XVIII w.*, in: Krystyn Matwijowski, (ed.), *Z badań nad Rzeczpospolitą w czasach nowożytnych*, Wrocław 2001 (= Prace Historyczne 31), s. 119-130.
- KOLDINSKÁ, Marie, *Každodennost renesančního aristokrata*, Praha-Litomyšl 2004.

- KOŁODZIEJ, Robert, *Publicystyka polityczna wobec planów wojny tureckiej Władysława IV*, in: Krystyn Matwijowski – Bogdan Rok (edd.), *Studia dziejów XVII i XVIII wieku*, Wrocław 2003 (= *Prace Historyczne* 33), s. 21-34.
- KOŁODZIEJ, Robert, *Uwagi o procedurze parlamentarnej na przykładzie sejmu z 1638 r.*, in: Krystyn Matwijowski (ed.), *Czasy nowożytne*, Wrocław 2005 (= *Prace Historyczne* 38), s. 67-82.
- KOMASZYŃSKI, Michał, *Księcia Contiego niefortunna wyprawa po koronę Sobieskiego*, Warszawa 1971.
- KONOPCZYŃSKI, Władysław, *Dzieje polski nowożytnej*, Warszawa 2003.
- KONOPCZYŃSKI, Władysław, *Chronologia sejmów polskich 1493-1793*, Kraków 1948.
- KRÁL, Pavel, *Křtiny, svatby a pohřby. K vzájemné reflexi panovnických a šlechtických přechodových rituálů ve druhé polovině 16. a první polovině 17. století*, in: Václav Bůžek – Pavel Král (edd.), *Šlechta v habsburské monarchii a císařský dvůr (1526-1740)*, České Budějovice 2003 (= *Opera historica* 10), s. 439-456.
- KRASZEWSKI, Igor, *Dynastia a Państwo. Tożsamość i rozbieżność polityki na przykładzie Rzeczypospolitej za panowania Jana Kazimierza*, in: Zbigniew Anusik (ed.), *Spory o państwo w dobie nowożytnej. Między racją stanu a partykularyzmem*, Łódź 2007, s. 121-132.
- KRASZEWSKI, Igor, *Stolica po raz ostatni, czyli jak Szwedzi uczynili z Poznania siedzibę dworu królewskiego*, in: Joanna Gaca-Wyczółkowska – Anna Skowrońska (edd.), *Jak Czarniecki do Poznania*, Poznań 2009, s. 37-66.
- KRISCHER, André, *Souveränität als sozialer Status. Zur Funktion des diplomatischen zeremoniells in der Frühen Neuzeit*, in: Ralph Kauz – Giorgio Rota – Jan Paul Niederkorn (edd.), *Diplomatisches Zeremoniell in Europa und im mittleren Osten in der frühen Neuzeit*, Wien 2009, s. 1-32.
- KRIST, Stefan, *Spiegelungen der Präsentation. Die Münchner Fürstenhochzeit von 1568 in den Dialogen von Massimo Troiano*, in: Mirosława Czarnecka – Jolanta Szafarz (edd.), *Hochzeit als ritus und casus. Zu interkulturellen und multimedialen Präsentationsformen im Barock*, Wrocław 2001, s. 178-188.
- KUBEŠ, Jiří, *Trnitá cesta Leopolda I. za říšskou korunou (1657-1658). Volby a korunovace ve Svaté říši římské v raném novověku*, České Budějovice 2009.
- KUCIA, Dariusz, *Repraesentator a kirysnik. Idea wyobrażania zmarłego władcy w ceremoniale pogrzebowym królów Polski od XIV do XVII wieku na tle ceremonii Europy chrześcijańskiej*, in: Mariusz Markiewicz – Ryszard Skowron (edd.),

- Theatrum ceremonialne na dworze książąt i królów polskich, Kraków 1999, s. 87-100.
- KUCIA, Dariusz, *Repraesentator a kiryśnik. Idea wyobrażania zmarłego władcy w ceremoniale pogrzebowym królów Polski od XIV do XVII wieku na tle ceremonii Europy chrześcijańskiej*, in: Mariusz Markiewicz – Ryszard Skowron (edd.), *Theatrum Ceremonialne na dworze książąt i królów polskich*, Kraków 1999, s. 87-100.
- KUGELER, Heidrun R. I., *"Le Parfait Ambassadeur". The Theory and Practice of Diplomacy in the Century following the Peace of Westphalia*, Oxford 2006 (Disertační práce).
- KUSCH-ARNHOLD, Britta – GLOWOTZ, Daniel, *Vormoderne Ritualität in den bildenden Künsten und in der Musik*, in: Barbara Stollberg-Rilinger – Matthias Puhle – Jutta Götzmann – Gerd Althoff (edd.), *Spektakel der Macht. Rituale im alten Europa 800-1800*. Katalog, Darmstadt 2008, s. 45-49.
- KVĚTINA, Jan, *Šlechtická demokracie. Parlamentarismus v polsko-litevském státě v 16.-17. století*, Praha 2011.
- LABUDA, Gepard – BISKUP, Marian, *Historia dyplomacji polskiej X-XX w.*, Warszawa 2002.
- LABUDA, Gepard – MICHOWICZ, Waldemar (edd.), *The History of Polish Diplomacy X-XX century*, Warsaw 2005.
- LEPSZY, Kazimierz (ed.), *Polska w okresie drugiej wojny północnej 1655-1660 I. Rozprawy*, Warszawa 1957.
- LINNEMANN, Dorothee, *Die Bildlichkeit von Friedenskongressen des 17. und frühen 18. Jahrhunderts im Kontext zeitgenössischer Zeremonialdarstellung und diplomatischer Praxis*, in: Ralph Kauz – Giorgio Rota – Jan Paul Niederkorn (edd.), *Diplomatisches Zeremoniell in Europa und im Mittleren Osten in der frühen Neuzeit*, Wien 2009, s. 155-186.
- LIPIŃSKI, Cezary, *Die „geistliche Hochzeit“. Zur allegorischen Einkleidung der unio mystica bei barocken Dichtern*, in: Mirosława Czarnecka – Jolanta Szafarz (edd.), *Hochzeit als ritus und casus. Zu interkulturellen und multimedialen Präsentationsformen im Barock*, Wrocław 2001, s. 189-212.
- LOEWENSTEIN, Bedřich, *My a ti druzí. Dějiny, psychologie, antropologie*, Brno 1997.

- LOLO, Radosław, *Wawrzyńska Goślickiego wizja ustroju państwa*, in: Stępkowski, Aleksander (ed.), *O senatorze doskonałym studia. Prace upamiętniające postać i twórczość Wawrzyńca Goślickiego*, Warszawa 2009, s. 145-155.
- LUHMANN, Niklas, *Sociální systémy. Nárys obecné teorie*, Brno 2006.
- MACEK, Bernhard A., *Die Krönung Josephs II. zum Römischen König in Frankfurt am Main. Logistisches Meisterwerk, zeremonielle Glanzleistung und Kulturgüter für die Ewigkeit*, Frankfurt am Main 2011.
- MACISZEWSKI, Jarema, *Szlachta Polska i jej Państwo*, Warszawa 1986, s. 179.
- MACŮREK, Josef (ed.), *Češi a Poláci v minulosti I*, Praha 1964.
- MACŮREK, Josef, *Čechové a Poláci v 2. pol. XVI. století*, Praha 1948.
- MACŮREK, Josef, *Dějiny polského národa*, Praha 1948.
- MAĆZAK, Antoni (ed.) *Klientelsysteme im Europa der früher Neuzeit*, München 1988.
- MAĆZAK, Antoni, *Klientela. Nieformalne systemy władzy w Polsce i Europie XVI-XVIII wieku*, Warszawa 1994.
- MAĆZAK, Antoni, *Rządzący i rządzeni. Władza i społeczeństwo w Europie wczesnonowożytnej*, Warszawa 1986.
- MAĆZAK, Antoni, *Stan, klasa i klientela. Spór o metode historigrafii i antropologii społecznej*, in: Andrzej Bartnicki – Jan Dziegielewski – Ireneusz Ihnatowicz – Jerzy Maternicki – Józef Ryszard Szaflik – Maria Wawrykowa (edd.), *Kultura. Polityka. Dyplomacja*, Warszawa 1990, s. 221-233.
- MAĆZAK, Antoni, *Unique and Incomparable? The Polish Commonwealth in 16th - 17th Century Europe*, in: Maria Bogucka (ed.), *Society and Culture. Poland in Europe*, Warszawa 1995, s. 55-67.
- MAĆZAK, Antoni, *W czasach „potopu“*, Wrocław 1999.
- MALISZEWSKI, Kazimierz, *Barokowe „theatrum mundi“ . Uwagi o staropolskim obrazie świata na podstawie polskich gazet rękopiśmiennych*, in: Bogdan Rok – Filip Wolański (edd.), *Staropolski ogląd świata*, Wrocław 2004 (= *Prace Historyczne* 36), s. 159-168.
- MAREK, Pavel, *Klientelní strategie španělských králů na pražském císařském dvoře konce 16. a počátku 17. století*, *Český časopis historický* 105, 2007, s. 40-87.
- MAREK, Pavel, *Svědectví o ztrátě starého světa. Manželská korespondence Zdeňka Vojtěcha Popela z Lobkovic a Polyxeny Lobkovicové z Pernštejna*, České Budějovice 2005.

- MARKIEWICZ, Mariusz – SKOWRON, Ryszard (edd.), *Theatrum ceremonialne na dworze książąt i królów polskich*, Kraków 1999.
- MARKIEWICZ, Mariusz, *Historia Polski 1492-1795*, Kraków 2007.
- MARON, Jerzy, *Senatorowie na sejmach za Jana III Sobieskiego*, in: Krystyn Matwijowski – Stefania Ochmann-Staniszevska – Bodgan Rok (edd.), *Z przeszłości Rzeczypospolitej w czasach nowożytnych*, Wrocław 1998 (= Prace Historyczne 25), s. 43-64.
- MAŠEK, Petr, *Šlechtické rody v Čechách, na Moravě a ve Slezsku II. Od Bílé hory do současnosti*, Praha 2010.
- MAŘA, Petr – SIENELL, Stefan, *Die Privatkorrespondenzen Kaiser Leopolds I.*, in: Josef Pasauer – Martin Scheutz – Thomas Winkelbauer (edd.), *Quellenkunde der Habsburgermonarchie (16. – 18. Jahrhundert). Ein exemplarisches Handbuch*, Wien-München 2004, s. 837-848.
- MAŘA, Petr, *Svět české aristokracie 1500-1700*, Praha 2004.
- MAŘA, Petr, *Karneval v životě a myšlení raně novověké šlechty*, in: Václav Bůžek – Pavel Král (edd.), *Slavnosti a zábavy na dvorech a v rezidenčních městech raného novověku*, České Budějovice 2000 (= Opera historica 8), s. 163-189.
- MATYASIK, Joanna, *Obóz polityczny króla Michała Korybuta Wiśniowieckiego*, Warszawa 2011.
- MELICHAR, Václav (ed.), *Dějiny Polska*, Praha 1975.
- MICHALAK, Halina, *Druk ulotny w służbie informacji i propagandy. Czasy Zygmunta III Wazy*, in: Andrzej Bartnicki – Jan Dziegielewska – Ireneusz Ihnatowicz – Jerzy Maternicki – Józef Ryszard Szaflik – Maria Wawrykowa (edd.), *Kultura. Polityka. Dyplomacja*, Warszawa 1990, s. 234-245.
- MICHALSKI, Jerzy (ed.), *Historia sejmu polskiego, t. I*, Warszawa 1984.
- MUHLACK, Ulrich, *Die Frühe Neuzeit als Geschichte des europäischen Staatensystems*, in: Renate Dürr – Gisela Engel – Johannes Süßmann (edd.), *Eigene und fremde Frühe Neuzeiten. Genese und Geltung eines Epochenbegriffs*, München 2003, s. 23-41.
- MUIR, Edward, *Ritual in Early Modern Europe*, Cambridge 2005.
- MÜLLER, Klaus, *Das kaiserliche Gesandtschaftswesen im Jahrhundert nach dem Westfälischen Frieden (1648-1740)*, Bonn 1976.
- NIEDERKORN, Jan Paul, *Das Zeremoniell der Einzüge und Antrittsaudienzen der venezianischen Botschafter am Kaiserhof*, in: Ralph Kauz – Giorgio Rota – Jan

- Paul Niederkorn (edd.), *Diplomatisches Zeremoniell in Europa und im mittleren Osten in der frühen Neuzeit*, Wien 2009, s. 79-96.
- NOHEJL, Marek, *Lebenswelt a každodennost v sociologii Alfreda Schütze. Pojednání o východiscích fenomenologické sociologie*, Praha 2001.
- NOWICKI, Paweł, *Zu Römisch-Hungarisch = Königl. Vermählung / Glückwünschendes Europa. Ein Gelegenheitsgedicht von Hans Assmann Freiherr von Abschatz*, in: Mirosława Czarnecka – Jolanta Szafarz (edd.), *Hochzeit als ritus und casus. Zu interkulturellen und multimedialen Präsentationsformen im Barock*, Wrocław 2001, s. 161-168.
- OCHMANN, Stefanie, *Rzeczpospolita jako "monarchia mixta" – dyłematy wladzy i wolności*, in: Andrzej Bartnicki – Jan Dziegielewski – Ireneusz Ihnatowicz – Jerzy Maternicki – Józef Ryszard Szaflik – Maria Wawrykowa (edd.), *Kultura. Polityka. Dyplomacja*, Warszawa 1990, s. 264-278.
- OCHMANN-STANISZEWSKA, Stefania, *Autorytet Wazów w sejmie*, in: Krystyn Matwijowski (ed.), *Czasy nowożytné*, Wrocław 2005 (= *Prace Historyczne* 38), s.21-28.
- OLSZEWSKI, Henryk, *Sejm w dawnej Rzeczypospolitej. Ustrój i idee. Sejm Rzeczypospolitej epoki oligarchii (1652-1763)*, Poznań 2002.
- PÁNEK, Jaroslav, *Czeska elita arystokratyczna XVI wieku i jej stosunek do Polski na przykladzie "wicekróla" Wilhelma z Rozemberka i biskupa Stanisława Pawłowskiego*, in: Kosman, Marcelli (ed.), *Kultura polityczna w Polsce 5. Elity dawne i nowe*, Poznań 2006, s. 63-78.
- PÁNEK, Jaroslav, *Výprava české šlechty do Itálie v letech 1551-1552*, České Budějovice 2003.
- PARADOWSKI, Przemysław, *Ze stanu badań nad sejmikami doby Wazów ze szczególnym uwzględnieniem panowania Władysława IV*, in: Krystyn Matwijowski, (ed.), *Z badań nad Rzeczpospolitą w czasach nowożytnych*, Wrocław 2001 (= *Prace Historyczne* 31), s. 27-38.
- PARADOWSKI, Przemysław, *"Dla gwałtownych także spraw y potrzeb Rzeczypospolitey". Z procedury zwolywania sejmów ekstraordynaryjnych za Władysława IV Wazy*, in: Krystyn Matwijowski, (ed.), *Z badań nad Rzeczpospolitą w czasach nowożytnych*, Wrocław 2001 (= *Prace Historyczne* 31), s. 15-26.

- PARADOWSKI, Przemysław, *Konflikt wokół prawomocności sejmu nadzwyczajnego z 1637 roku*, in: Krystyn Matwijowski – Bogdan Rok (edd.), *Studia dziejów XVII i XVIII wieku*, Wrocław 2003 (= Prace Historyczne 33), s. 5-20.
- PETRASOVÁ, Taťána, *Slavobrány, ohňostroje a triumfální architektura*, in: V mužském mozku. Sborník k 70. narozeninám Petra Wittlicha, Dolní Břežany 2002, s. 297-308.
- PIWARSKI, Kazimierz, *Das Interregnum 1696/97 in Pohlen und die politische Lage in Europa*, in: Kalisch, Johannes – Gierowski, Józef Andrzej, *Um die polnische Krone. Sachsen und Polen während des Nordischen Krieges 1700-1721*, Berlin 1962, s. 9-44.
- PODHORODECKI, Leszek, *Chanał Krymski w XV-XVIII wieku*, Warszawa 1987
- POHL, Walter – VOCELKA, Karl, *Habsburkové. Historie evropského rodu*, Praha 1996.
- POLASIK, Karolina, *Antropologiczny rekonesans historyka. Szkice o antropologii historycznej*, Bydgoszcz 2007.
- POLIŠENSKÝ, Miroslav, *Česko-polské poštovní styky od nejstarších dob do konce 18. století*, Praha 1973.
- POLIŠENSKÝ, Josef, *Tricetiletá válka a evropské krize XVII. století*, Praha 1970.
- POLLEROß, Friedrich, *Die Kunst der Diplomatie. Auf den Spuren des kaiserlichen Botschafters Leopold Joseph Graf von Lamberg (1653 - 1706)*, Petersburg 2010.
- POMMERIN, Reiner, *Königskrone und Mächtesystem. Perzeption und Systemzwänge des Erwerbs der polnischen Königskrone durch Friedrich August I. im Jahr 1697*, in: Christine Klecker (ed.), *Sachsen und Polen zwischen 1697 und 1795*, Dresden 1998, s. 78-91.
- PONS, Rouven, *Gesandte in Wien. Diplomatischer Alltag um 1700*, in: Susanne Claudine Pils – Jan Paul Niederkorn (edd.), *Ein zweigeteilter Ort? Hof und Stadt in der Frühen Neuzeit*, Innsbruck 2005, s. 155-187.
- POVÝŠIL, Ctibor – ŠTEINER, Ivo (edd.), *Speciální patologie*, Praha 2007.
- PRAŽÁKOVÁ, Kateřina, *Das kommunikative Bild Ostmitteleuropas und des osmanischen Reichs in der Zeitungssammlung der letzten Rosenberger*, *Frühneuzeit-Info* 21, 2010, s. 180-197.
- PRAŽÁKOVÁ, Kateřina, *Obraz livonské války v psaných novinách rožmberského zpravodajství*, in: Václav Bůžek – Jaroslav Dibelka (edd.), *Člověk a sociální skupina ve společnosti raného novověku*, České Budějovice 2007 (= *Opera historica* 12), s. 13-32.

- PRAŽÁKOVÁ, Kateřina, *Volby polských králů ve zpravodajství druhé poloviny 16. století*, in: Ryszard Skowron (ed.), *Polska wobec wielkich konfliktów w Europie nowożytnej. Z dziejów dyplomacji i stosunków międzynarodowych w XV-XVIII wieku*, Kraków 2009, s. 265-274.
- PRIBRAM, Alfred Francis, *Franz Paul Freiherr von Lisola (1613-1674) und die Politik seiner Zeit*, Leipzig 1894.
- RATAJ, Tomáš, *České země ve stínu půlměsíce. Obraz Turka v raně novověké literatuře z českých zemí*, Praha 2002.
- REINHARDT, Wolfgang, *Freunde und Kreaturen. „Verflechtung“ als Konzept zur Erforschung historischer Führungsgruppen. Römische Oligarchie um 1600*, München 1979.
- ROOS, Hans, *The Polish nobility in pre-revolutionary Europe*, in: Władysław Józef Stankiewicz (ed.), *The Tradition of Polish Ideals. Essays in History and Literature*, London 1981, s. 85-112.
- ROOSEN, William, *Early Modern Diplomatic Ceremonial. A Systems Approach*, *The Journal of Modern History* 52, 1980, s. 452-476.
- ROOSEN, William, *The true ambassador. Occupational and personal characteristics of French Ambassadors under Louis XIV*, *ESR* 3, 1937, s. 121-139.
- ROUX, Jean Paul, *Král. Mýty a symboly*, Praha 2009.
- RÜTHER, Stefanie, *Von der Macht, vergeben zu können. Symbolische Formen der Konfliktbeilegung im späten Mittelalter am Beispiel Braunschweigs und der Hanse*, in: Christoph Dartmann – Marian Füssel – Stefanie Rütther (edd.), *Raum und Konflikt. Zur symbolischen Konstituierung gesellschaftlicher Ordnung in Mittelalter und Früher Neuzeit*, Münster 2004, s. 107-128.
- RŮŽIČKA, Michal – VAŠÁT, Petr, *Základní koncepty Pierra Bourdieu: pole – kapitál – habitus*, *Antropowebzin* 2, 2011, s. 129-133.
- ŘEZNÍK, Miloš, *Některé problémy fungování polsko-litevského sejmu v 1. polovině 17. století. Čas jako právní skutečnost v polsko-litevské sněmovní praxi*, *Slovanský přehled* 83, 1997, s. 129-139.
- ŘEZNÍK, Miloš, *Polsko*, Praha 2002.
- SEAWARD, Paul, *Parliament and the Idea of Political Accountability in Early Modern Britain*, in: Maija Jansson (ed.), *Realities of Representation. State Building in Early Modern Europe and European America*, New York 2007, s. 45-62.

- SERCZYK, A., *Na dalekiej Ukrainie. Dzieje Kozaczyzny do 1648 roku*, Kraków-Wrocław 1984.
- SEREDYKA, Jan, *Nabożeństwa sejmowe w dawnej Polsce. Norma prawna czy ceremonial?* in: Mariusz Markiewicz – Ryszard Skowron (edd.), *Theatrum Ceremonialne na dworze książąt i królów polskich*, Kraków 1999, s. 255-266.
- SCHILLING, Lothar, *Der Wiener Hof und Sachsen-Polen (1697-1764)*, in: Christine Klecker (ed.), *Sachsen und Polen zwischen 1697 und 1795*, Dresden 1998, s. 119-136.
- SCHINDLER, Otto G., „*Die wälischen Comedianten sein ja guet...“*. *Die Anfänge des italienischen Theaters am Habsburgerhof*, in: Václav Bůžek – Pavel Král (edd.), *Slavnosti a zábavy na dvorech a v rezidenčních městech raného novověku*, České Budějovice 2000 (= Opera historica 8), s. 107-136.
- SIENKIEWICZ, Witold – OLCZAK, Elżbieta, *Dzieje Polski. Atlas ilustrowany*, Warszawa 2007.
- SIKORA, Michael, *Der Adel in der Frühen Neuzeit*, Darmstadt 2009.
- SKRZYPIETZ, Aleksandra, *Królewscy synowie. Jakub, Aleksander i Konstanty Sobiescy*, Katowice 2011.
- SMÍŠEK, Rostislav, *"Dvorská" kariéra očima knížete Ferdinanda ze Schwarzenberku*, Jihočeský sborník historický 73, 2004, s. 94-120.
- SMÍŠEK, Rostislav, *Císařský dvůr a dvorská kariéra Ditrichštejnů a Schwarzenberků za vlády Leopolda I.*, České Budějovice 2009 (= Monographia historica 11).
- SMÍŠEK, Rostislav, *Důvěra nebo nenávisť? Obraz Španěla v korespondenci císaře Leopolda I. s knížetem Ferdinandem z Dietrichsteina*, in: Časopis Matice Moravské 123, Brno 2004, s. 47-76.
- SMÍŠEK, Rostislav, *Leopold I., Markéta Tereza Španělská a Ferdinand z Dietrichsteina. Návštěva císařské rodiny v Mikulově roku 1672 jako prostředek symbolické komunikace*, in: Václav Bůžek - Jaroslav Dibelka (edd.), *Člověk a sociální skupina ve společnosti raného novověku*, České Budějovice 2007 (= Opera historica 12), s. 65-111.
- SMÍŠEK, Rostislav, *Střední Evropa a Španělsko v polovině 17. století. Markéta Tereza Španělská a její španělský hofštát očima soudobých pozorovatelů*, Český časopis historický 109, 2011, s. 397-431.
- SOUKUP, Václav, *Přehled antropologických teorií kultury*, Praha 2000.

- STĘPKOWSKI, Aleksander, *De optimo senatore w świetle arystotelesowskiej Polityki*, in: Stępkowski, Aleksander (ed.), *O senatorze doskonałym studia. Prace upamiętniające postać i twórczość Wawrzyńca Goślickiego*, Warszawa 2009, s. 123-142.
- STOLLBERG-RILINGER, Barbara – PUHLE, Matthias - GÖTZMANN, Jutta - ALTHOFF, Gerd (edd.), *Spektakel der Macht. Rituale im alten Europa 800 – 1800*, Magdeburg 2008.
- STOLLBERG-RILINGER, Barbara – Thomas WEIßBRICH (edd.), *Die Bildlichkeit symbolischer Akte. Symbolische Kommunikation und gesellschaftliche Wertesysteme*, Münster 2009.
- STOLLBERG-RILINGER, Barbara, *Des Kaisers alte Kleider. Verfassungsgeschichte und Symbolsprache des Alten Reiches*, München 2008.
- STOLLBERG-RILINGER, Barbara, *Symbolische Kommunikation in der Vormoderne. Begriff – Thesen - Forschungsperspektiven*, Zeitschrift für Historische Forschung 31, 2004, s. 489-527.
- STROHMEYER, Arno, *Wahrnehmungen des Fremden. Differenzerfahrungen von Diplomaten im 16. und 17. Jahrhundert. Forschungsstand – Erträge – Perspektiven*, in: Rohrschnieder, Michael – Strohmeyer, Arno (edd.), *Wahrnehmungen des Fremden. Differenzerfahrungen von Diplomaten im 16. und 17. Jahrhundert*, Münster 2007, s. 1-50.
- ŠRONĚK, Ivan, *Diplomatický protokol a praktické otázky společenské etikety*, Praha 2002.
- TARGOSZ, Karolina, *Oprawa artystyczno-ideowa wjazdów weselnych trzech sióstr Habsburżanek (Kraków 1592 i 1605, Florencja 1608)*, in: Mariusz Markiewicz – Ryszard Skowron (edd.), *Theatrum Ceremonialne na dworze książąt i królów polskich*, Kraków 1999, s. 207-244.
- TAUER, Felix, *Svět islámu. Jeho dějiny a kultura*, Praha 1984.
- TAZBIR, Janusz, *Kultura szlachecka w Polsce*, Poznań 2002.
- von THIESSEN, Hillard - WINDLER, Christian, *Akteure der Außenbeziehungen. Netzwerke und Interkulturalität im historischen Wandel*, Köln 2010.
- TŘEŠTÍK, Dušan, *Mysliti dějiny*, Praha-Litomyšl 1999.
- TURNER, Victor, *Průběh rituálu*, Brno 2004.
- von UTHMANN, Jörg, *Diplomaté. Státní aféry od dob faraónů po současnost*, Brno 1998.
- URUSZCZAK, Wacław, *Historia państwa i prawa polskiego 966-1795*, Warszawa 2010.

- VÁCHA, Štěpán – VESELÁ, Irena – VLNAS, Vít – VOKÁČOVÁ, Petra, *Karel VI. a Alžběta Kristýna. Česká korunovace 1723*, Praha-Litomyšl 2009.
- VESELÝ, Zdeněk, *Dějiny diplomacie*, Praha 2008.
- VESELÝ, Zdeněk, *Diplomacie. Teorie - praxe - dějiny*, Plzeň 2011.
- VIAZZO, Paolo, *Mapping the territory of historical anthropology*, in: Václav Bůžek – Dana Štefanová (edd.), *Menschen – Handlungen – Strukturen. Historisch-anthropologische Zugangsweisen in den Geschichtswissenschaften*, České Budějovice 2001 (= Opera historica 9), s. 7-25.
- VLNAS, Vít, *Princ Evžan Savojský. Život a sláva barokního válečníka*, Praha-Litomyšl 2001.
- VÖLKEL, Markus, *Zeremonieller Diskurs und Wissensdiskurs. Die Frankreichlegation Francesco Barberinis in den Aufzeichnungen von Nicolaus-Claude Fabri de Peiresc (1580-1636) und Cassiano Dal Pozzo (1588-1657)*, in: Barbara Stollberg-Rilinger – Thomas Weller (edd.), *Wertekonflikte – Deutungskonflikte*, Münster 2007, s. 271-299.
- VOREL, Petr, *Aristokratické svatby v Čechách a na Moravě v 16. století jako prostředek společenské komunikace a stavovské diplomacie*, in: Václav BŮŽEK – Pavel KRÁL (edd.), *Slavnosti a zábavy na dvorech a v rezidenčních městech raného novověku*, České Budějovice 2000 (= Opera historica 8), s. 191-206.
- VYBÍRAL, Zdeněk, *Die frühneuzeitliche Aristokratie als strukturelles Modell für die Erforschung der Geschichte der Macht in Mitteleuropa. Zu der anthropologisch-soziologischen Auffassung der Geschichte der Macht*, in: Václav BŮŽEK – Dagmar ŠTEFANOVÁ (edd.), *Historisch-anthropologische Zugangsweisen in den Geschichtswissenschaften*, České Budějovice 2001 (= Opera historica 9), s. 239-253.
- VYBÍRAL, Zdeněk, *Politická komunikace aristokratické společnosti českých zemí na počátku novověku*, České Budějovice 2005.
- WALEWSKI, Antoni, *Historya wyzwolonej Rzeczypospolitej wpadającej pod jarzmo domowe za panowania Jana Kazimierza (1655-1660) I-III*, Kraków 1870.
- WASILWSKI, Tadeusz, *Droga króla Jana Kazimierza na Śląsk 25 IX - 20 X 1655 r.*, in: Andrzej Bartnicki – Jan Dziegielewski – Ireneusz Ichnatowicz – Jerzy Maternicki – Józef Ryszard Szaflik – Maria Wawrykowa (edd.), *Kultura. Polityka. Dyplomacja*, Warszawa 1990, s. 451-466.

- WATANABE-O'KELLY, Helen, *"Vivat August Rex Poloniae", Deutschsprachige Festbücher der Sachsenkönige*, in: Christine Klecker (ed.), *Sachsen und Polen zwischen 1697 und 1795*, Dresden 1998, s. 371-378.
- WELLER, Thomas, *„Spanische Servitut“ versus „teutsche Libertet“? Kulturkontakt, Zeremoniell und interkulturelle Deutungskonflikte zur Zeit Karls V.*, in: Barbara Stollberg-Rilinger – Thomas Weller (edd.), *Wertekonflikte – Deutungskonflikte*, Münster 2007, s. 175-196.
- WELLER, Thomas, *Ordnen – Gemeinschaft stiften – Ins Recht setzen. Die Funktion von Ritualen und ihr Wandel*, in: Barbara Stollberg-Rilinger – Matthias Puhle – Jutta Götzmann – Gerd Althoff (edd.), *Spektakel der Macht. Rituale im alten Europa 800-1800*. Katalog, Darmstadt 2008, s. 199-203.
- WIMMER, Jan, *Odsiecz wiedeńska 1683 roku*, Warszawa 1983.
- WINKELBAUER, Thomas, *Notiz zu der Frage: Gab es um die Mitte des 17. Jahrhunderts am Kaiserhof eine „tschechische“ bzw. „böhmische Partei“?* in: WINKELBAUER, Thomas (ed.), *Kontakte und Konflikte. Böhmen, Mähren und Österreich. Aspekte eines Jahrtausends gemeinsamer Geschichte, Waidhofen an der Thaya 1993*, s. 197-202.
- WINTERLING, Aloys (ed.), *Historische Anthropologie*, München 2006.
- WISNER, Henryk, *Rzeczpospolita Wazów. Czasy Zygmunta III i Władysława IV.*, Warszawa 2002.
- WÓJCIK, Zbigniew (ed.), *Historia dyplomacji polskiej II, 1572-1795*, Warszawa 1982.
- WÓJCIK, Zbigniew, *Jan III Sobieski 1629-1696*, Warszawa 1976.
- WREDE, Martin, *Das Reich und seine Feinde. Politische Feindbilder in der Reichspatriotischen Publizistik zwischen Westfälischem Frieden und Siebenjährigem Krieg*, Mainz 2004.
- WÜGLER, Andreas, *Freude, amis, amici. Freundschaft in Politik und Diplomatie der frühneuzeitlichen Eidgenossenschaft*, in: Klaus Oschema (ed.), *Freundschaft oder „amitié“? Ein politisch-soziales Konzept der Vormoderne im zwischensprachlichen Vergleich (15.-17. Jahrhundert)*, Berlin 2007, s. 191-210.
- ZIELIŃSKA, Zofia, *O sukcesji tronu w Polsce*, Warszawa 1991.
- ZWIERZYKOWSKI, Michał, *Samorząd sejmikowy województw poznańskiego i kaliskiego w latach 1696-1732*, Poznań 2010.

VII. Obrazová příloha

1. Erby rodu Fragsteinů [převzato z Konrad BLAŽEK, *J. Siebmacher's grosses und allgemeines Wappenbuch in die Verbindung mit Mehreren. Der abgestorbene Adel der Preussischen Provinz Schlesien I.*, Nürnberg 1887, tab. 22.] s. 148
2. Erb rodu Zierowských [převzato z Konrad BLAŽEK, *J. Siebmacher's grosses und allgemeines Wappenbuch in die Verbindung mit Mehreren. Der abgestorbene Adel der Preussischen Provinz Schlesien I.*, Nürnberg 1887, tab. 89.] s. 148
3. Erb rodu Schiemunských [převzato z Konrad BLAŽEK, *J. Siebmacher's grosses und allgemeines Wappenbuch in die Verbindung mit Mehreren. Der abgestorbene Adel der Preussischen Provinz Schlesien I.*, Nürnberg 1887, tab. 73.] s.148
4. Erb Kryštofa Václava z Nostic [převzato z Konrad BLAŽEK, *J. Siebmacher's grosses und allgemeines Wappenbuch in die Verbindung mit Mehreren. Der abgestorbene Adel der Preussischen Provinz Schlesien III.*, Nürnberg 1887, tab. 20.] s. 149
5. Kryštof Václav z Nostic [převzato z Jiří KUBEŠ (ed), *Kryštof Václav z Nostic. Deník z cesty do Nizozemí v roce 1705*, Praha 2004.] s. 149
6. Erby rodu Sedlnických z Choltic [převzato z Konrad BLAŽEK, *J. Siebmacher's grosses und allgemeines Wappenbuch in die Verbindung mit Mehreren. Der abgestorbene Adel der Preussischen Provinz Schlesien II.*, Nürnberg 1887, tab. 73.] s. 149
7. Mapa Rzeczypospolite v letech 1648-1699 [převzato z Izabela HAJKIEWICZ – Beata KONOPSKA – Dariusz PRZYBYTEK, *Atlas historyczny. Od starożytności do współczesności*, Warszawa 2001, s. 2.] s. 150
8. Schůze sejmíku v kostele [Antoni MACZAK, *W czasach „potopu“*, Wrocław 1999, s. 76.] s. 151
9. Zasedání sejmu z roku 1570 [převzato z Stanisław GRZYBOWSKI, *Dzieje Polski i Litwy 1506-1648*, Kraków 2000, s. 130.] s. 151
10. Proces s knížaty Szujskými na sejmu v roce 1611 [převzato z Stanisław GRZYBOWSKI, *Dzieje Polski i Litwy 1506-1648*, Kraków 2000, s. 318.] s. 152
11. Zasedání sejmu v roce 1622 [převzato z Józef Andrzej GIEROWSKI, *Rzeczpospolita w dobie złotej wolności 1648-1763*, Kraków 2004, s.111.] s. 152

12. Jednání sejmu v roce 1694 [převzato z Józef Andrzej GIEROWSKI, *Rzeczpospolita w dobie złotej wolności 1648-1763*, Kraków 2004, s. 187.] s. 153
13. Volební sejm Michala Korybuta Wiśniowieckého z roku 1669 [převzato z Józef Andrzej GIEROWSKI, *Rzeczpospolita w dobie złotej wolności 1648-1763*, Kraków 2004, s. 111.] s. 153
14. Vjezd snoubenky Zikmunda III. Vasy Anny Habsburské do Krakova [převzato z Mariusz MARKIEWICZ, *Historia Polski 1492-1795*, Kraków 2007, s. 426.] s. 154
15. Vjezd slavnostního průvodu do Krakova k příležitosti svatby Zikmunda III. a Konstancie Habsburské [Antoni MAĆZAK, *W czasach „potopu“*, Wrocław 1999, s. 7.] s. 154
16. Královský trůn s baldachýnem ve varšavském Královském zámku [převzato z Antoni MAĆZAK, *W czasach „potopu“*, Wrocław 1999, s. 82.] s. 155
17. Vjezd Augusta II. do Krakova 1697, v kroužku císařský vyslanec Jan Filip z Lamberku [převzato z Mariusz MARKIEWICZ, *Historia Polski 1492-1795*, Kraków 2007, s. 44; úprava – kroužek – autorka práce] s. 156
18. Korunovace Augusta II. polským králem [převzato z Michał KOMASZYŃSKI, *Księcia Contiego niefortunna wyprawa po koronę Sobieskiego*, Warszawa 1971.] s. 156
19. Typický polský šlechtic [převzato z Antoni MAĆZAK, *W czasach „potopu“*, Wrocław 1999, s. 48.] s. 157
20. Anděl zvěstující slávu novému králi Augustovi II. [převzato z Biblioteka Kórnicka, MF 5575, Ausführliche Relation, von dem höchst prächtigen Einzuge des [...] Augusti II. Königes in Pohlen [...] den 12 Septemb. in die Stadt und Schloss zu Krakau geschehen [...] Aus der Polnischen [...] übersetzt.] s. 158

FRAGSTEIN Fhrn.

FRAGSTEIN, Fhrn.

Obr. 1 Erby rodu Fragsteinů

ZIEROWSKI, I.

Obr. 2 Erb rodu Zierowských

SIMON v. EHRENCRON.

Obr. 3 Erb rodu Schiemunských

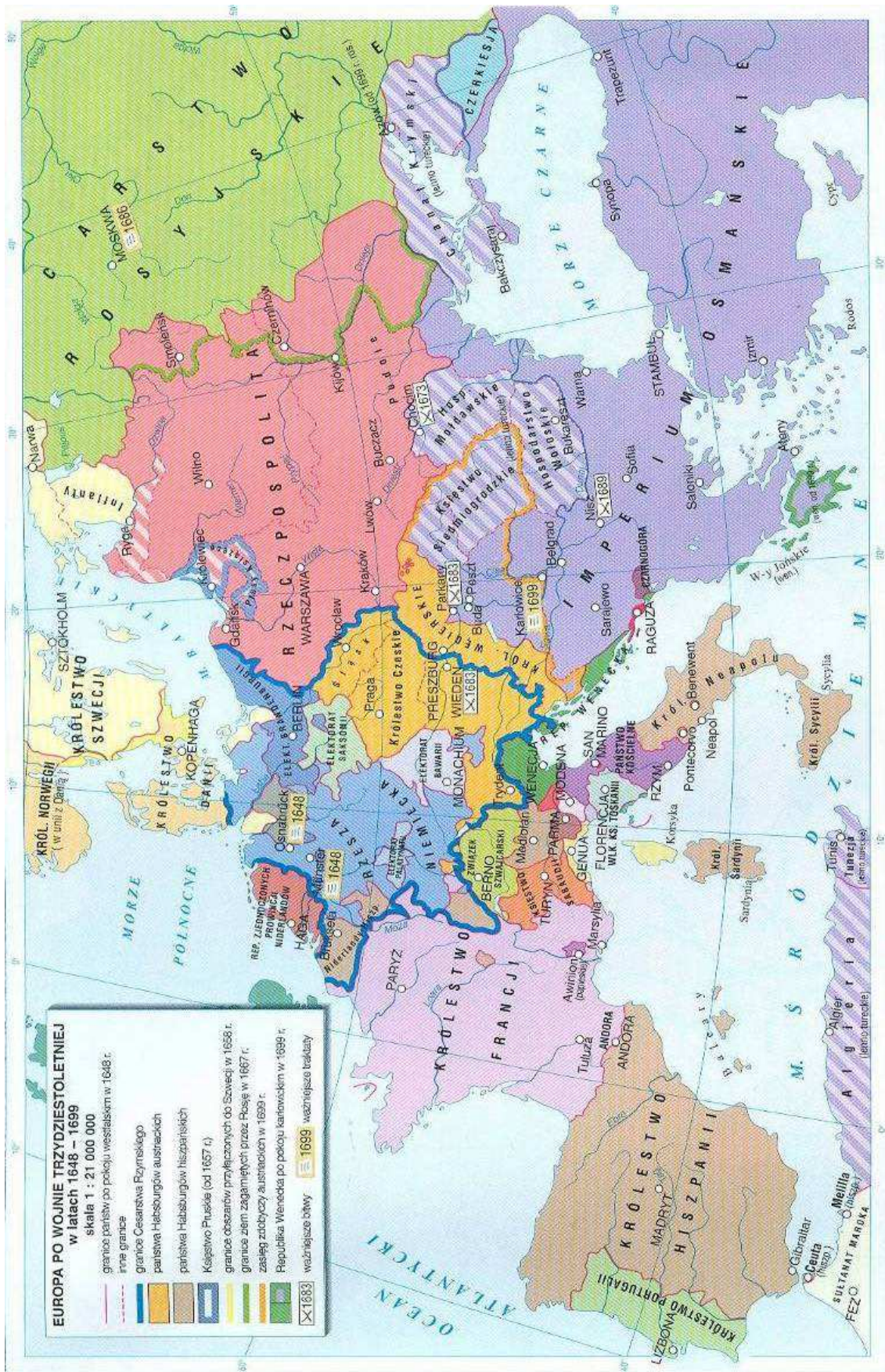
Obr. 4 Erb Kryštofa Václava z Nostic

Obr. 5 Kryštof Václav z Nostic

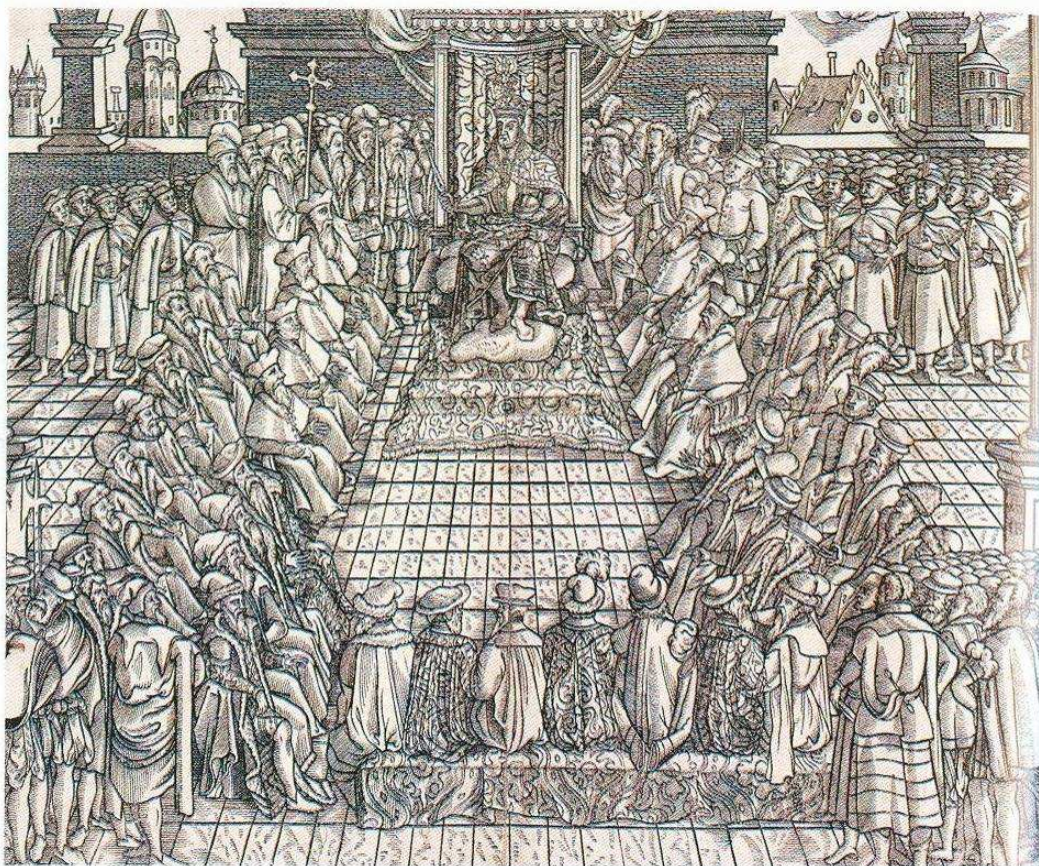
Obr. 6 Erby rodu Sedlnických z Choltic

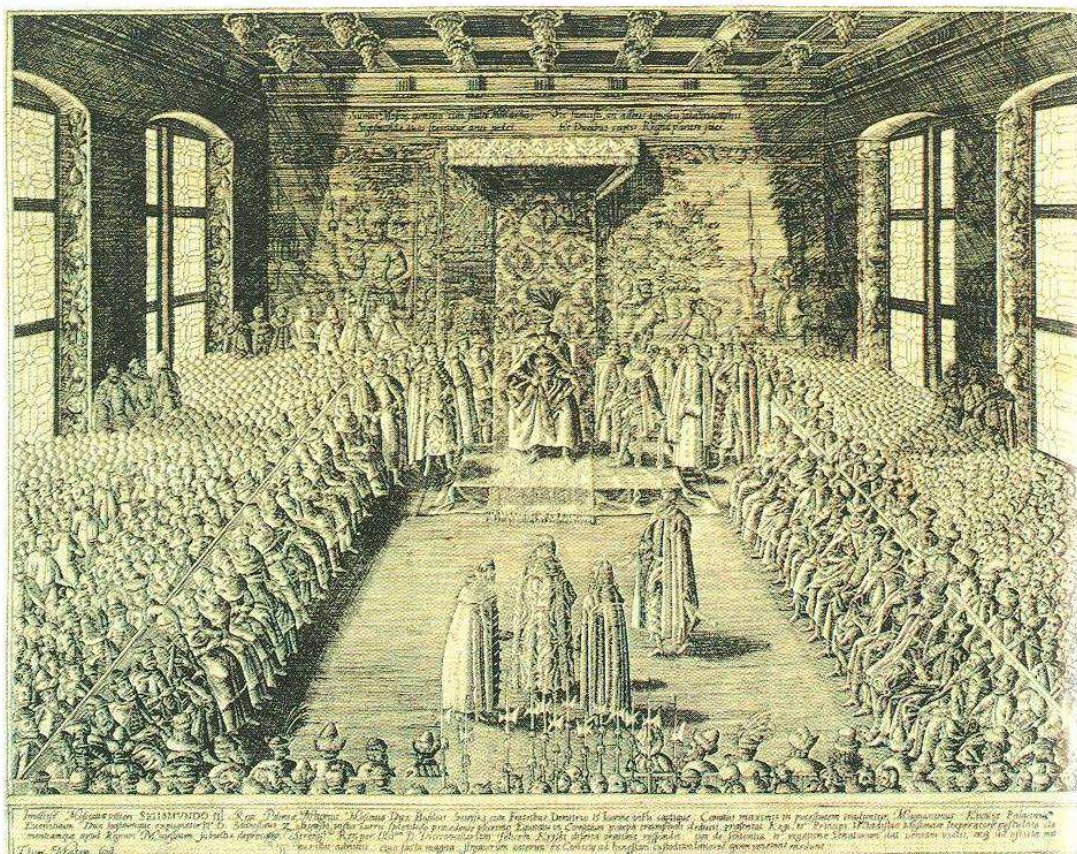
Obr. 7 Mapa Rzeczypospolite v latach 1648-1699

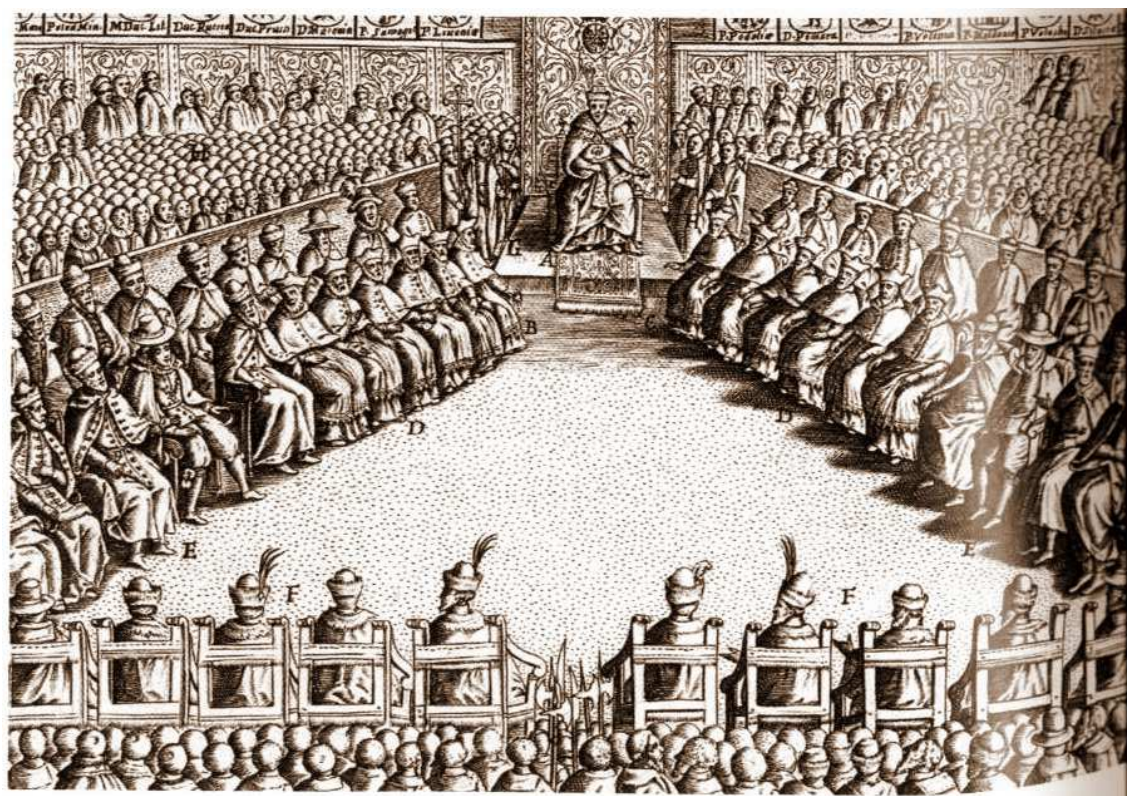
Obr. 8 Schůze sejmíku v kostele

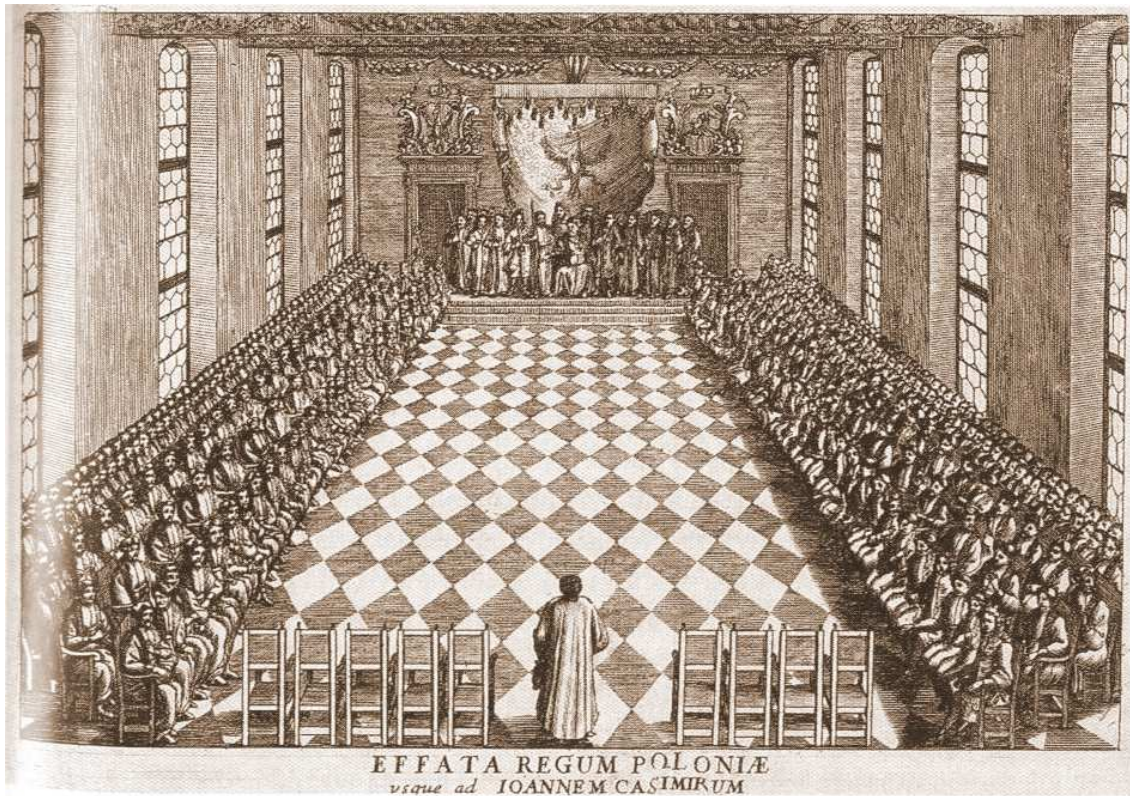
Obr. 9 Zasedání sejmu z roku 1570

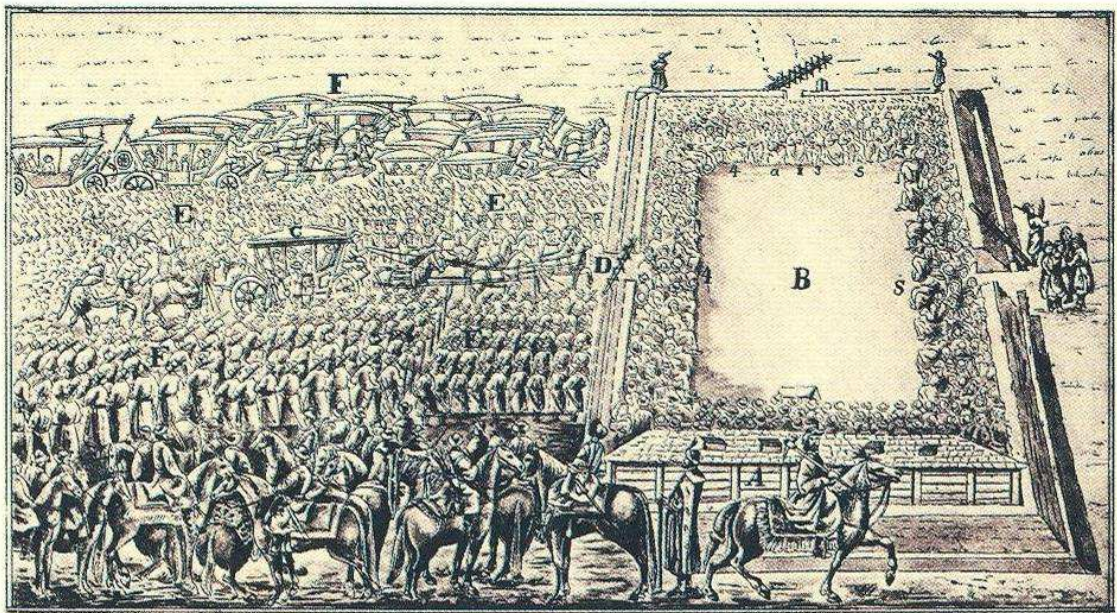
Obr. 10 Proces s knížaty Szujskými na sejmě v roce 1611

Obr. 11 Zasedání sejmě v roce 1622

Obr. 12 Jednání sejmů v roce 1694

Obr. 13 Volební sejm Michala Korybuta Wiśniowieckého z roku 1669

Obr. 14 Vjezd snoubenky Zikmunda III. Vasy Anny Habsburské do Krakova

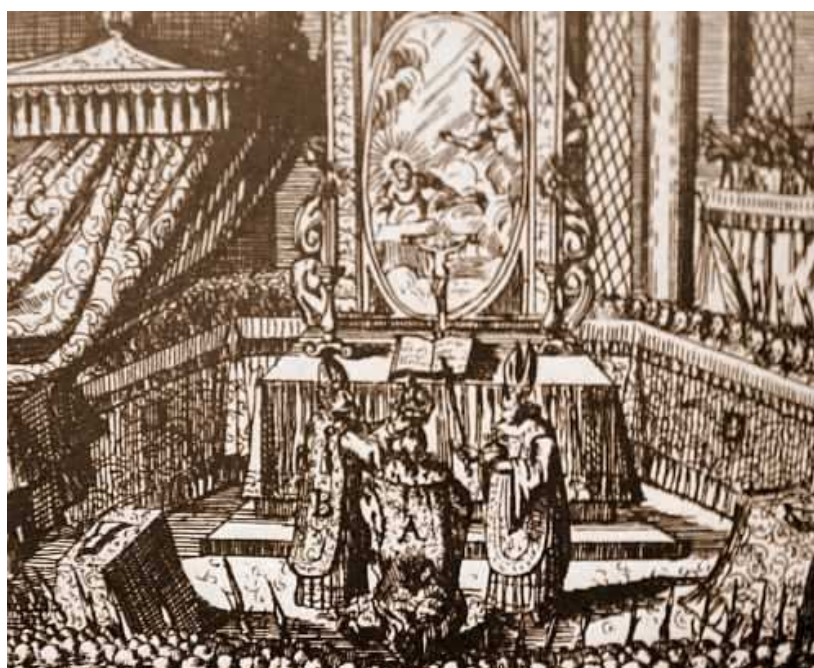
Obr. 15 Vjezd slavnostního průvodu do Krakova k příležitosti svatby Zikmunda III. a Konstancie Habsburské

Obr. 16 Královský trůn s baldachýnem ve varšavském Královském zámku

Obr. 17 Vjezd Augusta II. do Krakova 1697, v kroužku císařský vyslanec Jan Filip z Lamberku

Obr. 18 Korunovace Augusta II. polským králem

Obr. 19 Typický polský šlechtic

Obr. 20 Anděl zvěstující slávu novému králi Augustovi II.